

ODSEVANJA

Koroška
jesen
zima
2004

55
56

revija za leposlovje in kulturo

OBZELUJANJE

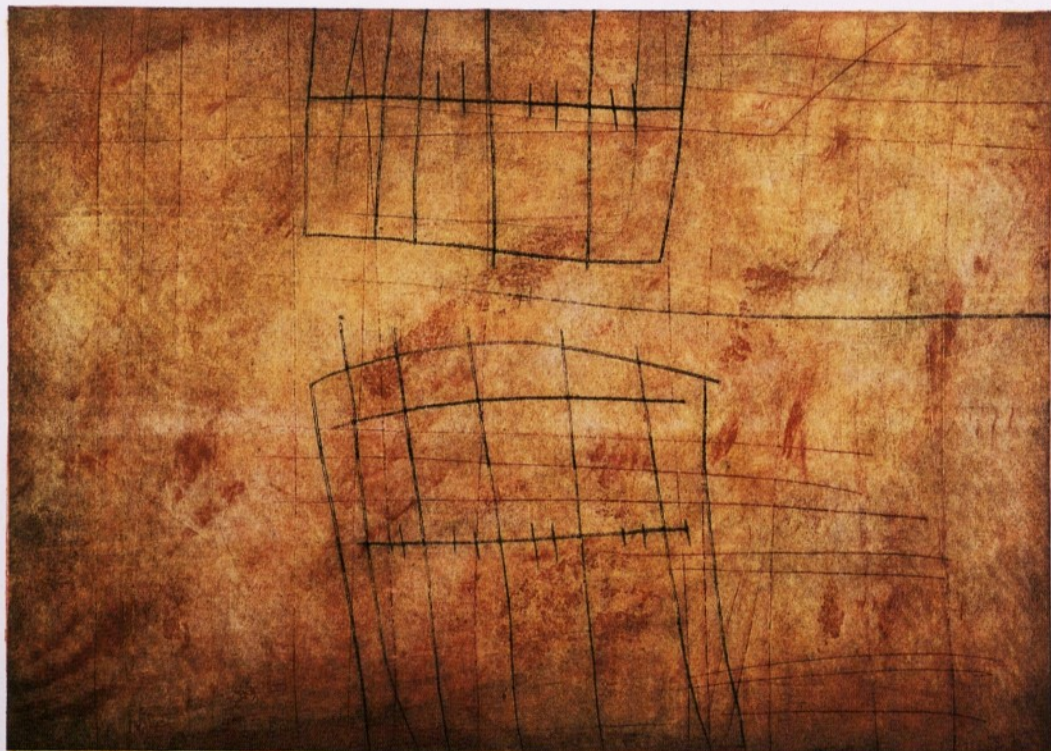
1500 SIT

BS

NA PLATNICAH

*Luka Popič,
Brez naslova, 2003,
65 x 15 cm (6 slik),
mešana tehnika*

Luka Popič, Autumn, 1998, 49,5 x 69 cm, kolagrafija

Luka Popič, Juta I, 1997, 50 x 69,5 cm, kolagrafija

Kazalo

MEŠKOVA BESEDA – BESEDA O MEŠKU	
Darja Hribernik	ZGODILO SE JE ... 4
Tone Turičnik	POGOVOR S KSAVERJEM MEŠKOM 5
	POGOVOR ... 6
Marjan Plohl	FRANC KSAVER MEŠKO 8
Ivan Lah	SPOMIN NA KATEHETA IN PISATELJA FRANCA KSAVERJA MEŠKA 11
Jože Potočnik	POIMENOVANJA PO MEŠKU 15
Marijana Vončina	Pesmi 18
Maja Vrhovnik	Haiku 18
Jerica Smolčnik	Sprehod skozi leto 20
Janez Žmavc	PESMI IZ MOJEGA ŠOŠTANJA 21
Matjaž Apat	PESMI IZ MOJEGA ŠOŠTANJA JANEZA ŽMAVCA – Trdna komunikacija z bralcem in njegovim čustvovanjem 26
Karla Zajc Berzelak	VILE 28
Janko Messner	ATAŠÉ 29
Marjan Kolar	SRP, KLADIVO, ZVEZDA (odlomek iz romana ROBINZONOVA ZASTAVA) 32
Jani Rifel	VRTINEC 34
Zlatko Verzelak	TRI KRATKE 36
Urban Klančnik - Kalki	KALIUS (odlomek iz romana) 38
Vinko Ošlak	VSA MATERINŠČINA 41
Karla Zajc Berzelak	Slovengrac II 43
Marija Vačun Kolar	SPLET MITIČNEGA IN STVARNEGA ali večplastnost sporočil v zbirki IME NAŠEGA IMENA 44
Matjaž Štamulak	KRASNO PRAZNI KAPITALIZEM 46
Tone Turičnik	RAD BI ŠE PREJ POSPRAVIL PREDALE – pogovor z Janezom Žmavcem 49
Helena Merkač	BOGATEJŠI ZA DVA ZBORNIKA 53
Helena Merkač	KO SMUČA NJENA MUZA V NIZKI PREŽI – pesniški prvenec Barbare Žvirnc 54
Helena Merkač	ŠOLSKA PREDSTAVITEV KOLARJEVEGA ROMANA PREKRSTITVE 55
Alenka Glazer	TUTUJKA POJE ZA ŽALOST 61
Franček Lasbaher	KOROŠKA V SLOVENSKEM VELIKEM LEKSIKONU 63
Boris Gorupič	LUKA POPIČ, slikar 66
Andrej Makuc	IZ ALBUMA JOŽETA LESKOVARJA 68
Marko Košan	JAVNE PLASTIKE in spomeniška zapuščina v drugi polovici 20. stoletja na Koroškem 78
Blaž Prapótnik	POMISLEKI OB FASADI – namesto Glose 84
Milena Zlatar	OD IDEJE DO PRESEŽKA / 1954 - 2004 / ali jubilejno leto za Koroško galerijo likovnih umetnosti v Slovenj Gradcu 85
Lucija Čevnik	MLADINSKI KULTURNI CENTER SLOVENJ GRADEC 87
Tomislav Kiš	5. PESNIŠKA OLIMPIADA 89
Rudolf Franc Verovnik	OB JUBILEJU 91
Franjo Murko	GOSTOVANJA OKTETA LESNA 92
Mitja Šipek	JANEZU MRDAVŠIČU V SPOMIN 93
Helena Horvat	HOMMAGE PISATELJICI 94
T.T.	ODLIČJA MESTNE OBČINE SLOVENJ GRADEC ZA LETO 2004 96
Andreja Gologranc	KRONIKA KULTURNIH DOGODKOV 98
Pavla Krpač in	
Jože Potočnik	EUROCITY, d.o.o., Slovenj Gradec, 104
Rudolf Franc Verovnik	TOVARNA MERIL KOVINE, d.d., 105
Blaž Prapótnik	NOVA PONUDBA KNJIG ZALOŽBE CERDONIS 106

PRILOGA

POEZIJA

**OKRUŠKI
PROZA**

ESEJISTIKA

RECENZIJE

**LIKOVNI PORTRET
FILM
KULTURA**

POKROVITELJI

(1874 – 1964)

MEŠKOVA BESEDA IN BESEDA O MEŠKU

ob 130-letnici rojstva in 40-letnici smrti

Zgodilo se je ...

Še znamo obujati spomine, še znamo ohranjati, negovati in se nežno spominjati intenzivnih občutkov, pretresljivih doživetij, glasnih besed in pomembnih oseb ...

Ali pa je vse skupaj samo »blef«, v resnici se nočemo vračati, ker danes samo še hitimo, ne stopicljamo ali drobimo korake, ker nimamo časa, ker ustvarjamo, delamo in se iščemo.

In zato so mi postali ljubi Meškovi tihi večeri, da bi vzbudili v duši vse tisto, kar posluša, se čudi in trepeta. Lastne misli so moj čas, so moja žalost in moj smeh.

Petek, 9. januar

Meškove besede in besede o Mešku so zaznamovale začetek leta 2004. Njegov večer s pričevalci, srečanje, ki ga je organizirala župnija Sele in kjer se je tudi uredničil, je predstavljal vse tisto čudovito obujanje spominov, ko priklješ, oživiš, kar je bilo shranjeno tam daleč, vse napisano in nenapisano se ponovno rodi.

Sobota, 10. januar

Naslednji večer se je prižgal ogenj v očeh, mogoče tudi v srcih, vseh tistih pohodnikov po Meškovi poti, ki so Meška poznali, se rokovali ali pogovarjali z njim. Besede in dotiki nekaterih so večni, čisto preprosto ostanejo.

Nedelja, 11. januar

V cerkvi sv. Roka na Selah se je zgodila slovesna sveta maša ob 40-letnici smrti župnika msgr. Franca Ksaverja Meška. Daroval jo je Anton Stres, mariborski pomožni škof. Znotraj cerkve sv. Roka, na oni strani tišine, sta mir in spokojnost in tudi tam lahko poiščes

nekaj zase in za svojo duhovno moč, moč, ki jo je tako zelo izžareval Franc Ksaver Meško. Odkrita in blagoslovljena je bila tudi spominska plošča na pročelju župnišča na Selah.

Četrtek, 15. januar

V Knjižnici Ksaverja Meška so zelo dobri poznavalci pisateljevega življenja in dela Tone Turičnik, Marjan Plohl in Jani Tušak skupaj z učenci Prve osnovne šole Slovenj Gradec poskrbeli, da je bil literarni večer čisto zares in predvsem Meškov.

Koliko znanih imen, podatkov, informacij, datumov, krajev in spet koliko drobnih, skoraj deško nepomembnih zakladov in skrivnosti, za katere ne vemo in ne bomo nikoli vedeli.

Meškov trenutek, ujet v večnost večera, mogoče še neprebrana pisma, čudovite misli iz njegovih del in dolgi pogovori, prava impresionistična mešanica različnih vtisov od besede do filma, skratka, resnično lep večer.

Nedelja, 18. januar

Njegove ljubljene Sele so pripravile slovesnost ob krajevnem prazniku.

Sredi januarja smo imeli proslavo v kulturnem domu na Selah v spomin na pisatelja in duhovnika Franca Ksaverja Meška. Sodelovali smo tudi učenke in učenci naše šole. Predstavili smo se s plesom, petjem, recitacijami in spisi. Na prireditvi so nastopali tudi drugi. Razveselili so nas palčki, humoristi, različni pevski zbori itd. Bilo je lepo, vesela sem, da sem tudi jaz sodelovala. (Saša Rajšter, 2. razred)

Sobota, 28. februar

Mesec kulture nam je postregel z Meškovo dramo Pri Hrastovih. V kulturnem domu v Starem trgu so nas

POGOVOR S KSAVERJEM MEŠKOM

BESEDA O MEŠKU

prijetno presenetili gledališniki iz Tomaža pri Ormožu.

Njegova rojstna vas, njegovo hrepenenje, paradiž na drugi strani sanj, zato je tam na svojih gričih ostal za vedno, v mislih in besedah se je tisočkrat poklonil svojim rojakom, dejanja pa je podaril nam Korošcem.

V Sv. Tomažu pri Ormožu se ga s hvaležnostjo in ponosom spominjajo skupaj z nami. Pripravili in izvedli so letni projekt z naslovom Spoznajmo Franca Ksaverja Meška.

Četrtek, 22. april

Meškovi ulici in Knjižnici Ksaverja Meška se je pridružila še Meškova bukvarna. Zadihala je v starem mestnem jedru, v osrčju ambienta Andeškega hrama, v katerem lahko začutiš čisto posebno ozračje. Se na mnoga leta bukvarni in predvsem starim knjigam, ki uspešno kljubujejo času s svojo zaprašeno modrostjo!

Sobota, 21. avgust

Spet so odšli že po mnogokrat prehojeni poti, včasih tako zelo Meškovi. Hvala bogu, da koraki, ko stopajo čez spomin, ne bolijo ne duše ne srca. Bojim se besed tistih, ki jih ljubim, ker včasih so tako nepazljive, besede namreč.

In na koncu otroci. Majčkena, majcena, »mičkena«
dejanja za najmlajše, za Ano, za Roka in Mašo ter za druge nadobudneže, ki niso poznali večno navihanega Poljančevega Cencka, Sosedovega Petricka in Cigančka iz Meškovih Mladih src. Mlada srca so svečke, ki večno gorijo, zato so bile bibliopedagoške ure, ki so vse leto potekale v naši knjižnici spet v čast in spomin Francu Ksaverju Mešku, nadvse prijetna izkušnja.

Še eno srečanje se je na Selah nasmehnilo pomladi, saj je bil tukaj spet razlog za pisanje, risanje, razmišljanje, prebiranje in druženje, ker otroci se še vedno radi vračajo na začetek spomina. V literarno dogajanje o Francu Ksaverju Mešku so najmlajši vključili tudi mentorico Klavdijo Kotnik.

In tako so se objemali dogodki in v soju enkratnosti in neponovljivosti ustvarili čisto posebno leto, ki je vsem ljubiteljem pisane besede spet predstavilo Franca Ksaverja Meška - kot človeka, duhovnika in pisatelja. Kakor da vedno znova spoznavam, prebiram, poslušam, razumem Meškovo besedo in besedo o Mešku.

Četrtek, 21. oktober

Dovolimo otrokom, da zaključijo in pošljejo v večnost Meškovo besedo s preprostim razmišljanjem o nekom, za katerega se zdi, da je v njihova življenja vstopil čisto na novo. Zato bo v jeseni poleg tematske številke Odsevanj, ki bo delno posvečena Mešku, izšel tudi bilten z naslovom Otroci o Mešku.

Nastal je s skupnim sodelovanjem treh šol, in sicer OŠ Mislinja, Prve OŠ Slovenj Gradec in podružnice Sele.

Darja Hribernik

Vedeli smo, da pisatelj Ksaver Meško peša, da vstopa v devetdeseto leto in da bi bilo za slovenjgraško radijsko postajo pohvalno, če bi pripravila pogovor za novoletni spored, kar bi, smo bili pričani, poslušalci z naklonjenostjo sprejeli. Nalogo sva si zastavila z Božom Metelkom, tedaj sodelavcem slovenjgraške delavske univerze in radijskim reporterjem oziroma poročevalcem, tudi tehnikom, kadar je bilo potrebno in kadar je bil Ivan Mihev, upravnik postaje, zadržan ali bolan. Od ustanovitve naprej sem urejal nedeljske oddaje, drugih tedaj tako še nismo imeli. Delo je bilo domala ljubiteljsko, krog sodelavcev omejen, vsi smo se še učili. A oddaje so bile vse bolj poslušane, ljudje so komaj čakali na novice ali zgodbe zdravnikov prim. Staneta Strnada ali prim. Vlada Weingerla, ki sta govorila o poklicnih izkušnjah in svetovala ljudem. Tudi drugih sogovornikov ni bilo malo, občinskih mož in direktorjev, kulturnih delavcev, med njimi - recimo - sta bila Karel Pečko in Bogdan Žolnir, ravnatelja kulturnih ustanov - galerije oziroma muzeja, novice je nabiral Adolf Ankon, tedaj še upravnik delavske univerze. Napovedovalci in sodelavci: Miro Pruš, Avgust Potušek, Herta Turičnik, Ivan Srebotnik, Karolina Štumberger, našli smo še nekaj dijaških glasov, recimo Ireno Konečnik, Franja Mauriča in še koga. Skratka, bilo je dovolj pestro in zanimivo.

Z Božom Metelkom sva Meška vljudno zaprosila, češ ali naju je pripravljen sprejeti, napisala, kaj bi rada in kdaj bi se morebiti lahko zgodilo. Prišla je kartica: s težko okorno starčevsko roko je napisal, da prideva lahko kadarkoli, le 3. decembra ne. A razbrala in uganila sva prav nasprotno: nekako sva bila pričrana, da je določil prav ta dan.

In sva se odpeljala do Anžiča, vzela težak magnetofon - tedaj so te naprave tehtale deset in več kilogramov - in se pognala v breg. Na cilj sva prisopihala vsa prepotena. Bil je 3. december 1963 popoln.

»Bog se usmili, Bog se usmili, napisal sem, da ravno danes ne! Praznujem!« je naju sprejel na vratih župnišča. Na vozičku. Kaj zdaj? Čestitala sva mu za praznik, in ker je opazil, kako sva otovorjena in zdelana, je naju ljubeznivo povabil naprej. Tak je bil vedno, tudi pri prejšnjih obiskih: dobričina, ljubezniv, preprost, blag človek. Stopili smo v skromno delovno sobo, ki je bila hkrati tudi župnijska pisarna. Meško je naju najprej pogostil z žganjem, potem s krofi in moštom. In je bil pripravljen odgovarjati. Slabo je že slišal, tudi vid mu je močno opešal. Spraševal je Božo Metelko. Misel in beseda sta Mešku stekli za njegova leta še presenetljivo zbrano in razumljivo. Sedel je na vozičku, pripovedoval o svojem bivanju na Koroškem, se spominjal krajev in

Pogovor ...

trdega življenja in trpljenja, izgnanstva po prvi svetovni vojni in med drugo pa vrnitve na Sele in izrazil veselje, da je ostal v tem mirnem in lepem kraju ob dobrih ljudeh. Odgovoril je tudi na nekaj vprašanj o literarnem delu, kdaj in kje je največ napisal in katere knjige so bile naklonjeno sprejete. Posebej se mu je zdelo lepo, da ljudje radi segajo po mladinskih spisih.

Meško je tako pripovedoval vsaj dvajset minut, morda celo več, ob koncu pa navrgel, češ človek se postara, ne more več kaj posebnega delati, devetdeset let je dovolj, življenje je končano. Barva glasu – vdanost, zbranost, umirjenost.

Ko sva se poslavljala, je naju prijazno spremil do vrat, zaželel srečo in uspehov v novem letu ter prijazno stisnil roko obema; v dolino sva krenila že v trdi temi. In kdo bi tedaj vedel, da je bilo to zadnje srečanje z njim in da s sabo nosiva zadnji zapis njegovega glasu oziroma kos pripovedi, ki jo je posvetil svojemu življenju in delu. Pomemben in dragocen zapis!

Magnetofonski posnetek smo predvajali v eni izmed oddaj ob novem letu in še tedaj, ko smo sporočili, da je umrl. Umrl je 11. januarja 1964 v slovenjgraški bolnišnici.

Pogreb je bil 15. januarja pri sv. Roku: zbrala se je velika množica ljudi kljub hudo slabemu vremenu - kot za stavo je snežilo in pihalo, mraz je silil do kosti, bil je pravi zimski metež. Besede govornikov je bilo mogoče slišati komaj na kakšen meter, dva. V imenu slovenjgraških kulturnih delavcev sem se mu ob grobu zahvalil za njegov prispevek v zakladnico slovenske literature in človeške omike.

Božo Metelko je magnetofonski posnetek tudi presnel; mislim, da obstajajo original in tri kopije; prvo je nekoč arhiviral Radio Slovenj Gradec, morda jo ima še zdaj, drugo ima Knjižnica Ksaverja Meška, tretja naj bi bila na Prvi osnovni šoli, originalni zapis pa je shranil Božo Metelko. Pozneje so posnetek še večkrat predvajali, celo na literarnem večeru, ki so ga priredili koroški zamejski pisatelji tedaj še v starih prostorih knjižnice na Glavnem trgu. Režiser Janez Drogz je del teh pripovedi uporabil v televizijskem filmu o Meškovem življenju in delu (1994) oziroma jih pridružil nekaterim dokumentarnim prizorom, ki so bili ljubiteljsko posneti na filmski trak, ko Meško še ni bil na vozičku. Odlomek iz Drogzovega filma je poživil tudi spominski večer Meškova beseda in beseda o Mešku (v januarju 2004 v slovenjgraški knjižnici), prireditev, posvečeno 130-letnici rojstva in 40-letnici smrti pisatelja Ksaverja Meška.

Tone Turičnik

Božo Metelko: Dragi poslušalci, ta teden sva z glavnim urednikom tovarišem Tonetom Turičnikom obiskala pisatelja Ksaverja Meška, ki živi nedaleč od Slovenj Gradca, na Selah. Zaprošila sva ga za kratek pogovor in gospod Meško je ljubeznivo privolil.

Metelko: Gospod Meško, najprej bi nas zanimalo, kaj so vam dali razni kraji, kjer ste doslej prebivali, za vaše umetniško udejstvovanje?

Meško: Ja, prva župnija, kjer sem bil kot kaplan, je bila Škocjan, to je dve postaji pod Celovcem ob Klopinskem jezeru. To je pač vplivalo name. Najbolj jezero. Tudi življenje ob jezeru. Sicer ni bilo takšno kakor danes, ko je tam že vse zazidano, ampak vendar živahno pa je bilo. Z Dunaja so bili tam zelo prijazni ljudje, smo se tako pogovarjali, pa je tudi to vplivalo name pa tudi vsa pokrajina tam. Pa vse postaje, kjer sem bil pozneje. Od tam sem prišel na Zgornjo Koroško med Nemce, in sicer začasno kot provizor sem imel majhno farico. Pa je tudi bilo tako zanimivo. Zelo rad se tistega spominjam, pa tudi tistih ljudi, Nemcev. Od tam v Grebinjski (?) kloster pri Velikovcu. Tam pa me je posebno zanimala cerkev in

star samostan. Nekoč je bilo tam mnogo menihov, njihovi ostanki so še v zakristiji, tudi tisti njihovi prostori, kjer so svojo obleko hranili. Vse to je seveda name vplivalo in me vzpodbujalo, da sem se za vse to zanimal. Od tam pa sem odšel gor na Šentanjel (Šentanel nad Prevaljami, op.p.). In v Šentanjelu je tako tudi bilo, da sem precej tudi miru imel. Je bolj od sveta oddaljeno, tako prijazen kraj. Tam pa sem pravzaprav največ pisal, seveda tudi že v Škocjanu, ampak tukaj gor v Šentanjelu pa sem se temu najbolj posvetil. Pa tudi takó sem najbolj imel veselje, seveda še mlad človek. Pa sem tudi mnogo bral in seveda branje je potem tudi v meni vzbujalo nove misli in nove poglede na življenje. Od tam pa sem potem prišel gor na Ziljo, to je tako pol ure zunaj Beljaka. Tam je tako lep kraj in mesto blizu, seveda je nemško že tedaj bilo, zdaj je pa še bolj ponemčeno, pa vendar zanimivo. Pa je bilo ravno tam na meji malo težko, ker oni so bili pač nasprotniki. Tedaj je bilo politično že zelo razkosano, ko se je rušila Avstrija. Videlo se je torej, da ni mogoče več tam obstati, pa tudi že nevarno je bilo, ker Nemci oziroma ponemčeni Slovenci,

Franc Ksaver Meško

ki so bili že tako razjarjeni kakor ose, da bi tudi ustrelili človeka brez vsakega pardona. Tako sem potem, ko sem videl, kako je, pač bežal čez Karavanke v zimi v začetku januarja. Slabo vreme je bilo, deževno in snežno, velik sneg je tako že ležal, da so bile tiste poti hude tam čez Karavanke, tudi lahko se reče smrtno nevarne. Pa tam gor na Karavankah je bila že nemška straža, ampak vendar smo imeli toliko sreče, da smo se straži nekako izognili. Če ne, bi se najbrž tam začelo kako streljanje in potem ali bi oni padli ali bi naši padli, torej tisti, s katerimi smo bili skupaj. Dva kmečka sta bila oborožena, tedaj pa sem njima rekel, da, če bomo napadeni, pač streljajta. Ampak vendar smo srečno prišli čez.

In potem na Krajskem. Od tam pa sem šel dol v Radovljico. Imel sem tam enega prijatelja, poznejšega župnika starokatoliške cerkve v Ljubljani, Lavrinca. Od začetka sem tako bil nekaj dni pri njem, potem pa so me povabili patri z Brezji, da sem se k njim preselil. Tam pa mi je potem tako lepo življenje potekalo, da sem lahko tudi mnogo bral. Tudi njihovo biblioteko sem lepo uporabljal. Je bilo prijetno, ampak tisto sem pa vedel, da jaz večno ne morem tukaj ostati. Potem sem se pač spet nazaj na Štajersko vrnil, in sicer k prijatelju proštu v Dravograd, Volbenku Osrajniku. In tako sva bila tam dva, sicer bi že bila potrebna, pa vendar prošt je bil še močan in delaven. Potem pa sem tudi tukaj videl, da se moram dalje spraviti, pa sem šel h knezoškofu dr. Napotniku. Zelo ljubeznivo me je sprejel in mi rekel, da me z veseljem sprejme, ampak ni sedaj nobene fare proste razen ene, ki je bila pred kratkim razpisana, pa se ni nihče potegoval zanjo. To so zgoraj Sele. Napotil me je gor, naj si pogledam, in če hočem potem tam ostati, lahko ostanem, dokler se ne bo našlo kaj boljšega. In tako sem prišel sem in se tukaj navadil. Pa tako mirno je bilo, kar mi je zelo ugajalo. Potem pa sem tukaj ostal. Seveda novega nisem posebno mnogo pisal, ampak samo starejše reči sem popravljal nekoliko. Potem pa je tako prišla vojska, ko so nas izselili. Zdaj pa smo najprej bili tukaj okoli konfinirani pa internirani. Prišli smo dol v Požego, iz Požege v Srbijo, od tam pa seveda v Bosno. Ko smo skozi Bosno hodili, so bili tam res divji časi v tistih razmerah. Ampak na srečo sem pa tudi tam odnesel glavo, dasiravno je včasih bilo zelo nevarno. Potem dol v Srbijo, v Srbiji pa tudi ni bilo prav kakega mesta. Nato iz Srbije na Krajsko, tam v Stično. No, tam smo potem imeli precej mir, dokler se ni začelo bombardiranje. Ko so začeli Lahi potem bombardirati tudi samostan, potem pa tudi ni kazalo tam ostati. In ob popoldnevih smo se tako v en kot skrivali, pa je padalo dol na streho in smo mislili, da bo zdaj zdaj tudi nas zadelo. Pa nas vendar ni, tako da pač tam tudi ni bilo mogoče ostati. No, potem pa je tako prišel zlom, pa smo odšli domov, da smo potem tukaj spet začeli. Seveda so nam dali na izbiro, kateri hoče iti, naj gre, če pa kateri hoče ostati, pa naj ostane. Seveda smo večinoma vsi šli. Ja, potem pa so tukaj ta leta po vojski. Pa tako vsi vemo, kako je tedaj bilo, pač tudi malo bolj nemirno. Povsod bolj, ampak tukaj ob straneh pa smo vendar še tako bolj mirno živeli.

Tako da sedaj človek res star postane, devetdeset let. Zdaj pa tako človek kaj več posebnega delati ne

more. Pravzaprav bi lahko človek rekel, da je zdaj življenje končano. Devetdeset let je že dovolj, kar človek tukaj preživi ali pa prehodi v življenju. Devetdeset let.

Tako, to bi menda bilo za prvo vprašanje.

Metelko: No, ker ste ravno govorili o življenju, ki je vplivalo na vaše umetniško delo, bi me zanimalo morda še to, kaj vas je vzpodbudilo, da ste začeli pisati mladinska dela?

Meško: Ja, mladinska dela, to pa je bilo tam gor v Šentanjelu. Otroci so bili tako prijetni, nekateri res veliki originali. Potem pa sem mislil, da bi bilo dobro, da bi se to tudi malo ohranilo. Pa sem napisal za Mir v Celovcu. Tisto je zelo ugajalo ljudem, tudi učiteljem. Tisti učitelj tam spodaj pri tistem prehodu pri šoli je bil tako navdušen, da ni mogel prehvaliti vsega tistega. Potem pa sem mislil, da zdaj sem eno napisal, pa je ugajala, zdaj bom morda še nekaj. Zato so me začeli pri Mohorju sami, da bi knjigo napisal. Potem pa sem nekaj začel in napisal knjigo, to je prvi zvezek Mladim srcem. In ker je ugajalo, sem pač nadaljeval. Tako da nekaj iz življenja, nekaj tudi iz fantazije. Izšlo je pet zvezkov. Zdaj pa bodo menda drugo leto izdali tisto na novo, pa mislim menda tako samo za izbor bodo boljše. Drugače to za eno knjigo bi bilo preobilno. Bomo videli, kako bodo naredili.

Tako, to bi menda bilo glavno.

Metelko: No, morda še eno tako bolj osebno vprašanje. Katero izmed vaših del vam osebno najbolj ugaja in morda zakaj?

Meško: Ja, najbolj ugaja? To so pač tiste stvari, ki so ljudem najbolj ugajale. To pa so tiste prve Ob tihih večerih, Mir božji. Tisto je pač zelo vplivalo posebno na mladino, pa tudi odrasli ljudje so zelo radi brali, pa so mi tudi od vseh strani pisali. Potem je tako bilo tisto Na Poljani. Tisto sem tam iz Šentanjela dal, kjer je Poljana pri Prevaljah, da sem imel nekako tako en zgled, da bi tisto napisal. To je Na Poljani. Potem take zgodovinske, to je Črna smrt in pa drame. Od dram morda tista prva, tista je bila bolj politična, to je Na smrt obsojeni?, potem ona Pri Hrastovih. Tista je tako zelo vplivala na ljudi in bila tudi kratka (?). V pričakovanju, to pa je ena otroška igrice. Tiste pa menda ne bodo igrali, ker otrok ne moremo za to pridobiti in izučiti. Ampak je pa za branje. To je tista kritika posebno potem še podčrtala in pohvalila.

Vitez, tistega so tudi radi igrali, po Ameriki so tistega zelo radi igrali.

Tako, to bi bilo glavno. Mladinske, tiste radi berejo, pa jih še bodo. Tako, če bi takole izbrali, vsaka ni enako kvalitetna, pa tudi za vsakega ni. Ampak izbor posameznih zvezkov pa bi že tudi vplival na ljudi, pa bi radi brali. Tako, mislim, da bi bilo to glavno.

Metelko: No, in morda še zadnje vprašanje. Vemo, da so vas dostikrat vabili na boljša službena mesta, kot so Sele. Vendar ste doslej vsa odklonili in ostali zvesti Selam in Slovenj Gradcu?

Meško: Ja, torej, ker imam pač tukaj malo bolj čas,

Franc Ksaver Meško

Upravičeno smo Slovenci ponosni na našo kulturo in njene ustvarjalce. Med te zagotovo sodi tudi Franc Ksaver Meško, čigar 130-letnico rojstva in 40-letnico smrti letos obhajamo.

Duhovnik in pisatelj Ksaver Meško je zapisan v spominu slovenskega naroda z velikim duhovnim in kulturnim prispevkom, ki ga je opravil tako za slovensko Cerkev kakor slovenski narod.

Prireditve, ki so se do sedaj zvrstile v njegovih dveh »z vsa bridkostjo in ljubeznijo ljubljenih« pokrajinah, na Koroškem (v župniji Sele in slovenjgraški knjižnici F. K. Meško) in v rodnih Slovenskih gorah (Sv. Tomaž pri Ormožu) so pokazale, da je spomin nanj še vedno živ. Drži pa tudi, da ni več tako aktualen, kot je bil v času njegovega življenja in v sedemdesetih letih, se pravi takoj po njegovi smrti. Sodeloval sem na treh prireditvah v njegov spomin. Upokojeni prof. Tone Turičnik in g. Blaž Prapotnik, urednik Odsevanj, koroške revije za leposlovje in kulturo, sta me naprosila, naj kaj napišem o njem ob spominskih obletnicah. Meška osebno nisem poznal. Kot študent teologije sem se odločil za diplomsko nalogo o njem. Simpatije do tega plemenitega moža segajo daleč nazaj v osnovnošolska leta, natančneje v 6. razred. Takrat sem prvič bral njegovo čtivo za bralno značko. Diplomski nalogi sem dal naslov Meško in njegov odnos do naroda in domovine. Pri mentorju prof. dr. Stanku Janežiču, ki ga je kot njegov mlajši stanovski kolega in nadobudni besedni umetnik dobro poznal, sem si nabral kar precej potrebnih virov za pisanje diplomskega dela. K pisanju me je spodbudila predvsem želja, da vsaj malo oživim spomin na tega blagega moža, mojstra naše besede, hrabrega in zvestega bojevnika za slovensko in človeško svobodo, zavzetega duhovnika, pričevalca Kristusove omike.

1

Franc Ksaver Meško se je rodil 28. oktobra 1874 v Ključarovcih, v župniji Sv. Tomaž pri Ormožu. Meškov rodovnik nam je skoraj v celoti posredoval Anton Oven v knjigi Ksaver Meško, ki jo je posvetil pisatelju za njegovo šestsetletnico. Ksavrov oče Anton je bil skrben, miren in preudaren mož. Pisateljeva mati Marija je bila doma s Senika v neposredni sosesčini Ključarovcev. Imela je tudi brata duhovnika, ki je že mlad umrl. Antonu in Mariji Meško se je rodilo več otrok. Franc se je rodil kot četrti. Za njim sta potem privekala na svet še dva, Ivan in Filip. Starejša brata sta bila Lojze in Tone in sestra. V ormoški občini je priimek Meško dokaj razširjen. Dr. Fran Kovačič pravi v knjigi Slovenska Štajerska, »da kaže ime na Moravsko in v Kocljeve čase, ko naj bi se Meški preselili na jug«. Dodaja še, da je ime istovetno z Mečislav, ki je tudi pri Poljakih

da sem lažje kaj zase, da sem bral, potem pa sem tudi tukaj vsaj nekaj pisal pa pripravljaj svoje reči za to izdajo pri Mohorju, to je za Izbrano delo. Če bi, recimo, da bi šel v Slovenj Gradec, kakor mi je predlagal škof dr. Tomažič, ali v Dravograd, kjer so pač večje fare, potem šol je več, pa bi tam imel malo časa. Drugič pa je tudi dobro, da nisem šel, ker, če bi na primer v Dravograd šel dol, tam bi me potem Nemci naenkrat, ko so prišli dol, bi me prijeli, pa me gor v Mauthausen ali kam tja poslali, da ne bi več nazaj prišel. To je tako, da je že bila sreča, da sem bil tukaj gor. Seveda so me tukaj tudi enkrat prijeli, pa so me odpeljali do leta 1945. Pa vendar tako je tukaj bolj skrit človek. In sem tudi tu videl, kar je že enkrat en gospod tam omenjal, da z mano Nemci lepo ravnavo. Pa skoz smo bili tukaj spodaj v Smartnem zaprti. Me pokliče nekega dne en poročnik tja za njivo pa me je tam zasliševal. Ko prideva ven iz hiše, iz župnišča, me objame okoli vratu in pravi, da sem jaz slovenski pesnik. Pravim, da malo že. Tako pa je bil zelo ljubezniv z menoj. Tako da sem potem si dostikrat mislil, da naši gospodje in ljudje, da niso bili taki z menoj tam v teh taboriščih po svetu. Ampak tukaj doma, tukaj pa so dobri ljudje, zato pa sem tudi jaz ostal tako dolgo tukaj gor. Me ni mikalo, da bi se kam drugam umaknil. Pa lep kraj je in mir, tukaj pa sem imel več časa sam zase, kakor bi ga na kakih drugih velikih farah imel. Tako mi nič ni žal, da sem tukaj ostal, ampak seveda na stara leta pač pridejo potem bolj težave. Oni tudi morajo z mano potrpeti sedaj, kakor sem jaz z njimi tudi, kolikor je mogoče, vedno rad potrpel.

Metelko: Gospod Meško, za ta najin kratek pogovor se vam v imenu naših poslušalcev kar najlepše zahvaljujem z željo, da bi ostali še dolgo med nami. Hvala lepa.

Opomba:

Pogovor sta z magnetofonskega traku prenesli v pisno obliko **Dragica Ropić** in **Darja Hribernik**: ob tem sta upoštevali nekatere korekture v prid jasnosti in razumevanja besedila. Meškov način pripovedi in posebnosti (tudi narečne) pa sta v sprejemljivi meri spoštljivo ohranili.

pogosto osebno ime. »Meški pa so bili na Poljskem tudi knezi in kralji, in sicer od desetega do štirinajstega stoletja ter so imeli vsaj preko Madžarske svoje sorodstvene zveze z našim jugom.«¹

Svoje otroštvo je preživel na kmetiji v rodnih Ključarovcih. Otroštvo je bilo zelo pestro. Starši, duhovnik, učitelj, sosedje in domača zemlja so bili njegovi nepogrešljivi tovariši na poti telesnega in intelektualnega dozorevanja ter pri spoznavanju sveta, resnice in pravice. Njegovi starši so bili njemu in bratom vseskozi najboljši vzgojitelji in hkrati nedosegljiv ideal v izkazovanju ljubezni do otrok in drugih družinskih članov. Oče je bil vzor delavnega, skrbnega in mirnega moža. Mati je bila živahnejša in strožja, a so jo imeli radi. Ljubeče materino srce je Meško upodobil v črtici Pri materi, kjer opisuje njeno ljubezen, ki je bila vir nepretrganega darovanja in žrtvovanja. Paradiž njegovega življenja v času otroštva in tudi pozneje, ko se je vračal domov, mu je bila njegova rojstna vas (zaselek) Grm. Zakaj prav v njej je doživljal v otroštvu nekaj tistega idiličnega ozračja, ki ga je bila polna vsa domača dolina. Prav iz tega okolja je vel rajski duh na Meškova čustva in značaj ter tako že takrat oblikoval v njem duhovniški in pisateljski poklic. Spomine na otroštvo in mladost omenja v črtici Iz raja mojih dni:

»Ob spominih na nekdanje dni preskuša človek svoje sedanje srce in svojo dušo, preskuša svojo sedanjo moč in jo obrusi, da je še lepša, še svetlejša. Naj usoda udari obnjo, ob jeklo bo udarila. Izredno dragi in nepozabni so mi ti lesi. Nikjer na svetu nisem našel več tako idiličnih, dasi pač krasnejših. Zakaj nobenih drugih mi ne olepšujeta in ne ožarjata s tako čudežnim sojem spomin in ljubezen.«²

2

Okolica Meškovega rojstnega kraja so Slovenske gorice. Ime Slovenske gorice nam zgovorno pove, da na tem majhnem koščku slovenske domovine uspeva vinska trta; to nam kaže značaj pokrajine. Slovenske gorice so zelo razgiban svet s posebnimi značilnostmi. Anton Oven je o njih zapisal:

»Še ko jih nisem videl, so mi značile neko posebno sončno in plodno pokrajino tam za Dravo, od Maribora preko Ormoža do Ljutomera in Radgone, vso prepreženo z goricami, ponašajočimi se s svojimi zidanicami ...«³

Obstoj Slovenjgoričanov je bil in še je v veliki meri odvisen od poljedelstva, živinoreje, sadjarstva in vinogradništva. Tudi kulturna dejavnost je tod zelo živahna.

3

Pod bližnjo okolico Meškovega rojstnega kraja spada področje jugovzhodnega dela Slovenskih goric. Ta gričevnati del pokrajine, ki se polagoma spušča v nižine do spodnjega toka reke Pesnice in Drave in ki na jugovzhodu meji na Prekmurje, na skrajni jugozahodni strani pa na Ptujsko polje ter se stika na nekaterih mestih še s sosednjo državo Republiko Hrvaško, imenujemo Prlekija. Prlekija se od zahodnih Slovenskih goric loči po raznolikosti kmetij. Tu

še danes zasledimo, da je kmetija povezana v ključe, sestav, kjer se drži skedenj hiše v pravem kotu. Značilni za Prlekijo so še njihovo narečje, noša in vaški grbi. Meškov rojstni kraj spada v občino Ormož. Mesto Ormož je prijazno mestece, ležeče na izraziti terasi nad Dravo. Kulturna podoba tega kraja je bila vseskozi pestra in zanimiva, saj se ljudje nikoli niso nehali spraševati po literarnem bogastvu, ki so jim ga nudile edinole knjige, tako nabožne kot svetne vsebine. Vedno so iskali višje cilje, smisel življenja v molitvi, umetniških izdelkih, pobožnih in ljudskih pesmih ter služenju ljudem in domovini. Tu so se razširili ali delovali mnogi znani javni delavci, ki so razširili sloves neznanega trga (mesteca) daleč po ožji in širši domovini ter preko meja v širni svet.

4

Franc Ksaver je ljudsko šolo obiskoval pri Sv. Tomažu, kraju blizu Ormoža, in sicer v letih 1882-1885. Že v ljudski šoli je odkrival svoj pisateljski talent, predvsem se je dar razodeval pri pisanju prostih spisov in drugih šolskih nalog. V drugem razredu je dobil prvi pisateljski honorar, izročil mu ga je nadučitelj Majcen. Kaplan Markovič in nadučitelj Majcen sta dosegla pri starših, da so marljivega učenca z lepim obnašanjem dali naprej v šole.

Meško je gimnazijo obiskoval na Ptuju in v Celju (1886-1894). V tem času je veliko bral. Predvsem je rad jemal v roke boljše pisatelje. Povesti Mohorjeve družbe in domači pisatelji so ga opogumljali k pisanju. Zlasti v Celju se začena Meškova prešerna, neugnana in vihrava epska doba intenzivnega dojevanja, spoznavanja in prvega uveljavljanja. Poleg Maribora in Ptuja je bilo Celje znano kot nemškutarško mesto. Skupaj s kolegi se je - predvsem z besedo - boril z nemškurskimi provokatorji. Kot zaveden Slovenec je objavljaval prispevke v Hribarjevi Domovini, slovenskem političnem tedniku, in Vesni, visokošolskem listu. S kolegom Rastom Pustoslavškom sta bila med tamkajšnjim dijaštvom vodilna.

Meško se je vpisal najprej v mariborsko bogoslovje (1894), študij pa zaključil v Celovcu (1897). Za duhovniški poklic se je odločil s svobodnim premislekom in od te odločitve ga niso mogle odvrniti še tako močne srčne vezi, čeprav je bil vedno občutljiv in eleganten do ženskega sveta. V Mariboru se Meško ni mogel popolnoma znajti. Morda je bil vzrok preobremenjenost s pisanjem ali nerazumevanje s predstojniki in kolegi. V Celovcu je bil bolj zadovoljen, tudi s kolegi se je dobro razumel.

5

Že od rojstva sta napolnjevala Meškovo dušo čar in poezija njegove rodne dežele. Vso to lepoto so mu približali najprej njegovi starši. Na najrazličnejše načine so mu odkrivali poezijo zemlje, ki se je kazala bodisi v gozdovih, bodisi v tistih po gričih položenih vinogradih ali po dolinah s kakim mlinom ob potoku. Oče in mati sta mu bila vzor pridnosti pri kmečkih opravilih in molitvi. Nedeljske maše so bile redno obiskane. Otrokom je bil obisk svete maše nekaj lepe

BESEDA O MEŠKU

Že od rojstva sta napolnjevala Meškovo dušo čar in poezija njegove rodne dežele. Vso to lepoto so mu približali najprej njegovi starši.

MEŠKOVA BESEDA

Vsi Slovenci smo poklicani, da ohranimo kulturno dediščino, ki so nam jo zapustili umetniki, duhovniki in drugi ustvarjalci ter javni delavci.

ga, privlačnega, za kar se spleča žrtvovati čas in vzeti pod noge dolgo pot do domače cerkve. Mali Franček je to znal ceniti. Še posebej sta bila starša otrokom neusahljiv vir ljubezni, dobrote, razumevanja in preprostosti. V očetu je videl moža ponosnega značaja, neutrudnega kmeta, ki ljubi zemljo kakor mater in je ne bi prodal za nobeno ceno. Oče mu je bil tista vrednota moči in ljubezni do domače zemlje in Boga, vrednota, ki je postala pesniški navdih za trdnost vere in ljubezni do domovine. Še več kot oče mu je v otroškem trpljenju pomenila mati, h kateri se je zatekal v varstvo in po pomoč. Njeno srce je bilo zanj vir materinske ljubezni in dobrote, ki se pri vsem trpljenju in žrtvovanju nikoli ne izsuši. Pozneje si jo vzame za simbol domovine: teptane, sramotene, opljuvane, a nikoli premagane. Oba, oče in mati, sta vse lepo odkrivala zavzetemu sinu, predvsem lepoto duhovnega življenja, ki ga je že v rani mladosti občudoval. Ob vsem pa še pomen slovenske besedne umetnosti. Rad je poslušal slovensko besedo, še rajši pa jo je bral, kot da bi se že v ljudski šoli zavedal, kakšno vlogo igra ta v narodovem življenju: da je nepogrešljiva osnova za kulturo naroda nasploh, njegovo omiko in obstoj. Vedeti je treba, da so bili časi, v katerih se je šolal in kalil Meško v dobrega duhovnika in pisatelja, razburkani zaradi raznih nazorskih in strankarskih bojev. Vrhunec so dosegli konec 19. in v začetku 20. stoletja. Zato je moral doživljati kot bogoslovec in duhovnik marsikaj težkega, včasih celo sramotilnega. A na to ni odgovarjal naravnost, ampak je v mnogih črticah in povestih, še posebej tedaj, ko je postal duhovnik, oblikoval lik duhovnika in mu odmeril vzvišeno ter pomembno vlogo v narodnem življenju. V duhovniških značajih, ki jih je naslikal v literarnih delih, se skrivajo njegove zamisli in spoznanja. Skupaj z drugimi je postal duhovni voditelj slovenskega ljudstva, neomajen v zvestobi do svojega poklica in naroda. Lahko rečem, da je bilo Meškovo duhovniško in pisateljsko delo svetel odsev vseobsežne ljubezni do naroda in Boga. Simon Gregorčič, Meškov občudovalec, mu je posvetil pesem z naslovom Francu Ksaverju Mešku. Začetni vrstici se glasi: »Predragi, prevzorni moj Meško, sin zemlje, a z dušo nebeško.«⁴

Čar njegovih lastnosti sta bili skromnost in preprostost, zato je bil silno priljubljen povsod, kjer je

služboval, farani so ga naravnost oboževali. Za bogato duhovniško in pisateljsko pot je prejel številna odlikovanja. Kot duhovnik je ravnal z župljani prizanesljivo in usmiljeno, saj je poznal njihovo trpljenje, stiske, slabosti in revščino. To, kar je uresničeval v duhovniškem poklicu in kar mora uresničevati vsak duhovnik, je zapisal v igri Henrik, gobavi vitez: »Dolžnost duhovnika je pač, da trpeče duše tolaži, onemoglim in omahajočim pogum daje, pod težo križa kloneče in padajoče dviga.«⁵

Meško je bil eden naših zglednih duhovnikov in umetnikov, ki je močno obogatil slovensko kulturo. Jakob Soklič, ki je bil njegov veliki prijatelj, je o njem zapisal: »Z dletom in kladivom ga je Bog oblikoval, da je postal to, kar je bil. Malokdo je toliko trpljenja, težav in bridkosti prestal kot on.«⁶

6

Kot njegov rojak in stanovski kolega sem poskušal ob teh dveh okroglih obletnicah na kratko orisati to markantno pisateljsko in duhovniško osebnost. Svet in krščanstvo je Meško pojmoval v vsej evangeljski širini, to je njegovi zemeljski in eshatološki razsežnosti. Pri tem ga je vodilo spoznanje, da krščanstvo nikakor ne pomeni zanikanje tistega, kar imenujemo naravni razvoj človeštva, in da obsega zmeraj tako prostor zgodovinskega dogajanja kakor območje odrešenja. Meško je bil zvest načelu solidarne skupnosti vseh ljudi. Zagovarjal je duhovni pluralizem, ki se kaže v spoštovanju človeka in njegovega mišljenja, v odprtosti in strpnosti do vseh ljudi, ne glede na različnost njihovega prepričanja. Moč za oznanjevanje evangelija je črpal iz molitve in meditacije. S premišljevanjem je dobival tako dovolj milosti, da je zmagoval delo in trpljenje.

Vsi Slovenci smo poklicani, da ohranimo kulturno dediščino, ki so nam jo zapustili umetniki, duhovniki in drugi ustvarjalci in javni delavci. To je naša človeška in rodovna naloga!

Marjan Plohl

Opombe

1. Prim. dr. Fran Kovačič, Slovenska Štajerska in Prekmurje, Maribor 1926
2. F. K. Meško, Iz raja mojih dni, Izbrano delo IV, Celje 1959
3. A. Oven, Ksaver Meško, Maribor 1934
4. S. Gregorčič, Francu Ksaverju Mešku, Književni glasnik, let. VIII, št. 1, Celje 1964
5. F. K. Meško, Henrik, gobavi vitez, Izbrano delo V, Celje 1959
6. J. Soklič, Lovorika na grob Ksaverja Meška, Nova pot, št. 7/9, Ljubljana 1964

Spomin na kateheta in pisatelja Franca Ksaverja Meška

Pričujoč zapis spomina na Ksaverja Meška se nanaša na obdobje med leti 1945-1964, se pravi na čas mojega odrasčanja oziroma do 20. leta starosti.

Monsinjur Franc Ksaver Meško se je živo vtisnil v spomin krajanov, kjer je štiri desetletja živel kot duhovnik, župnik, pisatelj in učitelj verouka. V ta krog sodijo vsi krajan, ki so hodili v cerkev sv. Roka na Selah, kjer je Meško deloval, in seveda tisti, ki so bili v osnovni šoli deležni njegovega verouka, dokler so ga tam še učili. Ker v tem kraju ni bilo drugega pomembnega pisca, je Meško morda med krajan, ki so dosegli celo večji sloves, kot pa mu ga pripisuje slovenska književnost, in zato morda tudi več, kot bi mu v širšem razgledu resnično šlo. A za nas krajan je bil in bo ostal pomemben učitelj, ki se ga radi spominjamo.

V tistem času smo ga imenovali po domače *Gospud*; glas ú smo izgovarjali kot v besedi krüh. Če je kdo - denimo - napovedal, češ *Gospud* grejo, je vsakdo takoj vedel, na koga se misel nanaša. Nihče drug daleč naokrog ni bil deležen takega naziva in spoštovanja. Če bi torej hotel o Mešku pripovedovati doma na Selah v takratni govorici, bi moral z onikanjem govoriti o *Gospudu*, ne o Mešku. Govoriti preprosto o Mešku bi bilo takrat skoraj že na meji omalo-važevanja. Starejši ljudje so ga onikali tudi v neposrednem pogovoru. »Kam pa grejo, *Gospud*?« bi ga vprašal starejši domačin. Pri verouku pa onikanja ni vpeljeval in isto vprašanje bi mu mlajši učenec zastavil: »Kam pa grete, *Gospud*?«

Pozdrav pri srečanju z *Gospudom* je bil vedno: »Hvalen Jezus!« Glas j v besedi 'hvaljen' se v selskem narečju ni slišal. Njegov odzdrav pa je bil tudi vedno: »Na vekomaj, na vekomaj« - pospremljen z rahlim prikimavanjem. Večkrat se je od odzdrava slišalo samo »vekomaj, vekomaj«.

Meškova pot

Spomin nanj sega v moja rosna leta tik po drugi svetovni vojni. Ker je bil Meško med vojno v izgnanstvu, je bila takoj po vojni in vrnitvi na Sele toliko težje pričakovana njegova obnovitev poti na veliko soboto. Takrat je obhodil pot od svojega farofa do sv. Neže na Vrhah in nazaj. Po izbranih domačijah ob poti je opravljaval velikonočno blagoslavljanje domačih dobrot - žeganje. Ob koncu poti, se pravi po celodnevni peš hoji, je bila med zadnjimi postajami hiša pri Brezniku na Selah, kjer sem bil doma. Čisto zadnja postaja je bila naposed v cerkvi sv. Roka, kjer je imel proti večeru še mašo. Po njej je bil večinoma že čas za prižiganje velikonočnega kresa, ki ga je tedaj kurila skoraj vsaka domačija zase.

Meška je na tej poti spremljal cerkveni ključar - mežnar. Tedaj je bil to Feliks Krivonog, ki je bil hkrati gostilničar pri Klančniku. Pri žeganju sta sodelo-

vala oba. Meško je žebiral svoje molitve, mežnar pa mu je podajal pripomočke, kot so kadirnica, ogrinja- lo, kropilnica idr.

Hiše, kjer je bilo žeganje, so oba obhodnika rade pogostile, med drugim tudi s šilcem domačega žganja. Zato sta bila pozno popoldne pri Brezniku že precej previdna pri hoji. Celotroci smo to opazili. Tudi maša v cerkvi je potem trajala zelo kratko, za razliko od rednih maš, ki jih je znal Meško precej razpotegniti. Če se danes spominam na urice pričakovanja - na svojevrstni advent -, potem je bil to čas slovesnega pričakovanja Meška na veliko soboto. Ves dan je bil namenjen temu dogodku in vsi domači smo nekaj brkljali po hiši in okrog nje, da bi bilo vse, kot je prav. Otročaji smo skrbno pazili, kdaj se bodo pričeli *Gospud* s spremljevalcem pomikati od soseda proti naši hiši, da bi o tem pravočasno obvestili vse domače.

Upravičeno se današnja turistična pot od sv. Roka do sv. Neže imenuje Meškova pot, saj jo je z dobrimi nameni tja in nazaj velikokrat prehodil. Škoda je le, da se turistična ne drži povsod njegove dejanske poti.

Verouk v osnovni šoli

Nekako do petega razreda smo imeli v osnovni šoli tudi verouk, ki ga je poučeval Meško. Še dandanes se mi zdi nemogoče, da bi verouk sploh lahko poučeval kdo drug kot on. Ne vem, zakaj, a verouka nismo jemali tako resno kot druge predmete. Morda tudi zato, ker ga v našem času niso ocenjevali in vpisovali v šolski izkaz. Otroci se tega pravzaprav nismo zavedali, a kljub temu smo se pri verouku nekako sproščeno zabavali. K temu je prispeval tudi Meško: s seboj je navadno prinesel veliko štirioglato namizno uro, ki je glasno tiktakala. Precej naše pozornosti je bilo namenjeno tej uri: bo ali ne bo zazvonila? Ni zvonila, ker je tako niti ni naravnaval.

Pripovedoval je svetopisemsko zgodbo o nastanku prvega človeka Adama, ki naj bi bil narejen iz ila. Kaj je ilo? Meško je namreč govoril nekoliko drugače, kot smo bili otroci navajeni. Poznali smo izraz ilovka za mastno rdečkasto zemljo, a nikdar temu nihče ni rekel ilo. Beseda je bila še najbolj podobna besedi šilo. Prvi človek kot šilo? Postopoma smo se le privadili še na kakšne druge besede iz njegovega domačega kraja med Dravo in Muro, a hkrati smo mimogrede tudi spoznavali, da je svet tam zunaj prek domačih hribov lahko tudi drugačen.

Da bi krotil otroško razposajenost, je včasih znal poseči tudi po učinkovitem orodju. To je bil štirioglat, trd šolski meter, ki je bil vedno spredaj ob mizi. Tu in tam je kak razposajen deček začutil čez hrbet robove tega metra. Po pripovedovanju starejših se je celo zgodilo, da je Meško s tem metrom močno udaril po stranski deski, s kakršnimi so bile obite stare

BESEDA O MEŠKU

Monsinjur Franc Ksaver Meško se je živo vtisnil v spomin krajanov, kjer je štiri desetletja živel kot duhovnik, župnik, pisatelj in učitelj verouka.

klopi. Močno je počilo in deček v klopi je od strahu omedlel. »Bog se 'smili, bog se 'smili,« je Meško ob svoji nerodnosti bajé pobiral dečka izpod klopi, da bi ga spravil k sebi. Deček se je res kmalu ovedel in verouk se je tistega dne predčasno končal. Kot človek je bil mile narave, a za šolske metode tistega časa se to ne bi moglo reči, zato mu tudi nihče ni zameril nekolikanj šolske strogosti. Ko pa se je kasneje verouk iz šole preselil v cerkev, je prenehala tudi Meškova šolska strogost. V cerkvi je vse bilo tiho in dostojanstveno. Tudi od razposajenih učencev tu nihče ni nagajal ali razgrajal.

Meškova darila

V času takoj po drugi svetovni vojni je vladalo veliko pomanjkanje vsega, od hrane, oblačil in, kar smo šolarji najmočneje občutili, tudi šolskih potrebščin. Ni se dalo kupiti niti osnovnih stvari: zvezkov, svinčnikov, radirk, črnila ... Meško je to seveda opazil in vedel. Marsikak njegov svinčnik se je znašel v rokah tistega učenca, ki je znal lepo odgovoriti na zastavljena veroučna vprašanja in ki je bil priden pri pouku. Neposredne zveze med pridnostjo in obdaritvijo se ni dalo vnaprej pričakovati, a kdor je bil priden, je bil prej ali slej nagrajen. K nagradam so sodile tudi lepe poštne razglednice, ki jih je dobival z različnih koncev sveta. Napisov na njih zaradi tujih pisav seveda nismo razumeli, a lepe podobe so govorile vsakomur. Zlasti, ker je bil tisti čas tudi glede poštних kartic sila skromen. Večinoma so bile v uporabi enotne dopisnice brez vsake slikovne podobe, nekakšni poštni formularji brez ovitka, kjer je naslovniku bilo mogoče sporočiti le najnujnejše. Meškove živopisne razglednice pa so bile prava poživitev v tisti sivini in z zanimanjem smo si jih ogledovali. Prek njih smo slutili daljni bogat svet. Razen tega nam je podeljeval tudi podobice z Brezij, Višarj ipd. Bili smo hvaležni odjemalci. Vsako podarjeno podobo smo si natanko ogledali, se o njej pogovarjali in jo naposled shranili za spomin. Celu tekmovali smo,

kdo bo dobil lepšo. Kdo bi vedel, ali je z razdeljevanjem teh lepih podobice hote in molče zbuja v nas občutek za lepoto ali pa je bila to le stranska posledica njegove radodarnosti? Še danes se ob pogledu na lepo sliko pogosto spomnim Meška ter njegovih prikupnih podobice.

Verouk v cerkvi

Ko je prišlo do odprave verouka v šoli, smo se preselili v cerkev sv. Roka. Za tiste, ki smo bili tik pred birmo, je bil ta še posebej razgiban. Za birmo se je namreč posebej povečalo obnavljanje temeljnih verskih vprašanj iz katekizma, saj je bila ta snov napovedana za skušnjo, preden pride škof na birmanje. Meško se je točno držal predpisanega časa za verouk. Spominjam se, da je zamudil samo enkrat.

Popoldne smo ga ob napovedani uri čakali pred cerkvijo, a ga ni bilo. Pogledovali smo proti farofu in dol po cesti, če morda ne prihaja iz mesta. Pogosto je namreč hodil peš v Slovenj Gradec – rekali smo v mesto – in videvali smo ga, da se je spotoma kje ustavil in stoje prebiral svoje stvari. Res smo ga tokrat opazili, kako hiti po cesti gor od Karnerja. Vsaj deset minut smo ga lahko opazovali, kako se trudi. Ko je prišel, smo bili že vsi lepo zbrani v cerkvi. Brez predaha je stopil pred nas, se opravičil in verouk se je takoj začel. Cerkev je bila hladna, Meško pa od hitre hoje pregret do vrelišča. Nekako se je skozi okno poigrala še svetloba in od njega se je proti stropu vil visok stolp migetajoče pare. Na misel mi je prišla svetopisemska podoba gorečega grma. Veroučitelj, od katerega se visoko pod cerkvene oboke dviga sopara od njegovega pregretega telesa samo zato, da bi njegovi učenci ne dobili slabega vtisa, da katehet zamuja na veroučne ure. Čutil sem se nevrednega tolikšne žrtve. Skoraj dve uri verouka v hladni cerkvi sta ga dobro ohladili. Nismo zvedeli, ali se je in kako močno se je takrat prehladil. Star je bil namreč že krepko čez 70 let.

Verouk pa je na nas vplival blagohotno na drug način. Veliko svetopisemskih zgodbic se nanaša na pastirsko življenje. Mi pa smo bili pastirji. Takrat električnih pastirjev seveda še ni bilo in otroci smo morali velikokrat pasti živino pred odhodom v šolo in obvezno tudi po prihodu domov. Gozd, ki je sodil k naši kmetiji, je bil zaradi posekov iz prejšnjih časov tako redek, da je tam rasla lepa trava. Zato smo govejo živino in ovce pasli po gozdu. Ni bilo prijetno z bosimi nogami hoditi za živino čez drn in strn. Veliko trnja se je zataknilo v otroške noge in veliko noči zaradi zagnojitev in bolečin nismo spali. Zaradi zastrupitve noge so me morali dati za nekaj dni celo v bolnišnico. Tako smo vedeli, kaj pomeni biti pastir. Ob pomisli na trnje in trnovo krono je mladega pastirčka zazebló pri srcu. Če so bili tudi svetopisemski pastirji v podobni vlogi, smo se nekako stanovsko enačili s temi sotrpini. Biti pastir za nas ni pomenilo hoditi samozavestno na čelu črede z mogočno pastirsko palico – kot cerkveni pastirji počnejo danes –, ampak biti poslednji člen pri dnu hišnega reda. Manj od pastirčka je morda štel le še kakšen brezdomec, berač. Zato se je vsebina verskega nauka ubogim

MEŠKOVA BESEDA

Biti pastir za nas ni pomenilo hoditi samozavestno na čelu črede z mogočno pastirsko palico – kot cerkveni pastirji počnejo danes –, ampak biti poslednji člen pri dnu hišnega reda.

Lepa nedelja na Selah, Meško stoji na sredini v zadnji vrsti

pastirčkom prav prilagala. In vedeli smo, da je bil tudi *Gospud* v otroštvu pastirček. Današnjim šolarjem k sreči ni treba več spoznavati te trpke pastirske izkušnje.

Neugodna posledica verouka

Verouk je bil še posebej razgiban nekaj mesecev, vsekakor pa nekaj tednov pred birmo. Zjutraj, ko se zbudiš, pomisliš najprej na svoje verske dolžnosti. Podnevi si gotovo najdeš premor, da zmoliš kratko molitvico, se priporočiš Materi božji in vsem svetnikom. Zvečer pred spanjem se priporočiš svojemu angelu varuhu. Čista vest, božje zapovedi, cerkvene zapovedi, kreposti, grehi, skušnjave, pokora, molitev ... Nebogljena otroška duša postane ob tem vedno nekaj kriva, saj preprosto ne moreš v celoti zadostiti vsem zapovedim in prepovedim. Hostija, ki jo dobiš pri obhajilu, se ne sme dotakniti zob, ker se Jezuščka ne sme ugrizniti. Hostije se ne smeš dotakniti z roko, če je ne moreš nemudoma pogoltniti, ker se ti je morda v ustih zalepila na nebo. Si morda kaj nečednega mislil, grdo govoril, preklinjal, nisi ubogal itd. In tebi, ubogi revi, se je kaj takšnega vedno primerilo. Molčiš in z grehom trpiš. Da ne omenjamo večjih pregreh, tja do smrtnega greha. Pogosto sta se ponavljala dva reka, za preproste ljudi spontano izvedena iz katoliškega nauka (brez Meškove udeležbe), in sicer: »Bog vse vidi, Bog vse ve, greha se delati ne sme!« In drugi: »Bog je pravičen sodnik, ki dobro plačuje in hudo kaznuje.« Prvi rek bi dandanes ob povsod prisotnem elektronskem nadzoru povedali morda drugače: veliki brat te opazuje. V drugem pa se najbrž besedici »dobro« in »hudo« namenoma nista razlagali v smislu katekizma: kar je dobro, se plačuje, in kar je hudo, se kaznuje. Z drugimi besedami: dobrotu se nagrajuje, zloba pa kaznuje. Ne, razlaga je šla dobesedno v smislu reka: Bog dobro plača in hudo kazni. Razlika med dobrim plačilom in hudo kaznijo je seveda ogromna. Nebesa nasproti najhujši kazni, kot je smrt in za njo večno cvrtje v peklu. Grešnemu pastirčku seveda ni bilo niti misliti na nedosegljiva nebesa, saj se je komaj krčevito oprijemal roba ob breznu pekla. Tudi jaz sem postal sčasoma prestrašen, da se bo zaradi vseh mojih grehot name zrušila hiša, me bo pičila kača, udarila strela, bo prišlo do požara, da bodo zopet prišli Nemci in

storili kaj hudega ... Otroška leta so mi namreč minila v nenehnem strahu pred neomejeno oblastjo nemških oblastnikov.

Kmalu pa sem spoznal, da so glede tega veliko lažje shajali tisti, ki so verski nauk jemali bolj površno. Meško se najbrž niti ni zavedal, kako globoko utegne poseči tak nauk v otroško dušo in jo celo pohabiti. Verouk je pač izvajal tako, kot je bilo takrat v navadi. Zdi se, da je današnji verouk v tem smislu drugačen. Ni torej čudno, da so bili ljudje po dolgotrajni takšni vzgoji – da bi se znebili svojih dozdevnih pregreh –, pripravljene kupovati odpustke, saj je bilo pred stoletji mogoče svoje grehe celo odkupiti z denarjem, dokler protestanti niso pričeli proti temu protestirati.

Za opisano neprijazno posledico verouka Meško seveda ni bil kriv, saj je le izvajal tisto, kar je bilo takrat v navadi. Kdor od učencev tega predmeta ni jemal preveč resno, tudi opisanih težav ni imel.

Meškove pridige

Najraje sem hodil v cerkev poslušat Meškove pridige. Mašni obred je v tistem času bil še v latinskem jeziku, zato nismo razumeli molitev, ki jih je duhovnik žebrel. Nam otrokom pa se je zdelo imenitno, ko so ministranti, sicer naši sošolci, glasno ponavljali nekaj tistih latinskih fraz. Starejši verniki so še nekako sledili latinski maši – zdaj vstajali, poklekali, izgovarjali neke latinske besede –, otroci pa smo se med njo včasih tudi dolgočasili. Ko pa se je Meško povzpел po stopnicah na prižnico – na kancel smo rekali –, takrat se je po cerkvi zaslišal šum, kajti ljudje so se lagodno namestili, da bi zbrano poslušali. Tako se otroci pripravijo, ko jim dedek objubi pravljico.

Meško je vse dneve kaj bral. Bil je naročen na razne časopise, ki Selancem sicer niso bili znani. Iz njih je potem na prižnici pripovedoval zgodbe. Vse to je počel kot ponazoritev mnogih moralnih nauk, se pravi naukov o pravilnem obnašanju preprostih ljudi. Tako pri verouku kakor med pridigami je zlasti grajal človeško požrešnost in napuh. Ker so bila povojna leta dokaj trda tudi glede hrane, smo hitro ugotovili, da z našo požrešnostjo ne bomo imeli težav, saj so bile njegove prisposobe požrešnosti daleč od naših prehranjevalnih možnosti. Z našo pičlo hrano sploh nismo mogli biti požrešni. Tudi Meško je bil glede hrane sila skromen. Zato so bili nauki o dobesedni požrešnosti vsaj za tisti čas skoraj odveč. Drugače pa je bilo z napuhom. Mladi otroški možgani si pač ob vsaki besedi skušajo predstaviti kaj stvarnega. Napuh pa ni bila beseda, ki bi si njen pomen otrok pač lahko predstavil. Na pomlad se je znalo zgoditi, da si je domača živina prav želela sveže paše. Zlasti ovce so kaj hitro smuknile na kakšno njivo mlade detelje. Hlastno so se pasle. Toda, ojoj! Mlada detelja se jim je v prebavilih pričela napihovati. Napihnjena ovca je postala okrogla in večkrat se je dogodilo, da je kakšna celo poginila. Včasih, a manjkrat, je napihvalo tudi govedo. Ko so domači mesarji takšni mrtvi napihnjeni ovci predrli trebuh, je grdo zasmrdelo. Ko je torej Meško uporabil besedo napuh, se je pastirčku najprej obudila

BESEDA O MEŠKU

Kmalu pa sem spoznal, da so glede tega veliko lažje shajali tisti, ki so verski nauk jemali bolj površno. Meško se najbrž niti ni zavedal, kako globoko utegne poseči tak nauk v otroško dušo ...

misel na napihnjeno mrtvo ovco. Res grda in neprijetna reč, še zlasti, če se je pastirček s čim zamotil in ni pravočasno zavrnil ovac, ki so ušle na njivo mlade detelje. Tudi nam se je namreč dogajalo, kot je zapisal Meško: »... mi je dostikrat kaka belka ali maroga zašla v škodo; nji se je pač zelena sosedova njiva zdela tako lepa kakor meni knjige - vsak po svojem okusu ...«. Tako z Meškovim opozarjanjem na požrežnost in napuh nismo imeli težav; res so se nam to zdele neprijetne in grde reči.

Meško pa je s prižnice pripovedoval tudi zgodbe o raznih nesrečah: poplavalh, požarih, vojnah, kriminalu idr. Selance je rad spomnil, da se pravzaprav ne zavedamo, v kako mirnem in lepem kraju živimo, vsaj v primerjavi z belim svetom, kjer se vedno dogaja kaj hudega. Danes menim, da je imel Meško glede tega zelo prav. Uršlja gora je nekakšen varuh, ki pravočasno razbije poletne hudournne oblake. Zato je toča v tem kraju zelo redka, prav tako ni večjih viharjev. Suša prizadene okoliške kraje veliko prej kot Sele, ki ležijo na osojnem pobočju in jih zato sonce manj izsuši. Edino strela včasih preseneti.

Prav vneto pa je Meško grajal pustne šege. Čeprav je preživel mladost v krajih med Muro in Dravo, krajih, ki so znani po kurentovanju, je vedno znova ponavljal, da je to ostanek poganstva in nasprotuje nauku katoliške vere. Tudi glede parkeljnov ob miklavževanju je opozarjal, naj se ti s svojim ravnanjem nikar ne oddaljujejo od pravega namena Miklavža.

Enkrat letno je Meško s prižnice objavil tudi letno finančno poročilo o farnih računih. Javno je razglasil večje darovalce in povedal, kako je bil denar porabljen. Nabrani denar so takrat menda preštevali cerkveni ključarji in ga potem izročali župniku. Nihče od faranov ni niti podvomil, da Meško denarja ne bi znal in hotel gospodarno porabiti. Glede tega je bil vzoren poštenjak.

Odstranitev prižnice

Ko so v Vatikanu leta 1958 izvolili novega papeža Janeza XXIII., je Meško s prižnice pripovedoval o njem in volitvi papežev nasploh. Posebej je poudaril, da je novi papež z izbiro papeškega imena jasno izpričal nepriznavanje nekega prejšnjega grešnega papeža Janeza XXIII. iz 15. stoletja. Ker je novi papež privzel isto ime, pomeni, da papeža s tem imenom še ni bilo, čeprav je dejansko bil, saj ne smeta imeti dva papeža enakega imena. Tudi sicer nam je pripovedoval o pripravah na II. cerkveni zbor v Vatikanu.

Neposredna in neugodna posledica vsega tega pa je bila poznejša odstranitev prižnice. Cerkevni zbor je menda priporočil duhovništvu po svetu, naj vzpostavljajo tesnejše stike s svojimi farani. Tudi pridige menda naj ne bi zvenele zviška s prižnice, ampak z neposrednim obračanjem k vernikom na isti ponižni ravni. To je bil izgovor, da prižnica v cerkvi sv. Roka ni več potrebna. Pravzaprav smo župljani razumeli, da je prižnico treba odstraniti. Drugi in morda še bolj pereč razlog pa je bil, da je bila potrebna popravila,

kar bi povzročilo sicer ubožni fari kar nekaj stroškov. Rešitev je bila odstraniti jo, kar se je kmalu tudi zgodilo. Ne spominjam se več, ali so jo odstranili še v Meškovem času ali kmalu po njem. Ko sem pozneje obiskal tu in tam kakšno drugo cerkev doma in po svetu, sem videl, da so tam prižnice še vedno na svojih mestih. Torej tudi na uboge Sele najbrž ni prišel ukaz z nadrejene oblasti, marveč je bila to ena izmed slabših rešitev takratnega časa. In pridige v cerkvi sv. Roka vsaj zame niso imele več prejšnjega čara.

Dvom o obstoju Jezusa

Hkrati z novostmi v cerkveni organizaciji je Meško gotovo vedel tudi za najdbo tako imenovanih Kumranskih rokopisov po drugi svetovni vojni. Farani, zlasti pa otroci, o tem seveda nismo vedeli nič. Ti rokopisi naj bi postavili v novo luč vire katoliške vere in novo zavezo. Meško se je tega vprašanja lotil na prižnici, čeprav nismo vedeli, za kaj pravzaprav gre. Slišale naj bi se razlage, da Jezus zgodovinsko sploh ni živel oziroma da je obstajal na drugačen način, kot je veljal dvatisočletni katoliški nauk. Meško je to razpravo končal z ugotovitvijo, da to pač ne more biti res, ker bi bili s tem izpodmaknjeni temelji krščanskega nauka, v katerega središču je Jezus. Ker torej obstaja katoliška vera danes, je moral gotovo obstajati tudi svetopisemski Jezus.

Vsebinsko te Meškove pridige sem si zapomnil predvsem zato, ker se mi njegovo utemeljevanje nekako ni zdelo docela prepričljivo. Iz posledice sklepati na vzrok?! Takšno sklepanje pri Mešku ni bila izjema, kot je zapisal tudi v povesti o Poljančevem Cencku: »... Pravijo, da mora vsak človek imeti nekaj, kar je posebno drago njegovemu srcu. In če ljudje, tudi modri, tako mislijo, mora že tako biti...« Po tem miselnem vzorcu bi se pred stoletji znalo zgoditi: če ljudje mislijo, da je nekdo čarovnik, že mora tako biti, torej na grmado z njim. Sklepanje iz posledice na vzrok se ne obnese vedno, zlasti ne v verskih zadevah; je pa v povestih večkrat prisotno.

A mene so čakale takrat druge naloge in izzivi, zato se nisem imel časa dolgo posvečati modrovanju in dvomom mojega kateheta.

Zapozneno darilo

Na birmo sva se pripravljala skupaj s starejšo sestro Štefko. Osnovno znanje o veri sva spoznavala iz knjige Katoliški katekizem iz leta 1936. Knjiga je vsebovala več kot 500 vprašanj z odgovori, ki naj bi jih birmanec znal. Ko sva s Štefko pasla živino, večnoma po gozdu, sva se tako pripravljala na birmo. Prvi je prebral vprašanje, drugi je odgovarjal. Če drugi ni znal, mu je prvi prebral odgovor. Nato sva vlogi zamenjala. Iz dneva v dan tako in naposled ni bilo - tako rekoč - nobenega vprašanja, na katerega ne bi vsak od naju znal vsaj približno odgovoriti. Ta način učenja se je obnesel enako dobro tudi pri drugih šolskih predmetih. Meško je pri verouku opazil, da, kadar kateri izmed učencev ni znal odgovoriti na zastavljeno vprašanje, sva midva s sestro to zmogla.

MEŠKOVA BESEDA

Meško pa je s prižnice pripovedoval tudi zgodbe o raznih nesrečah. Selance je rad spomnil, da se pravzaprav ne zavedamo, v kako mirnem in lepem kraju živimo ...

POIMENOVANJA PO MEŠKU

To je ponujalo neopazno prednost, saj sem med spraševanjem lahko že izločil poprej izrečene nepravilne odgovore in na koncu uganil pravega.

Tedaj je Meško tudi oznanil, da bo rabil dva nova ministranta, ker sta dotedanja odrasla in odšla za kruhom. Pričakoval sem, da mi bo ponudil priložnost oziroma me povabil na priprave, saj glede mojega poznavanja katekizma skoraj ni bilo dvoma. Vendar me je povsem prezrl in na poduk za ministrante povabil druge učence. Nisem razumel, zakaj je tako ravnal, a sem se s to odločitvijo pač moral sprijazniti, čeprav sem si sicer želel biti ministrant. Imel je svoja merila.

Moj vpis na srednjo šolo je potekel povsem brez Meškove udeležbe. Med počitnicami me je mama vendar vedno spravila k maši. Ko sem bil v drugem letniku srednje tehniške šole in sem prišel na zimske počitnice, me je doma čakala Meškova knjiga Poljančev Cencek in druge zgodbe za mladino, izdana leta 1957. V njej pa Meškovo posvetilo: »Pridnemu bivšemu učencu Janezu Lahu v spomin poklonil Ksaver Meško, njegov bivši katehet.« Ker ob posvetilu ni bilo datuma, sem ga pripisal - 1.1.1958, čeprav je pisatelj knjigo prinesel že kakšen mesec prej, najbrž kmalu po njenem izidu. Prinesel jo je mami, da mi jo izroči. Pri tem se je menda izrazil nekako tako: »Nič ne vemo, kaj nam obetajo mladi.« Zakaj mi je Meško poklonil to knjigo in na tak način, mi je bila vedno uganka. Ni me želel za ministranta, poklanja pa mi knjigo?

Šolanje me je v tistih letih prenašalo iz kraja v kraj, ubadal sem se z lastnimi skrbmi, zato sem srečanje z Meškom nekako odlagal. Namenil sem se, da ga bom ob prvi priložnosti, morda med šolskimi počitnicami, obiskal in se mu zahvalil za darilo. Bil sem prepožen. Ko sem prišel na zimske počitnice, je bil Meško že na pokopališču ob vznožju cerkvice sv. Roka.

Vedno, kadar postojim pred njegovim grobom in preberem njegovo zadnje sporočilo na spomeniku, me spomin vrne v preteklost: dve desetletji Meškove starosti sta se pokrili z dvema desetletjema moje mladosti. Bili so trdi časi, a zapustili so mi lepe spomine, ki so povezani s spoštovanim katehetom in pisateljem Ksaverjem Meškom.

Dr. Ivan Lah

Po pisatelju, dramatik in pesniku Francu Ksaverju Mešku so poimenovane v občini Slovenj Gradec nekatere kulturne ustanove, ulica in pomniki, ki ohranjajo njegov spomin.

Kakor je znano, se je Meško po maturi odločil za duhovniški poklic, zadnji letnik bogoslovja je končal v Celovcu, kjer se je čutil svobodnejšega in ker je želel delati med koroškimi Slovenci. »V dnevih sreče in bede, v dnevih, ko mi tare dušo obup, si mi edina podpora, edina tolažba ti, ljubezen do svete naše domovine, ljubezen do rodne grude, ljubezen do krajev, kjer sem brezskrben deček igral prve igre s sodrugi svojimi, ljubezen do milega jezika slovenskega, v katerem mi je govorila v dneh mladosti, sreče in brezskrbnosti mati moja ... Kako bi prenašal življenja pezo, ko me ne bi krepila misel, da človek ne živi le sebi, ne le zaradi samega sebe, ampak da živi domovini svoji, narodu svojemu.« (Koledar Mohorjeve družbe, 1974)

Kot duhovnik je več let služboval med koroškimi Slovenci, ki so bili narodnostno najbolj zatirani, obenem pa za slovensko besedo tudi najbolj hvaležni. Med prvo svetovno vojno je bil nemški pritisk še večji. Leta 1919 je moral pred Nemci sredi zime bežati čez Karavanke na Gorenjsko, da si je rešil življenje. Od leta 1921 pa do leta 1941 in od 1945 pa do 1964 je župnikoval na Selah pod Uršljo goro. Na Selah je tudi pokopan.

»Pisatelj in katehet Franc Ksaver Meško je konec leta 1922 prejel visoko odlikovanje kralja Aleksandra I. red sv. Save IV. razreda za njegovo delovanje na slovstvenem polju. Aprila 1923 je Meško v svoji farni cerkvi sv. Roka nemški križev pot zamenjal s slovenskim.« (Franček Lasbaher, Ob stoletnici Osnovne šole Sele-Vrhe, 1998)

Na seji mestnega občinskega odbora 8. novembra 1924 so se svetniki posvetovali tudi o podelitvi častnega meščanstva pisatelju Francu Ksaverju Mešku. V sklepu zapisnika beremo: »Povodom praznovanja 50-letnice Fr. Ks. Meška, župnika na Selah pri Slovenj Gradcu, se enoglasno sklene sprejeti istega kot častnega meščana ter mu podeliti tozadevno diplomu povodom njegovega slavlja tukajšnjih narodnih društev.«

Častno diplomu, ki jo je izdelal akademski slikar Maksim Gaspari, je »častnemu meščanu Fr. Ks. Mešku, slovenskemu pisatelju, pesniku in župniku na Selah« podelil župan Franc Cajnko.

Na častni listini so podpisani še trije občinski svetovalci: Leopold Kopač, ravnatelj mestne osnovne šole, Albert Puncer, trafikant in lastnik mestnega kina, ter Ivan Rojnik, trgovec.

Mestni občinski odbor Slovenj Gradec je na seji 21. novembra 1930 pod točko 6 obravnaval predlog »ankete z dne 17. 10. 1930« o imenovanju ulic v

BESEDA O MEŠKU

Po pisatelju, dramatik in pesniku Francu Ksaverju Mešku so poimenovane v občini Slovenj Gradec nekatere kulturne ustanove, ulica in pomniki, ki ohranjajo njegov spomin.

mestu. Slovenj Gradec so tedaj razdelili na 17 ulic. V zapisniku beremo: »Bivša Cerkevna ulica se pretvori v Meškovo ulico, kar je g. župnik že odobril.«

Med drugim je Ksaver Meško v selsko župnijsko kroniko zapisal: »S pismom z dne 22. 11. 1934 so sv. Oče imenovali župnika Meška za častnega kanonika. Obem (obenem?, op. p.) prevzvišeni g. Ordinarij za dekana. Bog daj in mi pomagaj, da bi bil novih časti res vreden.« (Tone Turičnik, Meškovi zapisi v selski župnijski kroniki, Sto let Osnovne šole Sele-Vrhe, 1898-1998, str. 159)

Druga vojna vihra ni prizanesla ljudem v Mislinjski dolini, tako ne duhovščini in tudi ne Mešku. V spominskem sestavku Križev pot (Prva postaja - Šmartno pri Slovenj Gradcu) pisatelj pripoveduje o prihodu nemške vojske v Slovenj Gradec, razmerah in razpoloženju ljudi do novega režima. »A komaj so bili teden dni pri nas, so že zapirali, ropali lastnino, dostikrat sila težko pridobljeno, tako na veliko, brezobzirno in brez sramu, da tega ni delala menda še nikdar nobena država ...« In dalje: »S pozdravom 'Heil Hitler!' vstopita dva mlada, visokorasila vojaka v črni obleki. - 'Ali ste vi župnik Meško?' vpraša po nemško sprednji. - 'Sem.' - 'Naročeno nama je, da vas vzameva s seboj. Pripravite se. Eno odejo si vzemite s seboj!' ...« (Ks. Meško, Križev pot, ZD IV, MD, Celje 1959)

Prve aretirane so zaprli v čakalnico na železniški postaji v Slovenj Gradcu. 18. aprila 1941 pa je postalo prehodno zbirno taborišče Šmartno pri Slovenj Gradcu. Tu so zasramovali zavedne Slovence iz Mislinjske in Šaleške doline, med njimi so bili Ksaver Meško, Jakob Soklič in Karel Destovnik - Kajuh. Meško je v spominskih zapisal: »Ničesar nismo zakrivali, razen da smo bili Slovenci ... Vsi smo čutili ponižanje, sramotenje, telesno in duševno trpljenje ...«

Kakor so nekateri drugi duhovniki in izgnanci, je tudi Meško nekaj časa prebil na Hrvaškem, nato v Palah pri Sarajevu, potem v Beogradu in končno je

prišel v Stično. Od tu se je po osvoboditvi vrnil na Sele.

Med slovenjgraškimi izgnanci je bila v Užicah tudi družina Žolnir. Učiteljica Slavica Žolnir je v jeseni 1941 pisala staršem (družini Grmovšek) v Slovenj Gradec med drugim: »Včeraj smo pozdravili v naši sredini g. monsinjora F. K. Meška, ki je prenočeval pri nas v sosednji sobi. Kako smilil se nam je ubogi siromak, ki je prišel večinoma peš iz Pal v Bosni, kamor je odšel na lastno željo iz Slavonske Požege. Povedal mi je, da je moj stric Alojzij Čizek (slovenjgraški župnik in javni delavec, častni občan Slovenj Gradca 1932, op. p.) še vedno v Slavonski Požegi. Napisala sem mu tudi pismo, ki ga je vzel s seboj. Danes zjutraj se je gospod Meško odpeljal v Beograd.«

Mož Bogdan Žolnir pa v istem pismu nadaljuje: »Gospod Meško je k sreči ostal živ. Četniki so ga našli in pripeljali v Užice. Zbrali smo mu 350 din, midva sva mu dala 100 din za vlak do Beograda.«

In poimenovanja in spominski pomniki?

Pevci s Sel so leta 1966 ustanovili Moški pevski zbor Ksaver Meško (Meškovo ime je prevzelo tudi selsko kulturno društvo) in so uspešni ambasadorji pevske kulture v domačem kraju, nastopajo pa tudi ob drugih priložnostih in sodelujejo na občinskih in medobčinskih pevskih revijah. Krajevni praznik - nekoč Krajevne, danes Primestne vaške skupnosti Sele-Vrhe praznujejo od leta 1989, in to v januarju kot spomin na Ksaverja Meška.

Meškovo pot so uredili krajani Sel, Vrh in Gmajne v okviru Turističnega društva MURN (po imenih cerkva Miklavž, Urban, Rok, Neža).

Doprni kip Ksaverja Meška, delo akademskega kiparja Radeta Nikolića, smo odkrili v Slovenj Gradcu pred cerkvijo sv. Duha ob 120-letnici njegovega rojstva (29. 10. 1994).

Knjižnica Ksaverja Meška v Slovenj Gradcu si je privzela pisateljevo ime v svoj naslov oziroma poimenovanje leta 1974, se pravi ob 100-letnici rojstva oziroma 10-letnici njegove smrti.

Kmalu po Meškovi smrti je Jakob Soklič v mestnem župnišču uredil Meškovo spominsko sobo in zbral nekatere dragocene premete, predvsem pa prenesel v ta muzej pisateljevo knjižnico, in tako približal prijateljevo delo in življenje vedoželjnim obiskovalcem. Letos pa so (2004) tudi na Selah v župnišču uredili pisateljevo spominsko sobo.

Na župnišču na Selah sta dve spominski plošči: prvo je dal vzidati Literarni klub Slovenj Gradec (1974), drugo pa župljani Sel (2004).

Knjižnica Ksaverja Meška je letos počastila pisatelja s tem, da je odprla sredi mesta (v prostorih Andeškega hrama) prodajo oziroma posredovalnico starih knjig - Meškovo bukvarno.

Tako Slovenj Gradec in Sele spoštljivo ohranjata spomin na Franca Ksaverja Meška, pisatelja, dramatika, pesnika, duhovnika in bojavnika za pravice Slovencev na Koroškem ter širokosrčnega človeka, ki je zgled veličine skromnosti, razumevanja in dobrote.

MEŠKOVA BESEDA

Slovenj Gradec in Sele spoštljivo ohranjata spomin na Franca Ksaverja Meška, pisatelja, dramatika, pesnika, duhovnika in bojavnika za pravice Slovencev na Koroškem ter širokosrčnega človeka ...

Morsiglor

Franca Ksaver Meško

Častni kanzler iz častni dekan, župnik na Selah pri Slov. Gradcu.

Starosta slovenskih pisateljev, poročnik iz kulturni delavec.

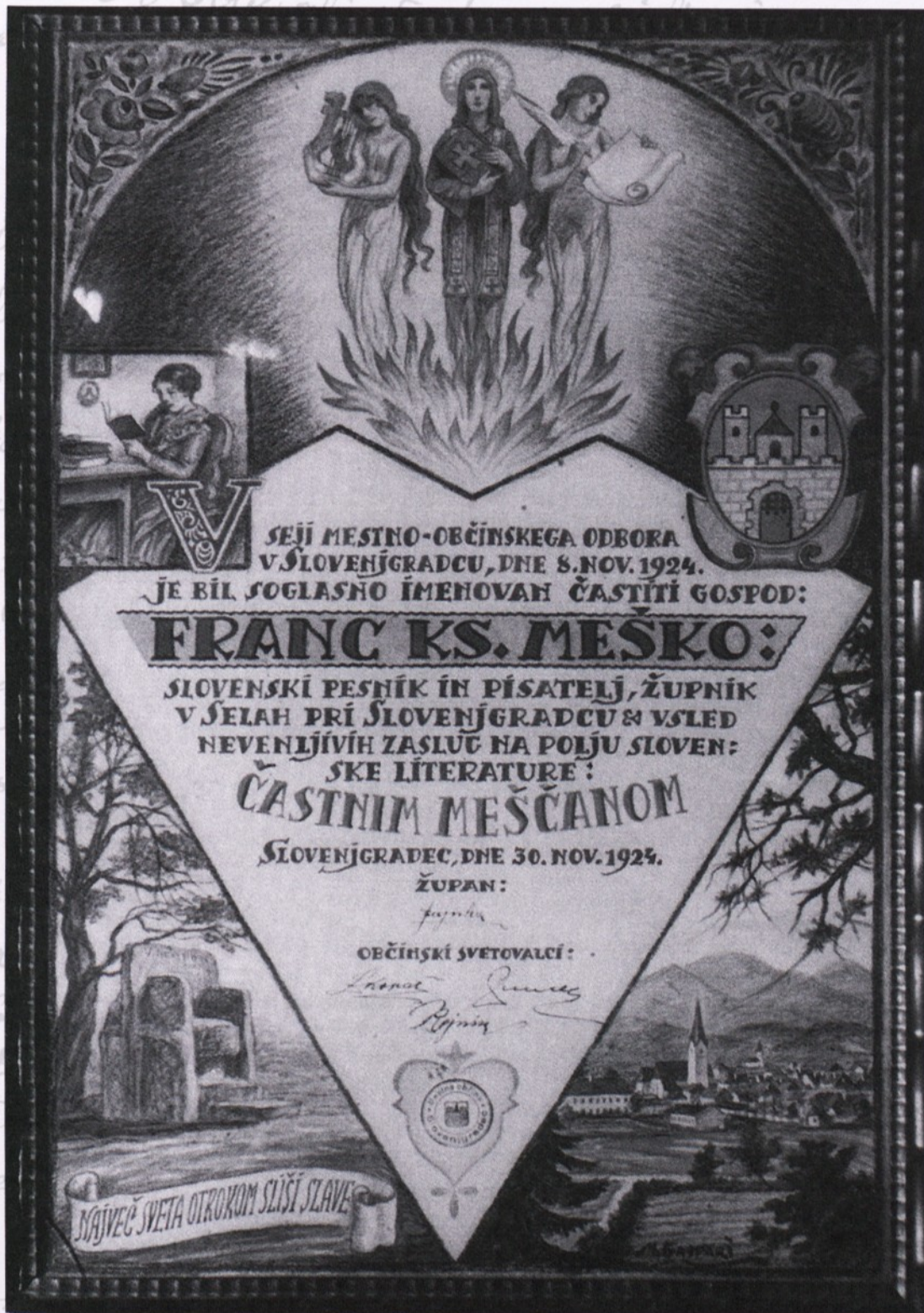
Rojen pri Sv. Tomcažu pri Ormožu dne 28.10. 1874

Umrl v Slovenj Gradcu dne 11.1.1964

Slava njegovemu spominu!

Obvestilo o smrti F. K. Meška

Jože Potočnik

V SEJI MESTNO-OBČINSKEGA ODBORA
V SLOVENJGRADCU, DNE 8. NOV. 1924.
JE BIL SOGLASNO IMENOVAN ČASTITI GOSPOD:

FRANC KS. MEŠKO:

SLOVENSKI PESNIK IN PISATELJ, ŽUPNIK
V SELAH PRI SLOVENJGRADCU & VSLED
NEVENLJIVIH ZASLUŽ NA POLJU SLOVEN-
SKE LITERATURE:

ČASTNIM MEŠČANOM

SLOVENJGRADEC, DNE 30. NOV. 1924.

ŽUPAN:

J. J. J.

OBČINSKI SVETOVALCI:

K. J. J.
P. J. J.

NAJVEČ SVETA OTROKOM SLIŠI SZAVE

Častno listino, ki jo je prejel Franc Ksaver Meško v mestu Slovenj Gradec, je oblikoval in izdelal slikar Maksim Gaspari.

Maja Vrhovnik

Haiku

LEPOSLOVJE

*Bel cvet kostanjev
je kot tvoj nasmeh mamljiv.
Trenutek minljiv.*

*

*Vedno pozabiš,
koliko mi pomeniš,
na solze v očeh.*

*

*Vsa ta nasprotja!
Ne znam te sovražiti,
samo ljubiti.*

*

*Nisi več želja,
Ti, moja hrepenenja
v vetru veselja.*

Marijana Vončina

Pesmi

SVETLICA

*Ko iz brezizhodnosti
iščem poti,
se mi zazdi,
da nekje
svetlica
zame blešči.*

*Mi sveti
in me vabi
v nove dni.*

MOJ SVET

*Nihče ne more
prodreti
v moj svet.*

*V njem je
dovolj prostora
za sanje,
zato lahko živim
tudi zanje.*

*Ko grozi
vihar,
zaplavam vanje,
da ne potonem
v globine
brezdanje.*

NIČ

*Ko ni ničesar več,
ki bi napolnilo
posodo spominov,
so tudi najmanjši
prebliski dobrodošli
kot uteha
za neizbežno
odhajajoči čas.*

BESEDE

1.
Besede
kot blagi veter
hladeče,
kot vihar
grozeče.

Moje in tvoje
kdaj pa kdaj
boleče in preteče
pa tudi ljubeče.

2.
Zaželjeno izrečene
se iskrijo
med hlapečimi
meglicami.
Potujejo kot ptice selivke
iz hlada v toploto.

Ko so izrečene,
sežejo v globino,
vzdrhtijo
in hladna občutja
prepodijo.

BRAZDE ČASA

Seštej na zemljevidu
obraza
kažipote, razpotja
in ravne poti.

Mnogo je razpotij,
kažipoti so obrnjene
navznoter,
ne več v daljave.
Ravne poti niso
posejane s cvetovi sanj,
le še z željami
po obstoju.

LISTOPADNI UTRINKI

Poglabljam se v svoje
listopadne dni.

1.
Včasih
se potopim
v žalostni spomin.
Lebdi nad mano
kot opomin:
Enkrat treba bo
oditi!

A ko se ozrem nazaj,
spoznam,
da vredno je bilo
po prehojenih poteh
hoditi.

2.
Mi kratek
listopadni dan
jesen življenja
podaljšuje.
Podarjeni cvet
krizanteme
z mano
v zvezdno noč
potuje
in greje dlan spomina.

RADOŽIVOST

Obišči me zopet,
radoživost!
Obudi občutja
lepih dni
in preženi turobnost,
ki name preži.

Jerica Smolčnik

Sprehod skozi leto

LEPOSLOVJE

*Utrujen starec se
Januar v plašč zavije,
s tišino belo vse prekrije,
ne pusti vetru
in ne soncu, da ga zmoti,
ko s počasnimi koraki,
februarju gre nasproti.*

*Ta pusti, da dan
klobuk mu sname,
sleče rokavice,
sonce v naročje ujame
in smeh prikljče na otožno lice.*

*Marec svoje grudi
izpod odeje bele že razkriva,
prebudi zaspane reke,
narava je kot otrok igriva,
v jutra odpira svoje veke.*

*April se muhast smeje, joče,
zbriše bele vse stopinje,
v dlani ujeti hoče
sonce iz nebesne skrinje.*

*V krošnje svoje maj dišeči
zvabi prve že čebele,
bi hotel tam na trato leči
in objel bi nežne te cvetove bele.*

*Junij v srajčki že svileni
bosih nog čez livade
zvabi na napitek ta ledeni
k potočku, kjer se igrajo breze mlade.*

*V sencah julij že poseda,
na gore nas vabijo stezice,
izza vrhov čuvaj neba nas gleda,
med drevjem gnezda pletejo si ptice.*

*Poda avgust se na sinje morje,
lovijo dnevi na oblakih žarke,
galebi v letu čez obzorje,
na večer v pristan vračajo se barke.*

*Kakor ovčke se zbirajo oblaki,
september že drevesa češe,
med žitnim klasjem še pokošeni maki
in cvetje zadnji ples odpleše.*

*V rumene barve oktober se obleče,
zrelo grozdje vso sladkost ponuja,
omamlja vino nas mlado in peneče,
v meglicah jutro nas prebuja.*

*November, spomin je nanje,
molitev tiha med cvetlice leže,
naj prebudi jih to tiho šepetanje
in večna misel, ki nas veže.*

*Z belo brado, sivih las,
radost Božiček v dom prinaša,
snežinke bele, ta čipkasti okras,
v pravljичni svet december nas odnaša.*

*Zdaj starec sede za pečjo,
naravo odeja bela vsa prekriva,
angelci tiho zapojo
in utrujeno roka v naročju mu počiva.*

*

*Povem ti,
da je dan
danes zlagan.
Skozi okno
se sončno nasmiha,
le malo
čez drevje zapiha,
menda je topel,
ko stopiš vanj.
Pa se me
mraz dotakne,
kot da se sonce
od mene odmakne,
da ne vem - kam.*

Janez Žmavc

PESMI IZ MOJEGA ŠOŠTANJA

1946-1948

Rišem melanholijo

Prerano umrli slikarki Vidi Kurnik

*V kleti se vlačijo hudobna bitja
in zloba je raztresena v črepinje,
iz tvojih davnih pravljic, stara mati,
izrezala drevo sem grbasto z obrežja.*

*Na okno so primrznile se kaplje,
ko se na cesti sklonjen spet ustavi
in nekaj blazno, tiho pravi,
ljubimec mojih sanj.*

*Narisala sem te, o dobri človek,
ki vsak večer prihajaš sem od vode,
povabila bi te, pa moraš skozi sobe,
od tvoje sive suknje še kaplja.*

*Rdeči so oblaki spili mojo žalost,
rdeče gore so ogrele mrzlo sonce,
ti pa zgrbančen ob rdeči vodi
iz zemlje korenine trgaš, k meni hodiš.*

*O dobri človek, topli bi me, ko bi vedeli.
Spomladi ne prihajaj k meni,
obiščem te, saj tudi cvetje
iz tvojih hladnih rok pognati mora.*

Jutro

*O jutro moje zlato, vsi zvonovi
vrvi srebrne so v nebo napeli,
zvoni, oznanja: smo snega nameli,
da bojo zbujeni božični snovi.*

*Ej, pesmi moje, kam ste se zgubile
v poljane snežne, dalje vzradoščene,
da ni sledi za vami niti ene!
Kolednice, v meglice ste se skrile.*

*Kje so sani in konji zlatogrivi,
kje beli dvor, dvorjani lahkoživi,
princesa ljubica? - Kaj to sem sanjal!*

*Pa če sem sanjal, strune so ubrane
ostale spete iz srca v poljane,
iz njih je tiho tvoj prihod pozvanjal.*

Vrnitev

1

*Med zvezde veter strgan kolobari
in siplje prah vseмирskih cest na naju,
skrivnostne so poti kot sanje v maju
in blizu ladje, ki jih noč krmari.*

*O majhnem domu in ognjišču sanja
večer na daljnem najinem sprehodu,
veselim zvezdam na širokem svodu
v križpotjih zgodnji mesec se priklanja.*

*Potem sediva in o vsem kramljava
kot mlada zakonca, lahno sanjava
iz nežnih medsebojnih doživetij.*

*Popotno suknjo sem na tla razgrnil -
kolikokrat sem se tako že vrnil! -
Nekje so ladje v vetru brez zavetij.*

2

*Počival sem na dnu zelene vode
z očmi, še bolnimi od leta ptic,
dotaknil sem se sence perutnic
in rahlo speče prebudil valove.*

*Med preslico oblak je taval
in zidal k mojim nogam bajni grad,
kako bi še enkrat vanj stopil rad,
do zlatih morij prost vsega zaplaval.*

*Pod jezom so orehove lupine,
tolmun neznamen tih ocean
in komaj sapica nad njim orkan.*

*Joj, vetrc, nisem več bolan tujine,
globine njenih sem oči pijan,
pomagaj mi, da najdem spet pristan!*

Slikarjeva jesen

*Jesen, prelest opojnih barv,
razlitih čez kostanjeve aleje,
neznane sveta goreč odsev,
ki smrtnika me večno greje,
iskal sem te, ti čudoslástica luč,
poln neutešene in bogate žeje.*

*Prišla si kot omamna reka,
naplavljalala zlato iz tajnosti globin,
zdaj v me si se prelila,
narasla do brezbrežnosti višin.
O, moje roke! Drevje golo.
V nemoči svojih dni se utopim.*

Ne vem kako

*Ne vem, kako je, da se ti predajam
vsa kakor v vetru, ki me nekam nosi,
kjer mi vse jemlje, a ničesar prosi,
dokler v njem nemočna se porajam.*

*Ne vem, če prav je. Rajajo mladosti
še sanje na očeh mi in igrače
in duša moja čez gredice skače, plače,
prepolna joka in solza radosti.*

*Ah, ljubi moj, nikar me ne ukleni!
Saj sama več ne vem, kedaj postala
ljubimka sem - tako se mi dozdeva.*

*Ne, ne, nikar objema ne razkleni!
Kje sem, nezvesta deklica, obstala!
Saj skupaj po tej grešni poti greva.*

Ledene rože

*Ledene rože -
nihče jih ne poljublja,
nobene vaze ne krasijo,
in vendar kot druge
pod soncem venijo.*

*Ledene rože
so moje bele sanje -
hotela pesem si,
pa sem zarezal vanje
in je pritekla kri.*

*Kdo je poljubil me v spanju,
ustna položil na cvet? -*

*Ah, zdramili so se spomini,
metulji so blizu in sladek je med.*

*Nebo je snežna poljana
in zvezde
raztresene rože ledene,
ki padajo v moje roke
kot zmrznjene
kresnice.*

*- Glej, najina zvezda! -
Ah, kaj bi le z njo
tu na zemlji počela!
Poljubov ni vajena,
pa je skopnela.*

Pesem

*Snežinke, glej . . .
Melodij neznanih
note posrebrene,
veter komponist
z njimi se igra.*

Pesem. -

*Vztrepetal je bel papir.
Tiha žalost
legla je na moj obraz.*

*Zunaj je večer
brez vetra,
mraz.*

Veter

*Veter
čez ograje, krog oglov. . .
Poslušal sem te,
vonjal cvetje,
ki si ga po polju trosil
iz nevidenih košar.*

*Včasih si mi bil
vihar.*

*Ko boš le še sapa,
veter,
nagni k meni
poljsko cvetko
za poljub -
postani spet
vihar!*

Spomladanske

1

Kako se veselim
pomladi, deklica!
Tja v polje pohitim,
ti z mano, deklica.

Metuljčka ulovim
v zeleno mrežico. -
Joj, ko pa se bojim
prijeti ga z rokó!

O, da te le dobim,
metuljček modrozlat,
čez polje te spustim
spet v rožnato pomlad!

Še tebe ulovim
za krilce, deklica. -
Joj, saj te spet zgubim!
Kaj naj potem lovim?

2

Ah, ta pomladni veter!
Z gora prinesel toliko je
vseh vonjav,
da duša že ne ve,
kam z njimi,
in misli: saj se je le poigral,
že jutri se bo spet kesal.

Pa čakaj!
Nekje sem videl cvet,
med snegom je pognal
in je ostal
in je nabral
iz sonca toliko medu,
da je čebelici slabo postalo
in mogla ni več odleteti.

Ah, ta pomladni veter!
Čez noč se od nekod je vzela
in človek bi mu moral vse verjeti -
še to, da je ves svet obšel.

3

Še ena pomladna!
Sedaj pa zares.
Nobene skrivnosti ni vmes.
No, čujte!
Novica je kaj nenavadna:

Dva mlada človeka
hotela kar bosa sta v svet -
in v culi obleka
in v žepu kos kruha
in ona dve roži v laseh. . .

Pa kaj bi iz tega,
saj ona je mlada
in on je poet!

Blizu sonca sence

Saj pel bi ti, deklica, spet,
a žalost ta čudna mi ne dopusti,
na dušo je legla, na bolne oči,
prišla te mi, deklica, vzela.

Ves tuj sem ti, mrk, brez besed,
kot starec puščoben za lepi tvoj smeh,
ko da bi ne raslo več v mojih močeh
življenje, le hlad za tvoj med.

O, pel ti bom, deklica, pel,
saj žalost ta čudna enkrat bo odšla,
oblaki tesnobni v modrini neba
kot v jutro razpihan pepel.

Pesem pozimi

Veje so gole, premrle roke,
komaj jih sluti leseno srce.

Pozne stopinje čez polje gredo,
divji sem lovec, hitim za sledjo.

Drobne stopinje, čez polje dekle,
majhno poznanstvo, za vedno, kdo ve.

Veje so dobre, široke roke,
vrezal sem vanje še drugo srce.

Balada

Zapadel je sneg
in ceste so ravne
na vse strani. . .

Izhojena sled
postala je pot.

Utrujenost

*Malih snežink so življenja
zamrla na ustnah kot dih,
preko ledene poljane
sem hodil, poljubljal jih tih.*

*Sence so legle k počitku,
nagubale sivi svoj prt,
legel bi z njimi in sanjal,
kako je lahko biti smrt.*

Vrani

*Vrani čez polje letijo
sami, oj sami.
Misli pred njimi bežijo,
črni so vrani.*

*Vrani čez gozd odletijo
sami, oj sami.
Mojih se misli bojijo,
črni so vrani.*

Ciprese

*Ciprese nad grobom mi vsadi,
moj dragi, otožne ciprese,
zastrle me bodo zavese
zelene pred soncem spomladi.*

*Ah, dragi, kako me prebuja,
boli, kadar name posije,
življenje, kako vame klije,
ki sem mu tu v temi vsa tuja.*

*Ne išči me, kjer sem ostala.
Saj tuja in prazna,
temačna bo soba prijazna,
kjer spala sem, tebi postala.*

*Ciprese nad grobom mi vsadi,
pobožna, visoka drevesa,
da bliže mi bodo nebesa,
ti, dragi, in sonce spomladi.*

Spomladi

*K meni se stisni, povej še kaj več,
saj ni vsa misel molk tega večera,
mlada sva, ljubica, polna nemira,
kdo bi zdaj mislil na to, kar je preč.*

*S tabo je, ljubica, vrnil mi svet,
kar v mladosti je vzel mi življenja,
novih moči je kri polna hotenja,
v novih spoznanjih sem čisto prevzet.*

*Letos je, ljubica, taka pomlad.
Komur je dvoje rok polnih rož dala,
ni ga za kralja v škrlatu izbrala,
vendar je vsega kraljevsko bogat.*

Skrivnostno

*Na tvojih so očeh
ostale sanje, ki jih nisi
izsanjala v nočeh,
pričarala na ustna
tajinstveni nasmeh.*

*Tovarišev je krog
izbral te za kraljico,
jaz pa ubog,
neznaten kakor miš
pohajal sem okrog.*

*In zdaj -
kako naj sploh verjamem?
Odprla si mi vrata na stežaj.
Presladki sen! Nič več ne vem.
Mi ti lahko poveš, zakaj . . .*

Angel

Prišel si, angel moj, kaj naj v radost
ti dajem, cvetju sonca ni pri nas,
le s trnjem ti ovenčam še mladost.
Prišel si, angel moj, kako sem tvoj!
Zvečer te molim, prosim za pokoj.
A ti, ko da mi vlivaš živ nemir,
prebiraš mojih grešnih let brevir.
Če si, ki molim te, neba poslanstvo,
o, pošlji za preskušnjo me v pregnanstvo!

Slutnja pomladi

Za daljnimi smrekami hodim
in iščem, ne vidim, le slutim,
ko v njene vrtove te vodim,
pomlad, in na njene cvetove.

Za sončnimi mesti pohajam
in iščem, ne vidim, le slutim,
ko v poznih večerih z njo rajam
in zime ledene ne čutim.

Morda pa le skrita pod snegom
si, čakaš na marec,
kako naj sicer bi za bregom
nabral rož najlepših že danes.

Mesečina

Zaljubljena bitja vrtijo se v krogu
in ljubijo v strastnem hotenju božansko,
častijo nebesa in luno pogansko,
darujejo svojemu favnskemu bogu.

Z rokami pod glavo nemirno leživa
in zreva na bajnosti nóci brez diha,
lesteneč neba sem ter tja niha,
v iskanju se trudna vse bolj gubiva.

Nalahno so usteca tvoja odprta,
ponujajo sladke pozabe pijačo -
ah, mesec, ti veš za mamljivo zvijačo,

utrgaj mi eno iz svojega vrta!
Razumem, dé mesec, v oblake se skrije.
Ko vrne se, lučko nalašč bolj privije.

Poljubi

Poljubljam te na roke, usta, prsi
in vse te skrite, tihe boli čutim,
ki so prišle od bogvekod, in slutim,
na koncu kaj še pride vse po vrsti.

Kako sem sanjal o tej sreči: biti,
živeti le za te! Zdaj si ob meni,
od mojih rok ne prosi, žejna vzemi,
in ko bom truden, daj še meni piti.

Kako te ljubim, ljuba, ljubim, ljubim!
Na prsi, usta, roke te poljubim,
pokličem čisto tiho po imenu.

Ah, daj mi, daj še vroče te slaščice,
popotnice v pekel mi ali vice,
o Bože, zgôrel rad bi v tem plamenu.

Šopek listja

Za god si mi listja jesenskega dal,
povezan je z bilko bil šopek rjav,
ni vonjal po soncu, ničesar krasil,
le moje je ustnice dan za dnem pil.

Vsevprek zametena bo najina pot
in veter bo delal gazi vsepovsod.
Joj, šopek, ti mene in njega varuj,
da nama spomladi korak ne bo tuj.

Zelene livade in žametni mah,
vse videl si, plah moj pogled in solze,
kako je s poljubi mi ljubil roke.

Joj, šopek, za njega, za mé me je strah.
Ko v soncu se popek na drevju bo vnel,
moj šopek, ne boš ne venel, ne cvetel.

Še lučka gori

*V senci oblakov večer
objema te v sanjah,
po božjih kotanjah
svetál pretaka se mir.*

*Veter, čez goro poslan,
skrivnostno poskuša,
krog oken posluša,
trka na vrata zaman.*

*Ej, meni pa vsaka
odpira, še taka -
veter, le glej, ko bo dan!
Vidiš, še lučka gori.
Tegá žaluzije
tema mi ne skrrije -
ljubica, pridi, odpri!
Tu meni hladno je,
tu meni sladkó je . . .
Ljubica moja, le spi!*

Pomladni pir

*Ti si želela:
natrgaj mi šopek cvetic -
pa hudomušno vesela
sedla našobljenih lic.
Rumeno pobočje
prelazil sem, trosil
jih v tvoje naročje,
ej, pa mi pride
ta misel v glavó:*

*Čuj, jaz sem metulj.
Na usta bom tvoja pristal,
ves med ti pobral,
potem pa neznano kam
letel čisto sam . . .*

*Ah, sladek je, sladek ta med,
v moji glavi je velik nered,
v moji glavi . . .
Zaljubljeno veter pihlja sem
po travi in cvetkam o grehu
ljubezni potihoma pravi . . .*

Opomba:

Pesmi: Rišem melanholijo, Slikarjeva jesen, Vrnitev, Ledene rože, Spomladanske, Pesem pozimi, Ciprese, Skrivnostno so bile objavljene v ISKRI, glasilu srednješolske mladine na I. gimnaziji v Celju (1946-1948). Vrani so bili natisnjeni v Mladinski reviji.

Pesmi iz mojega Šoštanja Janeza Žmavca

Trdna komunikacija z
bralcem in njegovim
čustvovanjem

Čeprav med slovenskimi bralci še vedno živi močan stereotip, da je poezija namenjena zgolj izbrancem, in (naj)večkrat ta očitek ni na mestu, je v domači sodobni književnosti vendarle moč izpostaviti literarno obdobje, ki je več kot pol stoletja kasneje še vedno blizu različnim generacijam zavzetih knjižnih moljev - intimizem. Kot je večini znano še iz časov guljenja šolskih klopi, se je premik v intimizem zgodil po letu 1950, ko je objektivno tematiko povojnih let začel nezadržno izpodrivati subjektivizem, v slovenski poeziji pa ga je odločilno zaznamovala večkrat ponatisnjena in nadvse priljubljena pesniška zbirka *Pesmi štirih* (1953), avtorjev Kajetana Koviča, Cirila Zlobca, Janeza Menarta in Toneta Pavčka. Ob izpostavljenih velja omeniti tudi tankočutno literarno ustvarjanje Ivana Minattija in Lojzeta Krakarja ter ne nazadnje iskreno izpoved Ade Škerl, najbolj kritizirane pesnice tistega časa - kot Alenka Puhar ugotavlja v članku *Ujeta v težka molčanja*, objavljenem 29. marca 2004, v prilogi *Dela*, Književnih listih -, ki je sicer objavila tri pesniške zbirke: prvo - *Senco v srcu*, po oceni Puharjeve *pesniški dnevnik nesrečne ljubezni* - že leta 1949. Tako kot Škerlovo danes marsikdo odkriva na novo, z gotovostjo trdimo, da bi se nekaj podobnega lahko zgodilo tudi s pesništvom Janeza Žmavca, o katerem več v nadaljevanju tega pisanja.

V duhu umetniške dobe, ki potencialnega bralca - preko liričnih drobcev, ujetih zlasti v človekovo osebno, čustveno doživljanje in naravo - nagovarja z dialoškim odnosom, je v intimizmu široko razpeta bivanjska problematika, zasajena v svoj prostor in čas. Osebni trenutki, doživljajska občutja, pobegi iz časa oziroma emotivno gradivo sploh z bralcem stopi iz prostora pesnikove intimnosti; poezija tako ne predstavlja več le ustvarjalčevega monologa, ampak doživi z bralcem preporod, tako imenovano lirizacijo dogajanja. Pesniški prikaz življenja - ritmizirana poetična govorica, ki prisluškuje dogajanju v človeški notranjosti in tako izpoveduje slehernno veselje in žalost - zajema psihološko poglobljeno osebnostno motivacijo, ki najpogosteje z motivi ljubezni, razočaranja nad življenjem, človekom in naravo prinaša večna vprašanja življenjskega smisla (hkrati tudi poučuje, trka na dušo in razum). Doživetja, zaznave in svobodne asociacije pa vselej niso vpete v izpoved-

ni, temveč – sicer redkeje – tudi v epski govor. Žlahtnost literarne tradicije narekuje poezijo, ki se ne odmika od vizualne senzibilnosti, emocionalnih presosov in melaholije, temveč z naštetim ohranja tesen stik. Razpetost med resničnostjo in njeno danostjo prinaša skozi pesništvo kot ogledalo življenja mozaično podobo doživetega sveta.

Čustveno nabita poezija Janeza Žmavca – *Pesmi iz mojega Šoštanja* (1946–1948) – bralca sramežljivo nagovarja v skladu z opredelitvijo sodobne slovenske književnosti, ki – kot je znano – motive, teme in ideje izrazito povezuje s pglavitnimi etičnimi, družbenimi in kulturnimi vprašanji časa na pozitivistični in materialistični osnovi. Predstavlja doživetja mladega človeka v novem času in prostoru, ki v smislu literarne tradicije sega nazaj v dobo moderne. Izrazito poosebljena notranja občutja, prelita na papir, izžarevajo lirsko razpoloženo, usmerjeno k bivanjski problematiki. Zavedanje resničnosti položaja prinaša popis spoznanj v mešanici abstraktnih pojmov in prevladujočih konkretnih podob. Doživeta oziroma izživeta ljubezenska čustva, zavezanost lepoti pokrajine (širše zemlji), poudarjanje življenjske moči, usoda človeka in predvsem nemiren duh tvorijo v Žmavčevi poeziji izjemne senzibilnosti za drobne življenjske izpovedi. Oblike pesmi, ki so izpovedi prilagojene, v impresionističnih in zmerno ekspresionističnih tonih v bralcu vzbujajo zavestno silovita spoznavna doživetja, ki dišijo po svojevrstni katarzi. Pesmi iz mojega Šoštanja so kot prispedobe življenja, ki z intenzivnimi idejnimi vzgibi poetično poročajo o skrivnostih bivanja, ujetih v krog rojstva, življenja in smrti.

Čustveno-razpoloženske, refleksivne in na trenutke elegične Žmavčeve pesmi lahko razdelimo na vsaj tri večje tematske sklope, znotraj katerih se dinamično prepleta več sorodnih doživetij.

Prevladujoča ljubezenska lirika je razpeta med čustvi in razumom. Tople podobe, skozi katere pristno ljubezensko čustvo počasi dozoreva, razodevajo mimobežna srečanja dvojine, v katerih je kot objekt

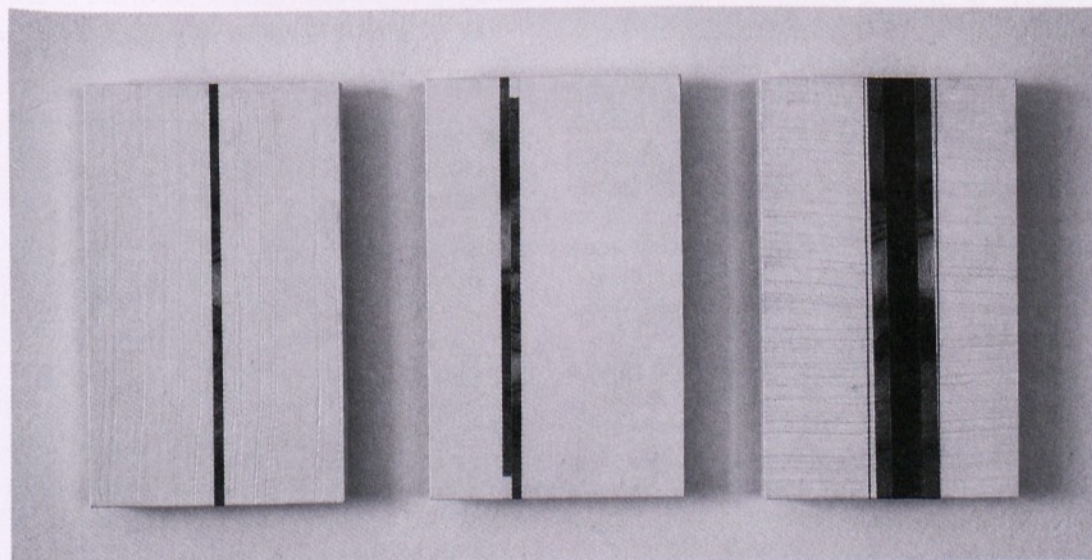
skoraj vedno navzoča ženska: *S tabo je, ljubica, vrnil mi svet, / kar je v mladosti vzel iz kupe življenja, / novih moči je kri polna hotenja, / v novih spoznanjih sem čisto prevzet.* Tu in tam – v pesmih *Ne vem, kako* in *Cipresah* – pa je – zanimivo – kot pesniški objekt navzoč moški: *Ah, ljubi moj, nikar me ne ukleni! / Saj sama več ne vem, kedaj postala / ljubimka sem – tako se mi dozdeva.* Doživljanje izvorne ljubezenske harmonije je ob postopnem naraščanju močnega hrepenenja prikazano nadvse iskreno in čisto ter z distanco do lastne zaljubljenosti.

Pesniški nemir se dotika tudi zemlje oziroma narave kot prostora doživetij, simbola lepote. Povezanost z naravo kot prostorom za polaganje lastne duše razkriva pristen pozitivni značaj krajinskih podob: *Jesen, prelest opojnih barv, / razlitih čez kostanjeve aleje, / neznanega sveta goreč odsev, / ki smrtnika me večno greje, / iskal sem te, ti čudostlastna luč, / poln neutešene in bogate žeje.* Lirični odnos do življenja pesnik ganljivo izpoveduje skozi vitalizem slehernega dne oziroma ljubezen do življenja. Molk in tišina, ki ju občasno zaznamo ob prebiranju verzov, zgolj nakazujeta zavezanost umetniški dobi.

Usoda človeka – prvotni vitalizem namreč prekrije kritična refleksija –, izpovedana z liričnim sentimentalnim navdihom, spominja na tragično občutje življenjskih nasprotij, ki nakazujejo na osebno bolečino: *Vrani čez polje letijo / sami, oj sami. / Misli pred njimi bežijo, / črni so vrani.* Iz razočaranja in stiske se skuša pesnik rešiti z domiselno besedno igro.

Preproste, nežne in drobne Žmavčeve pesmi, osredinjene na ljubezen, življenje in naravo, odlikuje doživet pesniški zanos, ki vseskozi vestno beleži videnja in spoznanja najgloblje človeške intimne. Skozi pesnikova pomenkovanja, sredstvo popisovanja osebnih doživetij, se tako zrcali jezikovno in slogovno presenetljivo komunikativna in nadvse izvirna poezija, vredna večkratnega prebiranja.

Matjaž Apat

Luka Popič, *Brez naslova*, 2003, 25 x 15 cm (3 slike), mešana tehnika

VILE

OKRUŠKI

Kdo, če bi kričal, bi me pa slišal med trumami angelov? a recimo, da bi me eden od njih kar na lepem objel: skoprnel bi ob njem, ki biva močneje. Kajti lepota je le strahotnega ravno še znosni začetek in občudujemo jo, ker se ji sploh ne zdi vredno, da bi nas pokončala. Vsak angel je strašen. Zato se pač potajim in pogoltnem vabljenje temnega joka. Ah, kdo nam pač more biti zavetje? Angeli ne, ne ljudje, in bistre živali že opažajo, da nismo zelo zanesljivo doma v pojasnjem svetu. Ostane nam morebiti kakšno drevo na pobočju, da bi ga dan za dnev srečevali; ostane nam včerajšnja cesta in neka razvajena zvesta navada, ki ji ugaja pri nas in je zato ostala in ni odšla.

(Rainer Maria Rilke)

Prve verze Devinskih elegij naj bi Rilke zaslišal med bučanjem burje, ko je stal na skalah v bližini devinskega gradu. Strme pečine nad morjem so posebno mesto, ki je bilo v zamegljeni poganski dobi mitično povezano z ženskim božanstvom, Rilkeju pa so razkrile uničujočo moč lepote: ko se te dotakne, stopimo v krog temnega vabljenja, ob katerem in od katerega lahko tudi izkopnimo.

Najbrž ni naključje, da so angeli – posredniki med absolutno idejo in človekom – spregovorili s pesnikom na kraju, kjer bi lahko živele njihove poganske prednice. Božanska bitja narave – poznavalke dela na zemlji, zeliščarice in zdravilke, varuhinje otrok in dobrih ljudi. Lepa dekleta z razpuščenimi dolgimi lasmi, prebivalke skalnih sten, gozdov, jezer, potokov. Oblečene v tanka prozorna oblačila rade plešejo in mamljivo pojejo. Pogostokrat se zaljubljujejo v mlade lepe fante, jih ugonabljujejo, a jim tudi rojevajo otroke. Do ljudi so prijazne, toda če se jim zamerijo, se lahko kruto maščujejo. Imajo krila in kadar se jim zahoče, lahko poletijo. Če pa jim krila odzameš, postanejo navadne ženske ...

Pravijo, da naj bi vsaka vila imela enega človeka, ki ga posvoji že pri rojstvu. Taki ljudje se imenujejo vilenjaki.

Beseda vila etimološko še ni dokončno pojasnjena. (Le kako bi lahko bila?!) Povezujejo jo z litovskim samostalnikom za prevaro, laž, glagolom varati, goljufati in letonskim varati, mamiti. Te

besede izhajajo iz indoevropskega korena besede izbrati, hoteti, želeti.

Izvor besede vila pa iščejo tudi v litovskem glagolu za loviti, gnati, zasledovati, staroindijskem zasledovati, stremeti, grškim hiteti, stremeti, zahtevati in nazadnje v indoevropskem strmeti, stremeti, zasledovati. Iz istega indoevropskega korena izhaja tudi beseda za moč.

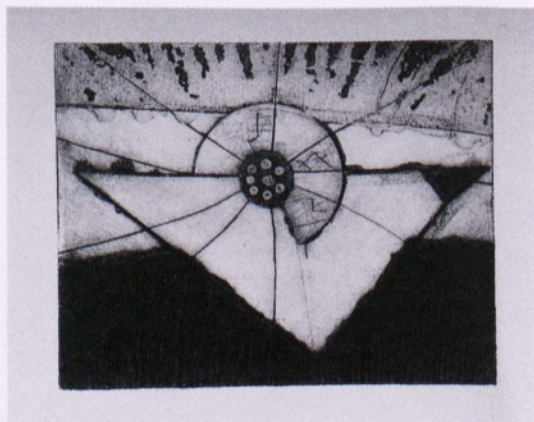
Kdo so torej vile? Od personificirane želje po umnem gospodarjenju in dobri letini so se preoblikovale v projekcijo človekovih hotenj, stremenja, želje po moči in nemirnih iskanj. Da je vse skupaj lahko le prevara, laž in goljufija, niti ni pomembno, kajti omama zasledovanja samega sebe je močnejša.

»Ljudje ne umirajo zaradi slave, odkar svet stoji, pa umirajo zaradi vroče želje odkriti v sebi skrite sile, ki te postavijo nad meje, v katere si ujet v mirnem zapečarskem življenju, pa naj bodo to alpinisti, padalci, avtomobilisti, prostovoljni vojniki, letalci, raziskovalci in še in še ... Predolg bi bil seznam. Nekaj te neprestano žene, da spoznaš nevarnost in jo premagaš z lastno glavo in lastnimi rokami. Tisti trenutek si upaš sproščeno, z dvignjeno glavo pogledati v oči. Toda to je le trenutek in vse že ostane za teboj in treba je kreniti na novo pot.« (Nejc Zaplotnik)

Vile so si v Mislinjski dolini našle prebivališče v Vodenikovih pečeh na Malih Vrhah. Že nekaj let v njih mladi alpinisti preizkušajo svoje prve plezalne vzpone. Znosni začetki navideznega obvladovanja moči in lepote postanejo strašni izzivalci človeških usod.

Naključje?

Ali spoznanje, da nismo zelo zanesljivo doma v pojasnjem svetu?

Luka Popič, Brez naslova, 1998, 11,5 x 15 cm, kolagrafija

Atašé

*Delajmo, delajmo zlata kolesa,
da se popeljemo v sveta nebesa:
angelci lepo pojejo,
duše veselo rajajo,
da se vse stresa.*

(Koroška otroška)

Janez Krtačnik, načitan, razmišljajoč upokoje-nec, resda razume, zakaj se zemlja vrti okoli sonca, ne pa sonce okoli zemlje, ne more pa razumeti »zgodí se tvoja volja kakor v nebesih tako na zemlji.« Ne more si predstavljati, naj si še tako raz-bija glavo, tiste božje volje hkrati na obeh krajih - v nebesih in na zemlji. Ta uganka buri po njegovi glavi od jutra do večera in še v noč, da nima več mirnega spanja.

Žalostno podobo zemlje ima dan na dan pred seboj v televiziji in časopisih - požrešnost, grabežljivost nenasitnih kapitalistov, koncernistov, milijarderjev in bilijonarjev na eni strani, na drugi pa stradež, gladovanje, bolezni in klavrno umi-ranje nimaničev ... Sprašuje se: je takšna zemlja božja volja ali ne? In: vlada tudi v nebesih takšna z zemlje »v nebo vpijoča« krivica in vpije tudi takšna nebeška krivica dol na zemljo?

Janez je že v letih, vsak dan bolj naveličan življenja na takšni grešni zemlji. Iz srca si želi samo še eno: kar se da hiter eksitus pa da bi mogel še topel v nebesa ...

Dotlej hodi v cerkev samo še tedaj, kadar tam zadoni pesem ljubljene Materi božji: »Ko zadnja ura bila bo, Marija prid' po nas ...!« A tej prošnji dodaja vsakič tudi še svoje neizmerno vroče hrepenenje po njej: »...Marija, prid' že kmalu, pridi kmalu póme!« Saj radovednost na nebeški režim že kar kipi iz njega: ali vlada tudi v nebesih surova protekcija?

Marija mu prošnjo usliši.

Že stoji pred mogočnim zlatim vhodom v nebesa. Kakor nekoč nesrečni učitelj glasbe Ferdo Majer v Marjana Kolarja znameniti celigrafiji »Samomor v nebesih«.

Tudi Janeza ne pričakata ne sveti Peter ne kak pošten vratar, zagleda pa zunaj rajskega obzidja veliko parkirišče stoyal za zlata kolesa, s katerimi so se bili pred davnim časom pripeljali v nebesa otroci. Zdaj jih Krtačnik že od daleč sliši kot angele in angelice prepevati »Lepa si, lepá si, roža Marija« in rajati, da se nebesa tresejo.

Parkirišču nasproti pa je veličasten visok slavo-lok zmage, ves v bleščečem zlatu, ki se pariški arc

de triomphe ne more z njim primerjati. Pred tem zlatim vhodom stojijo kakor kipi štirje oboroženi orjaški bodigardisti - strogi stražarji svete Marije, Matere božje. Janeza Krtačnika merijo od nog do glave s smrtno hladnimi pogledi, da ga karkoj zaze-be pri duši. Trd od strahu se ne more prestopiti, ne more ust odpreti, da bi jim vsaj »dober dan« voščil.

Tedaj se zadere nanj Bodigardus Primus:

- Kaj pa bi ti rad?

- K lepi Mariji.

- Kaj praviš, h kakšni Mariji?

- K Materi božji.

- Kaj te luna trka? zalaja vanj Bodigardus

Drugi.

- Odkod pa si se pritepel? zavrta vanj Bodigardus Tretji.

- Iz naroda Slovencev.

- Kot njegov predstavnik?

- Kaj pa še! Kot njegov politični disident, to pa že!

- A tako ... Kako pa ti je ime?

- Janez Krtačnik, pogojni dvorni svetnik. Vsi štirje bodigardisti prasnejo v smeh.

- A da si že svetnik!? vpraša Bodigardus Primus.

- Ne svetnik! Svétnik!

- S tabo se ne bomo dolgo jajcali ... Daj, Četrti, pokličí CKR! (Bodigardus Četrti pritiska številke na mobitelu)

- Halo, je tam Centralni kontrolni register? Karakteristiko Janeza Krtačnika, prosim ... Hvala! ... Počasi, prosim, ... Ponavljam: blas-fe-mič-ni pan-kert-, kako, a ne pan-kert?, pam-fle-tist, hu-so-vec, gan-dhi-je-vec, lu-ther-king-o-vec, ro-me-ro-vec, mar-xo-vec, car-de-na-lo-vec, ag-nos-tik, poklicni raz-kol-nik ...

- No, veš ti kaj, seznam tvojih smrtnih grehov je daljši kakor Lavretanske litanije ... Tebe pa Mati božja gotovo že težko čaka! se mu Četrti v obraz zarezgeče.

- Prosim lepó, pustite me noter k njej!

- Imaš vsaj kak lóbi v svojo obrambo? ga vpraša Bodigardus Primus.

- Nimam. Jaz sem sam svoj lobi.

- Kaj pa si si obesil okrog vratu?

- Dokaz, da sem Marijin konzul h. c. ... Vsi štirje si natančno ogledujejo srebrno svetinjo Matere božje, obešeno na sinje modri ovratnici.

- Naj te vrag pocitra, če si jo komu pofulil!

- Nisem.

- Kdo pa ti jo je dal?

- Vprašaj Mater božjo

- Prosiš, da ti jih damo po gobcu?
 - Kar poskusi, gobeždač ti nastopaški! Analfabet ti petelinasti! Še tega ne veš, da sem kot Marijin konzul h. c. pod diplomatsko imuniteto!! Preden bo petelin na rajski strehi zapel, bom jaz ataše zoper grabežljivost, ovaduštvo in hinavstvo! Tedaj vam bo vsem štirim odklenkalo!

- Tristo hudičev, še ata-še - ata-še nam boš?

- Gobec, usrane!

V tem do skrajnosti napetem trenutku se sunkovito s hreščečim glušljivim hrupom odpró zlata nebeška vrata. Slepeča rajska svetloba Janeza Krtačnika toliko da ne omoti. Šele počasi prepoznavna rajski blišč in blesk - češnje in marelice v razkošju cvetov in zrelih sadežev, jablane, mangovce, potočke z mlekom in medom, da mu zmanjka slin za požiranje. Po potkah pa, z rožicami postlanih, o groza! se plazijo sence prav takšnih tipov, zaradi katerih se mu je življenje na zemlji zavsema priskutilo: priliznjenci in petolizniki, moralni mrhunceljni, prefrigani pobožnjakarji, vohljači in obrekovalci, radoveleslavni pesnikovači in drugi tinteži - vinteži, mojstri ovaduštva in hinavstva, da gre Janezu na bruhanje, a se mora brzdati, saj pred njim stoji strogi nadangel Serafin s tremi pari kril in ga vpraša:

- Si ti nesrečni zemljan Janez Krtačnik?

- Sem.

- Odprli smo arhiv in našli strahotni tvoj greh zoper šesto božjo zapoved. (Bodigardisti od veselja zarezgečejo kakor celáki-lipancanci.)

- Pozor, nebeška družina! zapove Serafin z donečim tenorjem, prisluhnite in razsodite:

- Pred nami stoji zemljan Janez Krtačnik, ki je našo himno Materi božji - *horribile dictu* - posvinjaril, nesramno prerimáril! Bodigardus Primus, vzemi megafon in deklamiraj jo jasno in glasno, da jo slišijo cela nebesa:

- *Lepa si, lepa si, Marica mila,*

kaj če bi sladki greh midva storila?

Pobi za tabo vsi žvižgajo, žvižgajo,

lačni ljubezni že z gregorji migajo ...

- Nesramnost! zarohni cel paradiž. Blasfemija! Klafárjenje! Pokvarjenec! Seksist! V pekel z njim, da bo hin! zarogovilijo, se razviharijo, nebesa zabliskajo, zagrmijo, Janeza od groze zagradi otrpni krč, zmanjka mu sape. Kakšen demonski furiozo!

Kerubinu ob pogledu na otopelega Janeza stopijo solze v oči. Vpraša ga z milim glasom:

- Kdaj pa si naredil te nesrečne rime?

- Ko sem bil še mlad. Ko smo peli na koru - dečle spredaj, mi pobi tesno za njimi, pa je prišlo čezme, pa vame, da sam ne vem kako, sam Bog Oče to ve, ki me je naredil ...

- Kaj še čakamo - kaj nismo Marijini gardisti? Zagrabimo ga - prekletega skrunilca device Marije!

Dva ga primeta vsak za eno roko, ga vzdigneta, tretji pa ga binčne od zadaj z vso silo, ki jo premore, da revež v loku odfrči nazaj proti zemlji.

Zlata vrata v raj se zapró, a Kerubin, žalujoč za Janezom, udari v takšen jok in stok, v takšen vik in krik in cvilež, da na mah pretrese vse duše v raj. Te zacmihajo, zaihtijo in se razjočejo iz solidarnosti z njim, angeli in angelice nič več ne pojejo, ne rajajo, vsi se topijo samo še v solzah, tako da namesto mleka in medu v potočkih tečejo samo še Kerubinove in njihove bridke solze, da té stopijo čez bregove in pljuskujejo čez rajsko obzidje v črno vesolje.

- Mami! Mami! Mamica Marija moja, kriči Kerubin na vse grlo, pokličí Janeza nazaj! Brez njega naj me v uho piše cel ta raj! Mami, daj mi ga nazaj! Če ne ti skočim jaz za njim iz raja!

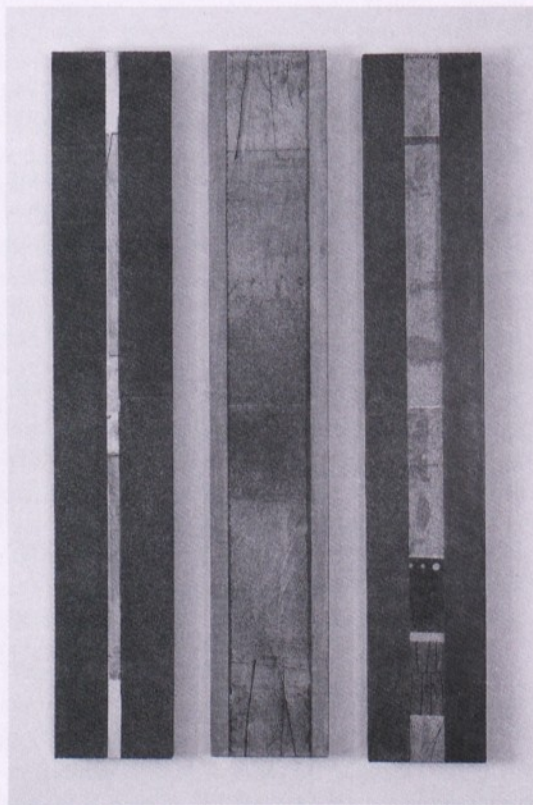
Vsi angeli, vse angelice, vsi empatično skandirajo za njim:

- Daj mu ga nazaj! Daj ga nam nazaj!

Sveta Marija se malce skrivnostno materinsko nasmehne s toplim sijem usmiljenja v očeh, še blažjim kakor je na obličju Mone Lize:

- Tu ga imaš, Kerubinček, vzemi ta moj leteči plašč! Vrzi ga karkoj za Janezom!

V hipu na tem plašču priplava Janez Krtačnik - mimo vseh štirih zijalastih bodigarduzelnov naravnost skozi na stežaj odprta zlata vrata, nazaj v sveti raj - naravnost Kerubinu v objem. Serafin

Luka Popič, *Brez naslova*, 2002, 90 x 15 cm (3 slike),
 mešana tehnika

od začudenja povesi vseh šest kril. Solze paradizanov se zdaj spremenijo v solze veselja. Oglasijo se spet melodije angelskih zborov: »Tebe, Marija, hvalimo ...«

Kerubin izroči Janezu Krtačniku, Marijinemu konzulu, v imenu Boga Očeta NEBEŠKI AGREMÁ s pravicami atašēja zoper grabežljivost, ovadstvo in hinavstvo. V prihodnosti naj strogo pretrese vsako kandidatko, vsakega kandidata za vstop v raj. V ta namen dobi svoj posebni kabinet, Kerubina za sodelavca, za sekretarki pa dve rajsko lepi angelici - Nežiko in Štefko.

Janez Krtačnik se obrne k Materi božji:

- Zahvalim te, ljuba Marija, da si me branila zoper bodigardavzeljne.

- To si zaslužil že v Marijanišču, saj si kot nedolžen pobej klečal zaradi mene - zasmehovan kot vindišarski »Patschenkonsul«.

- Mi je dovoljeno, lepa Marija, da ti kaj predlagam?

- Daj!

- Dvoje mi leži na srcu: najprej to, da te na zemlji nesramno obrekujejo, češ da se tja rada tajno vračaš iz nebes, ogrnjena v rajsko belo svilen haljo. Pa da tam posedaš v drevesnih krošnjah in copraš.

Saj te je vendar že sveti Primož Trubar pred petsto leti varoval in zagovarjal, da nisi nikakršna veverica. Pa tedaj nič ni zaleglo. In še dandanašnji ne zaleže. Neki katoliški farji so pač od hudiča! Požrešni na denar. Če le količkaj utegneš, ti priporočam, da kak dan resnično zaplavaš dol pa jim pošteno uhlje nategneš, da te bojo do smrti pomnili. Prosim te, odvali mi ta kamen s srca! Ne trpim, da te imajo za norico!

Pa še to: potopi jih, za božjo voljo - s trobentači in bobnarji in banavzarskim škofom vred tisti njihov poganski kičasti skrunilni ponaredek tvoje ga božansko lepega obličja! Takšno te na ladji vlačijo celó po jezeru! Potopi jih, preden ti nataknejo še bikinke in s tabo pokasirajo zlate cekinčke! Da jih ni ne sram ne strah pred teboj!

Moja skromna osebna prošnja pa je: da me milostna nebesa po potrebi spremenijo v astralnika, tako da se lahko breztelesno osebno pozanimam, kaj in kako ga tam doli kidajo!

- Zgodí se tvoja volja, reče Marija in mu da srečo.

Po tej izčrpni avdienci z Materjo božjo se nebeški atašé Janez Krtačnik nemudoma odpravi v svoj kabinet. Tam ga čaka debela nova knjiga z naslovom REGISTER ODKLONJENIH KANDIDATK IN KANDIDATOV. Že prvi dan jo odpre in kar vnaprej vpiše pod »št. 1«: Papež Vojtila, ker je kljub grozotni lakoti in aidsu v Afriki prepoval kontracepcijske pilule in za svetnika naredil izpričanega Antikrista patra Escrivá, prebrisanega ustanovitelja grešne firme Opus Dei, pravega

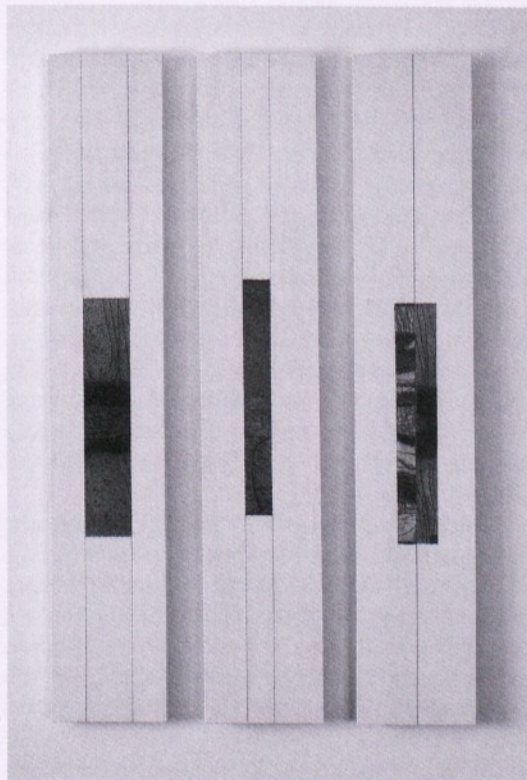
volčjega zlodeja v jančji koži ter - zur Ehre der Altäre - za blaženega razglasil zadnjega avstrijskega cesarja Karla Prvega, ki je 24. oktobra 1917 naredil zgodovinsko izpričani kobariški čudež - s plinoma Blaukreuz in Grünkreuz v dveh minutah zadušil, se pravi v nebesa poslal nič manj ko štiri-desettisoč italijanskih vojaških mučencev.

Zaradi pomanjkanja prostora Janez Krtačnik ne more vpisati celega seznama Vojtilovih grehov.

V rubriko pod »Opombe« pa vpiše: Pred morebitnim izbrisom neodpušljivi grehov naj za pokoro hira še nadaljnjih trikrat tristo let na zemlji.

Opomba:

Janez Krtačnik je prejel leta 1935 kot najboljši dijak 1. razreda humanistične gimnazije (*»primus inter pares«*) v Marijanišču od prelata dr. Brunnerja medaljon sv. Marije na traku in naslov MARIJIN KONZUL. To odlikovanje je prejel vsako šolsko leto najboljši dijak iz vsakega razreda.

Luka Popič, *Brez naslova*, 2003, 85 x 15 cm (3 slike), mešana tehnika

Marjan Kolar

SRP, KLADIVO, ZVEZDA

(odlomek iz romana ROBINZONOVA ZASTAVA)

LEPOSLOVJE

Deževje, ki se je razgrnilo nad dolino, je bilo kakor nalašč za priprave na Milijev bližnji odhod iz Starega trga na višjo gimnazijo. Začel je pakirati perilo, nogavice in zvezke, ki mu jih je bil sešil ata iz starih pisarniških map in prebojnega papirja. Ker učbenikov skoraj ni bilo, bo moral veliko pisati po nareku. Z atom in mamó so izračunali, da bi njegove otroške doklade morale zadostovati za stroške dijaškega doma; na žepnino ni bilo misliti.

Ko je ostal sam, je potegnil predse svoje mape z risbami. Novo bo vzel s seboj, vse druge bodo ostale doma. Za zadnjo si je še posebej vzel čas in si je začel ogledovati risbo za risbo.

Prva je kazala obraz pri obrazu pod plapolajočimi zastavami. Vsa usta so se krožila v en sam, stokrat razmnožen, na dolgo razpotegnjen OOO, ki se je zaključil v AA:

S V O O O B O O O D A A A!

Ta beseda se je venomer ponavljala, ker jo je eden komaj izgovoril, drugi jo je tačas še zategoval, a tretji kakor da ves čas sploh ni zaprl ust. Svetila se je in zvenela kot medenina, saj je godba na pihala nažigala koračnico tako oglušujoče, da je njen trušč odmeval po vsem mestu in nadglasil vzklikanje. Potem je sproščena množica zavriskala tako silovito, kakor da se je polna ječa zapornikov po dolgih letih prisilnega molka nenadoma smela oglasiti, pa so vsi hkrati navdušeno zakričali ter v olajšanju in veselju nenehno ponavljali odrešilno geslo: svoboda - svoboda - svoboda!

Risar Mili je potonil v množico kot v bajer tople vode. Gneče nikoli ni maral in ulično kričanje so mu zagabili nacisti, toda ker je videl, kako Branko žari od zanosa, je potrpel in se ogledal. Obrazi vsenaokrog so bili zardeli in nasmejani. Komaj je godba zajela sapo, se je oglasila harmonika in začela ubirati dotlej neznane udarne poskočnice. Zdaj ta, zdaj drugi je vmes navdušeno zaklical: »Živela svoboda!« in ljudje so odgovorili: »Živela!«

Drugi je zakričal: »Smrt fašizmu!« in ulica je zahrumela: »Svobodo narodu!«

Beseda SVOBODA je privzemala zvok orgel, nad katerega so se poganjali zdaj cvileči soprani, zdaj basi korskih pevk in pevcev. Okrog njega so pravkar nastajale nekakšne nove litanije, ki so jih ljudje navdušeno ponavljali in se jih niso naveličali.

Tabel z nemškimi napisi nad trgovinami ni bilo nikjer več, zato pa so čudežno pognale z oken zastave, da je bilo povsod vse tribarvno progasto, same belo - modro - rdeče zastave in modro - belo -

rdeče, vsaka z rdečo zvezdo na sredini, a dve nista bili enaki. Ena je imela špičaste krake kot znamenje proti urokom, druga je bila debelušna kot okrasek na božičnem dreveščku, tretja je vsa majhna čepela na sredinskem belem polju, četrta je predrzno segala iz modre prek bele v rdečo progo.

SVOBODA je obsegala uresničenje na desetih najlepših in predolgo skritih želja. Najbolj, da bi bilo že enkrat konec nenehnega zadiranja v tuji govoricí, da bi zlodej na dno pekla odnesel žandarje in policiste in esesovce in gestapovce z vsem njihovim surovim nastopaštvom. Še najbolj pa je SVOBODA pomenila olajšanje, da je vojne trotamore in vseh njenih štiriletnih strahov za zmeraj konec.

Ker je zdaj svojo neskončno dolgo zadrževano stisko izkričal ta in jo potem iztulil drugi, nakar je spet zavriskala cela skupina naenkrat, vseh nako-pičenih muk pa se nikakor ni bilo mogoče odrešiti in jih izbruhati na hitro, se je zdelo, da se je čas ustavil. Hrum je brez prestanka valovil sem ter tja, krči na obrazih so se mehčali, se drug za drugim nenehno spreminjali v nasmeh in se širili v velikanske OOO - je, ki jih nobena moč na svetu ni mogla ustaviti:

S V O O O B O O O D A - S V O O O B O O O D A - S V O O O B O O O D A!

Na Milijevi drugi risbi je ležala tesnobna tišina. Po njej se je vila dolga kolona upognjenih hrbtov in sklonjenih obrazov. Pod na pol dvignjenimi partizanskimi puškami se je vlekla truma utrujenih in otopelih ujetnikov. Možje so bili neobriti in umazani, v povaljanih in raztrganih uniformah, izdelani od napora. Njihova lica so bila siva kot njihove suknje, marogasta od prahu in znoja, oči vnete in rdeče. Nemci, ustaši, četniki, domobranci, kdo bi vedel, kako vse so se še imenovali zavezniki nacistov v vojnih letih.

Sovražniki od prvega do zadnjega, kdove koliko je bilo med njimi skritih zločincev s krvavimi rokami, zato zanje ni bilo ne oddiha ne počitka in smilili se niso nikomur. Morali so korakati skozi mesto in naprej po široki deželni cesti od ovinka do ovinka, čimprej proč od poštenih ljudi, in ko je ena skupina izginila po dolini navzgor, je na spodnjem koncu stopila v mesto druga. Možje so se molče vlekli naprej in topo buljili v prašno cesto, mračna prikazen obsojencev, ki jih njihova lastna krivda pritiska k tlom.

Čez čas so neki glasovi povedali, da vsi niso prišli posebno daleč, vseeno pa toliko proč, da streljanja v mesto ni bilo slišati. Govorice so šepe-

tale o protitankovskih jarkih, na najožjem koncu doline na hitro izkopanih pred koncem vojne. Globoki in dolgi so bili zdaj v kratkem napolnjeni in zasuti do vrha.

Naj je bil Milijev svinčnik še tako spreten, ni znal narisati nevidnih rok, ki so se kmalu nato začele iztegovati izpod zmagovitih zastav križem po mestu. Kar rasle in množile so se in njihovi prsti so kot naperjene pištole obtožujoče merili naokrog:

Tale je še pred dvema tednoma glasno pozdravljal Heil Hitler. Ona tam ni umanjala na nobeni nemški proslavi. Tistile se je napihoval od ponosa, da je njegov fant pri Hitlerjugend. Njegov sosed ima sina v nemški vojski.

Zaznamovani so sklonili glave in kdo se je pred očitki umaknil s ceste. Ponoči so od nekod prihrumeli tovornjaki ter se ustavili zdaj v tej, zdaj v oni ulici. Zaslišala so se povelja, tako dobro znana po odsekani ostrini, nato hlastni koraki mnogih nog, boleč jek tu in tam, dokler ni bil živi tovor naložen. Potem so avtomobili odbrneli iz mesta. V oddaljenem gozdu med hribi so zapokale puške in nekaterih ljudi ni bilo nikoli več nazaj.

Čevljar Krejan se je samo še nekaj juter neumno drl na ves glas: »Smrt fašizmu, svobodo narodu!« potem so njegovi klici utihnili. Zaklenjena hiša je pomenila, da so neko noč pobrali tudi njega z ženo in Tomažkom vred.

Tretja Milijeva risba je bila pravzaprav kopija. Branko je med mladinci razbobnal njegovo znanje, in predsednik mladine je položil predenj fotografijo. Zato je z nje prerisal debelo glavo moža z nizkim čelom, gostimi lasmi in košatimi brki. Njegove oči kljub nasmehu niso mogle prikriti oblastne in trde moči. Ko je Mili dosegel podobnost s fotografijo, mu je rahlo obarval kožo.

Odtlej ga je ta brkati obraz gledal s stene, kadarkoli je v mladinski sobi sedel za dolgo mizo pa meril in razporejal velike črke po polah ovojnege papirja, kakor se je v hitrici naučil pri mestnem pleskarju Mlakarju. Svinčnik, šestilo, čopič so bili njegovo orodje in lončki barve, največ rdeče.

V zakajenem prostoru je hkrati mahalo z rokami in govorilo deset Brankov, tako so se gnali mladinci. Rekli so, da so aktivisti in bili so glavni v Starem trgu. Izvrševali so vse ukaze predsednika OF in svojega mladinskega, njihova najnovejša naloga pa je bila, da so po hišnih vratih, stenah in plotovih lepili in pribijali najnovejša gesla.

Mili pa je pisal: V S I N A V O L I T V E.

Potem je narisal še zvezdo, eno spredaj in drugo zadaj.

Ni si prav dobro predstavljal, kaj so volitve. Če bodo zares prišli vsi ljudje, bo huda gneča. Vika je rekla, da bo vsakdo oddal svoj glas za najboljšega človeka, ki ga je določila OF.

Seveda so bili plakati s prav tako vsebino tudi natisnjeni in razdeljeni po vsem mestu. Toda mladinci so hoteli še svoje lastne s samimi rdečimi črkami, ki morajo biti enkrat večje od onih in morajo imeti zvezde. Čimveč zvezd.

Vsaka beseda mora udariti kot kladivo in vsaka parola mora biti kažipot ljudem.

Hrupnih fantov ni brigalo ne Milijevo ravnilo in šestilo ne preračunavanje višine in širine črk, oni so nestrano spraševali, kdaj bo končal, da bodo še mokro parolo lahko odnesli na pravi kraj, medtem ko je on moral čimprej napisati vsaj še tri enake. Mili je hitel in bil je ponosen, da sme pomagati pri nečem velikem.

Volilna nedelja je bila bolj svečana od cerkvene praznika. Na nobeni procesiji se v Starem trgu še ni zbralo toliko ljudi, kot se jih je ta dan premikalo po mestnih ulicah in se vozilo na okrašenih lojtrnikih.

Seveda bodo izvoljeni vsi kandidati. Le tega Mili ni razumel, čemu so mladinci z Viko vred kar naprej hoteli sem ter tja in se gnali, naj ljudje čimprej pridejo volit. Nikakor se ne spodobi, da bi kdo šel k maši, ampak je obvezno treba najprej na volišče.

»Tekmujemo,« mu je zaklical Branko, »kdo bo prvi opravil svojo dolžnost – delavci ali mestni. Seveda bomo zmagali delavci!«

Pa so res in Stari trg je volil skoraj stoodstotno. A po volitvah se življenje nikakor ni umirilo, kajti Mili je z velikimi, debelimi rdečimi črkami napisal enkrat in trikrat in petkrat:

OBNOVA IN IZGRADNJA PORUŠENE DOMOVINE.

Zdelo se mu je, da tokrat njegov čopič sega skozi stene in prek ulic, celo čez hribe in doline. Požgane vasi je ugledal, mesta, na pol porušena od bomb, podrte mostove, povsod pa množice ljudi, ki so stali v vrstah, vihteli krampe in lopate ter vozili samokolnice. To je zdaj postala takšna dolžnost, da se je razumela sama po sebi.

V nedeljo dopoldne so zato močne roke potegnile Branka in njega na odprt tovornjak z vihrajočo modro - belo - rdečo zastavo z veliko peterokrako zvezdo na sredi in med pesmijo so se odpeljali po dolini navzgor.

Z orodjem, ki so ga pripeljali s seboj, so se lotili zidov požgane šole v Šentrupertu ter jih po kosih začeli pazljivo podirati. Potem so odstranjevali neraben odpad, opeke pa drugo za drugo skrbno čistili. Za nove gradnje je bila dragocena vsaka posebej.

Mladinski aktivisti so tekmovali med seboj, kdo bo opravil več udarniških ur ter jih začrtal na grafikon. Lepšali so Stari trg, urejali vaške ceste, kopali temelje za nove stavbe in jarke za kanalizacijo, pomagali so v tekstilni tovarni in sploh povsod, kamor so jih poklicali.

VRTINEC

LEPOSLOVJE

Gospod v kolarju, blizu srednjih let, se je ustavil pred škofijo. Bled v obraz in suh je izstopil iz avtomobila ter se vidno utrujen, s težkim korakom, napotil po stopnicah do škofovih vrat.

»Pojdite v samotni kraj in si malo odpočijte. Izročam vam ključke duhovniškega doma, ki je le sto metrov od morja. Tam boste sami. Saj vam ne bo dolgčas,« mu je rekel njegov predstojnik.

Dotlej je bil le dvakrat na morju. Prvič v predšolski dobi in nato še s šolsko kolonijo.

V Istri ga je pričakal mir duhovniškega doma, ki mu je kmalu vrnil moči, in že drugi dan se je podal na obalo med kopalce.

Sprva je le brodil med kamni, pečinami in po slani vodi. Potem pa si je zaželel plavanja.

Preden se je preoblekel, je poiskal primerno mesto.

Nikjer mu ni bilo povšeči; ponekod ga je odvrčala gneča, drugod so bile čeri preostre.

Nazadnje se je ustavil ob robu pod makadamsko cesto, kraj je prekrivalo robidovje, pod njim pa je bil košček skalnate obale.

Kmalu je opazil stezo, ki je vodila navzdol. Spustil se je po poti in obstal tik ob morju ter se ozrl naokoli. Kakih petdeset metrov stran je zagledal sončnik in dva kopalca pod njim.

Umaknil se je in si razprostrl brisačo.

Dostop v vodo je bil enostaven. Štrbunknil je v lahko plivanje in zaplaval.

Tudi naslednji dan se je približno ob istem času odpravil na plažo. Tokrat tam ni bilo nikogar.

Razgrnil je brisačo po gladki beli skali, se udobno zleknil ter se s knjigo v roki zazibal v rahel dremež.

Zbudili so ga ženski glasovi, ki so se vse bolj bližali.

Pogledal je v tisto smer in opazil tri starejše gospe, ki so se, obložene z blazinami in brisačami, počasi kobacale čez skalne ovire. Kmalu so bile ob njem. Ena od njih je za trenutek obstala in s prstom pokazala proti bližnji ploščadi. Potem so se v gosjem redu odpravile naprej.

»Mami, tu sem!« je zaklicalo dekle, ki je kar na vsem lepem vzniknilo ob ploščadi.

Ves presenečen se je ozrl za glasom in zagledal dolgolasko, ki je prihajala proti gospe ter najbolj naloženo med njimi razbremenila tovara.

Kmalu so se vse odpravile v vodo. Tam so se sprva le namakale. Najbrž so čakale, katera od njih se bo prva povsem prepustila blagim valovom.

Obrnil se je stran in se v upanju, da bodo čimprej odšle, poglobil v branje. Res so se kmalu skobacale iz vode in se vrnile na bolj oddaljeno ploščad.

Oddahnil si je, se počasi postavil na noge in stopil v vodo.

Zaplaval je. Lesk sončnih žarkov mu je silil v oči.

Obrnil se je stran od sonca in se zagledal proti odprtemu morju. Lahno božanje valov ga je navdalo z mirom.

Nenadoma se mu je zazdelo, da je predaleč. Naglo se je obrnil proti obali in zaplaval na vso moč.

Kmalu je z nogo otipal dno. V bližini je začofotalo. Zagledal je dolgolasko. Še preden je utegnil umakniti pogled, je rekla:

»Je voda mrzla?«

»Ne, ni mrzla,« ji je odvrnil.

Slišal je, kako se je potopila. Obrisal se je ter legel na mokro brisačo. Pogledal je za njo. Njeni dolgi, svetli lasje so se komaj opazno bleščali nad temno gladino.

Zastrmel se je v neskončno modrino morja in nebesnega svoda. Tja, kamor je prej plavalo dekle, se je bližala ladja. Zdela se mu je kakor s soncem obsijana klada na premikajoči se gladini, teža, ki bo zdaj zdaj zdrknila nanj.

Zaprl je oči in namesto ladje se mu je za trenutek prikazalo dekle, ki je nato utonilo v od sonca pordelem morju. Zatem je privid zagrnila tema.

Okoli njega so zagostotele besede. Zdelo se mu je, da so glasovi gospa in dekleta.

Ne da bi odprl oči, je legel in zaspal.

Nenadoma se je znašel v puščavi, polni ljudi. Vabijo ga pod svojo streho. Vendar si bolj kakor teh želi Božje bližine, zato skuša pobegniti. Ljudje se kakor sence zgrinjajo okoli njega. Bolj ko se jim skuša umakniti, bolj silijo k njemu.

Prebudil se je ves poten.

Ozrl se je na morje. Ladje ni bilo več.

»Kaj, če jo je požrl vrtinec?« je pomislil in se zazrl v rdeče obzorje.

Peti dan je že kmalu po kosilu pohitel na plažo. Obložen s kopalnim priborom, sončnikom, ki ga je staknil na podstrešju duhovniškega doma, in knjigami se je komaj prebil do plaže. Še zadnji hip je ujel prostor na svojem mestu, okoli katerega se je to soboto nabralo že kar nekaj kopalcev.

Pognal se je v vodo in na vso moč zaplaval po nekoliko vzvalovanem morju. Kar ni in ni se mogel ločiti od blagodejne morske kopeli. Naposled se je le vrnil na obalo, se posušil, si odprl sončnik in vzel knjigo iz vrečke.

Izbrane spise cerkvenega očeta Maksima Spoznavalca.

Zatopil se je v prvo stotico in se ustavil pri številki šestintrideset.

»Brezstrastje je mirno stanje duše, v katerem ta postane težko vzgibljiva za slabo.«

Pogledal je vstran in se zazrl v množico kopalcev okoli sebe.

Začutil je, da mu uhaja zmožnost razglabljanja in premišljevanja o božjih rečeh. Odložil je knjigo.

Sonce je pritiskalo. Nekateri so mu nastavljali skoraj gola telesa, drugi so jih skrivali pred njim. Le redki so se prepuščali valovom.

Dva starejša moža sta že nekaj časa skoraj nepremično stala v vodi, nedaleč stran od njega. Zazrl se je vanju, čakajoč, da bosta zaplavala ali pa se vrnila na plažo.

Nenadoma se je proti njima usula skupina otrok in ju v hipu poškrpila. Zganila sta se in stopila globlje ter zaplavala, ne da bi se zmenila za otročad, ki se je vse bolj divje zaganjala okoli njiju.

Z olajšanjem je umaknil pogled.

Čisto blizu je zahreščalo iz zvočnikov. Divji ritmi so mu silili v ušesa, zato je vstal in pogledal naokoli, kam bi se umaknil.

Vzel je vrečko s knjigami in odšel iskat primernejše mesto; našel ga je na bližnji skali.

Odložil je knjige ter pohitel po drugo prtljago. Kmalu si je uredil novi kotiček in s Spoznavalčevo knjigo v roki legel pod sončnik.

Polistal je po tretji stotici in se ustavil pri številki petinosemdeset:

»Dosežki svetnih ljudi so za samotarje (menihe) padci; in dosežki samotarjev (menihov) so za svetne ljudi padci. Dosežki svetnih ljudi so npr. bogastvo, slava, moč, razkošje, dobro zdravje, plodnost in vse, kar iz tega sledi: če pa samotar (menih) zapade čemurkoli od tega, je izgubljen. Dosežki samotarja (meniha) pa so neposredovanje, neslava, nemoč, samoobvladovanje, trpljenje in vse, kar iz tega sledi. Če človeka, zaljubljenega v svet, proti njegovemu namenu doleti kar koli od tega, ima to za veliko nesrečo in je večkrat celo v nevarnosti, da se obesi. Nekateri to tudi storijo.«

Za hip je pogledal okoli sebe in nadaljeval z branjem.

Knjiga mu je zdrsula iz rok. Ni slišal, ko je padla na kamnita tla.

Zagledal je Mojco. Sošolka iz srednje šole, s katero sta se takrat zbližala nekoliko bolj, kakor bi se, če bi drug v drugem videla le sopotnika med šolskimi klopni.

Zaljubljenost se je zatem prelevila v prijateljstvo, ki se je ohranilo, čeprav se je Mojca poročila daleč v tujini in se skoraj ni več vračala domov.

V pismih in mislih sta ohranjala vez, ki je blago dejno delovala na njuni duši.

Zdaj je stala pred njim in sončni žarki so svetili skozi njo. Stopila je v vodo in kmalu so jo zagnili valovi.

Vzdramilo ga je vpitje. Pomel si je oči in pogledal v smer, od koder so se vse glasneje razlegali ženski kriki.

Nedaleč stran je zagledal svetlolaso dekle in drugo, temnolasko močnejše postave, ki ji je divje žugala. Prvo je kmalu prepoznal. Pomislil je na gospe, ki jih tokrat ni bilo ob njej.

Vstal je in se počasi prikradel v bližino prepira, ki se je vse bolj razvnel.

»Pustite ju, naj sami razčistita,« je zaslišal glas tik ob sebi.

Črnolaska je zgrabila kamen. V trenutku je bil ob njej in ji ga izbil iz rok.

Okoli njega se je v hipu nagrmadila množica.

»Ta je! Ta!« je slišal vpitje.

Sam ni vedel, kdaj se je znašel na tleh. Začutil je udarce.

Prebudil se je v bolnišnici. Ves obvezan. Premaknil je roke in noge, in ko je opazil prizanesljivo, smejoče se prikimavanje bolniške sestre, je spoznal, da je še cel.

Po dobrem tednu so ga odpustili. Takoj je pohitel k svojemu škofu.

Ta ga je pričakal s svežnjem časopisov in njegovimi slikami v njih. Ponekod že na naslovni strani.

»Ne vem, kaj naj storim,« mu je po ogledu časopisnih poročil o dogodku na plaži dejal škof.

Osupnil je. Zbrati se je moral, da je lahko spregovoril:

»Saj je vse skupaj noro. Ena sama laž. Vendar vem, da je po toči zvoniti prepozno. Napravite, kakor se vam zdi najbolj prav,« je komaj spravil iz sebe.

»Vem, da te obtožbe ne držijo, da s tisto žensko nimate nič, da je sploh niste poznali, da ste posegli le slučajno. Vem, da ste nedolžni. Toda ljudje tega ne verjamejo, ker pač bolj kakor nam verjamejo časopisom. Ne vem, katera rešitev bi bila najboljša.

Predlagam, da oba prosiva zanjo Boga.«

Čez nekaj dni sta se spet sestala.

»Pojdite v samotni kraj. Tja, kamor sami želite. Čez tri mesece pa se spet oglasite,« mu je rekel njegov škof in pristavil:

»Vse je v Božjih rokah. Zato le brez skrbi.«

Odločil se je za svoj dom na kmetiji, kjer sta samevala njegova starša. Z veseljem sta ga sprejela.

»Sam Bog te je poslal, ne vem, kako bi zmogla sama, saj se je Polde potolkel in je v bolnišnici,« mu je mati sporočila novico o bratrančevi nesreči.

Poprijel je za delo ter skušal z njim in molitvijo odgnati skrbi, ki so se kot bolhe zagrizle vanj. Čutil je, da se jih pred ponovnim srečanjem s škofom ne bo otresel.

Prispelo je Mojčino pismo, iz katerega je vela žalost: »Sama sem z dvema šolarjema. Mož je odšel z drugo. Mlajšo. Živita nekje na drugem koncu našega vlemesta. Skoraj nič mi ne plačuje. Ne vem, kako bomo preživeli. Vse bolj mislim na vrnitev domov. Toda kam?« je zlagoma bral. Takoj ji je odpisal. Kmalu je prišla. S hčerko in sinom. Srednješolcema.

Uredil jim je bivališče na kmetiji in pomagal Mojci do zaposlitve. Prav kmalu jo je dobila.

Minili so trije meseci. Odšel je do škofa, ki ga je naklonjeno sprejel.

»Vesel sem vas. Zdravi ste videti.

Nevihta je mimo. Župljani že sprašujejo po vas. Komaj čakajo na vašo vrnitev. Prejšnji teden sem jim obljubil, da boste čez nekaj dni spet med njimi.

Časopisne zdrahe je že požrl vrtnec časa. Nihče se več ne meni zanje. Vse bo tako, kakor je bilo,« je zaključil predstojnik in mu izročil župnijske ključce.

Tri kratke

EPIZODA

RUNDA

Vstopil je v bife, pravzaprav v gostilno, kot v domačo izbo. Hotel se je tako tudi obnašati, pa je tri sedeče moške robato pozdravil. Čudo. Sedeli so ravno za tisto mizo, za katero je hotel sestiti sam. To razkošje mu je preprečevala žena, ki je z otrokoma, majhnima kot mačji kašelj, čakala zunaj. Privezal je ni. Ker je to zamudno opravilo. Pa tudi, ni se nameraval zadržati dlje, kot je bilo potrebno.

Kar na začetku je dal vedeti, da ne bo sedel, ko je naročil natakariči: dve liziki!

Svet je umolknil. Sledilo je potišje, kot dan potem. Potem je stekel pogovor.

- Pijete, ha?

- Pa kaj boš drugega!

- Saj ... kaj boš ... Mi prideš popraviti kiler pri stroju?

- Ti imaš stroj?

- No, ne glih ...

- Torej staro železo?

- To pa spet ne. Kelnerca, daj štiri piva!

- Kakšna?

- Kaj kakšna! Štiri piva!

Preden uspe natakariča karkoli storiti v prid alkoholikom, že priteče smrkav in objokan mali mesija in izdavi:

- A-ta! Ata!

- Ja, že grem, razloži malemu veliki in briše steklenico.

Pivo je prave temperature. Iz žepa potegne liziki in ju da malemu. Ta se obrne in jo jadrno ucvre. Joža stoji, in ko želi popiti požirek, doživi zvočni napad:

- Prasec! Pesjan! Mi tu zunaj čakamo, kot hromi pesi, ti se pa tu nažiraš! Kje si oliko pustil, potapa ti pijana!

- Čuj, baba, če ne boš glih ftihnila, te bom speku gor po jeziku, da ti bo čeljust premala!

- Ti se boš mene dotikal! Tiii, one!

Ko sta drug drugega prepričala, da sta živali in jima je zmanjkalo vitalne energije, se je ona umaknila za vogal, on pa je, z očmi uprtimi v strop, eksal pir. Zdaj se je napolnil, zbral misli in trezno presodil, da se bo zapil drugič. Ali pa še nocoj. Doma. Sam. Potem pa jih bo naložil ženi, da bo spet en mesec mir. Kar se mora, ni težko.

Plačal je rundo, se poslovil in izginitil.

Najbolj molčeč član omizja je prekrizal roki in prepričano rekel:

- Česa si vse ne izmisli človek! Kakšno sceno zna napraviti. In vse to samo zato, da mu ne bi bilo treba plačati DVEH rund! Polde, ti si na vrsti!

Ročno je ustavil policist Matjaža sredi klanca. Niti Matjaž ni bil manj spreten. Spreten, kot je bil, je ročno potegnul ročno. Policistu je takoj postalo jasno, da si to lahko privoščil le tisti, ki je pred kratkim bil na tehničnem.

»Rutinski pregled,« je pohvalil Matjaža umetnika.

Ta je segel v žep in potegnul na dan šop evrov. Bili so zmečkani, kot se za umetnika spodobi in tudi sam je bil bolj zmečkan. To policistu ni preprečilo, da jih ne bi, ko mu jih je model izročil, preštel.

»Petindvajset.«

»Točno. Pri sebi imam točno toliko. Imam prešte-to.«

Policist je prebodel Matjaža s pogledom: »Podplati?«

Oni je bil v zadregi. Imel je nove čevlje in nerodno mu je bilo.

»Novi?«

Oni je prikimal. Policist mu je vzel profil, pravzaprav ga je vzel čevljem, naredil zapisnik, potem pa urno sedel na motor in odbrzel.

Matjaž si je oddahnil. Spomnil se je, takoj, ko je zategnil ročno, da si ni umil zob. Ampak policist je bil uvideven ali pa samo površen. Ni bilo treba Matjažu kazati zobovja.

»Se mu je že kam mudilo, ali pa kaj takega,« je glasno rekel sam sebi v ogedalo nad sabo. Potem je odbrzel tudi sam.

V mestu je kupil dva grama trave, še krava si jo privoščil, si ju stlačil v rit, stisnil ritnici skupaj in se odpeljal proti domu. Boš ja!

Tik preden je prispel na cilj, se mu je pred očmi zasvetil lopar in luči so mu zamežikale, da se je Matjaž takoj spomnil na disco klub, na Andrejo in Polono, mrho, pa na tarok v fantovski družbi, kopanje v zajezenem potoku in rabutanje češenj! Česa se človek ne spomni, ko te ustavi policist. Čudno! Tega je namreč že davno. Ne iz časov, ko so še ptiči peš hodili, pač pa iz časov, ko nam še ni šlo tako dobro.

»Rutinski,« je rekel fracek.

Matjaž je rutinsko segel v žep in še bolj rutinsko potegnul ven denar. Policist Fracek jih je preštel.

»Ena, dve, tri, pet, sedem, deset, enajst in ... enajst in dvajset stotinov.«

»Menda.«

»Kako menda! Menda že veste, koliko denarja imate!«

»To mi pa res ni primarna okupacija.«

Policist je strogo pogledal. Trdo. Trdno ga je držal v šahu. Zdaj mu je stisnil mat.

»Malo boste počakali. Saj nimate izbire. Nimate kam uiti. In če uide, vas najdemo. Ne morete uiti. To je kot tri krat tri moja žena je kobila, kdo si ti?«

»Izborna poezija... za policaja. Res vredna zadeva.«

»Kar norčujte se. Jaz pa tu vidim... jaz tu vidim...« in je uprl oči v vajenca, »jaz tu vidim, da ste ob štirinajsti uri in šestnajst minut po luninem času imeli petindvajset evrov. Kaj je zdaj to? Kje so ostali? Kako lahko razložite to stvar?«

Matjaž je povedal, da je jedel pizzo hamburger

SV, pil coca-colo, plačal parkirnino, zaigral nekaj na avtomatu in se zdaj pelje domov, policaj mu je rekel, da ne bo nič zdaj šel domov, ampak z njim v bolnišnico. Na kraju mu je doktor prežarčil truplo, povedal, da ni v želodcu nobenega sledu o kakšni pizzzi, najmanj pa o pizzzi HSV, ki je, kolikor se zdravnik spomni, vedno imela malo bazilike, policaj se je zahvalil zdravniku, naredil zapisnik in odpeljal Matjaža s sabo.

»Ne bom vam pregledal zobovja in podplатов. Niti spodnjih hlač. Tako in tako imate osrane. Ko me vidite, se userjete. Ampak za širjenje laži in neustreznih informacij bistvenega pomena za dobro države in unije vam odrejam kazen petsto evrov in tri dni zapora.«

Potem je uniforma zletela na motorbike in pozdravila: »Za lepši jutri s skupnimi močmi!«

Matjaž je, da ne bi še bolj razpizdil policista, odvrnil: »Amen.«

Srečen je bil, ko je ostal sam. Oba sta bila srečna. Vsak na svoj način.

Matjaž, da mu ni uniforma raztegnila ritnic in našla obeh gramov, fracek pa, zakaj je bil srečen? Ker mu je fajn? Ali ker sije sonce? Je že imel razlog, da je bil srečen.

Vse se srečno konča, kar se ne konča s katastrofo. Matjaž se je odločil, da bo po emailu poslal bogu zahvalo. Ni vedel, da je že dolgo tega, kar je bog obupal nad nami. Ne sliši nas več. Ob jutranji kavi ne moli za nas.

Včasih ga opazujem. Res zajeban pogled. Na sosedovem križu je razpet in nič kaj veselo ne izgleda. Kako bo tak pomagal Matjažu? In Eriki. Fani! Marjeti? In Tomažu in Borisu? Valeriji!

Ritnici moraš natrenirati. Da ti grama ne padeta ven! – Če se userješ od strahu, potem pa ... sreča te je zapustila, kekec.

DRVA

Tisto zimo je Simon (ne iz Cirene, iz grape) spoznal, da ni vse vedno tako, kot se zdi. Proti koncu februarja mu je zmanjkalo kurjave. Še pust ni prišel, pa je ostal brez drv. Res je bil tisto leto šele marec, a Simonu se to ni zdelo smešno.

Temperature so bile mizerno, da ne rečem nesramno nizke.

Sosed Jazbec je prišel mimo drvarnice, in kot da vidi prazno drvarnico prvič v življenju, je pogledal vanjo. Najprej je zmajal z glavo. Potem je zasmrkal, kot se spodobi, če hočeš biti v zadregi, in globoko je zajel sapo: »Sem rekel! Sem rekel, da jih bo zmanjkalo! Sem rekel, da te je nategnil? Pa nisi verjel! Vem jaz, koliko je pet metrov! Zdaj pa imaš!«

Simon je stal, kot da bi imel podplate zalepljene in se zatopil v misli. Marec, april, maj? Računal je, koliko drv potrebuje, da preživi brez posledic do poletja. Brezbrižno je zdaj zamahnil z roko proti sosedu: »Eh! Bom pa kupil kak meter, dva!«

»Boš, ja ...« je dvomno odvrnil Jazbec in zdrknil

v svoj brlog.

Simon se je skoraj vsak dan vozil iz mesta domov in med potjo videl, kot bi lego kocke postavil, vrste in vrste zloženih na decimetre točno, zlikanih, zglančanih klafter in še in še metrov suhega bukovja. Nekatera drva so bila, kot bi stala tam še iz prejšnje ledene dobe! Razen tega se je vozil mimo treh žag. Toliko žag na kupu nisi videl v celi deželi! In toliko kubikov suhega bukovja oko ni videlo nikjer drugod! Mala šala. Kupit meter bukve. Boš, ja!

Pri prvem poskusu ga je TONČ povabil v kuhinjo, da se je Simon odtalil, in ga je toplota razrajčala, da se je kar zmedel. Dobil je klobaso, spil je kavo, Tončeva žena mu je ponudila biskvit, potem pa je odtaljeni izvedel: »Drva!? Meter?! Mater! Še jaz jih imam premalo! Kako pa naj preživim zimo?«

VANČ je bil bolj redkobeseden: »Nimam.«

BRANČ sploh nič ni rekel.

BENČ se je skrtil. Z daljnogledom je ravno opazoval sosedovo hčer, ko se je preoblačila in ga je zmotil Simon »s svojimi drvimi«. Zlezal je na podstrešje med stare skrinje in časopise.

Pri TINČU in Treziki je moral Simon jesti kosilo.

»Restan krompir ješ?«

»Jem, če le ni surov.«

»Mi ga v redu zrestamo! Daj, Treza še za Simona! Prazen žakelj ne stoji pokonci.«

Žakelj se je napolnil in pol ure kasneje je slišal: »Česa ne poveš! Zmanjkalo ti je drv?!« Tinču se je stemnilo čelo. »Križana hosta! Kaj boš pa zdaj? Jaz bi ti jih prodal, če bi jih imel. Kaj prodal! DAL!«

Potem je Simon zvedel, da so trije metri zunaj pri hiši zetovi, štiri ima nečakinja, pet je svakovih, šest od bratranca, drugo pa Tinč sam potrebuje, ker ga rado zebe, če je mrzlo.

»Pa ona klaftera pri južni steni?«

»Klaftera pri južni steni? Aaaaaaa! Tista? Tista je Martina. Sosea. Saj veš, tista, ki je v zdravilišču ...«

»Nima ona centralne na olje?«

»Ja, ja, tista! Ima, ja! Zakaj vprašaš?«

Simon je, ne da bi moral zato doktorirati, ugotovil, da se bo do poletja grel samo z ljubeznijo do bližnjega. Do ljubice. Do narave. Nabavil si je volne no garderobo. Vseeno pa mu je sredi marca, ko je še enkrat STISNILO, zmrznil nos, levo uho (ker se mu je ponoči kapa premaknila), oboje mu je odpadlo kot zrel sadež. Ozeblina je dobil na desnem podplatu in 20.marca si je sam odtrgal tri prste na nogi. Konec nogometa! Ko je z grozo čakal, kdaj mu bo mraz napadel še muzikanta med nogami, se je vreme POBOLJŠALO.

Prve dni junija, ko se je Simon iz grape v kopalkah nastavljal soncu, je po klancu navzdol prineslo iz brloga sosed Jazbeca. Kot Ero z onega sveta se je prikohtalil. Tako hitro, da bi človek dejal: prikazal!

Žarki so sramežljivo (ker prvi žarki so vedno sramežljivi) božali Simona, ki je predel kot maček, ko je Ero Jazbec povedal: »Hej! Si dobil drva? Če nisi, ti lahko jaz prodam kak meter, dva! Da ne boš reku...«

»Hvala, Jakec! Za dan, dva si prepozen. Letošnjo sezono kurjenja sem končal. Pred ... pred ... ja, bo že kar nekaj časa... Vseeno hvala.«

In je pomigal Simon z zdravim ušesom v pozdrav domovini, soncu, Jazbecu ... in še komu. Če pa je tak ALTRUIST.

KALIUS

(odlomek iz romana)

LEPOSLOVJE

»Kako ti je ime, otrok moj?« jo je vprašal Moltor. Nasmehnil se ji je in jo ogrnil s svojim plaščem. Bil je topel in nenadoma se je počutila bolje. Na otip je bil nenavaden. Takšnega materiala ni še nikoli videla. Moltor je usmeril svojo energijo vanjo in jo pomiril, ne da bi to vedela.

»Yen Sun,« je odgovorila kot v sanjah. Spomnila se je, da so jo kot otroka strašili s hišnimi demoni in je sedaj imela enega pred seboj. Morale so biti sanje. Tudi počutila se je drugače. Kot bi bila samo ovoj, napolnjen z življenjsko energijo. Ampak tako živih sanj ni imela še nikoli.

»Dobro, Yen Sun. Najprej ti moram povedati, kdo sploh smo, da boš razumela, kaj se dogaja s teboj. Šele nato lahko pričneva s treningom. Brez skrbi, časa imava dovolj.«

Moltor ji je prijazno pomežiknil in ni se ga več bala. Nič ji ni storil in uspelo ji je, da se je malce nasmehnila. V glavi se ji je vrtelo in občutek, da se bo onesvestila, še vedno ni izginil. Niti sanjalo se ji ni, kaj se dogaja.

»Mi smo Lovci,« je začel Moltor, medtem ko jo je odpeljal do sedežev ob areni. Sedaj se je prikazalo nekaj Lovcev, a so se držali stran od njiju.

»Tako se imenujemo zadnjih nekaj tisoč let, ampak začniva od začetka. To, kar ti bom povedal, je nekakšen priročnik za bodoče Lovce, zato me pazljivo poslušaj. Nimava časa za neumnosti, prekini me le, če boš imela kakšno vprašanje.«

Prijazno ji je pokimal. Tole majhno človeško bitje bo imelo še precej vloge v prihodnosti. Ni je izbral naključno.

»Prvi podatek, ki ga moraš sprejeti, je, da Zemljani niste edina bitja v vesolju. Še preden je Zemlja postala zmožna življenja, so obstajala bitja na drugih planetih in svetovih. Na nekaterih še vedno obstajajo, druga so že umrla, spet tretja počasi rojevajo nove civilizacije. Kot si lahko opazila, nisem Zemljan. Celotisti prej, ki so bili videti kot Zemljani, niso bili v resnici z Zemlje.«

»Drugi podatek pa je, da je vse sestavljeno iz energije. Naj začnem kot v pravljici. Nekoč pred davnimi, davnimi časi so na planetu daleč stran živela bitja, ki so odkrila skrivnost našega obstoja. Odkrili so življenjsko energijo. Energija, ki daje življenje. Napolni kalup, in ko te energije zmanjka, potem bitje umre.«

»Bitja so se naučila to energijo videti. V normalnem stanju zavesti je ta energija za večino nevidna. Ugotovili so še več. Količina energije se spreminja, kar je odvisno od razpoloženja, načina življenja in tako naprej.«

»V osnovi ima otrok določeno količino energije, ki se začne povečevati. Do kakšnega osemindvajsetega leta se ta energija povečuje, potem pa začne rahlo

upadati. Vmes so obdobja, ko je ta energija konstantna. Tu sem ti povedal primer za ljudi, a v večini primerov je tako, drugačen je le čas.«

»Bitja so ugotovila, da lahko energijo povečujejo, tudi manjšajo. Odkrili so, da jo lahko premikajo po telesu in so začeli s njo upravljati. Sprva nevede, pozneje v poizkusih preoblikovanja telesa. Opazili so, da, ko bitje umre, se njegova energija vrne v nekakšen center, od koder je tudi prišla. Domnevamo, da samega centra takrat še niso mogli videti, saj starejši zapisi o njem ne govorijo nič.«

»Še večje, pravzaprav največje odkritje pa je bilo, da so lahko delčke te energije prestregli in jo shranili v sebi.«

»Seveda ne govorim o gledanju kot o gledanju z očmi. To je nekaj čisto drugega, ampak sama beseda pač bolj ali manj ustreza.«

»Recimo temu prestrezanju energije, da je nekaj takšnega kot hrana. Ko potegneš energijo vase, je isto, kot bi jedel, in to te obdrži pri življenju. Tako so začeli prestrezati delčke energije, s tem pa so razvili zdravilo za nesmrtnost. Niso se več starali ali umirali, a le, če so imeli dovolj energije.«

Gledal jo je, če mu sledi. Šok, ki ga je doživela, je bil ogromen, a tudi Moltor je opazil njeno moč. Počasi je nadaljeval.

»Niso več potrebovali hrane ali pijače. Vse to je nadomestila čista energija, ki so jo jemali od mrtvih. Pravzaprav je vsako uživanje hrane ali pijače postalo strupeno, saj so življenjsko energijo dobivali iz življenja samega, kar je povzročilo preporod telesa. Tudi ti boš morala skozi to.« V očeh je skoraj sočustvoval z njo. Pretkano igro je moral igrati in potreboval je njeno popolno zaupanje. Vedel je, kdo je ubil Vandarja.

»Naključno pa so odkrili še nekaj. Nekaj, kar so poimenovali energijske žile. Iz centra, ki sem ga prej omenil, poteka na milijone, morda neskončno število nekakšnih žil, po katerih se pretaka življenjska energija v svetlih kroglah. Te žile dajejo življenje in po njih življenje odteka nazaj v center, od koder je prišlo.«

»Ko boš videla center, se ti bo nenadoma odprl pogled na vse vesolje. Zapomni si, da govorim bolj ali manj v prispodobah, ker se drugače o tem ne da govoriti. Ko boš vse to sama videla, boš vedela, o čem govorim.«

Njegov obraz je kazal obup, kot da ga boli, da ji ne more prav razložiti.

»Videli so, da v svetove zmeraj vodita le dve žili. Ena za dovažanje energije in druga za odtekanje. Naj omenim, da se je to dogajalo tako dolgo, da nihče ne ve točno, kdaj, a za posamezna spoznanja so potrebovali tudi tisoč let in več. Vendar pa so imeli čas, ker niso umirali. Poleg tega pa sprva teh bitij ni bilo, tako da so se lahko brez skrbi prehranjevali kot nekakšni

mrhovinarji. Kadar je kdo umrl, so bili tam in prestržali delčke energije, ki se je valila nazaj v center.« Nasmehnil se je nad dejstvom, da so bili njihovi predniki mrhovinarji.

»Da nadaljujem. Ker sta v njihov svet vodili le dve žili, žil pa so videli na milijone, so sklepali, da obstaja več svetov z življenjem, a so bili prepričani, da so ti svetovi njim nedosegljivi. Pač ni šlo za bitja z velikim tehnološkim napredkom.«

Položil je roko čez njena ramena in začel hoditi v manjših krogih, medtem ko ji je razlagal naprej.

»Torej, imeli so jih za nedosegljive in se niso kaj prida zanimali zanje. Bolj so se poglobili v to, kaj lahko počnejo z energijo samo. Kaj vse so počeli z njo, ne vemo, ker je to znanje danes bolj ali manj izgubljeno.«

Z rokama je pokazal okoli njiju. »Vse tole, kar naju obkroža, je delo nekdanjih preučevalcev energije. Nobena stena, noben rez ni narejen v kamen.« Ni ji pustil, da bi kaj vprašala, temveč je nadaljeval z razlago.

»Veličastno, ne? A kakorkoli že, vsekakor so bili omejeni na energijo, ki so jo dobili od mrtvih, kar pa je bilo malo. Še posebej, če je bilo bitje, ki je umrlo že staro in je umrlo naravne smrti. Potrebovali pa so je vedno več, zato so začeli iskati žrtve, ki so jih pobijali in jim jemali energijo. Vse skupaj so zavijali v nekakšne bizarne obrede. To se je, recimo, kasneje preneslo tudi na Zemljo. Ampak še vedno je bil to le del energije, ker je ta potovala prehitro, da bi jo lahko v celoti prestregli.«

»Pobili so na stotine, tisoče živih bitij. Večina so pobijali inteligentna, ker imajo takšna več energije kot navadna. Seveda so zmeraj izjeme.«

»Torej, spravili so se na prebivalce planeta, ki pa so se združili v boju proti njim. Sedaj je bilo Lovcev, ki se takrat sicer še niso tako imenovali, že dokaj veliko. Prišlo je do velikanske bitke, v kateri pa so zaradi številčnosti zmagali smrtniki, ki so pobili večino Lovcev, naj jih pač tako imenujem. A niso pobili vseh.«

»Zaradi ogromnega števila mrtvih je uspelo nekaterim Lovcem zbrati toliko energije, da so se lahko povezali z drugimi svetovi. Uspelo jim je to, kar sedaj imenujemo skok v žile dovajalke ali preprosto skok. Izginili so iz tega sveta, kot bi se pogreznili v zrak. Prej si videla Slayerja, ki je napravil isto. Nekaj trenutkov kasneje se pojaviš v drugem svetu. V tistem, ki si ga pač izbereš.«

»Skok pa jih je energijsko izčrpal. Od tega, kako daleč greš, je odvisno, koliko energije izgubiš; mnogi so zaradi pomanjkanja energije umrli. Nekateri bolj srečni so preživeli.«

»Tako so se Lovci raztresli po številnih svetovih, kjer so postajali čarovniki, kralji in tako naprej. V naslednjih tisočletjih so potovali po svetovih in si nabirali izkušnje. Postali pa so bolj previdni in niso več ubijali svojih žrtev. Iskali so tudi nove učence, ki so jih učili o energiji. Nazadnje jim je uspelo premostiti še zadnje oviro, kako dobiti vso energijo iz bitij. Izumili so pripomoček, prenosnik energije, ki ga

sedaj uporablja vsak Lovec.«

Iz plašča je potegnil rezilo, ki je bilo prav takšno, kot ga je imel Slayer. Pogledal ga je, kot bi ga videl prvič, nato pa ga je pomolil Kitajki.

»To je pivec krvi. Tako ga imenujemo zato, ker potrebuje telesno tekočino žrtve za prenos energije v tistega, ki drži rezilo. Čeprav je kot navaden nož, pa ni iz trdne snovi, kot je - na primer - kovina, in nima stalne oblike. Odvisno je od volje tistega, ki ga uporablja.«

V dokaz se je rezilo nenadoma začelo daljšati in širiti v njegovi roki. Nato se je rahlo ukrivilo v podobno saracenskega meča.

Yen Sun je stegnila roko, da bi se ga dotaknila.

»Ne dotikaj se ostrega dela. Ni potrebno veliko, da se potopi v meso.«

Umaknila je roko, nato pa se je zazrla v Moltorja. Nagnil je rezilo nekoliko v stran in zdrselo je s prsti po gladki površini. Pričakovala je, da bo hladno, drugače pa je imela občutek, da se dotika navadnega železa.

»Vidiš, lahko ga poljubno spreminjam. Edina meja je količina energije, ki jo imam. Izvor rezila je namreč v energiji. Kot sem rekel, so stari Lovci znali delati marsikaj z energijo in med drugim so ustvarili rezilo. S tem rezilom so lahko dobili vso energijo iz bitij in s tem so lahko brez problema potovali iz sveta v svet. Recimo za primer. Če samo kradeš energijo, potrebuješ vsaj deset bitij na uro. Če jo odvzameš mrtvemu, potem traja morda kakšen dan ali dva, pač odvisno od bitja in količine energije, ki jo ima. Če pa jo vzameš od zdravega bitja z rezilom, ki potegne celotno življenjsko energijo vate, potem lahko od nje živiš dva, celo tri tedne. Spet odvisno od količine energije bitja. Me razumeš?«

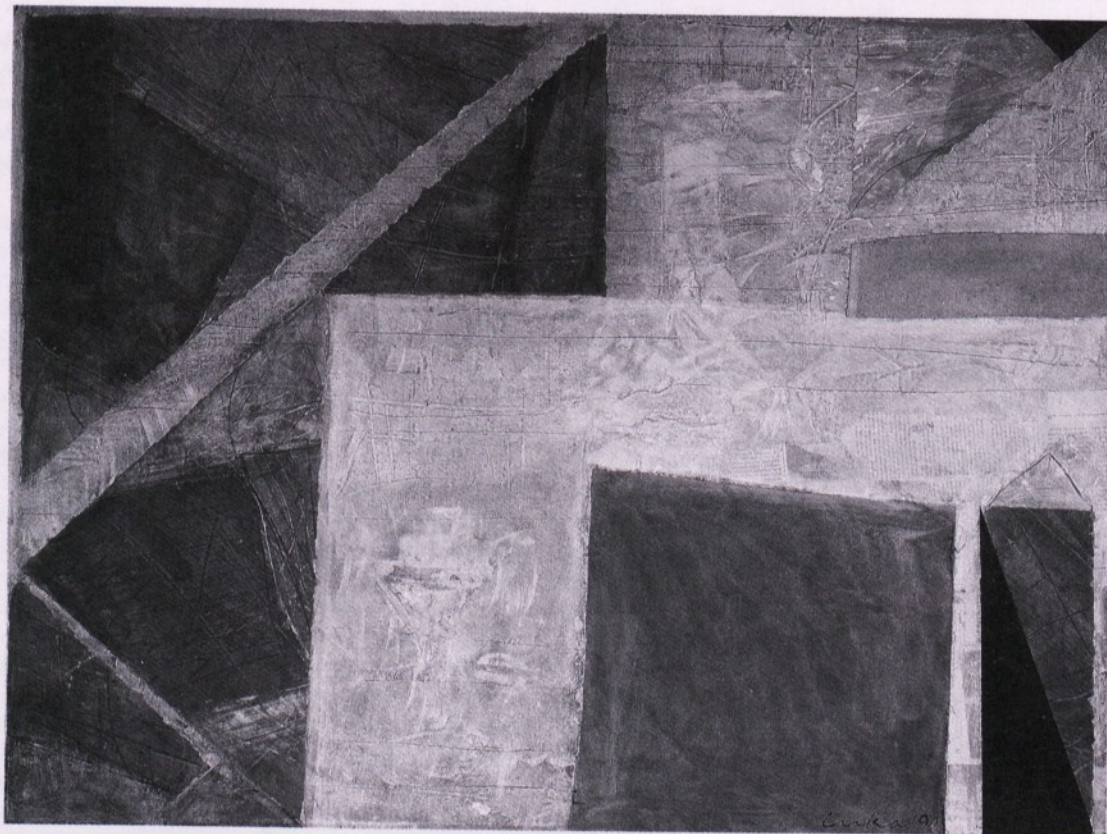
Počasi je prikimala. Vse je bilo tako noro, da ji ni preostalo kaj drugega. Da, razumela je besede, ampak vse ostalo ... Res je upala, da sanja, ali celo mislila, da je znorela.

»Vedeti moraš, da je svet, ki ga vidiš, samo del prave resničnosti. Če bi se, recimo, rodila kot neko drugo bitje, bi videla stvari popolnoma drugače, a tudi to bi bil samo del. Reciva temu vizija, ki je stalno zasidrana v tvoje zaznavanje. Sama boš doživela še drugačna videnja in potem boš vedela, o čem govorim. Naj raje nadaljujem z zgodbo.«

»Bitja, ki sem jih prej omenil, so iskala žrtve z vedno več energije. Kot sem prej rekel, je nimajo vsa enako; na primer - vsi ljudje nimajo enakega nivoja energije. Ti si je imela veliko in zato te je Slayer izbral. Vsako bitje, ki se rodi, ima določeno količino energije. Ob rojstvu imajo bitja iste vrste enako količino, a se v življenju ta energija povečuje ali manjša.«

»Kakorkoli že. Z izumom rezila so se Lovci razdelili na dve skupini. Na Mirovnike ali Doriane, kot se imenujejo v skupnem jeziku, in na Lovce ali Derathore. Tu govorim že o Lovcih v današnjem pomenu besede.«

(...)

Luka Popič, Siva pripoved II, 1999, 60,5 x 71 cm, mešana tehnika

Nesreča svetovne komunikacijske paradigme pa ni v tem, da bi te tretje, univerzalne jezikovne ravni in oblike ne imeli, manjka nam le politična, kulturna in duhovna odločitev, da bi to jezikovno raven zaznali, jo priznali in si jo osvojili.

sistem, ki ga je mogoče stopnjovati v vse smeri, ki jih kak jezik ima, predvsem pa v smeri vse večje univerzalnosti. Če bi poleg knjižne slovenščine imeli tudi vsem skupno knjižno evropsčino, kakor smo jo nekoč z latinščino vsaj pri nekaterih družbenih stavo- in skupinah imeli, bi tudi ta bila del materinščine – s pogojem seveda, ki v srednjem in novem veku ni bil izpolnjen, da bi jo obvladala večina Evropejcev. In enako lahko rečemo: če bi imeli skupni jezik vsega človeštva, recimo mu zaenkrat zemeljščina, bi tudi ta ob istem pogoju bila del vsakogaršnje materinščine. Vse materinščine so namreč, kakor tudi duhovno življenje vseh ljudi, usmerjene k isti zbirni točki univerzalnega človeškega sporazumevanja in se šele v tej točki dopolnijo v celovit sistem.

Človek s celovito materinščino bi bil tako šele tisti, ki bi bil komunikacijsko odprt v vsej horizontalni razsežnosti od svojega doma do zadnjega kotička na planetu, ne da bi ob tem izgubil svojo posebnost in prepoznavnost, svojo narodnost in svoj materni jezik v ožjem pomenu te besede. Odprt pa bi moral biti tudi v vertikalni smeri, od največje jezikovne razpršenosti, kjer bi bilo – kajpada kot teoretični model – treba uporabiti vse besede razpoložljivega besednega zaklada, da bi lahko poimenovali eno samo stvar – in v drugi skrajnosti, do največje zbranosti, ko bi ena sama beseda pomenila vse. Med tema dvema skrajnostima se namreč giblje vsak človeški jezik, čeprav se pri njegovi vsakdanji rabi tega ne zavedamo. A človek s celovito materinščino bi moral tudi ta stolpec razpršenosti in zbranosti, površnosti in globine, približnosti in natančnosti, dvigati in spuščati s pomočjo svoje duhovne rasti, kakor je svojo horizontalno razširjanje in univerzalnost dosegal v svoji kulturni in izobraževalni rasti.

Dom in svet pa je v enem človeku in v enem narodu mogoče povezati in združiti v komunikacijski kontinuum samo tako, da namesto horizontalne večjezičnosti, ki je bistvo današnje prevladujoče komunikacijske paradigme, vzpostavimo vertikalno večjezičnost, povezano v pojem rastoče in izpolnjene materinščine, ki sega od domačega narečja prek narodnega knjižnega jezika do skupnega jezika vsega človeštva. Današnja horizontalna večjezičnost bi optimalno delovala, če bi se vsak zemljan naučil vseh 6000 obstoječih jezikov in še nekaj sto tisoč njihovih narečij. Zato je kljub realističnemu videzu to najbolj nerealno utopična sporazumevalna ureditev. Vertikalna večjezičnost, ki je razpeta med domom in svetom, narečjem in občečloveškim jezikom, pa je realna utopija, saj je ta sistem načelno mogoče urediti, ko pa se vsakdo v resnici lahko nauči treh jezikovnih ravni: narečja, narodnega knjižnega jezika in mednarodnega jezika človeštva.

Današnji jezikovni položaj je tak, da nam ne manjka le tretja, občečloveška jezikovna raven, ki bi zagotovila stabilnost in neogroženost prvih dveh, saj bi med narodnimi jeziki in narečji za vselej ukinila

tekmovalnost in boj za prevlado, temveč je trenutno hudo ogroženo tudi narečje in narodni jezik pri narodih, ki štejejo manj kakor 100 milijonov ljudi. Jezikovni sistem sveta močno zaostaja za njegovim siceršnjim naglim združevanjem. Združevanje pa nujno temelji na skupnem jeziku. In če se za skupni jezik nočemo ali ne moremo dogovoriti na osnovi enakopravnosti vseh narodov, se pravi na osnovi nevtralnosti takega skupnega jezika, potem pač vsaj za nekaj časa nujno to vlogo prevzema jezik, ki sicer ni nevtralen, ki ni skupen vsemu človeštvu tudi po svoji naravi in notranjem sporočilu, je pa trenutno jezik najmočnejšega naroda ali kroga narodov in civilizacij, ki tak jezik uporabljajo. Včeraj je bila to francoščina, skoraj bi to postala nemščina, danes je to angleščina, jutri pa bo to morda ruščina ali še verjetneje kitajščina. Današnji svet rešuje vprašanje skupnega jezika natanko tako, kakor če bi se slovenski politiki odločili, naj bo ljubljansko narečje odslej obvezni skupni jezik vseh Slovencev. Tak slovenski narod bi kmalu razpadel – in tako nujno razpada tudi svetovna skupnost narodov, razpada človeštvo, ki bi ob resničnem, se pravi nevtralnem skupnem jeziku veliko prej in veliko bolje našlo svoje duhovno središče in odkrilo misijo svojega obstoja.

Nesreča svetovne komunikacijske paradigme pa ni v tem, da bi te tretje, univerzalne jezikovne ravni in oblike ne imeli, manjka nam le politična, kulturna in duhovna odločitev, da bi to jezikovno raven, ki že 116 let čaka na svoje sprejetje, v tej lastnosti in kvaliteti zaznali, jo priznali in si jo osvojili ter tako jezikovno dopolnili svojo materinščino, s tem pa tudi osebno, narodno in kozmopolitsko identiteto. Jezik, ki čaka na našo odločitev, je mednarodni jezik esperanto, delo poljskega Juda dr. Ludvika Zamenhova (1859-1917), ki je leta 1887 v Varšavi izdal prvi učbenik hkrati v petih jezikih: ruščini, nemščini, francoščini, angleščini in poljščini. Teh petero jezikov tudi sestavlja leksikalno osnovo mednarodnega jezika. Zamenhof – po temeljni izobrazbi zdravnik, sicer pa odličen poznavalec klasičnih in modernih jezikov – si svojega jezika ni »izmislil«, torej je opredelitev, da je to »umeten jezik« napačna; umetna ali načrtna je le redakcija sicer že davno obstoječega skupnega gradiva v imenovanih jezikih. Esperanto ni samo jezikovni sestav, temveč je tudi v to strukturo vgrajeno notranje sporočilo, »notranja ideja« (*interna ideo*), kakor pravijo esperantisti, ki temelji na upanju in ne na moči, njegova vsebina pa je spoznanje o pripadnosti vsega človeštva isti občečloveški družini in o krivičnosti sedanje človeške ureditve, katere del je tudi njen jezikovni red, temelječ na privilegiranju najmočnejših jezikov, na zapostavljanju drugih in celo na preganjanju in podcenjevanju številnih, ki nimajo za seboj avtoritete države.

Priznanju esperanta kot ustrezne rešitve svetovnega jezikovnega vprašanja se je od vseh pomembnih človeških struktur še najbolj približala katoliška Cerkev, katere papeži so v zadnjih 100 letih vsi po

vrsti izrekli zelo opogumljajoče izjave in priznanja Zamenhofovemu mednarodnemu jeziku – živeči papež Janez Pavel II. pa mu je odprl pot do liturgične rabe, do izdaje liturgičnih knjig v esperantu, do priznanja Svetovnega katoliškega esperantskega združenja (IKUE) kot privatne cerkvene organizacije, ki so ji škofje, kjer deluje, dolžni pomagati. Sam ga že vrsto let redno uporablja na častnem mestu pred svojo materinščino pri svojih pozdravih na božič in veliko noč, pred nekaj leti je izšel imeniten ljudski molitvenik *Adoru* (Slavite), že v nekaj jezikih pa je izšla knjiga nemškega matematika in esperantologa dr. Ulricha Matthiasa »*Esperanto – nova latinščina Cerkev*«, ki jo bomo morda dobili tudi v slovenskem prevodu.

Človeku se zdi, da bi bila Evropska zveza kakor nalašč primerna za sprejetje takega jezika, saj dvajset uradnih jezikov ne pomeni le zelo dragega prevajalskega aparata, ki pa kljub vsemu ne more zagotoviti brezhibnega prevajanja, pač pa pomeni tudi razdaljo med Evropejci, ki se lahko pogovarjajo samo s pomočjo posrednikov ali pa, kar je še veliko bolj okorno, s pomočjo računalniških programov za strojno prevajanje. V evropskem parlamentu in komisiji tako sedijo komunikacijski invalidi s sporazumevalnimi protezami na glavi. V Bruslju deluje evropski esperantski center, ki poslance in politike stalno informira o jezikovni problematiki in o rešitvah, ki se same ponujajo z obstojem mednarodnega jezika. Svetovna esperantska zveza je v letu 2003 – žal brez uspeha – tudi sprožila tožbo pri evropskem sodišču zaradi diskriminacijskega razpisovanja vodilnih uradnih mest, kjer kot pogoj za sprejem ne navajajo več le dobrega znanja angleščine, kar bi bilo razumljivo, temveč kar govorjenje angleščine od rojstva, kar v praksi pomeni, da so ta mesta dostopna samo državljanom Velike Britanije, Irske in Malte.

Kakor pravilno ugotavlja mag. Zlatko Tišljar v intervjuju v *Večeru* (7. sept. 2004), se Evropska zveza lahko konsolidira samo, če odkrije in ustali svojo evropsko identiteto. To v vsakdanjem položaju pomeni, da na vprašanje v Ameriki, kaj sem, spontano rečem, da sem Evropejec, nato pa še natančneje: slovenske narodnosti. Za to pa je potreben skupni jezik, ki bi po eni strani omogočal neovirano sporazumevanje, po drugi pa obvaroval manjše evropske jezike pred pritiskom večjih, predvsem seveda še pred pritiskom globalizacijske, se pravi ameriške angleščine.

Vinko Ošlak

Slovengrac II

Pravzaprav razmišljanju Andreja Makuca ne bi bilo kaj dodati, če ...

... če se mu ne bi zapisalo »... kaj se je zgodilo z jezikom (slovenskim), s Slovenci pravzaprav, da je *Pod velbom* arhaizem, *Fantom* pa in.« Pod velbom ni samo arhaizem, je tudi prevzeta beseda iz nemščine – Gewölbe, tako kot Phantom ...

... če ne bi pristnosti uvodne zgodbe poskušal doseči s postavljanjem glagola na konec stavka – spet pod vplivom nemščine: »... da bo nesrečnima otrokoma še v tostranski spomin cerkev postavil ...«

In glej – tudi lepa koroška beseda majnik za maj je prišla k nam preko nemščine ...

Slovenščina je torej bila nenehno (preveč?) odprta za vplive tujih jezikov in ravno v tem se kaže njena moč. Kdo ve, zakaj vse je dovoljevala vstopanje prevzetim besedam. A je vseeno preživela. Mogoče ravno zato. Prepričana sem, da bi pretesno zapiranje v preteklosti zaustavilo razvoj strokovnih jezikov. Navsezadnje se tudi Makuc ni mogel odreči reverzibilnosti, literarni imaginaciji, recipročnosti, alarmantni ogroženosti.

Poimenovanja domačih podjetij so zagotovo nekaj drugega, a kapital ni sentimental. In nikoli ni bil. Pomembneje je, da se problema zavemo in poskušamo živeti z njim – v korist slovenščine, seveda. Dokler lahko v trgovini z imenom, ki ga sama sicer ne bi nikoli izbrala, kupujem korenino, koruzni venček, jabolčni zavitek, gibanico, potico in tolminski sir, se za slovenščino ne bojim. Tudi zato, ker ljudje počnemo še kaj več, kot samo jemo ...

Nomen est omen danes na srečo ni več sveta resnica. Imena nekaterih podjetij z zvenečimi slovenskimi imeni so namreč zelo škrti, kadar je treba odrezati sponzorski denar – in obratno – imena s prevzetimi imeni ali celo s tujim kapitalom ne pomišljajo, ko je treba podpreti kakšen kulturni projekt. (Kdo pri tem manipulira s kom, je seveda drugo vprašanje; pomembno pa je, da imata korist oba.) Navaditi se bomo morali na sožitje tujega in domačega in poskrbeti, da se bo imunski sistem slovenščine ohranjal – tako bo sama prerasla modne muhe in preživela.

Tako, kot je že večkrat.

(P. S.: Pasti pa so – in to velike ... Njihovo razgrinjanje pa presega okvire tega razmišljanja in najbrž tudi Odsevanj.)

Karla Zajc Berzelak

ESEJISTIKA

Dokler lahko v trgovini z imenom, ki ga sama sicer ne bi nikoli izbrala, kupujem korenino, koruzni venček, jabolčni zavitek, gibanico, potico in tolminski sir, se za slovenščino ne bojim.

SPLET MITIČNEGA IN STVARNEGA

ali večplastnost sporočil v zbirki IME NAŠEGA IMENA

ESEJISTIKA

Ni samoumevnosti, kakršnih smo vsakdanje navajeni in jih v nekakšni sprotni banalnosti živimo, ne da bi se nas v resnici dotaknile. Dokler niso stvari poimenovane, niso nič, ali pa so prav zelo malo; svet obstaja v predgeneznem stanju.

Spregovoriti želim o nekaterih vsebinskih in oblikovnih lastnostih zbirke.

1. Sporočila v besedilih so večplastna; podobno, kot so v podkleteni hiši smiselno razporejeni prostori od kleti do podstrešja, se v zgradbi večine besedil duhovno gibljemo od mitičnih prvin izročila skozi reminiscence na otroštvo in različne koticke narave do oblik samogovora in meditacije.

2. Naslov zbirke in enega nosilnih besedil v njej ima več oblikovnih in vsebinsko pomenskih razsežnosti ter ustvarja pomembno nadbesedilno plast vse knjige.

3. V besedilih je opazen preplet enopomenske in večpomenske ubeseditve sveta, zato velja opozoriti tudi na razmerje in funkcijo obeh načinov upovedovanja ter na pot do razumevanja umetnostno oblikovanih sporočil.

4. Ob primerjavi in sopostavitvi predmetno stvarnega in besedilnega sveta je nujno izostriti pogled na razmerje med domom in svetom, med tradicijo in sodobnostjo ter iskati možnosti sobivanja človeka z naravo in njenimi danostmi, da bi kot posamezniki in nacija biološko, pa tudi duhovno/jezikovno obstali.

UVODNA POJASNILA

Profesor in akademik Matjaž Kmecl in profesorica Marija Švajncer sta ocenila zbirko. Subtilno in utemeljeno sta opozorila na aktualne plasti besedil. Pred zbrano publiko jima javno izrekam iskreno zahvalo za naklonjenost.

Ker je dokaj nenavadno v mojih letih prvič stopiti pred beročo in pišočo javnost z esejistično zbirko, ki je oblikovana poetično – s pesniško metaforiko in ritmizacijo besedila –, sem dolžna nekaj pojasnil.

Besedila v zbirki Ime našega imena so oblikovana esejistično iz več razlogov:

1. Pogled v moje delo kaže, da sem doslej objavljala strokovna besedila, povezana s študijem jezika in sloga posameznega pisatelja (predvsem Prežihovega Voranca), nato pa tudi vrsto učbeniških besedil za pouk jezika in sloga pri sporočanju v osnovni in srednji šoli. Opaziti je mogoče, da slovenskega jezika že v študijskih letih kakor tudi pri poučevanju nisem obravnavala zgolj z vidika gramatikalne zgradbe in pravopisa, temveč tudi z vidika njegove pomenske (semantične) razplastenosti in rabe besedišča in stavčnih zvez v posameznih literarnih stvaritvah.

Rabo materinščine v umetnostni ureditvi besedila sem spoznavala v času študija pri akad. dr. Borisu Paternuju na predavanjih o Prešernu in pri profesorici dr. Bredi Pogorelec, ki je »govorila« o individualnih slovnica posameznih avtorjev, pa tudi moja intimna afiniteta do leposlovja mi je narekovala odločitev za esejistično oblikovanje besedil.

2. Esej je po oznaki razprava, oblikovana z literarnimi izraznimi sredstvi. V slovenski literarni zgodovini imamo veliko več kot odličnih zgledov za to vrst pisarja; omenim naj klasika Ivana Prijatelja in Josipa Vidmarja, v našem okolju in v mojem primeru so relevantni eseji Franca Sušnika, nekdanjega ravnatelja Gimnazije in Študijske knjižnice na Ravnah na Koroškem, v zbirki *In kaj so ljudje ko lesovi* 1968, ki so mi bili ne samo zgled, ampak tudi vir pri nastajanju besedil. Mimogrede: temu viru sem pridala še očetove pesmi.

3. Ob študiju se mi je z leti nabralo veliko spoznanj o soljudih in naših krajih, pa tudi o sebi, spoznanj, ki so se bolj ali manj navezovala na vprašanja o jeziku, besedišču, ki oblikovno in pomensko marsikdaj odstopa od knjižne norme, o domači govorici in zapisovanju le-te ter o njenem razmerju do slovenskega knjižnega jezika in naroda pa z njim povezane usode. Prenekatera osebna doživetja so se živo usedla v svet moje intimne, se pogneta v spoznanja in dozorela do take mere, da so morala – ne da bi hotela – na svetlo, v presojo javnosti.

4. Besedila sem oblikovala na podatkih z obrobij, nabranih iz življenjske stvarnosti krajev v Mežiški dolini (torej iz mejnega prostora med germanskim in slovanskim svetom), pa tudi iz »obrobne« literature (že omenjenih Sušnikovih besedil, očetovih pesmi in še kakšne ljudske povedke), vse pa je v besedilni sopostavitvi ustvarilo nenavaden, včasih prav presenetljiv, preplet mitičnega in predmetno-stvarnega sveta, ki sta poleg jezikovne oblike temeljni plasti besedil. Splet različnih vsebinsko izraznih prvin na nekaterih mestih v besedilih odseva skozi jezik večplastno, sporočilno nekako brezoblično oz. nedokončano in nedokončno, da ga je moč sprejeti zgolj kot slutnjo ali možnost, vendar učinkuje živo. Ta svet sem oblikovala iz svoje intimne, iz svojih duhovnih obzorij, in z jezikovnimi sredstvi, ki so del moje osebnosti. Kar je nastalo, je pred vami.

O NASLOVU ZBIRKE

Profesor Kmecl je v spremni besedi napisal:

»... ni samoumevnosti, kakršnih smo vsakdanje navajeni in jih v nekakšni sprotni banalnosti živimo, ne da bi se nas v resnici dotaknile. Dokler niso stvari poimenovane, niso nič, ali pa so prav zelo malo; svet obstaja v predgeneznem stanju.« Zastavljeno je vprašanje o nastajanju in rojevanju sveta v soodvisnosti s poimenovanjem stvari, pa tudi vprašanje o zvezi med predmetnim svetom in jezikom. (Naj mi bo dovoljeno, da se vprašam povsem domače preprosto, kaj je bilo prej: beseda krpan ali Levstikov literarni junak Martin Krpan z Vrha. Mislim, da je odgovor jasen.)

Vsaki travi so naši predniki izumili ime. Davno je že svet vedel, če nekaj ali nekdo nima imena ali ga ne

znamo oz. ne smemo ali nočemo uporabiti, tiste določene trave, stvari, osebe... preprosto ni. Mar ni tako z obstojem vsega živega in neživega sveta? V vseh časih so ljudje izkušali, kako se to lahko imenitno uporablja in izrablja pri sporazumevanju in ustvarjanju družbenih razmerij.

JEZIK Z VSEMI SVOJIMI OBLIKAMI, ZA IMENA VELJA ŠE POSEBEJ, UČINKUJE KOT EKRAN, skozi katerega človek kot osebnost deluje – torej se izraža, sprejema okolje in nanj vpliva. To pa je seveda nadvse resna stvar.

»Ime« je ena najprvotnejših besed našega bese-dišča.

Posameznika in narod povezuje z zemljo, iz kate-re živita, in ju hkrati dviga v določeno kulturo in na določeno civilizacijsko raven. Ampak : ime je več kot dokaz zemeljskega obstoja posameznika, je hkrati njegova duhovna vez s predmetnim, stvarnim sve-tom, del katerega je, in potrditev njegove vključenosti v narodovo telo; in še več: je tudi izraz lastne osebne in narodove substance.

SSKJ označuje: ime – 1. beseda, več besed, ki se uporabljajo za razlikovanje, določevanje a) posamez-nega človeka ali b) posameznega iz iste vrste; 2. za ugled, priznanje, 3. v zvezi dobro ime; z imenom se povezujejo različne izpeljave, npr.: imenik, imeniten, imenitnik, imenovati, imenovanje.

Z imenom se posameznik presega in ostaja neiz-brisni člen naroda/nacije – zato so kamni in listine dokumenti, ki morajo kdaj pa kdaj spregovoriti, kot se je izkazalo v naši preteklosti. (Primer v eseju *Ime našega imena*.)

Ime z vsebino, katere del je tudi njegov pomen, učinkuje na ravneh sočasnosti in nadčasnosti, ko pridobi sopomenske lastnosti. In na to kaže zveza: »ime našega imena«. /Zveza spominja na naslov TV oddaje Podoba podobe ali na »ostanek ostanka« v matema-tiki/. Najprej se morda zazdi, da »ime našega imena« odpira zgolj metafizično vprašanje (tam daleč iz sveta mrtvih na pokopališču in sodi le tja), vendar ni tako: vsak otrok nosi ime svojih staršev (že to je ime našega imena), vsaka starejša domačija nosi ime po nekdanjih lastnikih ali stanovalcih, vsi nosimo imena svojih prednikov ali soljudi ... Spoznanje je bistveno za vse eseje v zbirki: beseda/ime (torej jezik) zmora z obliko (ki je del njenega pomena) pokazati na iracio-nalni del sveta, na svet, ki je skrit za naravo, je pa seveda prav tako del realnega sveta, kakor se razvija po življenjski časovni vertikali.

ENOPOMENSKO IN VEČPOMENSKO SPOROČILO

Zveza »IME NAŠEGA IMENA« je večpomen-ska. Pomeni lahko marsikaj, od poimenovanja otrok po starših do raznih oblik prevodov slovenskih imen v nemška ali angleška poimenovanja. Takšna zveza zahteva od bralca poseben angažma: vsakdo si mora večpomensko sporočilo sam določiti tako, kot ustre-za njegovi resnici in izkušnjam. Tako sporočilo je oblikovano umetnostno in v materinščini. Res pa je, da je večpomenskost lahko spolzka in mrtvo hladna, celo nedostopna in izmuzljiva, če ni RAZUMLJE-NA, torej sprejeta z razumevanjem naslovnika, bral-

ca/poslušalca, ker učinkuje večsmerno: seže do bral-ca in se od njega odbije nazaj v svet. Bralec »z aktivnim miselnim posegom« ustvari naslednjo nujno plast sporočila. Zgolj v materinščini smo namreč zmožni večpomenskega sporazumevanja. Razu-mevanje tako oblikovanih sporočil pa je nujno za osebnostni razvoj posameznika – spodbuja človekova čustva in razvija asociativno, pa tudi kritično mišljenje. Ko beremo, smo aktivni na čustveni in razumski ravni hkrati. Pomenska večplastnost besedi-la zahteva od bralca sposobnosti globokega doživljanja in obvladovanja cele vrste miselnih opera-cij. Naj poskusim to ponazoriti ob besedilu

ČEZ ZLATI ROB VAZE

se zlomi sončni žarek

in odzveni murnov spev:

se narahlo seseda perunika,

neslišno odpada cvet vrtnice,

se poveša tulipanov list -

in zdrsne kapljica,

ko pridenemo novo rožo.

Besedna zveza »vaza z zlatim robom« poimenuje predmet, lahko pa postane tudi prisposodba, če je uporabljena v literarnem besedilu. V našem primeru je kot metafora sintezno sporočilo vse zbirke. Razumeti jo moremo iz vsakdanjega sporazumeval-nega sobesedila, na višji ravni pa iz literarnega in kulturnega izročila.

Beseda vaza poimenuje v sebi zaključeno, a odpr-to posodo, ki je simbol bivanjskega prostora, duše, zamejene z »zlatim robom«. Ime »rob« zaznamuje hkrati odprtost in zaprtost bivanja. Predlog »čez« zvezo/sintagmo pomensko natančneje določi: zaznamuje gibanje in prehajanje bivanjske oblike iz ene snovnosti v drugo, spreminjanje ob prehajanju iz enega prostora v drugega. Smer gibanja in z njim spreminjanja razumemo iz zvez samostalnika z glago-lom: cvet vrtnice odpade, tulipanov list se poveša, perunika se seseda, kapljica zdrsne in novo rožo pridenemo. In to je čudežno v literaturi: z imeni tako preproste, banalne vsakdanje pojavnosti moremo z določenim redom in obliko spregovoriti o najglobljih spoznanjih sveta in življenja.

Besede so v tako oblikovanem besedilu postale podobe in iz njih moremo ugotoviti, da sporočilo besedila govori o gibanju, o nečem živem, o usmerje-nosti k nekemu cilju, k smislu, kakor se kaže v neneh-nem spreminjanju in nastajanju novega življenja. Literaturi je lastno, da poimenuje svet in dogajanje s prisposodobami, celo simboli, medtem ko bi v drugih zvrsteh besedil dogajanje ubesedili vsakdanje, »neo-pazno«, na primer: rože ovenijo / ljudje se staramo, pridejo novi rodovi.

DOM IN SVET

O razmerju med starim in novim svetom, med tradicijo in sodobnostjo.

Najprej poudarimo: svet »resničnosti«, naše življenjske stvarnosti, je nekaj drugega od sveta besedi-la. Oba svetova se pokrivata le deloma – besedila imajo zvezo s predmetnim svetom, kakor tudi obrat-no: predmetni svet se še kako oblikuje po

ESEJISTIKA

Jezik z vsemi svojimi oblikami, za imena velja še posebej, učinkuje kot ekran, skozi katerega človek kot osebnost deluje – torej se izraža, sprejema okolje in nanj vpliva.

ESEJISTIKA

Gre za vprašanje, kakšne so možnosti in nemožnosti obstoja. Saj drvimo z raketnim pogonom prek svojih domov, prek izročila, prek jezika pa še najbolj, v Evropo, v napredek, v dohitevanje sveta.

besedilu(ih).

Iz večine besedil v zbirki lahko razberemo, da sta sopostavljena in primerjana vidni, zunanji svet, in nevidni, duhovni svet naše ožje domovine. Svet spominov in asociacij, povezanih z osebnimi doživetji in ljudskimi pripovedkami, miti in legendami, se dotika stvarnega sveta. Ob dogajanju v zunanjem svetu se v pripovednem subjektu lahko razvijeta samogovor in celo neke vrste meditacija, ki postaneta v besedilu temeljni prvini, medtem ko v predmetnem svetu nimata mesta in sta »zgolj« izraz/ekspresija duhovnih svetov »opazovalca«, v besedilo pa vnašata občutenje človekove minljivosti iz »zemeljske in nebne« perspektive in prek človekove osebnosti sooblikujeta zunanji svet. Napolnita ga z določenim smislom in ga postavljata v etični in moralni kontekst družbe, tako da izstopijo vprašanja o našem obstoju.

Namreč: kako prav je – ali ni – da se stoletne poti zaraščajo, da lesena poslopja propadajo, da stoji sredi gozda cerkvice, da so na Koroškem v Avstriji bolj ali manj samo grobovi slovenski, da poimenujemo določeno ptico samo smrdokavra in vodeb, ne pa tudi butej ... in tako dalje.

V današnjem času globalizacije, v času hudourniškega vdora evropeizacije na vseh področjih življenja v naše kraje in kotičke se zdi nujno spraševati se o lastni duši: ali jo imamo, kakšna je in kako jo kot alternativno možnost postaviti ob bok tuji, evropski. Ne nazadnje gre za vprašanje, kakšne so možnosti in nemožnosti obstoja – kot ugotavlja podnaslov zbirke.

Vprašanje se zdi aktualno, saj drvimo z raketnim pogonom prek svojih domov, prek izročila, prek jezika pa še najbolj, v Evropo, v napredek, v dohitevanje sveta. Seveda je tako prav. Ne kaže živeti v črnih kuhinjah, če so na voljo moderni gospodinjski aparati, in ne kaže samo pešaćiti, če so na voljo moderna prevozna sredstva ...

Vendar spremlja dogajanje občutek tesnobe, da je napredek tako zaslepljujoč in omamen, da preprosto preziramo vrednote svojega doma, predvsem vrednote duha, razvidne iz vseh slojev naše materinščine (mislim tudi na narečja), in običaje ter navade, razvidne iz načina komuniciranja naših rodov z naravo in letnimi časi; preneglo se nam zazdijo balastna teža brezskrbnega bleščečega napredka.

Iz teh dilem in premnogih ničevosti sem se reševala z iskanjem smislov in možnosti obstajanja, skladnih z našim rodovnim izročilom. Spoznanja o sobivanju različnih bitij, tudi najbolj drobnih, o vodi, delu in ustvarjalnosti so se skozi metaforični izraz in mitične pripovedi zgostila v gmoto vsega živega in, upam, priročljivega ter za bralce sprejemljivega.

Na koncu, pa ne nazadnje, velja moja zahvala vsem, ki so prispevali k nastajanju in oblikovanju knjige.

Marija Vačun Kolar

Opomba:

Besedilo je avtorica Marija Vačun Kolar interpretirala in dodatno komentirala 16. septembra 2004 ob predstavitvi knjige, zbirke esejev *Ime našega imena* (Založba Cerdonis, 2004) v Koroški osrednji knjižnici dr. Franca Sušnika na Ravnah na Koroškem.

Krasno prazni kapitalizem

Današnja post-doba (postindustrije, postmoderne, postcivilizacije, postkapitalizma) v mnogočem postavlja današnji subjekt pred, upošteva doseženo zgodovino, verjetno najtežjo preizkušnjo. Le-to bi lahko označili kot iskanje človekove opore. Sicer lahko, skrajno antropološko gledano, v doživeti in preživeti zgodovini najdemo vrsto poizkusov in tendenc, kako je človek hotel in iskal magično dopolnitev svoje osmislitve (haideggerjanske) tu-bitu. Nenehni gon, ki je človeka v njegovem bivanju gnal, da si tega razloži in osmisli ter dopolni, ga je v veliki meri vedno znova pripeljal do, rečeno z Nietzschejem, *fabriciranja idealov*. Ker tako že od Sokrata naprej ni našel več opore v lastni subjektivni enotnosti mišljenja in življenja, je bilo nujno, da je posegel onstran sebe, posegel z izmišljanjem idealov izven sebe, z izumljanjem idealov v/na svetu. Etično gledano, je vsakokratno fabriciranje idealov in približevanje le-tem nosilo s sabo določen del etične odgovornosti in je tako nehote sprožilo izumljanje etičnih idealov. A v današnji dobi ultrakapitalizma se zdi, da je človek docela izčrpal inovativnost, da mu je *duh kapitalizma* spodbil tla pod nogami in da se je, bolj kot kadarkoli, ravno zdaj utelesil Heglov stavek: »Sebstvo je denar.«

Problem kapitalizma pa ni le v tem, da je izvrgel izkoriščanje zaradi izkoriščanja oziroma da z globalizacijo uničuje etične in nacionalne vrednote, marveč je prvotni njegov problem ob pohabljanju družbenega življenja prav ta, da je popolnoma pozabil na etiko, na etične vrednote, na vrednote nasploh. Zato se morebiti zdi nujno, da se v današnjem času poskušamo ozreti v literarno zgodovino, kjer so se avtorji že davno pred razmahom duha kapitalizma, tudi v utopijah (negativnih in pozitivnih), spraševali o tako imenovani bodočnosti: o tistem, kar nas čaka, in o tistem, kar še ima priti, pa je zbudilo občutek tesnobe, nelagodja, neopore. Tesnoba dogajanja v prihodnosti se nujno veže na Heglov stavek, kjer »je pogled v prihodnje zaznamovan s strahom in upom«. A če se v najbolj skrajni fazi človekovega bivanja zgodi, da ta pozablja tako zgodovino kot prihodnost, in se izgovarja zgolj in samo na sedanost, ni mogoče od človekovega razvoja pričakovati skorajda ničesar. Kvečjemu se edina vrednota, ki ustreza temu stanju, lahko imenuje *stagnacija*. In če tragedije danes niso nič več tragične, ampak jih, tako Lacan, lahko gledamo zgolj skozi *pogled ironije*, je jasno, da se lahko tragedija kadarkoli polasti celotnega

človeštva. Tragedija ostaja tragedija, pogled človeštva nanjo pa nikakor ne bo ironičen, še najmanj pa skrajno tragičen. Za tragičnost, za občutek tragičnega dogodka namreč potrebujemo vrednote, potrebujemo etiko, ki določa meje, da občutimo tragičnost. Toda nikoli do sedaj se ni zdelo nujno, da bi ob današnjem družbenem stanju vnovič vzeli v roke Marxa, posledično pa tudi eno izmed največjih negativnih utopij svetovne zgodovine, Huxleyev *Krasni novi svet*, avtorja, ki Marxa ravno tako parafrazira v veliko pogledih.

Prilagajanje človeka na svet, v katerem se uredničijo vse negativne posledice kapitalizma, ki jih je opisoval že Marx, nas nujno vrnejo k njegovim tekstom:

»Nenehni prevrat v produkciji, nepretrgano pretresanje vseh družbenih razmer, večna negotovost in gibanje loči buržoazno epoko od vseh prejšnjih. Vsa čvrsta zarjavela razmerja s spremstvom čistiljivih predstav in nazorov vred se razvežejo, vsa nanovo stvorjena zastarevajo, preden morejo zaokosteneti. Vse trdno in stalno se razblinja, vse sveto je oskrunjeno, in ljudje so naposled prisiljeni, da si s treznimi očmi ogledajo svoj življenjski položaj in medsebojne odnose.

Potreba po vse širšem odjemanju njenih produktov podi buržoazijo po vsej zemeljski krogli. Vseповsod se mora ugnezditi, vseповsod naseliti, vseповsod navezati stike.

Buržoazija je z izkoriščanjem svetovnega trga kozmopolitsko oblikovala produkcijo in potrošnjo vseh dežel.«

In ali ni to, kot ugotavlja Žižek, ravno naša današnja realnost? Oziroma prevedeno: ali ni ravno to tisti glavni temelj družbene ureditve, kot si jo je zamislil Huxley s svojo negativno utopijo?

Huxley v romanu operira z vrsto ljudi, ki so popolnoma pripravljeni sodelovati v sodobnem plesu Kapitala (razen glavnega antagonist - Johna). Ta *istost*, na katero so privajeni, privzgojenji, se jim razmahne kot nekaj samoumevnega, kot nekaj, kar jim predstavlja smisel. Ta *istost*, ali če hočete - *stalnost*, je tako zoperstavljena vsemu, kar se je človek v zgodovini naučil, čez kar je nujno moral in kar je z zgodovino pridobil. Ta zgodovina, duhovna zgodovina človeka, je tako popolnoma *izkoreninjena*, a nagovarja tudi današnji svet. Človek, ki je po Nietzscheju zelo neukrotljiva žival, je v tej negativni utopiji fizikalno-kemično enak drugemu človeku, in nič več kot to. Iz Krasnega novega sveta je tako izkoreninjeno popolnoma vse, kar se je vezalo na predkapitalističnega človeka, ki se hote odreši čustveno-romantične ljubezni, kot protiutež pa sprejme zgolj spolno ljubezen, ki jo gojijo že pri majhnih

otrokoh. Ravno nasproti nekakšni trajni ljubezenski navezanosti, ki je bila sinonim za »normalno« razmerje v prejšnjem svetu (vsaj pri nas naj bi še bilo tako!?), *Krasni novi svet* postavi golo spolnost zaradi užitka kot užitka, ni važno, kako, kdaj, kje, s kom. Še več, spolnost se zaradi užitka postavlja nasproti vsemu, kar se od nje razlikuje - ljubezen, hrepenenje, romantika, estetika ljubezni. Od človeka kot avtohtonega bitja, zmožnega duhovnega razmišljanja in srčnega čustvovanja, tako tukaj pridemo do človeka kot 'mesa', ki je tukaj zato, da se ga užije. Šele na tej podlagi, ob takem pojmovanju človeka, pa lahko *istost* pride na površje.

Kakor so včasih uporabljali poezijo - za morebitno prikrivanje resnice, omamljanje in manipulacijo -, tako v Krasnem novem svetu uporabljajo golo moč medijev - predvsem televizije in časopisov. Strogi kapitalistični sistem namreč potrebuje televizijo in druge medijske dejavnike, da bodisi oglašuje ali le informira sodobnega potrošnika. A televizija lahko služi tudi kot izvrstno sredstvo zapolnitve časa, tudi tedaj, ko potrošnik kupuje in preden gre na zasluženi počitek: kajti nikoli ni osamljen, redko pa si je pripravljen zastaviti zahtevnejše cilje. Ker ne pozna zmožnosti spoznanja in razsodnosti, je zadovoljen s svojim zaslepljenim potrošniškim življenjem. Tako televizija in drugi čudovito manipulirajo tudi v postmodernem času. No, seveda se najdejo ljudje, ki prepoznajo pospešeno izkoriščanje in poneumljanje.

In tega in takega »izobčenca« in nasprotnika Kapitalu in Krasnemu novemu svetu je potrebno omamiti. Huxley je to zaznal in odpravil stavek: »Religija je opij za ljudstvo!« Kajti Huxley za religijo ne najde prostora. Zato mora obstajati nekaj, kar bi nadomestilo krščanstvo. »Kot religija ima tudi droga moč, da tolaži in kompenzira, vzbuja vizije drugega, boljšega sveta, daje up, krepi vero in pospešuje dobrosrčnost,« ugotavlja Debenjak. In zato je Huxley svojo omamo/drogo razglasil, da je »religija ljudstva«. Da pa ravno droga nadomesti religijo, ni nobeno večje presenečenje, saj je jasno, da krščanstvo (in z njim bog) v Krasnem novem svetu ne najde domovanja. In take smernice segajo globoko v današnji čas. Človeku so tako namesto opore v religiji, ki še posebno s krščanstvom reproducira moralo *šibkih*, ponudili podobno idejno sredstvo, a na drugačni ravni - drogo. S tem so se tako nehote ali hote elegantno znebili morale.

Človekovo iskanje opore v religiji, še posebno v krščanstvu, je znana zgodovina, predvsem evropskega dela sveta. Krščanstvo, ki ga Nietzsche še posebej okrivi za nihilizem, kasnejši avtorji pa celo za sokrivca mračnih dogodkov v štiridesetih letih prejšnjega stoletja, je religija z najbolj izpopolnjenimi moralnimi dolžnostmi. Ne glede na to, da je

ESEJISTIKA

Za tragičnost, za občutek tragičnega dogodka namreč potrebujemo vrednote, potrebujemo etiko, ki določa meje, da občutimo tragičnost.

**Izpraznjeno mesto
moralnega Boga
je tako zavzel
popolnoma
nemoralni
Bog Kapital.**

krščanstvo kot dogma, tako Nietzsche, že propadlo, problem je ravno ta, da še vedno obstaja kot morala. Že Marx je vedel o krščanstvu, zlasti njegovi morali, povedati veliko, zato ni nič čudno, če Huxley v svoji knjigi prikaže, kako tisti, ki vse nadzirajo, delovanje obrnejo povsem v smer, da boga izkoreninijo, da moralo, ki napravi ljudi sočutne, družinske in verujoče, izniči. Izničenje boga in morale pa vendarle korenini še globlje – Bog se namreč ne spreminja, ljudje pa se v primerjavi z njim, in to v veliki meri. Zato je pričakovati, da nam tako »ostareli« Bog nima več kaj povedati, saj se je od takrat, ko je začel pridigati, pa vse do ultratehnokratskega napredka, spremenilo vse, najbolj pa ljudje. Za blaginjo in *vesoljno srečo* je bilo tako nujno potrebno, da se krščanstvo razvrednoti, saj je, med drugim, spodbujalo ljubezen (poudarjena čustvena stanja) in družino. Poleg vsega tega pa je bilo zanj značilno še bivanje onstran, nekje drugje (nebesa/pekel), tako da je smrt zaradi teh tendenc posmrtnega življenja pomenila nasprotni pol življenju. Smrt je bila del življenja samo biološko, na simbolni ravni pa je predstavljala ločitev od najbližjih in prehod v bivanje nekje drugje. V negativni utopiji sveta, rečeno bolje, v današnjem svetu pa je smrt tako biološko (realno) kot simbolno del življenja. S tem pa se je razvrednotenje oziroma izkoreninjenje krščanstva tudi dovršilo.

Izpraznjeno mesto moralnega Boga je tako zavzel popolnoma nemoralni Bog Kapital. Tudi v današnjem svetu, če si morebiti dovolim še eno primerjavo, je res, da že za veliko prebivalcev (potrošnikov) trgovina in nakupovanje pomenijo večje zadovoljstvo in zadoščenje kot revna, uboga in mrzla cerkev ter neoprijemljiva religija. Najbolj se to odraža v številu tistih, ki tudi nedeljsko dopoldne raje preživijo v raznih nakupovalnih centrih, kot da bi se stiskali drug ob drugem v mračni, neprilučni cerkvi. Iz tega bi morebiti sledilo, da namesto zdajšnjega Boga že lep čas vztrajno in počasi rine nemoralni in kapitalni Kapital.

Človek je pač, kot ugotavlja Žižek, tako zelo prevzet, da mora nujno zavzemati osrednje mesto v univerzumu in/ali biti obdarjen z božansko pravico, da vlada nad vsemi drugimi bitji in jih izkorišča. Ideja je, nadaljuje Žižek, da ta *hybris*, ki je zmotil ravnotežje kozmičnih sil, prej ali slej prisili Naravo, da ponovno vzpostavi ravnotežje: današnja ekološko, družbeno in psihično krizo tako lahko interpretiramo kot upravičen ugovor univerzuma na človekovo domišljavost. Čeprav je to stvar Žižek napisal pod črto v opombi, ni zato nič manj pomembna. Človeka namreč opredeli kot tistega krivca, ki okrog sebe uničuje domala vse. In bistva ne bi zgrešili, če bi iz *hybrisa*

izpeljali človekov tok vse do povzdigovanja kapitala. Kajti kapital, podobno kot zgoraj v opisu *hybris*, žrtvuje vse za svoj cilj dominantnosti in božanskosti. In če se še enkrat vrnemo k Marxu, vidimo, da kapitalizem razblinja in uničuje še kaj več:

»Sveto grozo pobožne zanesenosti, viteškega navdušenja, filistrske otožnosti je utopil v ledeni vodi egoističnega računa. Osebnost dostojanstvo je razkrojil v menjalno vrednoto, na mesto neštetihih zapisanih in pošteno pridobljenih svoboščin je postavil eno samo brezvestno svobodo trgovine. Z eno besedo, na mesto izkoriščanja, zastrtega z verskimi in političnimi iluzijami, je postavil odkrito, nesramno, direktno, suho izkoriščanje.«

Kakor ugotavlja Marx, ugotavljamo tudi mi, da se lahko uresniči grozljiva napoved, da bo »družba prihodnosti ali komunizem ali pa barbarstvo«. Napotek, da smo komunizem že preživeli, nas vrača na tirnice, kjer se počasi bližamo barbarstvu.

Kapitalizem je glavni krivec tudi za zlorabo in posilstvo demokracije, saj je le-to spreobrnil v politični sistem, za katerega se zdi, da ni več demokracija. Zloraba tega imena (operacije ameriške vojske v »imenu demokracije«) in zloraba vsebine (pravica slovenskih muslimanov do minareta oziroma odrekanje te pravice) sta demokracijo ravno v duhu kapitalizma prignali do točke, ko ni več demokracija. In poslednjič: ravno kapitalizem je tako liberalizmu kot svobodni izbiri pripeljal negativni prizvok, saj vemo, kam nas danes liberalizem (v smislu demokracije) in svobodna izbira (namesto kapitalističnega proizvoda A izbereš kapitalistični proizvod B) peljeta. Nikamor drugam, kot v krogo tok Kapitala.

V tem svetu velja, da naj bi bila etika vrednost – in ravno za Krasni novi svet velja ugotovitev, da je etika že izkoreninjena. Toda če povedano še natančneje apliciram, se mi zastavlja vprašanje, ali ni iskanje etike oziroma praznost in nezmožnost univerzalne etike (zaradi nasprotij skrajnih skupin) ravno tisti problem, ki ga izpostavlja že Huxley? Ali nam ni prav s to knjigo poleg napovedane dobe ultrakapitalizma napovedal še skrajno nenaravno stanje etike? Ali pa smo zaradi izkoreninjenosti krščanstva oziroma njegove morale podlegli tej *tiraniji dobrega*, se je rešili in ostali vrženi v prazen prostor? Vsekakor preveč vprašanj in premalo odgovorov! Toda nekaj drži: tako stanje ne more trajati v nedogled. Saj so nam to, na sicer precej neetičen in hudo represiven način pokazala že mračna in *sieg/heil*-ovska štirideseta leta prejšnjega stoletja.

Matjaž Štamulak

Rad bi še prej pospravil predale

Pogovor z Janezom ŽMAVCEM, dramatikom in upokojenim dramaturgom, z razgledov njegove osemdesetletnice

Janez Žmavc je domala vse svoje najboljše življenjske in delovne moči namenil gledališču, magiji (po)ustvarjati podobe življenja na odru in postavljati ogledalo sebi in občinstvu kot dramatik in dramaturg, delu torej, ki bodi seizmograf človeških hotenj in ravnanj v stiskah časa ali sproščenosti duha in polnosti doživetij bivanja.

Gospod Žmavc, pristrčne čestitke za osemdesetletnico in najlepše želje za prihodnje! Vaš vstop v svet besedne umetnosti je bil domala neopazen: pisali ste pesmi in jih nekaj tudi objavili v gimnazijskem glasilu.

Hvala za spodbudne čestitke. Pesmi sem pisal iz čistega veselja, da lahko to počnem. V povojnih letih sem sicer objavil nekaj pesmi v *Iskri*, srednješolskem celjskem glasilu. To je bilo vse. Pesnika me je le toliko, kolikor je vsak človek po duši in srcu pesnik, če ne prej, zagvisno, ko ga zadenejo strele ljubezni. V mladosti pa smo tako vsi pesniki. Učil sem se igrati na gosli, poskušal še v slikarstvu in še marsikaj. Nepozabna doživetja, ko na novo poustvarjaš naravo. Bil bi za nekaj prvinskega prikrajšan, če tega ne bi sam poizkušal in preizkušal. Sprašujem se, kje se začne umetnost. Nič manj je ne vidim v delu čevljarja, mizarja ali krojača. Ko ti sešije obleko, naredi omaro ali čevljev, ne vlaga v delo le znanja, nima le obrtniških pripomočkov, izdelek je ogledalo njegove duše. Ob njem, če ga le količkaj obdeluje z ljubeznijo, tudi uživa. Trudi se, da bi bil izdelek ne samo koristen, ampak tudi lep. Podobno je bilo s pesnjenjem. Užival sem, ko sem skladal rime in verze in naredil podobo, v kateri sem lahko še enkrat podoživel sebe v dogodku, ki me je navdahnul, da sem tega dela lotil. Pred kratkim me je družinska prijateljica zalotila sredi dela (ne pri piljenju pesmi, za božjo voljo) in se čudila in rekla, to pa je nekaj, za to moraš imeti domišljijo; pa slovnico moraš znati. To! Znati je treba obuzditi in zajahati konja, še prej pa ga podkovati. Ko je tako podkovan in se spustiš z njim v dir, imaš pač s tem sam največje veselje. Nekaj tvegarnosti je pri tem vendarle: da padeš s konja ali s konjem vred ali pa ne znaš jahati.

Kako se je pravzaprav začelo?

Pred vojno je imela celjska gimnazija osem razredov. Obiskoval sem četrti razred. Prve prave ljubezni naj bi se začele šele v petem razredu, pregovorne petošolske ljubezni. Sam sem bil že do ušes zaljubljen pesnik. Na šoli je bilo nekaj znanih slavistov, profesorja Tine Orel in Lino Legiša pa profesorica Kernčeva. Pod njihovim mentorstvom so petošolci ustanovili literarni krožek. Tam sem bral svoje prve pesniške poskuse. Med vojno *inter arma silent Musae* zame ni veljalo, še kar naprej sem pesnil in se zalju-

Janez Žmavc

bljal in iskal tolažbe v dnevniku, ki sem ga pisal vse do mobilizacije v nemško vojsko. V tem času sem se še posebej zblizal z Destovnikovim Karljem (Kajuhom). Ker sem se takrat navduševal za pesnika Severina Šalija in Dušana Ludvika, mi je priporočil, naj se raje oklenem Mileta Klopčiča, sicer bom postal preveč abstrakten. Spominjam se strašansko razburljivih dijaških debat o tem, kdo je večji pesnik: Župančič ali Gradnik? Župančič me je spremljal vse od otroških let, Gradnik mi je v srednji šoli odstiral skrivnosti duše. Glasoval sem za oba. Takrat sem tudi odkril pesnika Franceta Zbašnika, ki je padel v prvi svetovni vojni, pa ga danes začudo ne najdem v nobenem leksikonu ali enciklopediji. Pa je znal tako iskreno lepo opevati sonce, mašnika v zlatem ornatu, ki stopa čez žitno polje. Zbašnik je bil rojen pesnik. Tudi Karli je bil. Četudi je sam zanikal. V dnevniku imam precej zapisov o najinih srečanjih. S prijateljem Maksom Pevcinom, nadarjenim pesnikom, sva ga obiskovala, ko so mu Nemci odredili hišni pripor. V dolgih pogovorih o literaturi in pesništvu nama je povedal, da ni pesnik in da se bo po vojni

ESEJISTIKA

Janez Žmavc je domala vse svoje najboljše življenjske in delovne moči namenil gledališču, magiji (po)ustvarjati podobe življenja na odru in postavljati ogledalo sebi in občinstvu.

ESEJISTIKA

Pisanje dram je najintimnejše doživetje gledališča. Ukvarjati se z dramaturgijo ni ovira, prej prednost, saj si nenehno v stiku s to 'obrotno' platjo gledališke umetnosti.

zapisal kritiki, za katero da ima talent. Dejal je, da piše pesmi zato, ker lahko z njimi najmočnejše izrazi svoj upor proti socialnim krivicam. Seveda sva se s prijateljem čudila, saj sva ga imela za izrazitega lirika in njegovo navdušenje nad Jeseninom nama je dalo prav, da se najbrž moti, ko tako govori. Pesem ga ne bi nikoli zapustila. V dnevniku imam tudi opisan dogodek, ko je gestapo prvič prišel ponj. Takrat sem bil pri njem z Marijo Medvedovo (danes Weingerlovo). Karli je bil lep fant, ljudje so ga imeli radi, bil je pravi idol vseh potencialnih pesnikov v Šoštanju. V družbi je bil izjemno toleranten do drugače mislečih. Pa še odličen športnik je bil. V tistih časih smo poznali le 'fuzbal', odbojko in namizni tenis.

A da se povrneva k mojemu vstopu v svet besedne umetnosti. Moj največji vstop se je zgodil na sprejemnem izpitu na Akademiji za igralsko umetnost v Ljubljani. 1948. leta sem se vpisal na dramaturgijo. Poleg tega, da si moral oddati in po možnosti še zagovarjati kaj teoretičnega iz poznavanja gledališča, si moral recitirati še kakšno pesem. Bržčas zato, da bi ugotovili, če imaš posluš. Pojma nisem imel o gledališču, h kateremu me je nezadržno vleklo, pa sem oddal z abiturientskimi ambicijami spesnjen operni libreto v verzih. Sam ne vem več, za kaj je šlo, nekaj iz boheemskega življenja ali svobode umetniškega ustvarjanja. Libreto je bil prof. Koblarju všeč. Ko pa sem odrecitiral še pesmico, je bil prof. Kumbatovič radoveden, čigava je. Do kraja obupan sem se oju-načil in se mu izpovedal: moja! Najbrž se jim je zdel ta moj nastop simpatičen, pa sem bil sprejet skupaj s pokojnim Lojzetom Filipičem, ki pa je že nekaj več vedel in tudi znal povedati o gledališču. Tu se je moja pot s pesnikovanjem končala. Pesmi, ki sem jih nazadnje (in nikoli več) napisal v Šoštanju, mestu moje mladosti, med leti 1946-1948, sem jih na vaše prijazno povabilo nekaj zbral in bodo nekatere prvič objavljene. Kot sem uvodoma povedal – nisem se rodil kot pesnik. Te tukaj zbrane pripovedujejo mogoče o nekem času, o nekem obdobju iz nekega življenja, ki se po teh poteh vrača in mogoče skuša ustvariti neki vtis ... (Kaj pa vem!) –

Kaj je delež dramaturga v gledališki predstavi?

Gledališča imajo danes po enega ali več hišnih dramaturgov. Ali pa jih angažirajo za vsako uprizoritev posebej. Dve leti sem bil hišni dramaturg v Prešernovem gledališču v Kranju, 'pavziral' pet let v Študijski knjižnici v Celju (pri prof. Vladu Novaku), za kar mi ni prav nič žal. Obdeloval sem predmetni katalog in pet let bral vse podolgem in počez. Tako sem dobil na mizo kompletnega Nietzscheja, pa sem si rok za izdelavo gesel podaljšal še za kak mesec, češ da ga moram temeljito predelati. In sem ga na Novakovo uvidevno privolitev prav zares do kraja preštudiral. V celjskem gledališču sem bil dramaturg celih trideset let. Kaj je delo hišnega dramaturga? Priprava besedil in razčlembnih ekspozicij za prve

bralne vaje, črtanje, krajšanje tekstov (skupaj z režiserjem) v skladu z uprizoritvenimi intencijami, navzočnost pri bralnih vajah in pri skušnjah na odru pa kritično ocenjevanje na kontrolkah pred premiero, urejanje gledališkega lista. Ob tem pa še brskanje za domačimi in tujimi teksti, eventualno prevajanje, predvsem pa sodelovanje z režiserji in umetniškim vodjem gledališča. Ločim dve vrsti dramaturgije, kakor se kaže v praksi. Ena je, da prideš na prvo bralno vajo s čvrsto izdelanim idejnim konceptom uprizoritve in imaš potem občutek, da je delo že opravljeno. Tako delajo običajno dramaturgi gosti. Pridejo in grejo. Prava dramaturgija se začne šele na odrskih skušnjah, ko nastopiš kot dramaturg predstave in si od jutra do noči zraven, si tako rekoč desna roka režiserja, posegaš v njegovo delo (glede na skupno postavljeni idejno- estetski in vsebinski koncept) in v delo igralca. Vedno mi je bilo bliže delo pri postavljanju predstave.

Dramaturg, ki je dramatik - prednost ali ovira za prvo ali/in drugo?

Pisanje dram je najintimnejše doživetje gledališča. Ukvarjati se z dramaturgijo ni ovira, prej prednost, saj si nenehno v stiku s to 'obrotno' platjo gledališke umetnosti. Ovira se pojavi, ko te ustvarjalni gon sili, da bi napisal dramo, pa moraš urejati gledališki list, se pripravljati na razčlembno vajo itd.

Prvo igro sem napisal za neko priložnost že v gimnazijskih letih, med gimnazijskim udarniškim delom na Pesnici. Rečeno je bilo, naj bi ob vrnitvi v celjskem Narodnem domu uprizorili neko slovesnost. Napisal sem enodejanko s spotakljivim naslovom Pesnik na Pesnici. Zase, ki nisem dober govorec, sem prihranil glavno (nemo) vlogo. Besede nisem zinil, ves čas sem samo nekaj jedel. Do Podstrešja, ki ga štejem za začetek resnejšega dela, sem napisal že nekaj dram, ki me niso prav zadovoljile. Spominjam se aplavzov po premierah, ko sem oddirjal iz teatra, da ne bi slišal te vljudnostnih priznanj za nekaj, kar zagotovo nisem bil jaz. Kesati se za nekaj, kar si sam napisal, je ko zvoniti po toči. Dokler nisem odšel s štipendijo Prešernovega sklada v London (leta 1964), se sploh nisem mogel pobrati. Bil sem v resni krizi in pohod v Anglijo naj bi razrešil vse konflikte in travme. Odšel sem, da bi se 'naučil pisati', tam pa sem namesto čudežne formule, kako narediš dobro dramo, odkril igralca. In to je bilo zame največje odkritje. Igranje na angleških odrih. Ne da bi v tistem času ne bilo na slovenskih odrih dobrih igralcev. Tam se je dogajalo nekaj popolnoma novega. Fascinacija. Doma smo govorili o dobrih ansambelskih igrarjih. Ne spomnim se, da bi kdaj zasledil točne analize takega igranja. Ansambelske igre na angleškem odru so mojstrovine optimalne interakcije. Tudi če mora kdo od protagonistov po nareku zgodbe zaigrati na 'prvo violino', tudi če ostajajo drugi takrat v 'podrejenem položaju' ('obligatne violine'), so vsak zase živ, zanimiv del celote. Opazni so, tudi če ne izstopajo. V sla-

bih uprizoritvah, naj bo že v Londonu ali pri nas, se razkazuje glavni govorniki, drugi samo 'čakajo', da pridejo z repliko na vrsto. Niso del celote in celota ni del njih. V dobrih uprizoritvah pa se vsebina pretaka kot v simfonijah. Vsi deli so enakovredni. Tudi če je komu predpisana izstopajoča lega, so drugi vkomponirani v celoto tako, da je užitek ob poslušanju in gledanju celovit, popoln. Torej sem se tam naučil gledati igralca, mu zlesti pod kožo, nisem več prenašal zgodb na oder, nisem jih samo pripovedoval, zgodba je postala igralčev življenjepiš od rojstva (predstave) do smrti (predstave).

Kako vidim zgodbo na odrskih deskah?

Včasih me kdo vpraša za mnenje o kakšni igri, pa povem zgodbo. Ne mi povedati vnaprej, kaj se bo zgodilo, me prosi. Pravilno. Zgodba pritegne, v gledališče ali kino gremo, da bi videli in slišali zgodbo. Vsaka stvar pripoveduje zgodbo. Tudi slika mi pripoveduje zgodbo, tudi, če je le enobarvno platno. V resnici pa gre bolj kot za zgodbo za to, kako je to narejeno. Zanima nas, kako igralec 'naredi' vlogo, da je užitna. Zanima nas celota njegovih izraznih sredstev. Povedal bom primer, iz katerega bo mogoče razvidno, kaj me pritegne, fascinira, me bogati in osrečuje. Nedavno smo v razmeroma kratkem času videli v slovenjegraškem kulturnem domu dva igralca, po naključju sta se zvrstila v dveh igrah istega avtorja. Oba v nosilnih vlogah. Prvi je odigral vlogo z veliko notranjo močjo. Utišana igra, ponotranjena, kjer je ves čas tlelo nekaj še neizpovedanega, nekaj, kar bo vsak čas izbruhnilo v vulkanskem izbruhu, po katerem se praviloma konflikti razrešijo bodisi s tragičnim koncem bodisi s popolno katastrofo, polomom. Vsa njegova igra je temeljila na tem organskem pristopu, beseda ni bila edina sporočilna vrednost, vsa njegova bit je izžarevala napetost, ki ni popustila niti za trenutek. Tudi kadar se je umaknil v svoj svet, 'na stranski tir', odstopil igro igralkama, smo mu lahko korak za korakom sledili. Peter Brook, že dolgo let eden najboljših angleških režiserjev, opisuje ta trenutek igralčeve prisotnosti kot skok mačka. Trenutek, ko bo skočil in ko skoči - vse je v enem, neločljivo, nedeljivo. Razumski in nagonski človek, do kraja nepredvidljiv. Vendar ko nas z ravnanjem preseneti, ko skoči, nas ne zbega. Zdi se, da smo natančno to pričakovali. Potrdi nam naše stališče. Igralec vlogo hkrati živi in se hkrati razdaja s prepoznavnimi elementi svoje igre.

Drugi igralec s prav tako energijo nastopa z zavidljivo mero maksimalne odrske prisotnosti. Priče smo enkratnemu igralskemu ekshibicionizmu. Vsa njegova izrazna sredstva 'razstavi na ogled', sproti lahko spremljamo nastanek vloge, v izrazu mimike, intonaciji glasu, gibu telesa, sproti se tako rekoč razgalja pred nami in presenetljivo dosega pri publiku enako močan, pretresljiv odziv. Ne morem pomagati, meni je bliže prvi, četudi drugemu ne odrekam odličnosti in izjemnih ustvarjalnih vrlin. Da ne bo pomote, prvi je Igor Samobor in drugi Radko Polič. Oba v uprizoritvah Thomasa Bernharda v ljubljanski

Drami. Prvi v drami Ritter, Dene, Voss (avtorjevo poimenovanje igre o usodi filozofa Ludwiga Wittgensteina z avtentičnimi priimki igralcev, ki so nastopili ob krstni uprizoritvi igre), drugi v Izboljševalcu sveta. Ob tem ne gre iz pretekle sezone pozabiti na Borisa Ostana v vlogi vojaškega zasliševalca med vojno domnevno kompromitiranega Furtwänglerja, nedvomno enega največjih dirigentov vseh časov (v Na čigavi strani, uprizoritev MGL), ki bi ga postavil nekje vmes med oba tukaj razčlenjena pola igralskega pristopa k oblikovanju vloge. Med igralkami smo videli nekaj kreacij, ki z nič manjšo kreativno močjo ne pripovedujejo o moči njihovih talentov: Mojca Funkl, Ljerka Belak (v Vedno se kdo izgubi finskega avtorja Reka Lundána v MGL), Silva Čušin (iz preteklih sezon), Vesna Jevnikar, Darja Reichman (v Vera, upanje, ljubezen Ódóna von Horvatha v PGK) in še bi jih lahko naštel ... Navsezadnje greš gledat predvsem igralca. Vse drugo dobiš še za povrh kot svojevrstno nepozabno darilo.

In vaše drame, iz kakšnih pobud nastajajo, kaj vas navdihuje?

Nikoli ne izdelam zanje vnaprejšnjega načrta. Nekateri to delajo, naredijo natančen projekt, konflikt, zaplet, razplet. In jim potihem zavidam, manj časa jim vzame. Če bi sam to delal, se mi zdi, da bi bil prikrajšan za nekaj prvinskega. Nagnjen sem k raziskovanju, odkrivanju. Mile Korun je pri režiranju Podstrešja dajal napotke igralcu v vlogi fanta, ki na samem začetku igre v popolni temi ob dekletu, ki leži na postelji, prižiga vžigalice (da bi videl, kje sta, kam sta se skrila). Za vstop v igro je bil potreben stimulativen impulz, pa je Korun ob tem prižiganju svetlobe dejal: "To je kot stvarjenje sveta." Vse se začenja na novo, njuna ljubezen, prepoznavanje drug drugega, prve streznitve, prva razočaranja. Tudi sam se pri pisanju zanašam na ta začetni impulz. Če je dovolj močan, se mu prepustim. Tako je nastalo tudi Podstrešje. Pozno ponoči sem se vračal z vlakom s predstave v ljubljanski Drami. V kupeju sta ob oknu, vsak na svoji klopi, tiščoč se zagnjene zavese, čemela mlad fant in punca. Ona je imela pomečkano revno krilo iz črnega krepdešina. Besede nista spregovorila, molk je bil njuna prva govornica. Tudi sam sem se potuhnil in odel z zaveso, zaprl oči in se začel vživljati v njun odnos. Nekje na prostem se spoznata na plesu, ulije se ploha, zatečeta se v prvo hišo, v mračno vežo, odtavata po temnih lesenih stopnicah, znajdeteta se na podstrešju, dotipata se do postelje, neverjetno, kasneje odkrijeta, da ima podstrešje pravo posteljo z žimnico, skupaj sta, oba prvič, oba nedolžna, in po tistem začne fant prižigati vžigalice ... In imel sem igro tako rekoč že napisano. Vse drugo je prepuščeno moji radovednosti, z njima se grem veliko pustolovščino, na golem podstrešju živi možak, ki ju skrivaj opazuje, pride še ženska, sunjarka iz kleti ...

ESEJISTIKA

Navsezadnje greš gledat predvsem igralca. Vse drugo dobiš še za povrh kot svojevrstno nepozabno darilo.

Kako doživljate kulturno dogajanje v Slovenj Gradcu?

Slovenj Gradec ima pestro kulturno življenje - od Wolfovih koncertov (osebno Wolfa kot človeka ne maram, ker je v kritikah grdo napadal 'mojega' Brahmsa - zamera po toliko letih!) do gledaliških predstav (abonmajskih, ki jih organizira Kulturni dom in so dobre predstave domala iz vseh slovenskih poklicnih gledališč, v filmskem pa skrbno izbrani odlični filmi), imenitne revije za leposlovje in kulturo Odsevanja, več kot bogate knjižnice, galerije z dolgo tradicijo in njene razstavne dejavnosti in še mnogokaj, tako da je žeji po kulturnih dobrinah več kot zadoščeno. V tem okolju sem srečen. Kulturni dom zadnje čase uveljavlja art kino, čeprav si zdaj še malo ljudi ogleda zares dobre filme iz repertoarja največkrat nagrajenih. Film je slej ko prej narejen za gledanje v kinodvorani, na televiziji se učinek zmanjša, dostikrat docela izgubi.

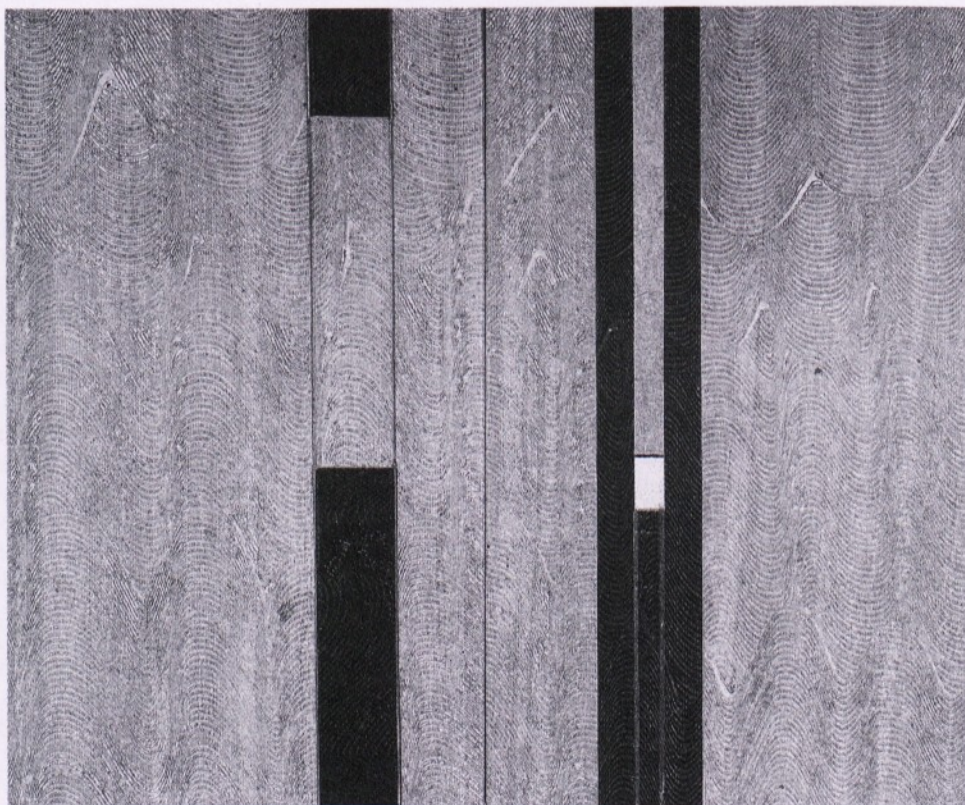
Sprašujete tudi o osemdesetletnici, češ je obračun, izziv, vznemirljiv pogled na preteklost, pretehtan izbor za prihodnost?

Ne gojim kakšne posebne nostalgije do preteklosti. Karkoli sem počel (če ni bilo ravno pod prisilo), sem delal z užitek. Vedno sem pisal sebi v užitek in

šele potem mislil na objavo ali uprizoritev, kar je potem, ko je delo opravljeno, največkrat mukotrpen posel in trnova pot do terjatve, bolj ali manj zasluženega plačila. Če je stvar v redu, ga dobiš. Če ni, pač pozabiš, koliko časa si zapravil za nič. In ker med delom nisem mislil na nič drugega kot na lastno zabavo, se je kritični duh mnogokrat izgubil v množici idej, ki so me preplavljale in jih ni bilo vedno lahko ujeti v organizirano celoto. Takšno, da bi lahko potem kar sama ubrala pot na oder ali v knjigo. -

Načrti za prihodnost? Pospravljam predale. Nekaj tekstov, ki sem jih nekoč že zasnoval, bi rad še dokončal. Z nekaterimi osebami bi se rad spustil še v nove avanture, se z njimi spetljaj, jih speljal na kriva pota in potem reševal, neskončno užival in trpel z njimi. Pravijo, da moraš do konca, do smrti delati tisto, kar si celo življenje delal. Vendar mi stvari vzamejo čedalje več časa, ko jih pilim. In potem si rečem, da sem z leti pač čedalje bolj kritičen in se mi zato delo upočasnjuje. Pa bo tudi ta izgovor za lase privlečen. Tudi kritičen duh ni več tako prožen, ni zanesljiv, nekam naveličal se je. To je pač davek na leta, davek, ki ga ni moč utajiti. A kaj ni življenje en sam dolg, kar naprej za nekaj plačuješ...

Tone Turičnik

Luka Popič, Brez naslova, 2003, 25 x 30 cm, mešana tehnika

ESEJISTIKA

Načrti za prihodnost? Pospravljam predale. Nekaj tekstov, ki sem jih nekoč že zasnoval, bi rad še dokončal.

BOGATEJŠI ZA DVA ZBORNIKA

Slovenjgraški upokojeni zgodovinar Jože Potočnik je letošnjo jesen svoji bogati zbirki zbornikov, ki jih je uredil, dodal še dva; oba z lektorjem Tonetom Turičnikom, oba natisnjena pri Grešovniku, oba v modrem, v formatu A4, oba na prvi pogled skoraj enako zajetna; no, njuna debelina, izmerjena z ravnilom Tovarne meril Kovine Slovenj Gradec, bi gotovo pokazala kakšno odstopanje ... Zakaj ob tej predstavitvi sploh misel na merjenje? Zato, ker je eden od teh dveh zbornikov posvečen 100-letni tradiciji in poslovni odličnosti že omenjene tovarne meril. Tako je ta zbornik z gospodarskega področja, drugi, o katerem bo tudi beseda, pa je iz čisto drugega sveta, glasbenega namreč, saj gre za 2. del zbornika ob 50-letnici Pihalnega orkestra Slovenj Gradec. Opravljeno delo g. Potočnika dokazuje, da njemu ni pomembno področje. Upa seči po katerem koli, pomembno mu je ubraniti nastalo pred zobom časa.

Pihalni orkester Slovenj Gradec 2

Zbornik slovenjgraškega orkestra je poseben, ker je dopolnitev reprezentančnega, ki so ga v letu 1997 izdali ob orkestrovi 50-letnici. Našli so namreč pisne vire, ki dokazujejo, da sega njegova tradicija že v leto 1904. Prof. Potočnik navaja učitelja Karla Joba, ki je med drugim poučeval tudi na novoustanovljeni šoli Sele - Vrhe, kot snovalca »narodne godbe« oz. godbenega kluba oz. začetnika orkestra. Ta je lahko zaživel v vsesplošno kulturno in narodnopolitično živem Slovenj Gradcu na začetku 20. stol. Izvemo tudi, da je v orkestrovi zgodovini še ena letnica, pomembna pred do zdaj veljavnim letom začetka, torej letom 1947. To je leto 1934, iz katerega je zapisnik mestnega občinskega odbora, kjer piše, da je predsednik dr. Alojzij Bratkovič seznanil člane, »da se snuje v Slovenj Gradcu mestna godba«. V nadaljevanju zbornika nato prof. Potočnik povzema opis ustanovitve te godbe in opozarja na mejnike v razvoju orkestra.

Ob tem, ko so dopolnjevali stare podatke, pa so zborniku dodali še del, ki prikazuje orkestrovo delovanje od 50-letnice do danes, torej po letu 1997. Prinaša vtise o jubilejnim koncertu, nato pa utrinke (tako pisne kot fotografske) z raznih prireditvev, na koncu pa še imena godbenikov in odborikov v letu 2004.

Dokumenti 1904 in dokumenti 2004 - med njimi je 100 let, a šele postavljeni skupaj dajo pravo predstavo nekega razvoja.

Tovarna meril Kovine Slovenj Gradec - Stoletna tradicija in poslovna odličnost

To je drugi zbornik, o katerem se tudi spleta zapisati nekaj besed.

Ob zbornikih, ki jih podjetja izdajajo ob svojih (visokih) obletnicah, je kakovost, tako vsebinska kot oblikovna, že kar pričakovana, če pa je kot zbiratelj gradiva podpisan še Jože Potočnik, pa je že tudi zagotovljena. Skupaj z uredniškim odborom, v katerem so bili poleg njega še Rudi Verovnik, Andreja Repnik Petrič in Niko Pušnik, mu je uspelo izdati markantno publikacijo ob 100-letnici Tovarne meril Kovine Slovenj Gradec. Oblikovanje je delo Lidije Smolar, ki je za naslovnico 109-stranskega almanaha izbrala - kako bi mogla drugače - vodno tehtnico, ki vsa leta predstavlja paradnega konja te naše tovarne meril. Njena zgodovina je vsaj malo zgodovina tudi marsikoga od nas, ki smo uporabljali zložljive lesene metre, lesena ravnila in trikotnike ter šolske peresnice, danes pa piše ta tovarna zgodovina predvsem skupaj z gradbeniško stroko, največ v tujini. Poleg dokumentarnih fotografij in listin kar nekaj njihovih najsodobnejših izdelkov krasi ta zbornik. Sicer pa je Potočnikov uredniški koncept v tej publikaciji naslednji: zapisi ob jubileju, predstavitev stoletne tradicije in poslovne odličnosti (uvod, mejniki, shema razvoja, od začetkov do 1945, številne organizacijske spremembe 1945 - 1990, tozdi postanejo samostojna podjetja); predstavitev vodstva podjetja in sodelavcev, grafi razvoja in rasti v 100 letih, utrinki s sejmov in fotokronika stoletnice.

Naslovi iz uredniškega koncepta so tako naštetni skromni, a v zborniku najdemo pod njimi neizmerno bogastvo preživetega in zdaj živečega v nekem (manjšem) koroškem kolektivu. Lahko rečemo, da je tukaj za to tovarno »izmerjeno« vse, natančno, da bi težko bilo bolj, s poudarkom na najteže izmerljivem - človeku; ali je to eden najspešnejših lastnikov Ivan Mikolič ali kateri koli kasnejših direktorjev ali delavki Marija Priteržnik in Marija Vavkan ali člani sindikalne godbe ali šahovske ekipe ali gasilske desetine ali kdo iz zdajšnjega vodstva, npr. direktor Rudolf Franc Verovnik, ali ne nazadnje kdo, ki je bil ustni vir uredniku za zbornik ob 100-letnici. Vsi so lahko ponosni na podobo svoje tovarne, kot smo jo lahko ob jubileju spoznali tudi mi, tudi na dejstvo, da je to podjetje, ki v vsej svoji zgodovini nikoli ni imelo izgube.

Helena Merkač

RECENZIJE

Opravljeno delo g. Potočnika dokazuje, da njemu ni pomembno področje. Upa seči po katerem koli, pomembno mu je ubraniti nastalo pred zobom časa.

1904
2004

Ko smuča njena muza v nizki preži

Pesniški prvenec Barbare Žvirc

RECENZIJE

V petem letu izdavanja zbirke E. A. Gimnazije Slovenj Gradec letos prvič ni izšla literarna knjiga, pač pa likovna, Ne čakaj na maj. Če vzamemo, da je E. A. kot gimnazijska tudi zbirka Šolskega centra Slovenj Gradec (gimnazija je namreč ena od petih šol v centru), pa lahko za center za letos zapišemo, da je vseeno bogatejši tudi za literarno zbirko. Izdali so jo na Višji strokovni šoli, pod odgovornim uredništvom njene direktorice Gabrijele Kotnik. To je pesniški prvenec z naslovom Oblakov, da iz njih iztisnem morje, študentke Barbare Žvirc; uredila ga je Karla Zajc Berzelek, kot vse literarne zbirke v centru doslej, in napisala tudi spremno besedo. Oblikovanje je tudi tokrat prevzel Blaž Prapotnik (v modrini neba, morja in oči!).

V knjigi je nekaj čez 50 pesmi, razdeljene pa so v štiri celote: Brove iglice, Tujec navdiha, Majhna srca in Semena za pesmi.

Poezija Barbare Žvirc je zelo večplastna, mi pa se bomo ustavili le pri enem njenih osrednjih motivov, pesniškem ustvarjanju. Če se razgledamo po slovenskem parnasu, najdemo kar nekaj avtorjev in pesmi, po katerih bi se lahko Barbara v tej temi vzorovala, npr. Prešerna (»Mokrocveteče rožce poezije. / Iz krajov niso, da v njih sonce sije ...« - Sonetni venec, npr.), Zajca (»Je slast poslušati, / kako ti vrača odmev / tvoj zamolkli klic?« - Veliki črni bik, npr.), Šalamuna (»Utrudil sem se podobe svojega plemena / in se izselil« - Mrk, npr.), Grafenauerja (»Sam si / v temi, kjer se začenja / zavest o stvarih« - Molk npr.) itd. Seveda pa se ve, da se Barbara ni vzorovala po nikomer, saj je to zanikano že s pesništvom samim, z neponovljivostjo poezije ali kot pravi sama: »Stokrat izgovorjene / Besede / Ne govorijo isto / Ne sprehajajo se / Po isti poti v verze / ... Se drugače privežejo / Nate / ... Drugače ranijo boljijo /« (str. 51).

Poiščimo v Barbarinem opusu nekaj njenih

najznačilnejših metafor za pesniško ustvarjanje. Najprej je to že naslov zbirke Oblakov, da iz njih iztisnem morje, nato pa v knjigi te metafore kar prehitevajo druga drugo, že v prvi in tretji celoti, ki sta za to motiviko manj tipični, v drugi in četrti pa gre za eno samo doživljanje pesništva. Dovolj zgovorna sta že njena naslova Tujec navdiha in Semena za pesmi. Če zelo zelo poenostavimo, se Barbara v njiu dotika obojega bistvenega v pesnikovanju: navdiha (da najdeš »semena za pesmi«) in medija, torej besed samih, ki jih »Sestavljaš v pisan pas / Da mi ga zavežeš prek oči /«. Izraža tudi vso stisko oz. slast ustvarjalca, kar se kaže npr. v verzih »Bolim se«, »In morskih konjičkov navdiha« oz.

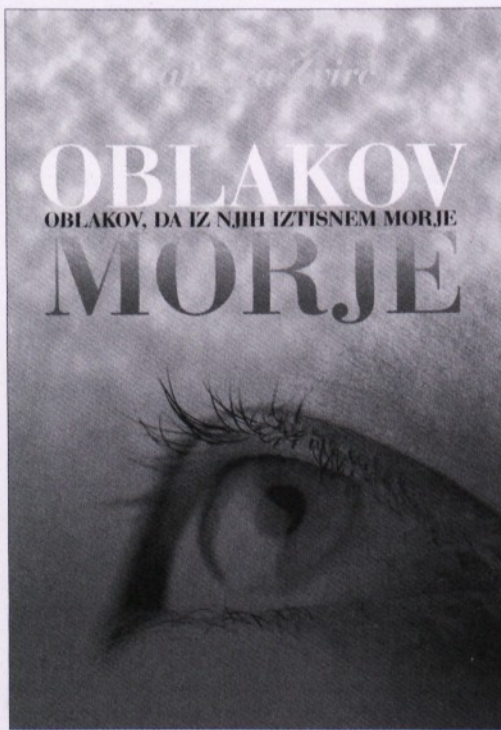
»Da lahko razdajamo bežeče besede« oz. »A le še tihota mediterana tiči v žepih besed« ali po mojem najboljši primer: »Če se prikradeš izza vogala / In pokukaš čez rob mojega srca / Lahko vidiš / Kako po njegovih goratih pobočjih / Objemov in dotikov / Smuča moja muza / V nizki preži / Da je ne preseneti dvom / Z rokami v rokavicah in tesno ob telesu / Drvi drvi drvi /« (str. 41).

Stop! Tu je treba zavestno nehati, sicer te pesništvo Barbare Žvirc zanese, da ga kar srkaš vase in ne moreš nehati. Ni vendarle takšno tvoje stanje dokaz nadvse uspešnega ustvarjanja, početja avtorice, ki »Zraven

prepevam / Zame in zate«, oz. dejstva, da ji je uspelo, kar si je zaželela, namreč »Dati iskro besedam« »Da te lahko / Drugi / Doživijo celega« oz. »Da sem prava / Čisto prava soba / Kjer lahko prepi« - njena poezija v meni namreč.

Po tej zbirki sodeč, je prav, da je bila Barbara Žvirc na letošnjem natečaju Urška med več kot sto mladimi pesniki izbrana v deseterico najboljših. Njeno mesto je gotovo nekje čisto pri vrhu.

Helena Merkač

Šolska predstavitev Kolarjevega romana Prekrstitve

UVOD

Mene je najnovejši roman pisatelja Marjana Kolarja Prekrstitve, ki je pod skrbnim uredniškim in izvirnim oblikovalskim očesom Blaža Prapotnika letos spomladi izšel pri založbi Cerdonis, izzval kot učiteljico književnosti.

Naložila sem si težko delo: predstavi ga dijakom! Rekla sem si: recimo, da so Prekrstitve izbrane za enega od romanov, po katerih bodo pisali maturitetni esej.

Na srečo je zanj kot pri vseh maturah doslej na voljo nekaj gradiva v smislu »priročnik za učitelja« (dve oceni dr. Helge Glušič, ena je v Književnih listih, druga pa v knjigi sami). Vseeno pa je učitelj pred vsako tako predstavitevjo dela dijakom hudo prepuščen samemu sebi. Znajde se v morju nalog: kar najbolj približati vsebino oz. jo temeljito analizirati in interpretirati, ugotoviti nazorno povzemanje, probleme, ki so bili živi v nekem preteklem času, pokazati kot še danes aktualne, poudariti literarnoteoretične vidike zapisanega, izbrati najboljše didaktične metode itd.

Ugotavljam, da si pri takšnih šolskih predstavitev najmanj časa vzamemo za t. i. delo z besedilom, torej za poglobljanje v tekst sam, za njegovo razlaganje in povzemanje, vse preradi, se mi zdi, pa učitelji dela literarnoteoretično kategoriziramo in vrednotimo (kot je to storil že nekdo pred nami). Seveda tudi vemo, zakaj je tako; šolskega časa je premalo.

Si predstavljate, koliko šolskih ur bi nam vzel Kolarjev roman z dobrimi 180 stranmi (ob predpostavki, da so dijaki prebrali celega in da ga ob obravnavi berejo še sproti)? Je namreč strašen zalogaj: ko odkriješ eno plast, se pokaže naslednja, prva analiza te potegne v drugo; ko si prepričan, da je neka teza že dokončna, imaš na novi strani razlog za njeno ponovno analizo itd.

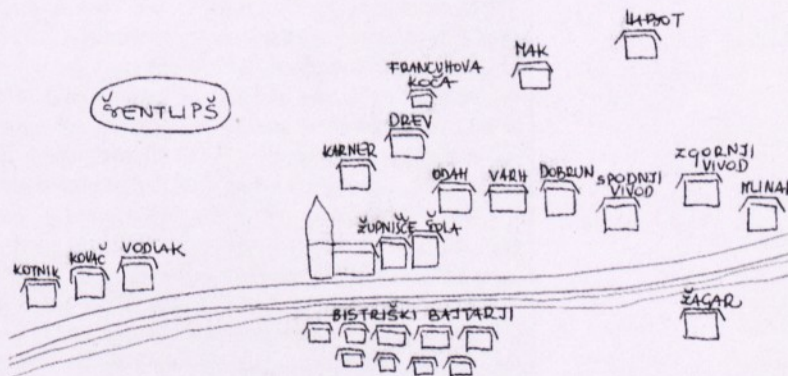
Priznam: na koncu takega dela ti ostane dvoje: na zunaj silen občutek nedokončanosti tvojega početja, navznoter pa zadovoljstvo, ki ga lahko doživiš ob poglobljanju v izjemno literarno delo, kar Prekrstitve nedvomno so.

Začnemo z analizo. Najprej se vprašamo, kje se roman dogaja (skica).

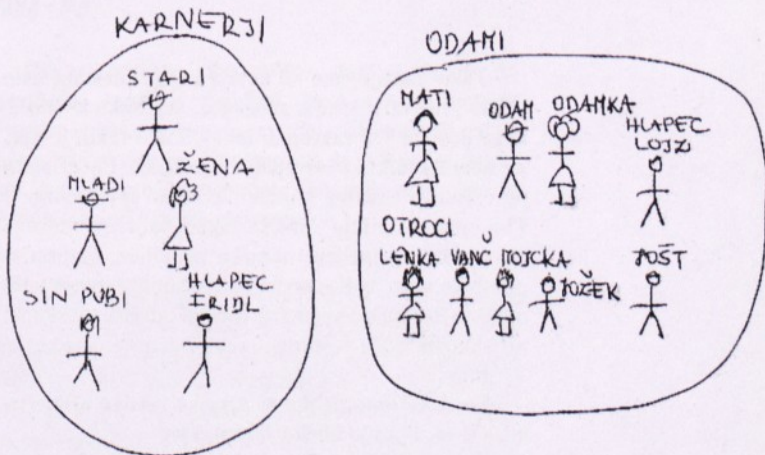
- vas s približno 150 ljudmi
- 3 predeli: osrednji s cerkvijo, županstvom in šolo; okrog kmetije (11 kmetov, ki imajo 8 zdravih sinov in 7 hlapcev), ob Bistrici bajtarsko in delavsko naselje
- »Pač samo poldruga zakotna vas s peščico zabik-

njenih gruntarjev, z upogljivo bajtarsko, dminarsko in delavsko revščino ob Bistrici, z nekaj čudaki na obrobju in z berači, kolikor jih je vojna ujma slučajno zatekla tod.« (str. 22, Karnerjeva predstavitev vasi Nemcem)

RECENZIJE

Nato si lahko predstavimo družine in posameznike v tej vasi. Mi za vzorec pogledjmo Karnerje in Odame.

NEMCI : VAS

Potem imamo več možnosti. Recimo, da smo v okupiranem Šentlipšu najprej pozorni na »akcije« Nemcev in reakcije vasi kot celote, vzporedno pa tudi posameznikov v njej.

Naj za primer navedem dejstva z začetka knjige.

NEMCI

Jih še ni v vasi.

Kakor divja jaga podnevi prirohnijo v vas.

VAS

Pol Šentlipša popiva v Karnerejevi gostilni in čveka o bližnji vojni, tesnobno ugiba, kaj bo. Prežuni stražijo nad klancem, da bodo pravi čas javili prihod Nemcev. (str. 9) »Toda Šentlipš je že nekaj časa polnilo čudno drhtavo pričakovanje nečesa novega, morda celo velikega, potem pa ga je spret dramil strah pred neznanim; saj pač ni majhna stvar, če ti pred očmi razpada in izginja lastna država, na pete pa ji že stopa druga, tuja.« (str. 15)

... *Odam*

Dela naprej: »Noben vojak ne bo na gruntu naredil ničesar namesto nas.« (str. 9, 10) »... če že ne morem streljati na zelene požeruhe, kakor bi rad, lahko vsaj orjem. ... Bral sem, da so nacisti sicer verolomni lopovi, ki so doslej prekršili še vse svečane obljube, ampak norci niso. Zato nam bodo morda kaj zaplenili ter nam nabili visoke davke, ropali in požigali pa ne bodo.« (str. 12, 13) Vseeno vpraša Jošta, ali bo hudo, ta pa mu odgovori: »Hudo je samo v ljudeh ... včasih.« (str. 20)

... *stari Martinc*

»Nova država bo in novi red. Gotovo nič slabši od sedanjega. Saj so Nemci bolj uspešni od vse Evrope; kdo se jim more upreti? ... Kaj ima kmet izgubiti, vas vprašam? ... Ničesar. Samo pridobi lahko.« (str. 18)

»Vas je zevala kot mrtva ob pogrebu, a vsaka hiša je naskrivaj nastavljala prežeče oči ob oknih in vratih, na senikih in skednjih, da jim ne bi ušlo nič pomembnega.« (str. 21)

Itd.

Tako nadaljujemo do konca knjige (nastane zelo veliko gradiva!), vendar se spleča, saj lahko iz nabranega dobimo več razvojnih lokov. Eden takih je npr. za nemško taktiko osvajanja Šentlipša. Po primeru posežemo v sredini knjige: Šentlipš spremenijo v Philippen, popišejo vas (da lahko naberejo vojaške obveznike), pripeljejo nemške učiteljice, namestijo potujoči kino v Karnerjevi drvarnici, zaprejo mlinarja in Svetca, za vermane vpišejo odrasle moške, ki niso služili redne vojske.

Itd.

Ko to storimo, lahko to nemško taktiko primerjamo s tisto, ki so jo imeli v mestu, npr.

Drugi tak razvojni lok dobimo seveda tudi za vas, ki se na koncu, kot bomo še omenjali, razdeli na dva dela.

Je pa dobljeno gradivo iz primerjave Nemci : vas tudi gradivo za to, da pogledamo, kako se je razvijal odnos posameznikov do okupatorja, tako tistih, ki so do tujevceva takoj začutili simpatije (stara Martinc in Dobrun ter mladi Karner), kot za tiste, ki jih je vojna zbegala. Silen je tu razvojni lok ene od osrednjih oseb romana, gospodarja Odama, v enem segmentu takšen: »Pomislil je, da Nemcem manjka modrosti. Pridobiti bi si morali matere še drugače kot le z

nekakšnimi križci za število otrok, jih pritegniti z možato dobroto in z iskrenim občudovanjem materinstva. Potem bi se mogoče zamislile v njihov nauk, in če bi ga prisvojile one, bi Nemci zares premagali to deželo, saj bi ženske same rade učile otroke po novem.« (str. 96)

Itd.

Seveda pa nam tako delo izkristalizira tudi **Odamov odnos do Šentlipšanov**. Ob aretaciji župnika zveemo: »Odam je pomislil, da Šentlipšani res desetletja živijo drug blizu drugega, a vseeno niso nobena skupina, ki bi se znala zbrati na migljaj; ker če bi se, bi jih lahko bilo na kupu trikrat, štirikrat več kot policistov.« (str. 35) Ko mu stari Dobrun na »nekakšnem velikem popisovanju kot v stari Judeji ob Kristusovem rojstvu« reče, da bodo Nemci začeli Šentlipšane pošiljati na delo po vsej državi, mu skoraj verjame (spomni se, kako je govoril poveljnik žandarjev), a posumi: »A kaj, če ga je stari samo zvito skušal, da bi se zagovoril?« (str. 95). Gre za nov moment, sumničenje.

Itd.

Podobno pa lahko iz analize Nemci : vas spoznamo razvoj drugih oseb. Posebno zanimivo je npr. žagarjevo počasno obračanje hlapcev od gospodarjev k Hitlerju. Poglejmo primer. Ko so Nemci napadli

Rusijo, žagar pravi, da si zaslužijo pohvalo, saj so »na mah potlačili grebene vaškim mogočnejšem Odamu, Dobrunu in Vivodu, drugim pa jih še bodo ... Nemci hočejo red, jih je premalo, da bi ga lahko imeli povsod. Zato bodo zmeraj bolj iskali zanesljive ljudi za pomočnike.« (str. 74) Dobrunov Zep žagarju reče, da on ni za uniformo, da si želi le nekaj prostih ur za konec tedna in vsak mesec plačo na roko. Žagarju se ne more načuditi: »Ti, žagar, misliš, da nam bodo kdaj ukazali: lop po gospodarjih, in mi jih bomo kar po glavi? Franc ima prav, tega tudi jaz ne bi mogel. Moj ni tako slab. Tudi drugi ne preveč. Kaj so nam pa naredili?« (str. 77)

Itd.

Po takšni poti pa seveda tudi lepo pridemo do glavne teme romana, prekrstitev. Najprej razložimo besede krst, krstiti se, prekrstiti se, nato za zadnjo poiščemo prenesene pomene v smislu spreobračanja, spreminjanja pogleda, mnenja, prepričanja, pripadnosti itd.

Že na začetku se Odam vpraša: »Bodo morda ostali zvesti stari, premagani državi in slovenstvu ali bodo s Karnerji vred zaploskali zmagovitim Nemcem? Bo vas držala skupaj ali pa se bo razdrobila kot pred vsakimi volitvami doslej?« (str. 11) Toda po enem letu vojne so v Šentlipšu »domači prijatelji Nemcev« (Karnerji z mladim in hlapcem Fridlom na čelu, stari Martinc, stari Dobrun, žagar, mlinar) in po sili prekrščeni vermani: Odamov Lojz, Vodlakov Tonč, Kotnikov Anza, Dobrunov Zep in oba Vivoda, a Odam se ob njih vpraša: »A kdo je pooblastil njega, Odama, ali Varha, da sodita dejanja sovaščanov? Fante spomladi zagotovo pokličejo v nemško vojsko. ... Mar naj za to, če bodo sprejeli mrzke uniforme, krivi njih ali njihove očete?« (str. 173) Ostanjejo seveda še tisti, ki so se videli »na domači polovici. Ta večer (ko molijo ob Joštovi smrti, op. av.) nihče ne bi priznal, da je kdajkoli hvalil Nemce, in vzkipel bi bil, če bi ga kdo skušal spomniti česa drugega.« (str. 167) To so: Kačji Francuh, Mak, Vivod, Varh, Odam, Dobrun, Vodlak pa še kdo.

Prvi dve prekrstitvi sta očitni, v pravem pomenu

besede, kaj pa druge, intimnejše, npr. Varhova (v vero), **župnikova** (»Vero v Boga si je sicer ohranil in v očeh mu je spet sijala dobrot, a nevaren nacistom ni bil.«; str. 113) in seveda Odamova. Tudi pri njem ne pride do prekrstitve v smislu najprej proti Nemcem, nato zanje, pač pa v smislu najdenja samega sebe, kajti: »Samo on, mogočni gospodar Odam, kakor da se je začel izgubljati tistega dne, ko je pred prihodom Nemcev vprašal Jošta, kako bo, in mu je Jošt odgovoril jasno, a mu tudi ni.« (str. 157) Spoznal je, da si mora odgovoriti na vprašanje, komu se ukloniti: žandarjem ali Bogu. Bog terja: potrpeti, zaupati, verovati, moliti, delati, »zraven trdno verjeti v božjo pravičnost in vzdržati v ponižni pokornosti. Delo in vztrajnost sta bila Odamu po duši, ponižnost nikoli, zato je tako trdno odbijal vdano potrpežljivost. Verjel je v Boga, toda obenem je trmoglavil, čemu neki mu je Bog dal razum in moč, če naj ju ne uporabljata?« (str. 157) In njegova končna ugotovitev, do katere mu pomaga mati? »Kaj mu ni hotela mati blago pokazati, kako majhne so njegove možnosti in kako naraven je izhod? Saj lahko še vedno ostane ponosni Odam, če le uvidi preprosto resnico, da je zmeraj kaj višje in močnejše od slehernega človeka, najprej smrt in za njo Bog?« (str. 157)

Ena je mogoče tudi prekrstitev Odamove matere, pa ne zaradi Nemcev, ampak starosti, pa tudi ne notranja, le zunanja: ob božiču preda vse svoje posle mladi. Sicer pa je ta mati gotovo protitež vsem prekrstitvam. Kljub novim časom ostane zvesta slovenstvu pred vojno v najširšem pomenu besede: veri, običajem, jeziku, ne nazadnje »gledanju onstran«.

PREJ : PO

Druga analiza Prekrstitev lahko izhaja iz vprašanja, kako je Šentlipš živel pred prihodom Nemcev in kako potem, ko so mu zagospodarili oni, v prvem letu okupacije. Ker smo vas po prihodu že spoznali, nas zdaj predvsem zanima dimenzija prej. Vseeno vzemimo nekaj besedila primerjalno.

PREJ

»Šentlipški otroci nikoli niso radi zamenjali poletne svobode za jesensko šolsko kletko.« (str. 100)

» ... saj tod nikoli ni bilo spodobno dvigati glasu. Kadar je bil kdo v Šentlipšu tako srečen, da je komaj dihal, je zavriskal. Kadar je moče dušilo od jeze, so preklinjali, da se je bliskalo. Žalost so molče požirali vase. ...

Šentlipške otroke so matere učile, da je treba lepo in grdo znati prenašati v sebi.« (str. 112) Itd.

PO

»Še manj zdaj, ko so nemo buljili v tablo in niso razumeli ničesar, saj nove učiteljice niso znale niti besede slovensko.« (str. 100)

»Zato je nenehno zadiranje nacistov bolelo v ušesih, žalilo je posluš, in se ga ni bilo mogoče navaditi ...« (str. 112)

itd.

Primerjav med prej in po je veliko, analiza prvega pa pokaže vso idilo neke predvojne vasi ter lepoto starostnosti in spoštovanje tradicije v njej.

Prvo je bilo delo. »Garali so vdano, a tudi s tihim veseljem ... Delo samo jih je klicalo in priganjalo. Delo je bilo njihova telesna radost, druge so v Šentlipšu komaj poznali.« (str. 15) Tako z vaščani spoznamo oranje, košnjo, žganjekuho, zimsko vleko lesa v dolino, ribanje lesenega poda ..., predvsem pa druženje in užitke Šentlipšanov ob tem delu.

Nato so bili prazniki. Vsi sveti, advent z miklavževanjem in božičem ... Kdor jih pozna, začuti iz Kolarjevih zapisov vso njihovo lepoto, ki da bogata doživetja. Pri tem pa moramo opozoriti na nekaj: avtor naveže na te praznike za Šentlipšane zelo pomembne dogodke, tisto novo, drugačno, presenetljivo proti starem, istemu, utečenemu. Tako pride na žganjekuhi do »prvega sestanka« Odamovih somišljenikov, na miklavževanju Lenartov Drejc napove, da bo pobegnil k partizanom, na božično noč doživi očiščenje Odam itd.

Nato je bila molitev. S pritiskom Nemcev je postajala vse glasnejša, predvsem pod Varhovim vodenjem v cerkvi. Pri šmarnicah so molili Molitev 12 ur, Odamova mati je svoje vnuke učila Zlati očenaš. (Nas kateheti tega dvojega niso učili!)

Nato je bila pesem. Ob otroški in fantovski na vasi je v ospredju prepovedana slovenska in impresiven je prizor, ko ob novici, da se bo Lenartov Matevž poročil, Oblaki so rdeči zamrmrajo oz. zabrenčijo, in nato še katero, z nemškim dovoljenjem zaradi pregovora Glasba in ljubezen sta mednarodni. V ospredju je tudi cerkvena pesem. Ko ni smela več biti slovenska, je bila latinska.

Nato je bila beseda, s svojo silno čarobnostjo, v izštevankah, pregovorih, zgodbah ... Njena mojstrica je bila Odamova mati. »Nihče ni tako kot mati veroval v moč besed. Z njimi je dajala svojim luč za vsako zimo, ko je skoraj ves december ena sama noč.« (str. 47) Po prihodu Nemcev je »čutila, da je ta mrzli molk strup za dušo, saj celo živad vsak dan potrebuje dobrih besed, kaj šele človek. Vseeno kakšne, da so le sočutne in tople.« (str. 47) In pove družini zgodbo, da »so se misli spet znale dvigniti in poleteti, in tako je človek vsaj za nekaj časa pozabil vse hudo.« (str. 49)

Nato so bila videnja. Pomenljivo se roman začne z Joštovim. »Bolj ko se mu je zdaj Jošt počasi bližal, bolj se mu je nož v očeh večal. Ko je stal čisto ob njem, mu je pač strašljivo počasi prerezal planjavo na pol. Morilsko se je zabodel v vas, presekal je hiše in drevje ter naposled razdeli Šentlipš na dva dela.« (str. 7) »Smrt je oznanil Šentlipšu.« (str. 8) **Knjiga pa se konča z naslovom Materino videnje.** »... je mehko spregovoril Odam in videl, da ga ni niti slišala, kajti bila sta vsak v svojem svetu in sta se le še rahlo dotikala. ... Razen močne svetlobe ne obstaja ničesar več. ... Smrt pa je drugi čas, Folt.« (str. 182) »Hudo bo še v Šentlipšu, Folt. ... Tudi jaz vidim rdeče ... Ne vem le, ali je ogenj ali je kri. Stari Karner vam skuša pomagati in Odami boste obstali.« (str. 183)

It'd.

Ob vseh teh primerih bi dijake opozorila na Kolarjev magični realizem, ko »književnost globoko korenini v vsakdanji realnosti, je pa prevlečena s fantazijo in željami« oz. »je ujeta v prvinskost fantastike« oz., če povzamemo za ocenjevalcem Pregljevih novel: »Prav pravljčnost je tista, ki realnost podeželja utemeljuje in obenem rešuje pred izgubo identitete in sodobno razpršenostjo.«

Ob tem velja opozoriti še na nekatere naslove poglavij v romanu - Črna jurjevanja, Gostosevci, Zimski kres, Volčje noči - in še enkrat poudariti mitološke razsežnosti dela. Ob predvidevanju, da dijaki nekaterih poimenovanj ne razumejo, jih razložimo ali pa dijaki sami najdejo razlage zanje, npr. za »zimski kres«. Poskusimo razlagati skupaj. Kres je takrat, ko stari sončni bog Kresnik praznuje svoj praznik, čas svoje največje moči. V romanu gre za zimski kres, za praznik adventa, na koncu katerega Odam najde svojo moč v notranjem miru. »Ko je samo še čuval ogenj in luč, ljudi in živino, si je rekel, da je nemara to tisti mir, o katerem je govorila mati.« (str. 158) Najbrž pa je možna še druga razlaga, v smislu začetka prave vojne z ognjem, s streljanjem, in gotovo še kakšna.

ZA : PROTI

Kolarjeve Prekrstitve pa lahko »prečešemo« še drugače, tudi s primerjavami dejstev za Nemce in proti njim. Poglejmo primer (spodaj).

ZA

»Nemec je dober gospodar za tiste, ki držijo z njim in mu pomagajo. Kdor je pameten, bo šel zato tja, kjer mu bo bolje kot doslej.« (žagar hlapcem, str. 76)

»Gospodariti znajo ... Tovarno povečujejo in obnavljajo ... (Drejc, str. 129)

PROTI NEMCEM

»Mislijo, da bodo zmeraj samo oni ukazovali, mi pa ubogali. Nič več ne bomo hlapci, ampak gospodje, enaki Nemcem.« (Fridl, str. 76)

»... sicer so pa čisto načrtno zmožni vsake lopovščine. Ne ve se le, kdaj, kje in po kakšnem vrstnem redu jih počenja.« (Drejc, str. 129)

Itd.

Taka primerjava pokaže vse argumente tistih, ki so za Nemce, in vse argumente tistih, ki so proti njim, s posledično delitvijo Šentlipšanov na dva dela, hkrati pa tudi na bojevanje za in proti v marsikaterem posamezniku. Da tega drugega sploh ni bilo malo, pove že izpisani citat: »Ta večer nihče ne bi priznal, da je kdajkoli hvalil Nemce ...« Da pa je prvo in drugo bojevanje privedlo do prekrstitev, smo tudi že povedali, ob tej priložnosti lahko le vse prekrstitve ponovimo. V tem sklopu lahko nato izpostavimo tiste prebivalce, ki so bili takoj za (npr. mladi Karner), one, ki so postajali za postopoma (nekateri hlapci), in one, ki niti za trenutek niso pomislili na za (npr. Odamova mati). Tu pa je že »material« za oznako oseb, ki se je lahko lotimo zdaj. Poskusimo z žagarjem.

ZUNANJA OZNAKA

- eno nogo ima trdo (vseeno opičje hiter)
- črn kot cigan
- bliskovitega pogleda
- bistro zgovoren
- reži se žgečkljivo mastno

NOTRANJA OZNAKA

- jezik suče salamensko zvito
- zabaven
- vražji dedec
- nož na več krajev
- 2 obljudi drži: nikoli v cerkev in nikoli v gostilno

Itd.

Te oznake lahko nato še razdelimo v posredne in neposredne, povzamemo, kako osebo označi njegov govor, kako njegova dejanja itd.; tako se nam na koncu izriše oseba v vsej svoji celovitosti. Šele s prepoznavnim značajem lahko nato iščemo motivacijo za njena dejanja itd. (Kar je že utečen postopek.) Seveda ni narobe, da po tako opravljenem delu poškilimo še k drugim avtorjem, če se lahko katera naša oseba primerja s katero drugo, že znano. Bi imela kaj skupnega npr. Lenart Munk iz Prežihove Jamnice in Odam?

Ko označimo vse osebe, se od posameznikov preusmerimo k skupinam in posledično na cel Šentlipš. To pa je spet zalogaj, a se mu ne moremo izogniti, če hočemo dokazati, da so Prekrstitve kolektivni roman (roman soseske), kar po Kosu pomeni, da več osrednjih pripovednih oseb in množica stranskih oseb nosi dogajanje, v katerem se odloča usoda skupnosti, ta pa je del zgodovinskega procesa.

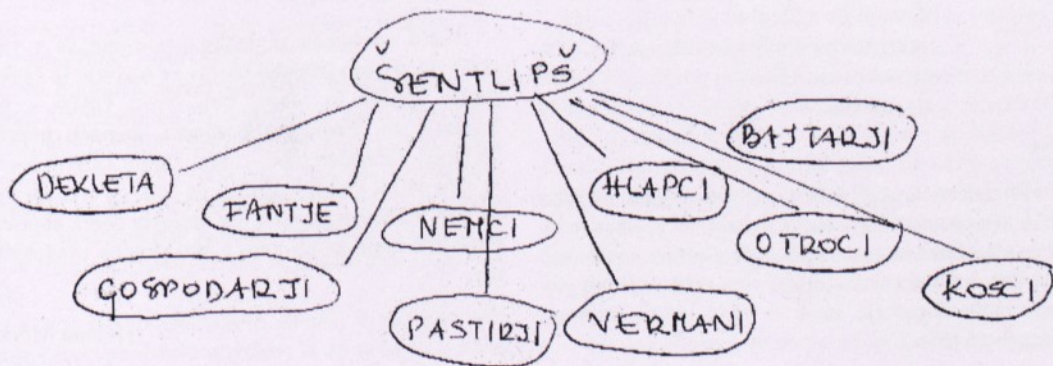
Ta kolektiv, torej Šentlipš, Kolarju razpade na več skupin.

Za primer vzemimo, kako avtor predstavi bajtarje.

»V resnici se noben pravi Šentlipšan ni dosti menil zanje, ker kmet je kmet, bajtar pa bajtar, ki živi le iz rok v usta. Če ima v najemu njivico, jo odslužuje kmetu dvajset dni na leto. Če je nima, dela za poldruhi kilogram kruha in nekaj jajc na dan. A četudi je bajtarjevo življenje eno samo delo za stanovanje in hrano, mu gospodarskih stisk ni mar in nikomur ne plačuje ne zemljarine ne stavbarine. Le toča pobije obema enako, bajtarju in kmetu.« (str. 90)

Itd.

Pri Šentlipšu kot kolektivu pa se lahko prvič dotaknemo tudi jezikovno-slogovne podobe romana. Silni so namreč Kolarjevi opisi kolektivnih prizorov, npr. druženj v gostilni, košnje, nemškega popisovanja, molitve ob Joštovem uboju itd. Za primer vzemimo delček besedila s popisa. »Sejmišče brez stojnic, kramarjev in kupcev, oni sami pa roba, razstavljena na ogled, zdaj opazovalci drug drugega, skraja še začudeni zaradi skupinskega nastopa cele vasi, kmalu

RECENZIJE

Ker gre v Prekrstitvah za čas in okolje, ki dijakom nista tako blizu, kot sta blizu mogoče še kateri od učiteljic, je treba delo analizirati s tem vedenjem.

vedno bolj predajajoč se toploti sonca, kroteč nestrpno otročad in preganjajoč dolgčas z razgledovanjem in počasnim brezmiselnim klepetanjem, ki je oblikovalo in ponavljalo opazke, kako je kdo počesan, porezan od jutranjega britja, nezlikan, krivonog, zgrbljen, napihnjen, poklapan, čemer, sodast ali preklast. Do koder je kdo pač segel s pogledom in kolikor je imel ob zlobni pameti še oster jezik.« (str. 88) Tu velja dijake opozoriti na dolžino besedila brez pike, na nakopičene deležnike, fino naturnost, posmeh itd. Takoj tu zraven bi lahko opozorili še na druga Kolarjeva zelo izbrana »pesniška sredstva«, npr. na za dijake vedno najtrši oreh metonimijo (»Zmerjali so ves coklasti in sirotasti, sto let za svetom capljajoči Šentlipš ...« na str. 72), sinestezijo (»Mati je čutila, da je ta mrzli molk strup za dušo ...«) ali fraze, ki že dišijo pa arhaizmih (npr. žagar je nož na več krajev). Nato bi lahko iskali naprej, npr. elemente ironije, tragike itd., in zagotovo bi našli veliko – a ker priprava na maturo jezikovno-slogovni vidik del zanemarja, bi lahko z iskanjem nehali. Vseeno pa bi izpostavila še eno svojo misel. Ker gre v Prekrstitvah za čas in okolje, ki dijakom nista tako blizu, kot sta blizu mogoče še kateri od učiteljic, je treba delo analizirati s tem vedenjem. Če je čas, je treba npr. 2. svetovno vojno, kmečka opravila, obredje, koroško zakladnico lastnih imen itd. še dodatno osvetljevati oz. motivirati učence, da se v raziskovanje sami vključijo.

POMLAD : POLETJE : JESEN : ZIMA

V nadaljevanju priprave na maturo lahko naredimo še eno analizo: dogajanje pregledamo časovno. Ugotovimo, da se vse zgodi v enem letu, s poudarkom na vseh štirih letnih časih. Tako spoznamo življenje Šentlipšanov, kot jim ga ti narekujejo, predvsem pa se osredotočimo na nemško poseganje v njihov čas. Naredimo si razpredelnico letnih časov in povzemamo (pomagamo si z razpredelnico Nemci : vas). Npr.

- otroci v šolo
- vpis vermanov
- iz ujetništva se vrneto Vodlakov Jok in mlinarjev Just
- Svetčevemu Lipiju odpeljejo očeta
- drvarjenje v planini
- sestanek s policijskim oficirjem
- plakati z ustreljenimi talci
- žganjekuha

Po takšni analizi lahko narišemo »graf pritiska Nemcev« po mesecih. Dejstva kažejo, da je bil ta pritisk zelo močan v jeseni, po pregledu zime pa ugotovimo umiritev, a takoj najstrašnejše: prvo smrt v vasi. S pojmom ritem dogajanja otrok tu kljub vsemu ne obremenjujemo preveč.

Zdaj lahko začnemo opozarjati še na sklepna dejstva: veliko več kot o Nemcih je v Prekrstitvah besede o Slovencih, veliko več kot grdega je v ljudeh našel Kolar dobrega. Saj lahko vprašamo otroke, o čem, so pomislili ob naslovu Prekrstitve, da bo roman govoril. Je kdo, kot sem sama, pričakoval predvsem nasilne prekrstitve, kot so mučenja, in sploh več vojne? Da. Zdaj pa to: veliko domačnosti, starosvetnosti, miru, pravi slavošpov zdravni slovenski kmečki pameti in prvobitnosti, ki temelji na pridnosti, poštenosti, vernosti!

In prav ta vernost spet da misliti. Najprej človeka preseneti alternativa, ki jo Odam izreče proti koncu (komu se ukloniti, žandarjem ali Bogu), a se seveda po premisleku spomni: to je začetek vojne, ko tretjega (komunizma) še ni. In je spet presenečen: kakšen dokaz je Kolarjev roman za globoke katoliške korenine slovenstva! S hipotezo, da dijakom vera vendarle ni tako blizu, si ne smemo dovoliti, da ostanemo samo pri teh ugotovitvah. Nujno moramo dilemo žandar : Bog razširiti na dilemo moralno negativno : moralno pozitivno oz. človeški zakoni : božji zakoni oz. v najširšem slabo : dobro.

Tu pa se nam že odpre polje idejne interpretacije in odprejo se nam možnosti navezave na druga literarna dela, ki so se ukvarjala s tem problemom. Začnemo lahko z Antigono in končamo s Cankarjevima Kralj na Betajnovi in Hlapci (pri vseh s poudarkom na volji do moči, pri Hlapcih pa tudi prav na prekrstitvah).

Nato prenesemo problem še na naš čas, na sebe in na svoje okolje. Lahko da na celi šoli najdemo kakšno pravo prekrstitev iz ene vere v drugo, gotovo bo kdo omenil kakšno nedolžno prekrstitev, kot je obračanje hrbta stari prijateljici ali prebeg iz ene družbe v drugo, kdo se bo spomnil na spreobrnjenje v smislu poboljšanja ... Potem zna kdo navesti soseda, ki se je iz komuniste spremenil v zasebnika, kakšnega duhovnika, ki ga je zmešala ženska itd. Na Odamovo dilemo žandar ali Bog, torej na dilemo človeški ali božji zakoni, pa seveda lahko navežemo vsa večna vprašanja, kot so smrtna kazen, splav, pravica do ljubezni itd. V končnem pa tudi kakšnega človeka ali skupnosti »z voljo do moči« oz. z načelom iz ust Cankarjevega Kantorja »če mi je kamen na poti, ga brcnem stran« ne bo treba iskati z lučjo pri belem dnevu. Že Amerika in Irak sta taka pes in mačka.

ZAKLJUČEK

Čisto na koncu se lahko postavimo še v vlogo tistih, ki si bodo izmislili naslov za maturo, in špekuliramo, kakšen bi mogel biti. Npr.: Odam – med žandarji in Bogom; Šentlipški domači prijatelji Nemcev; Odamova mati – mati, zaradi katerih je ostalo slovenstvo; Če mi je kamen na poti, ga brcnem stran itd. Po možnosti po vseh teh naslovih doma napišemo poskusne eseje in jih nato v šoli skupno predebatiramo.

Helena Merkač

Tutujka poje za žalost

Osma pesniška zbirka Marjana Pungartnika *Tutujka poje za žalost* je izšla v samozaložbi, kakor predtem že zbirka *Oglej*. Na naslovni strani beremo kot kraj in leto izida: Maribor 5764. Letnico, ki pripada židovskemu štetju časa, razrešuje bibliografski zapis na hrbtni strani naslovnice: 2004. Pesnik torej svoje delo povezuje s staro kulturno tradicijo, s čimer bralcu že pred branjem pesmi sporoča, da verzi niso aktualistični odzivi na dogodke v sodobnosti. Še z eno posebnostjo se Pungartnik pridružuje kulturni preteklosti. Vse verze začenja z verzalkami, kakor se je naša poezija tiskala do nastopa moderne.

Stran od aktualizma pa bralca usmerja tudi naslov zbirke. Tutujka, beseda iz pesnikovega narečja na zahodni strani Pohorja, pomeni grlico. To ptico zaradi ritmično enakomernega oglašanja v ljudski predstavi povezujejo z zibanjem. Njeno tutujkanje je zazibalka majhnemu otroku. Tutujka lahko s svojo pesmijo jokajočega otroka potolaži, umiri. Pungartnikova tutujka poje iz žalosti, za žalost. Kakor neke vrste prapesem, ki izvira iz pražalosti. Iz žalosti, da si tu, da si zdaj, da sploh si. In vendar ni samo to. V pesmih je mogoče spremljati dva tokova, nad življenjem zdvajajočega in življenje potrjujočega. Taka dvojnost je nakazana že v opremi, delu avtorja: platnice so črne, naslov v barvi brstečega zelenja. Pesmi pa tudi neposredno govore o taki na videz izključujoči se dvojnosti.

Ta se kaže deloma tudi na oblikovni ravni. Uvodna, nenaslovljena pesem grafično odstopa od vseh štiriindvajsetih naslednjih pesmi, ne samo s tiskom v kurzivi, temveč predvsem z opuščanjem velike začetnice in ločil. Tako ta pesem oblikovno nadaljuje tisti del prejšnje Pungartnikove poezije, ki izhaja iz modernističnih literarnih tokov. Natis pesmi brez razdelitve v kitice, skoraj popolna odsotnost rim in ritmično približevanje svobodnemu verzu pa so značilnosti, ki jih srečamo tudi v večini drugih Pungartnikovih pesmi te zbirke. Zeleno bela pokrajinska slika budi predstavo pokrajine »onostran«. Hkrati začutimo ozračje in gladino vode, vendar ne kot čutni vtis, temveč kot ekspresionistično preoblikovano podobo, ki izraža človekovo nedoločljivo, pa vendar intenzivno občutje.

Na podoben način učinkuje še vrsta pesmi v zbirki. Večinoma so naslovljene, a samo nekatere z naslovom napovedujejo osnovno temo pesmi, druge postavljajo v naslov prvi verz, pri petih pesniških besedilih pa je naslov nadomeščen s tremi zvezdicami. Te, na videz čisto zunanje značilnosti nakazujejo, da se Pungartnikova poezija te zbirke približuje čisti liriki.

V prvi naslovljeni pesmi, *Angeli*, še slutimo nekdanje čarne predstave angelov, ki so poleteli k nebu

kakor golobi, »In se nikdar več vrnili.« Ostaja praznina, »zven razbitega sveta«. Senzorialna sinestezija, ki jo srečamo tu in je pogosta v celotni zbirki, priča, kako je pesnik odprt v svet okrog sebe z vsemi čuti. Takšna je impresionistično podana in hkrati nadčutno doživljena *Ljubezen na Gondvani*, o tem govore tudi verzi *Leske že cvetijo*. Toda tako nakazan erotični motiv kakor pomladna slika sta izrazito padajoče intonirana. Praznina in padanje sta osnovni občutji tudi za *Modro čajnico*, elegično pesem osamljenca, napisano v prikrojeni sonetni obliki, kjer beremo na koncu neposredno izpoved: »Niti svojih krajev nimam niti svojih ljudi.« Pungartnikova pesem pa lahko zavzveni tudi drugače. Samota, prepojena z ljubeznijo, prinese navdih za odrešilno pesem: *Sova plašno skozi snop*. Panteistično občutenje sveta bogati občutek pripadnosti domu, iz česar raste Pungartnikova privzignjena pesem *Tudi to je tvoje delo, mojster*.

Nihanja v občutjih se kažejo tudi v nadaljevanju zbirke. Kontemplativno izzvenci v vseenost samonagovor v dolgih verzih *Zaspi, neutrudni hodec skozi nebesne višave*. *Balada o očetih* nosi v sebi več ravni in dopušča razumevanje v okviru medčloveških odnosov, a morebiti tudi iskanje smisla po prebujenju iz otroške samoumevnosti, ko se je najvišji oče, urejevalec vsega, umaknil iz otrokovega sveta. V svet soljudi, ki jih občuti kot sebi podobne obupance na eni strani in kot brezčutno pleme na drugi strani, je usmerjen pesnik v pesimistično poudarjeni pesmi *Z vseh streh padajo obupanci*; po številu verzov in njihovi delni razdelitvi spominja pesem na sonet. Deziluzija govori tudi iz pesmi *Na nekaterih Picassovih slikah*, ki ustvarja dvojnost med svetlim videzom in nepopolnostjo, skrito pod njim. Umetnost tu Pungartnik občuti kot bolečo popolnost, ki je v hudem nasprotju z resničnostjo. Stopnjevana mračnost podobe sveta v najdaljši in oblikovno najbolj razčlenjeni pesmi *Jesenski lov* je niansirana s številnimi zgovornimi epiteti in prislovnimi določili.

Dve nenaslovljeni trinajstvrstičnici podajata trenutek prebujenja iz iluzij. V prvi, *Zbujam se. Povodenj svetlobe*, je osnovno sporočilo zgneteno v verz: »Ožgani glasovi jutra padajo na tla.« Slika požigalca, ki je zažgal stvarstvo, spominja na katastrofične predstave, kakršne je prinašala ekspresionistična poezija dvajsetih let. V drugi, *Usnula si, kamnita, modrikasta duša*, se avtorju rušijo vse vrednote, iz katerih je rastlo njegovo otroštvo, zdaj pa ostaja občutek ujetosti, obupa, pohabljenosti. Zdi se, kakor da je pesnik prav v ta nenaslovljeni diptih, ki ga je, če odštejemo uvodno pesem, postavil v samo središče zbirke, položil temeljno sporočilo svoje poezije v tem trenutku.

Od tod naprej govore pesmi, ki so kdaj tudi z raz-

RECENZIJE

Tutujka, beseda iz pesnikovega narečja na zahodni strani Pohorja, pomeni grlico.

poznavnimi konkretnostmi vezane na pesnikovo otroštvo. *Človek, ki mu je umrlo oko*, je žalostinka zaradi prebujenja v odraslost, v bolezen, »ki se imenuje žalost«. »Hotel sem ostati otrok«, izreka pesnik trikrat zapored, v vedno novih variacijah. A pesem se izteka v pretresljivo spoznanje o neizbežnosti tega, kar se je dogodilo.

Pesem *Glušje* prenaša občutek žalosti zaradi neizpoljenih upov v nakazano zgodbo o padlem vojaku in njegovi nevesti, ki kljub epsko zasnovanemu izhodišču ostaja pri lirskih poetoloških postopkih in sredstvih. Bolj neposredno povedna in zato bolj razumsko učinkujoča je pesem domotožja *Rebrca*. Žalost ob obujanju spominov na nekdanji dom govori iz pesmi *Rožmarin*.

Dvojnost doživljanja podaja pesem *Tudi ti si to noč prebedel*: pretres ob slovesu dečka od otroštva in hkrati zavest o neumrljivi deškosti v odraslem. Očitek v nagovoru moža, ki je pustil dečka »Samega, ranljivega. Umrlo bo in živel še naprej, Smehljaj se bo iz vsake tvoje kretnje«, pa se izteka v spoznanje, da se bo v nagovorjenem prebudila »čista pesem«. Pesem brez primesi izkušenj, ki jih prinaša odraslost.

O dvojnosti doživljanja govore tudi verzi *Zbudila me je pesem*. Druga ob drugo sta postavljeni dve podobi, »zmedena podoba stvarnosti« in »zvezdni gozd«; lirskemu subjektu se nemirno izmenjujejo občutja pripadnosti čistemu svetu spominov na dom, kjer mu je še prag vzglavje, hkrati pa vzglavje postaja prag, ki mu odpira pot skozi odprta vrata.

Baročno okrašena je idilična podoba domače poletne pokrajine v pesmi *Povoječek*, v katero v molovskem tonu zazveni pesem tutujke: »tu sem, tu sem!« Kajti kljub mehkim tonom, ki ustvarjajo občutek domačnosti, se čuje iz njih »dolga vzdih«, naivnemu doživljanju Boga in angelov, »ki jim veter čez glave srajčke odnaša«, pa se postavlja nasproti temna globina veselja. Pesem bi s svojevrstno ritmiko dolgih verzov in s tematiko ruralne krajine lahko spomnila na Kocbekovo *Zemljo*, a je v svoji boleči dvojnosti tipično Pungartnikova. Ves je v svetu, ki ga oživlja pesem, a hkrati se ne more več zares spojiti z njim.

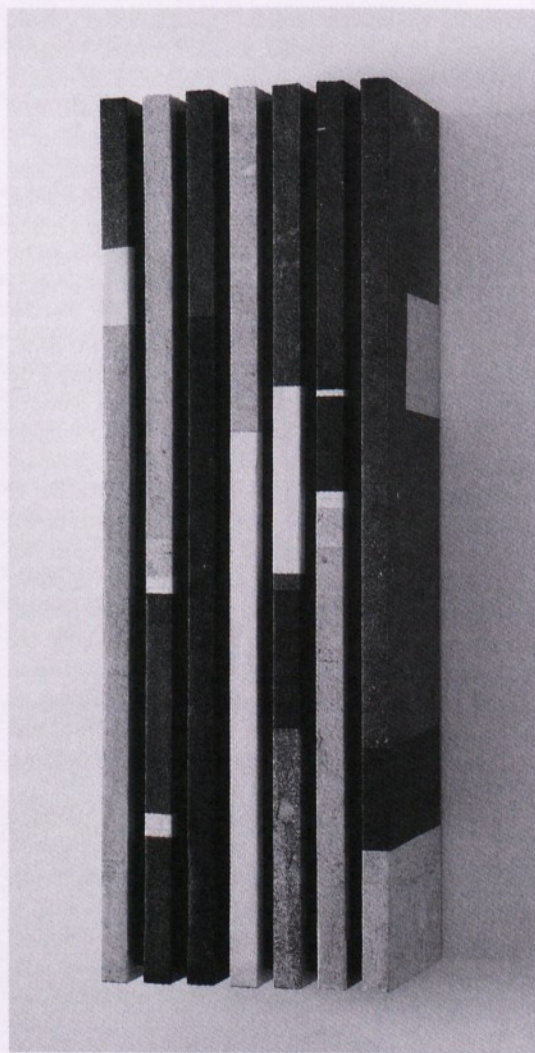
Nedeljski obup je naslov, ki pesemsko besedilo določa časovno. Vanj pa je kakor v jantarjevo grudo zgneteno vse, kar je lirski subjekt, ki je »zgubil stezo«, nekoč bogatilo. Kljub poudarjenemu obupu se v končnem vprašanju nakazuje morebitna odrešitev. Še bolj je čutiti obup v nenaslovljeni pesmi *Vrši, vrši noč, bor nad hišo*: silovito stopnjujoč očitek neodzivnosti, ki ga lirski subjekt izreka pragu, metonomiji za domačijo, dom, življenje v krogu nekdanje družine. Daljna sreča, domotožje, bolečina so temeljni pojmi v pesmi *Oglej*, ki na svoj način zaokroža novo Pungartnikovo zbirko in jo povezuje z zbirko *Oglej* izpred sedmih let.

Sklepna pesem *Zasadil sem lipo* s poetološkimi postopki, zlasti z združevanjem nasprotujočih si pojmov v nove besedne zloženke, povezuje to pesniško zbirko s Pungartnikovimi pesmimi izpred dvajsetih let in več, ko je tako združevanje bilo zanj značilno, podobno kakor za kar številne sočasne avtorje. Sicer

pa so v pesmi slike, kakršne pozna kozmični ekspresionizem. Ekspresionistično izzveni tudi sklepna geminacija: »Bratje, bratje.« Tako se zadnje besedilo v zbirki približuje uvodni pesmi. V obeh sliki iz narave izgublja značaj impresionističnih zaznav in se vzdigajo v simbolne podobe, ki pa z ostrino nasprotij prešačajo uglašenost simbolizma in se z različnimi variantami vedno znova približujejo postopkom, prevladujočim v ekspresionizmu.

Tako lahko bere Pungartnikove pesmi bralec, ki spremlja v poeziji predvsem pesnikove poetološke postopke in uživa ob izviranosti in plastičnosti podob. V bralcu, ki ga uvrščanje v različne slogovne smeri ne zanima, temveč sprejema pesniško besedo neposredno in išče njeno človeško izpoved, pa Pungartnikova *Tutujka poje za žalost* prebudi sozvenenje elegičnih tonov. Ti govore o odčaranosti iz nekdanje očaranosti nad svetom, pa hkrati o želji po vrnitvi v nekdanje prvinsko stanje. O tem pesmi v *Tutujki* pojejo intenzivno in pristno.

Alenka Glazer

Luka Popič, *Brez naslova*, 2003,
65 x 22 x 15 cm, mešana tehnika

Koroška v Slovenskem velikem leksikonu, novi pridobitvi naše leksikografske literature

Komaj je Mladinska knjiga dokončala temeljno zadevno nalogo *Enciklopedijo Slovenije*, veličastni sedemnajstletni založniški projekt v šestnajstih zajetnih knjigah, ki so izhajale od leta 1987 do leta 2002, že nas je obogatila z novim prispevkom podobnega naslova. Izšel naj bi v treh zvezkih, od katerih se je prvi z gradivom črk A do G pojavil lani (2003). Založba tokratni namen najustreznejše osvetli v Predgovoru z željo, 'pripraviti splošni leksikon s poudarkom na slovenskih geslih in vsebini'. Tudi ob tem založniškem podvigu sem se spet odločil nameniti posebno pozornost vključenosti Koroške ne glede na državno mejo, v kolikor se pač njen avstrijski del povezuje s slovenstvom. Glede na dosedanjo takšno navezanost je to pač samoumevno in, kot upam, dobrodošlo nadaljevanje mojih prejšnjih oziroma že objavljenih tovrstnih prispevkov.

Seveda se mi tudi tokrat nabira precej sprotnih splošnih pripomb za kakršno koli presojo obravnavane knjižne novosti in že takoj naj poudarim, da temeljna namera za izdajo predvsem slovenskega leksikona očitno ni bila ne vem kako dosledno upoštevana. Drugače se ne bi moglo nameriti, da smo dobili še veliko bolj splošen kakor slovenski leksikon, v katerem močno prevladujejo splošna gesla, tako da je slovenska vsebina ostala v dokaj skromni manjšini. Zares velike vsenarodne leksikone si pač morejo omisliti npr. Francozi in Nemci z neprimerno obsežnejšo zemljepisno, zgodovinsko in kulturno tvarino, kakor jo premoremo Slovenci, zato pa smo lahko sorazmerno temeljitejši, a ravno to sem v tej knjigi največkrat pogrešal, ker se je uredništvo rajši odločilo za, po mojem, preveliko število (tujih) splošnih gesel, ki domačim vsekakor odvezemajo preveč prostora. Sicer pa se že na prvi strani mora bralec vprašati, kaj ima recimo geslo *Aba* - mesto v Nigeriji ... skupnega z navedeno temeljno namero, ali pa ameriški jazzist *Bechel* itd., vendar nas že v istem stolpcu vsaj nekoliko pomirja geslo *Abadon* s strnjanim prikazom znamenitega Mencingerjevega romana, dasiravno se tako rekoč odvečni oziroma vprašljivi takšni poprej navedeni sestavki na skoraj vsaki strani vrstijo v nedogled.

Da se slovenstvo povsem po nepotrebnem zapostavlja, se izrecno opaža v geslu akt, kjer se z nami kot vedno resnobno spogleduje Goyeva neštetokrat videna *Gola Maya*, kot da celotno slovensko slikarstvo kakšnega dovolj dostojnega akta vse doslej nikakor ne bi premoglo. Že pred tem naletimo na enako resen spodrselj v geslu *arhitektura* - pomembne stvaritve 20. stoletja, kjer se Plečniku ne priznava bleščeče stavbe narodne in univerzitetne knjižnice v Ljubljani, marveč samo praško cerkev sv. Srca. In da končam sklop splošnih pripomb s kar škandaloznim primerom: Geslo Dunaj si je uredništvo dovolilo nati-

sniti brez kakršnega koli slovenskega deleža, pa bi se že koroškega moglo najti za dober vzorec.

Toda to, da slovenska in svetovna književna dela nastopajo kot samostojna gesla, je pomembna izvirna posebnost, čeprav se bo spet našel kdo z mnenjem, da je izbira preskromna. Zelo dobrodošla je še navdušujoča svežost podatkov, npr. za število prebivalcev po štetju iz leta 2001 oziroma za različne družbene dogodke do leta 2002. Kakšno splošno pripombo bom kje še vključil, vendar je že čas, da se posvetim naslovu. Lotevam se ga zadržano, saj med številnimi sodelavci leksikona opažam komaj kakšno priznano koroško znanstveno ime.

Marsikdo se bo spomnil, da si je Matija Ahacel iz Gorinčič prisluzil mesto v naši kulturni zgodovini, ker je leta 1833 v sodelovanju z A. M. Slomškom izdal prvo slovensko posvetno pesmarico *Pesme po Koroškem ino Štajerskim znane*. Prilastek prvi se je še nekaj desetletij v marsičem nanašal prav na Koroško in na njeno središče Celovec. Z letnico rojstva 1762 je še nekoliko starejši bukovnik Miha Andreaš iz Bistrice v Rožu; najdemo ga tudi v geslu bukovniki, kjer osupli beremo, da so to pismeni kmetje ali obrtniki na avstrijskem Koroškem, ki so tudi pesnili. Še nekaj jih je naštetih, med njimi Jurij Vodovnik, ki pač ni ne s te ne z druge Koroške, Blaža Mavrela iz Mežiške doline pa sploh iščemo zaman.

V preglednici h geslu ambasador RS v znanosti - gre za priznanje slovenskega ministrstva za šolstvo, znanost in šport za opravljeno znanstveno delo v tujini, priznanje, ki se podeljuje od osamosvojitve leta 1991 in ga je do leta 2002 prejelo 47 Slovencev - moramo ugotoviti, da sta te časti izmed koroških znanstvenikov doslej bila deležna samo zdravnica Berta Jereb iz Dravograda (leta 1998) in zgodovinar Andreas Moritsch iz Celovca, profesor celovške in ljubljanske univerze (leta 1999), ki je žal že leta 2003 na višku življenjske ustvarjalnosti umrl. Z zadovoljstvom lahko tu zapišem še, da je v naslednjem koroškem geslu Andrej iz (bavarskega) Ottinga z izredno stensko poslikavo slovenjegraške cerkve sv. Duha prikazan povsem ustrezno; kot večina drugih virov jo postavlja na začetek 2. polovice 15. stoletja, torej v čas od 1450 do 1460, čeprav je bila dograjena že kakšno desetletje prej. Vsekakor dragoceno pričevanje, da je v mestu že takrat delovalo zavetišče za bolne, ki je potrebovalo lastno manjšo božjo hišo, da bolniki pri skupnem bogoslužju ne bi več ogrozili zdravih meščanov.

V nadaljevanju sledijo Rok Arih - Drago Druškovič (Slovenj Gradec, 1920), pisatelj, prevajalec in urednik glasila *Naši razgledi* ter Vorančevih zbranih del in vsekakor natančen opis gesla Arnold Stanko (Ravne na Koroškem, 1949), vrhunski trobentač in profesor tega instrumenta na glasbenih aka-

RECENZIJE

Temeljna namera za izdajo predvsem slovenskega leksikona očitno ni bila ne vem kako dosledno upoštevana ...

demijah tako v Ljubljani kakor v Gradcu, ter Ivo Ban (Slovenj Gradec, prav tako letnik 1949), gledališki in filmski igralec, nagrajen s Severjevo nagrado, nagrada Prešernovega sklada in dobitnik Borštnikovega prstana, vse to že do srede 90. let prejšnjega stoletja. Tu nekje bi pričakovali uglednega nemškega slikarja Wernerja Berga, ki je desetletja deloval v slovenskem delu avstrijske Koroške in je slovenjegraški častni občan, a je bil spregledan kakor nemški Slovenjgradčan pesnik Ernst Goll. Dokaj skromen je zapis Berneker Fran (namesto Franc, Gradišče pri Slovenj Gradcu, 1874 - Ljubljana, 1932), zapis o tem po splošnem mnenju največjem slovenskem kiparju; dodan je dostojen posnetek njegovega kipa Žrtve, vsekakor pa bi moralo biti omenjeno še, da večino njegovih del hrani Koroška galerija likovnih umetnosti v Slovenj Gradcu in da slovenjegraška mestna občina svojim zaslužnim kulturnim delavcem podeljuje Bernekerjeva priznanja in nagrade.

Razglejmo se še po ne ravno obsežnem zemljepisnem delu. Pričenja ga Baško jezero, žal brez omembe, da je ob njem nastala ena najbolj priljubljenih slovenskih ponarodelih pesmi *Nmav čez izaro*, niti ni vključena vas Bače, kjer je bil doma njen skladatelj duhovnik Franc Treiber. Marsikaj pogrešamo tudi pri obeh največjih koroških mestih Beljaku in Celovcu; pri prvem o slovenskem deležu zgodovine ne izvemo nič, Celovcu pa se njegova zgodovinska vloga v slovenstvu sicer priznava, neoprostljivo je le, da današnja ni osvetljena z nobeno od številnih slovenskih kulturnih in političnih ustanov, ki tu delujejo. Vrstijo se kratki opisi gesel Bistrica v Rožu, Borovlje, Breže, Djekše, Dobrla vas in Grebinj - vsaj z omembo možnosti dvojezičnega šolanja v osnovni šoli, pri čemer pa ne zasledimo podatka, da se to nanaša predvsem na njeno nižjo, torej razredno stopnjo (v Avstriji ljudska šola). Naletimo celo na samostojno geslo *dvojezičnost*, spet - žal - brez poudarka, koliko škode je z nasilno germanizacijo povzročila slovenski narodni skupnosti. V tem sklopu bi kdo pričakoval vsaj še kraje Globasnica (neoprostljivo, da je ni!) in tostran meje recimo še Brezno, Črneče, Gradišče.

No, tu sta vendarle naselje Dravograd (3377 prebivalcev) s kolikor toliko primerno preteklo in sedanjo podobo ter s primanjkljaji, ki jih že poznamo, in središčno naselje Črna na Koroškem (2343 prebivalcev) z vtisom, da zavod za usposabljanje prizadete mladine gotovo nikogar ne zanima. Podatek o prebivalstvu nam omogoča primerjavo s prejšnjim stanjem, da lahko ugotovimo, da prvi kraj pri tem lepo napreduje (le 3117 po štetju leta 1991) in drugi zaskrbljivoče nazaduje (prej 2501 prebivalcev).

Seveda sem se moral odpovedati želji, da orišem vsa koroška gesla in se v tem smislu vračam k najštevilnejšemu sklopu - osebnostim. Veselilo me je izvedeti, da je Hari Draušbaher (Muta, 1942) od uveljavljenega industrijsko grafičnega oblikovalca v velenjskem Gorenju dosegel stopnjo in naziv profesorja na likovni akademiji v Ljubljani. Povzet po dodatnem, 16. zvezku *Enciklopedije Slovenije*, je vrhunski slovenski arhitekt in kulturni delavec v

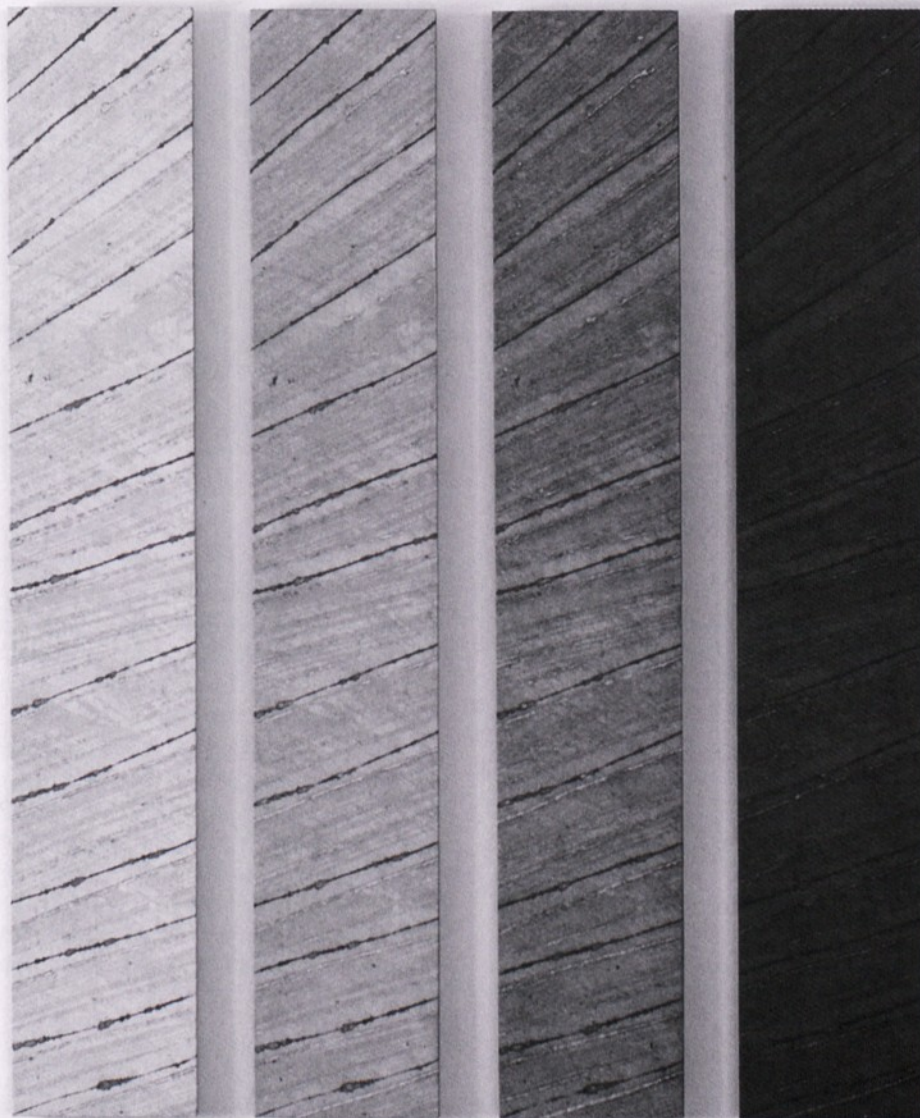
Argentini Marijan Eiletz (Slovenj Gradec, 1926). Od obeh znamenitih koroških slovenskih rodov Einspielerjev in Grafenauerjev sta tu iz prvega politik, duhovnik in šolnik Andrej (Sveče, 1813 - Celovec, 1888), velik borec za slovenščino v koroškem šolstvu, ter kulturnik in gospodarstvenik Lambert (Bistrica v Rožu, 1840 - Celovec, 1906), iz drugega pa Franc (Moste, 1860 - 1935), pokončni politik z osebno mučeniško zgodovino koroškega Slovenca: leta 1888 obtožen veleizdaje in med I. svetovno vojno zaprt, ter književni in narodopisni zgodovinar Ivan (Velika vas, 1880 - Ljubljana, 1964). Nadalje se vrstijo v Sloveniji vse premalo znani zamejski pesnik Fran Eller (Marija na Zilji, 1873 - Ljubljana, 1956) ter vsestranski književnik srednjega rodu (s pravniškim poklicem) Janko Ferk (Podgrad, 1958), ki piše v obeh deželnih jezikih. Nikakor ne smemo spregledati, čeprav spada med najstarejše, Ožbalta Gutsmana (Buhlja, 1725 - Celovec, 1790); v slovensko zgodovinsko zavest se je zapisal kot nabožni pisec in jezikoslovec z metodološko popolno Slovensko slovnico.

In z naše strani meje: mariborski (= lavantinski) škof Maksimilijan Držečnik (Ribnica na Pohorju, 1903 - Ljubljana, 1978), uveljavil se je z zavemanjem za sožitje med vernimi in nevernimi, akademik Ivan Gams (Šmartno pri SG, 1923), zemljepisec in zlasti krasoslovec, naš častni občan in stalni sodelavec koroških zbornikov; Gustav Gnamuš (Mežica, 1930), ki spada med najpomembnejše slovenske abstraktne slikarje in je prav tako profesor na likovni akademiji v Ljubljani, Janez Gradišnik (Prevalje, 1917), nedvomno najpomembnejši slovenski književni prevajalec. Iz karantanske dobe slovenske zgodovine (8. stoletje) naj povzamem kneza Boruta in njegovega sina kneza Gorazda skupaj z gesloma Gospa Sveta in Gosposvetsko polje s knežjim kamnom. S preloma 10. in 11. stoletja beremo geslo Ema Krška o koroški zavetnici, ki je bila leta 1938 razglašena za svetnico.

Najbrž bi se med leksikonovimi bralci pojavil še kdo, ki bo pri geslu *corregidor* pogrešal edino opero Huga Wolfa takšnega naslova, poleg reke Drave še izjemno pomembno slovensko založbo Drava (ne najdemo je niti v dodatnem zvezku Enciklopedije Slovenije, čeprav v Celovcu deluje že od leta 1963), pri Českem Krumlovu pa njegove vezi z Mestno občino Slovenj Gradec.

In zanesljivo ne bom ostal edini, ki se čudi razlagi gesla *dečva*: pisana ženska obleka s široko nabranim krilom. K sreči je to še vedno in predvsem koroška narečna beseda za dekle, kar je njen veliko lepši in daleč bolj znan pomen kot tisti, ki ga temu pojmu priznava obravnavani leksikon.

Franček Lasbaher

Luka Popič, Brez naslova, 2003, 90 x 15 cm (4 slike), mešana tehnika

LUKA POPIČ

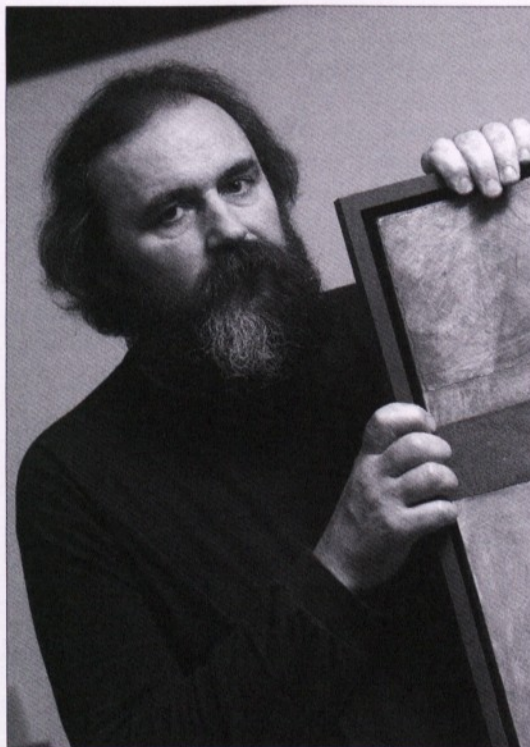
SLIKAR

LIKOVNI PORTRET

Grafika ali skulptura?

Ko poskušamo določiti osnovne značilnosti, ki opredeljujejo novejša likovna dela Luke Popiča, se srečamo s kar nekaj izhodišči, ki so po svojem značaju heterogeni, mogoče celo neuskladjeni; a kot celota vendar niso neusklajeni. To lahko definiramo tudi kot njegovo široko zanimanje za sodobno likovno prakso, za njene izjemno raznolike načine izražanja. Pri njem seveda ne gre za obsežno praktično obravnavo vsega tega polja, ki ga ponuja izkušnja postmodernizma, pač pa za dinamično, hkrati pa ožje profilirano angažiranost, utemeljeno na izkušnji mnogih generacij preteklih stoletij.

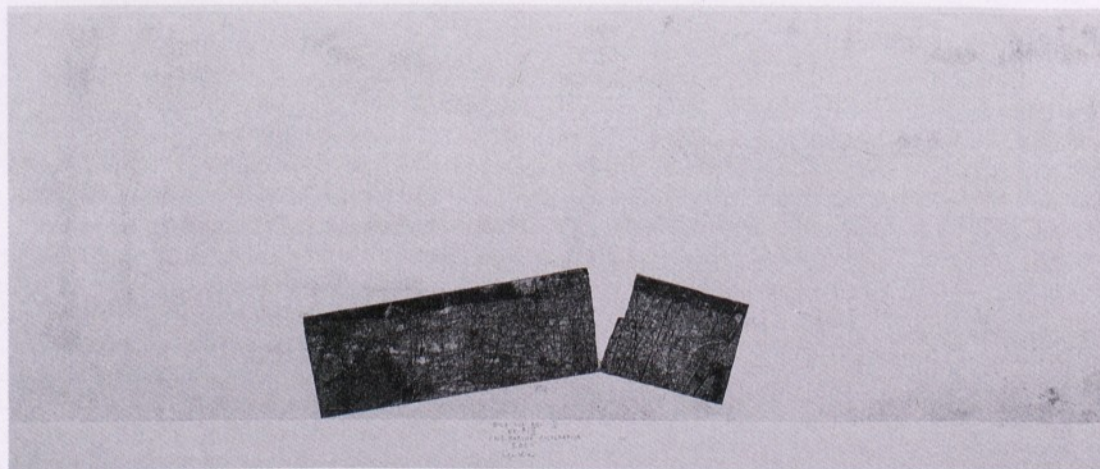
Osnovno tehnično izhodišče, v katerem prepoznamo avtorja, je njegov naslon na grafiko. Natančneje, gre za grafiko poznega modernizma, ki še posebej v našem prostoru pomeni enega najpomembnejših dosežkov domačih likovnikov. Gre seveda za ljubljansko grafično šolo, ki v šestdesetih in sedemdesetih letih pomeni resnično prepoznavno komponento za naše avtorje, saj so s svojim delovanjem in pomenom presegli naše meje in postali stalni gostje tudi v tujih galerijah. Čeprav je ta generacija, danes že starejših avtorjev, izgubila nekaj svoje aktualnosti ob prihodu sitotiska in zlasti še novejših digitalnih tiskov, pa je vendar postavila likovna merila v grafiki, ki jih ni preprosto doseči. In prav zaradi širokega znanja, tehničnega in likovnega v specifičnem, tudi v slogovnem pomenu, še danes mlajše generacije povzemajo njihova stališča. In to predvsem zato, ker v teh delih najdemo sklicevanje na kakovost, ki je dozorela s tradicijo, kar prepoznamo

Luka Popič (foto: Tomo Jeseničnik)

predvsem pri uporabi številnih starejših in zahtevnih tehnikah. Navezovanje na starejše avtorje je prav tako prisotno pri njihovem slogu – modernisti so tudi pri teh vprašanjih kazali spoštovanje do preteklosti, ki so to hkrati znali uspešno vključiti v svoja raziskovanja likovnih vprašanj.

Tu, torej pri ljubljanski grafični šoli lahko najdemo eno tistih osnovnih izhodišč, ki so pritegnila Popiča pri njegovem novejšem delovanju na področju grafike. A pri njem najdemo še nekatere posebnosti; nekatere med njimi lahko pripišemo razvoju, obćim značilnostim, ki so prišle s časom, ob tem pa prepoznamo še avtorjevo izrazito individualnost, zaradi katere imajo dela tudi osebnejši značaj.

Luka Popič, *Bila sva eno II*, 2000, 35,5 x 96,5 cm, kolagrafija

Za njegova novejša dela je še značilno, da imajo abstraktno zasnovano in s tem se že neposredno vpisujejo v kontekst tistega širšega sloga, ki ima svoje začetke v prvem desetletju dvajsetega stoletja. Izhodišča, ki so bila takrat predstavljena na likovnem področju, so pozneje bila dopolnjena, spreminjana, a vendar so po svojem bistvu ostala povsem ista. Kajti načelo nepredmetnega upodabljanja z uporabo najpomembnejših osnovnih likovnih sredstev (barv, ploskev in linij) se pravzaprav ni nič spremenilo. Spremenil se je slog – a še to dosti manj, kot mnogokrat mislimo.

Popič običajno organizira svoje novejše grafične podobe s skladu s pravili, ki jih poznamo iz geometrije; zato se pri njih srečujemo s pravokotnimi zasnovami, enakomernim nizanem svetlejših in temnejših predelov, mnogokrat pa so tudi detajli obravnavani na način matematične harmonije. Vendar, ali so zaradi tega njegova dela statična, ponavljajoča, ali preprosto nezanimiva? Pravzaprav ne. Kajti grafike lahko ustrezno estetsko ovrednotimo le, če jih obravnavamo v njihovi konstrukcijski večplastnosti. In tu se nam ta geometrizacija pokaže predvsem kot nekakšen zunanji moment, kot forma, ki nas počasi uvaja v vsebino, ali pa tudi kot dekorativna shema. Ko pa odmikamo to shemo, pa se pred nami odkriva množica detajlov, majhnih profiliranih izvedb, likov, ki šele dajejo »pravi« pomen tem grafikam. Mogoče tu velja še prav tako ponovno omeniti njegovo poznavanje ljubljanske grafične šole. Poleg prej omenjenih značilnosti, ki jih najdemo pri njej, so njeni prestavniki znani še po tehnično izjemno precizni izdelavi grafik. To deloma izvira od njihovega študija v Parizu pri Friedlaenderju, enemu pomembnejših avtorjev poznega modernizma na tem področju. V tistem obdobju so bile takšne grafike težko dostopen standard in seveda nas ne preseneča, da jih sedaj dosti manj srečujemo kot takrat. Postmodernizem pač ni pokazal veliko interesa za »težavne« tehnike in mu je bolj blizu sitotisk,

digitalni tisk, skratka bolj poudarjen odmik k konceptualno vsebinski zasnovi, medtem ko je izvedba manj tradicionalna. Zato gre v tem smislu Popiča obravnavati kot avtorja, ki svoja dela postavlja kot nadaljevanje tistega najbolj kakovostnega, težko izvedljivega in zahtevnega. Ravno na takšni osnovi mu zato uspeva ohranjati relativno specifične dosežke iz preteklih obdobj in jih v lastni interpretaciji postavljati v naš čas.

Da ne gre za avtorja, ki bi brez distance obravnaval rezultate modernizma, prepoznamo tudi po tem, da grafično obravnava le delno konvencionalno, potem pa jo skuša preoblikovati in ji dati interdisciplinarni značaj. To pomeni, da pri njem poznamo grafična dela, ki jih na običajni način postavljamo na steno, hkrati pa ob njih razvija likovne enote, ki imajo ambicijo, da so bistveno bolj prostorsko opredeljene. Pravzaprav gre za plastične, »kiparske« like, ki so tudi geometrijsko shematizirani, njihova značilnost pa je, da so na površini prekriti z grafičnimi listi. Osnovno vprašanje, ki si ga lahko postavimo ob tem, je, ali se srečujemo z grafikami, ki so pripete na plastične komponente, ali pa – plastike, ki imajo na površini grafično kot dodatek? Vendar pa se nam v širšem kontekstu novejših likovnih praks takšna vprašanja niti ne zdijo več prav posebej aktualna. Namreč postmodernizem je prinesel strukturo interdisciplinarnosti v teorijo, večpredstavnosti pa v prakso – sinteza teh komponent pa je danes lahko nekaj relativno običajnega. Zato gre pri Popiču ob tem predvsem poudariti individualizem, poznavanje tradicije in smisel za njeno aktualiziranje.

Boris Gorupič

Opomba:

Besedilo Borisa Gorupiča je nastalo ob likovni razstavi Luke Popiča v Koroški galeriji likovnih umetnosti Slovenj Gradec (december 2004 – januar 2005); kustos razstave mag. Jernej Kožar je s spremno besedo opremil katalog, ki je izšel avgusta 2004.

Luka Popič, *Brez naslova*, 2003, 65 x 15 cm (10 slik), mešana tehnika

Iz albuma

Jožeta Leskovarja

35 posnetkov za 70 let – komaj kaj utrinkov iz toliko postorjenega

Rojstna (danes prenovljena) hiša na slovenskobi-triški Vinarski 12, v montažnem dodatku taista hiša še od takrat, ko je bila dom Jožetu Leskovarju in ognjišče za številno družino (pred objektivom je postal Jožetov oče).

Jože Leskovar se je rodil 22. avgusta 1934 v Slovenski Bistrici kot prvorojenec v kmečki družini z osmimi otroki. Kljub trdim razmeram (številna družina, gospodarska kriza, zadolženost z odplačevanjem kmetije ...) se iz svojega najzgodnejšega (predšolskega) obdobja spominja predvsem svetlih strani: družinskega petja ob vseh priložnostih in materinega navduševanja za igranje klavirja. Ni čudno, da je njegova najstarejša fotografija »glasbena«. Prvo leto vojne je namreč prišel v hišo nemški oficir, in ko je zagledal harmonij, je želel, da mu igranja več zaihra nanj. Oče je odredil Hej Slovani, oficir pa je nadobudna igralca fotografiral in držal obljubljeno besedo: čez leto dni se je vrnil s posnetkom.

Foto: Jože in sestra Minka na domačem harmoniju štiročno igrata leta 1941.

Vojna vihra je bila na severnem koncu Slovenije (Štajerska, Koroška, Gorenjska) pod Nemci še posebej »krvava rihta«, a je bilo življenje kljub vsemu v službi tistega, kar prerašča človeško zlo. In človeški spomin ima imenitno moč: skuša zbrisati in pozabiti slabo, da lahko še svetleje zasije lepo in dobro. In z vsakim otroštvom je tako.

Foto: Prvo obhajilo je še posebej pomemben dogodek za vsakega otroka, seveda pa tudi za vso hišo – družinski praznik je. Leta 42 sta Jože in sestra Minka prejela svoj drugi zakrament.

Osnovnošolska leta v domačem kraju. Prva štiri leta je hodil v nemško šolo in ostal je komaj kak svetel spomin, v novi Jugoslaviji pa je v treh letih končal nižjo gimnazijo. Kljub pregovorno pomembnim letom s trdim delom v učilni zidani je (bil) najiminitnejši dogodek vsakega šolskega leta končni izlet. V šestem (takrat drugem razredu nižje gimnazije) je Jože skupaj s sošolci odrajal na Gorenjsko, v Prešernov raj (iz Krsta pri Savici): na Bled in potem proti Bohinju in k slapu Savica.

Foto: Leta 1947 v Bohinjskem kotu – slovenskobi-triški drugošolci (po reformi šesti razred) leta 1947 proti Bohinjskemu jezeru (kako le drugače v tistih časih?) s konjsko vprego.

Po osnovni šoli se je Leskovar namenil v Maribor na učiteljsiše. Tu sta njegovi zasvojenost in zaznamovanost z glasbo dobili prava krila, saj so se odprle nove možnosti. Jože pravi, da je bilo njegovo navdušenje nad glasbo že kar svojevrstna obsedenost. Skupaj s sošolci (med njimi - recimo - Tone Turičnik, Mirko Križman, Mladen Tancer ...) je svoj srednješolski učiteljskiški voz prikrmaril do konca.

Foto: Učiteljsišenik pri 16. letih (leta 1950).

Po maturi na učiteljsišču leta 1953 je prejel odločbo (dekret), da se mora zglasiti na OLO Slovenj Gradec. Pričakoval je sicer, da bo dobil službo v Slovenski Bistrici, kjer je bil rojen in do takrat živel, poznal je tudi Štajersko z Mariborom, Celje, Ljubljano, Koper in Primorsko, Koroška pa mu je bila popolna neznanka. V mesto je pripotoval z vlakom. Meseca avgusta se je tam zbralo kar lepo število mladih, novopečenih učiteljev iz raznih krajev Slovenije. Skoraj vsi so bili dodeljeni na oddaljene višinske šole. Leskovarja so dodelili na Osnovno šolo Pernice, inšpektor Drago Čuček je zagotavljal, da je to »planinski raj«. Kraj ob avstrijski meji nad Muto je takrat premoval leseno šolo z eno učilnico, v kateri je Jože poučeval vseh osem razredov in vse predmete. Hkrati je bil tudi sam svoj ravnatelj. Najbližja kmetija je bila oddaljena uro hoda, ob njegovem prihodu pa nihče ni vedel, kje bo bival in kje se bo hranil.

Foto: Stara šola na Pernicah danes. Bila je enorazrednica, v njej je Jože tudi stanoval. Stavba ima svojo zgodbo in danes služi čisto drugačnim namenom.

Vsako nedeljo je s Pernic pešačil v dolino in nato z vlakom v Slovenj Gradec. Tam so s sošolci premlevali razburljiva učiteljska začetniška doživetja. Tu je tudi srečal svojo profesorico klavirja, gospo Janjo Baukart, ki ga je v Mariboru poznala kot navdušenega in uspešnega glasbenika. Vedela je, da bodo na Pernicah njegovi talenti zakopani. In ... poskrbela je, da je čez nekaj tednov dobil obvestilo, naj se zgasi na okraju pri tovarišu Vojku Simončiču, načelniku oddelka za prosveto in kulturo, ki mu je izročil novo odločbo - zaradi potreb ob ustanovitvi glasbene šole je bil premeščen na Osnovno šolo Slovenj Gradec.

Foto: Učiteljski zbor Osnovne šole Slovenj Gradec v šolskem letu 1953/1954. Sedijo (z leve): Zdenka Stani, Heda Smolnikar, Rudolf Vižintin (ravnatelj), Marija Pevec, Slavica Zolnir. V drugi vrsti: Hilda Simončič, Jože Leskovar, Dušica Čuček, Vera Vižintin.

Osnovna šola je imela takrat prostore v graščini Rotenturn in stavba se je v resnici že kar podirala ... Ravnatelj Rudolf Vižintin je mlademu učitelju dodelil četrti razred. Toda - v mestu je bilo zagotovo veliko možnosti za uporabo tudi glasbenega znanja.

Foto: J. L. s »svojim« slovenjgraškimi četrtim razredom leta 1953. V prvi vrsti (z leve): ?, Lušenc Franček, Slemenik Milan, Merčnik Štefan, Hribar Ivan, Popič Marjan, Bricman Karel. Sedijo: Leskovšek Slavica, Korošec Minka, Uran Marja, Pečnik Tončka, razrednik L. J., Mitnjek Tinka, Štelcer Krista, Gregor Marija, Vrhovnik Marija. Tretja vrsta: Karlin Marija, Jakob Marija, Keber Betka, Križovnik Karel, ?, Strašek Jože, Uršej Ivan, Krebs Jože. Zadnja vrsta: Arnejčič Minka, ?, Plaz Hedvika, Hren Irena, Sedar Erna (ki je tudi identifikovala sošolce).

Ravnatelj Vižintin ga je že kar prvi službeni dan odpeljal še k tovarišu Miroslavu Jarcu, pred kratkim na novo imenovanemu ravnatelju tedaj ustanovljene glasbene šole v mestu. Želeli so pričeti s poukom, a niso imeli učiteljev. Pridobil ga je za honorarnega sodelavca – učitelja klavirja, ki je sploh eden temeljnih instrumentov in brez njega ne more delovati nobena glasbena šola. Prvo leto je poučeval brezplačno – toda nazaj na Pernice pa le ni bilo treba. V glasbeni šoli je poprijel za pedagoško delo zavzet kolektiv glasbenih navdušencev – amaterjev: Miroslav Jarc – pozavnist in ravnatelj, Viktor Verglez (aranžer) – violina, Jože Jontes (tapetnik) – pihala, Mirko Weiss (ključavničar) – trobila, Ciril Cajnko (žel. uslužbenec) – harmonika, in J. Leskovar – klavir.

Foto: Leta 1954 je v mestu že deloval plesni orkester Sloga. Člani (z leve): Viktor Verglez (saksofon), Mirko Weiss (trobenta), Jože Jontes (klarinet), Miroslav Jarc (pozavna?), Jože Leskovar (klavir, harmonika, kitara).

V Slovenj Gradcu je bil sicer sedež okraja, toda stanovanj ni bilo na voljo, za prišleka brez vsakih znancev pa razmere še dodatno zapletene. Po srečnem naključju se je srečal s starim borcem in znanim aktivistom Tonetom Britovškom. Ponudil mu je prostor na podstrešju svoje hiše (danes Mladinski kulturni center) na Celjski cesti, kjer se je našel odslužen kavč. Hvala bogu (ironično), da je bilo dela čez glavo in ni bilo časa razmišljati o stanovanjskih razmerah in prehrani: dopoldne učitelj v osnovni šoli, popoldan na glasbeni, zvečer pa vodenje na novo ustanovljenih pevskih zborov. In to vse dni v tednu. Razen v nedeljo, seveda.

Foto: Skoraj na vseh področjih je bilo treba orati ledino. Tudi pri zborovskem petju, za katerega so se mnogi navduševali. Že leta 53 je Leskovar začel voditi svoj prvi zbor – Mladinski mešani pevski zbor Stari trg. V zadnji vrsti prvi z leve je Marčič Tone, ki je bil tudi najbolj ognjemit pobudnik za oblikovanje zbora.

Navdušenju in aktivnostim ni bilo ne konca ne kraja. Počitnicam se je tako samo reklo – poletni čas je bilo treba napolniti z novimi dejavnostmi. Slovenjgradčani so dobili svoj kos obmorskega sveta v Fiesi. Tam se je začela razvijati živahna počitniška dejavnost – zaenkrat še brez trdne strehe nad glavo, toda tu je bilo sonce in morje. Obojega pa mladi še kako potrebni (in željni). Jože je že kar svoje prve počitnice preživel na delu v Fiesi kot vzgojitelj v koloniji, ki je še bivala v šotorih ... Čas je bil tak, dober, zato tudi na morju ni šlo brez harmonike in pesmi.

Foto: Fiesa 1954. Počitniška kolonija, Jože pred svojim šotorom. Tu je napisal tudi taborniško himno, ki so jo prepevale še mnoge kasnejše generacije, avtorstvo pa je šlo (kot se pri takih stvareh rado zgodi) iz spomina.

Včasih se je od doma v svet in zaresno življenje odpravljalo kmalu: najprej učiteljišče v Mariboru, potem Pernice, pa Slovenj Gradec ... Toda romanje domov na srečanje s svojimi so bila vedno draga »obveznost«.

Foto: Jože med svojimi domačimi v Slovenski Bistrici leta 1956.

Sedijo (z leve): babica Elizabeta, oče Jože, mama Marija. Stojijo sestre in bratje: Slavica, Karli, Minka, Jože, Cilka, Rezika in Janči.

Služenje vojaškega roka v še takratni JNA (v letih 56 in 57). In ni je bilo in ni je vojske brez pesmi. Leskovar ni bil le član orkestra, ki je igral za redno vojsko v kasarni, za nadrejene in njihove bližnje pa tudi zunaj kasarniške ograje, ampak je čas namenil še za ustanovitev vojaškega pevskega zbora. Ta je s članstvom prerasel v komajda še obvladljivo množico - oglasiti se je znalo tudi tisoč pevcev hkrati.

Foto: Leskovar - vojak! Leto 1956 na Mariborskem otoku. Tudi tu ni šlo brez harmonike. In marsikaj drugega se je na njen račun dogodilo tudi pri vojakih.

Spet doma. V civilu. V mestu. Na takrat še s kockami tlakovanem Glavnem trgu, s starim drevjem, o kasnejši prvi slovenjgraški samopostrežni trgovini na voglu Glavnega trga in Šolske ulice še ni ne duha ne sluha.

Foto: Leta 1957 je Jože odslužil kadrovski rok (v Mariboru in Karlovcu kot sanitejec). Prvi dan ga je v »civilki« v objektiv ujel takratni slovenjgraški fotograf Franc Hovnik. Po Glavnem trgu hiti. Ali že sluti, koliko dela bo še potrebno postoriti?

Leta 57 brez dekretov še vedno ni šlo. Imenovan je bil za ravnatelja Osnovne šole Pod Graško goro (Šmiklavž) in ob učiteljevanju je organizacijsko sodeloval tudi pri izgradnji novega šolskega poslopja. Še vedno pa je bil to čas vzornega sodelovanja med učenci in učitelji, tudi s starši.

Foto: Ravnatelj, učitelj in šolograditelj s svojim šmiklavškim razredom. Na Leskovarjevih kolenih Bučinekova Metka, ki je marsikatero uro še šoloneobvezna prostovoljno preživela v razredu ... Leto? 1958.

Jeseni leta 1958 se je Jože Leskovar dokončno vrnil v Slovenj Gradec. Utrujajoča in časovno dolga peš hoja v Šmiklavž, marsikatera kar v šoli prespana noč in ... v mestu najdena ljubezen so razpletli stvari tako, da je bilo dobro in prav.

Foto: Slavica (Velak) in Jože sta se poročila na ženinem domu v Radljah ob Dravi 5. julija 1958. Priči: Slavici Vinko Cajnko, Jožetu kolega Tone Turičnik.

Ob poklicnem šolskem delu se je Leskovar izobraževal še na Pedagoški akademiji v Mariboru in si leta 1964 pridobil naziv predmetni učitelj glasbe. Ob tem brez osebnega pevskega angažmaja ni zmozel. Postal je član Učiteljskega pevskega zbora Slavko Osterc (1953) in Učiteljskega pevskega zbora Emil Adamič ter bil njegov korepetitor domala tri desetletja. Vaje so bile enkrat tedensko po različnih krajih Slovenije v šolskih učilnicah, kulturnih domovih, tudi na prostem. Pevci so nastopali po vsej Sloveniji in tudi po Evropi: na šolah, proslavah, koncertih, pevskih tekmovanjih ...

Foto: Koncert učiteljskega pevskega zbora Slavko Osterc leta 1962 v mariborski unionski dvorani, J. L. kot tenorist v prvi vrsti šesti z desne, Mirko Križman sedmi, Branko Rajšter v zadnji vrsti deseti z desne. Zborovodja Jože Gregorc.

Leskovar je več kot tri desetletja vodil otroške, mladinske in odrasle pevske zборе. Domala ni bilo prireditve v občini (mestu), ki bi svojčas znala miniti brez sodelovanja »njegovih«, pa naj je šlo za lokalne ali pa državne in meddržavne dogodke.

Foto: Mesto je leta 1967 obiskal in si hkrati ogledal razstavo Božidarja Jakca v Umetnostnem paviljonu tudi predsednik države Josip Broz. Med »Leskovarjev« mladinski pevski zbor, ki je zapel v pozdrav maršalu Titu, so se postavili tudi Tatjana Jakac, slikarjeva žena, Tito, žena Jovanka in Božidar Jakac.

Slovenjgraški veliki dogodki z ljudmi tistega časa.

Foto: 27. april (takrat še dan OF) 1969 v Umetnostnem paviljonu

Z leve v prvi vrsti: Mira Valtl, Vinko Cajnko, Jože Leskovar, France Popit, Bogdan Žolnir, Bojan Debelak, Lidija Šentjura, Sergej Kraigher, Jovanka Broz, Božidar Jakac, Josip Broz Tito in Ivo Čerče.

Jože Leskovar je vodil naslednje pevske sestave.

Predšolski pevski zbor - 1960 - 1969

Otroški pevski zbor - 1960 - 1978

Mladinski pevski zbor - 1953 - 1984

Koroški oktet - 1964 - 1974

Dekliški pevski zbor ekonomske srednje šole SG - od ustanovitve šole s presledki do 1979

Slovenjgraški oktet - 1962 - 1977

Mešani pevski zbor Slovenj Gradec - 1975 - 1979

Dekliški pevski zbor Slovenj Gradec - 1978 - 1986

Repertoar: ljudske in umetne pesmi vseh obdobjev z vsakoletnim celovečernim koncertom, redno sodelovanje na pevskih tekmovanjih in gostovanja doma in v tujini.

Foto: Predšolski pevski zbor leta 1968 med nastopom v še starem Sokolskem domu v Slovenj Gradec (danes Kulturni dom). Šesti z leve v prvi vrsti Leskovarjev sin Dejan.

Leskovarjev prvi veliki zbor je bil zagotovo Mladinski pevski zbor Osnovne šole Franja Vrnčiča. Zanj je uglasbil tudi Franceta Kosmača Kurirko Lenko in zanjo prejel posebno nagrado na jugoslovanskem festivalu Kurirček v Mariboru leta 1982. Lenkine korenine so izhajale iz naše, Mislinjske doline.

Foto: Mladinski pevski zbor OŠ Franja Vrnčiča nastopa na mladinskem pevskem festivalu v Celju (1971), sedmi v prvi vrsti z leve Jožetov sin Dušan.

Iz koncertnih listov Koroškega okteta.

Karol Pahor: Oče naš, Jakob Jež: Igraj kolce, France Marolt: Ribniška, Jacob Gallus: Ecce ... (?), Anton Foerster: Večerni Ave, Vasilij Mirk: Na trgu, Zorko Prelovec: Sedem si rož, Luigi Galli: La montanara, Stevan Mokranjac: Njest svjat ...

Foto: Koroški oktet. Z leve: Alojz Fink, Tone Ivartnik, Karli Pogorevcnik, Ivo Grögl, (Jože Leskovar, Božidar Jakac, Karel Pečko), Peter Grögl, Alojz Kotnik, Milan Tušek, Alojz Winkler.

Dekleta, ki stojijo pred vami, prepevajo pod vodstvom tov. Leskovarja že deset let. Najprej kot članice Mladinskega PZ OŠ Franjo Vrnčič, pozneje kot Dekliški pevski zbor. Pred desetimi leti je tov. Leskovar začel z mladinskim zborom osn. šole intenzivneje delati. Pevke so bile pripravljene prihajati tudi na izredne popoldanske vaje. Nekajletno trdo študijsko delo je rodilo bogate sadove. Zbor je naštudiral zahteven program, s katerim se je lahko pomeril z najboljšimi slovenskimi in jugoslovanskimi zbori. Svojo kvaliteto je potrdil na republiški reviji v Zagorju, kjer se je uvrstil med najboljše slovenske mladinske zборе, potem pa še na zveznem festivalu Kurirček. Višek je bil nastop na zveznem festivalu v Celju, kjer si je zbor prislužil srebrno plaketo.

Poleg številnih nastopov v domačem okolju je zbor veliko gostoval v drugih krajih Slovenije, na Hrvaškem, v Srbiji, na avstr. Koroškem in v Trstu. Izbran je bil tudi za nastop na veliki proslavi ob dnevu vstaje na Trgu revolucije v Ljubljani. Snemal je za radio in televizijo.

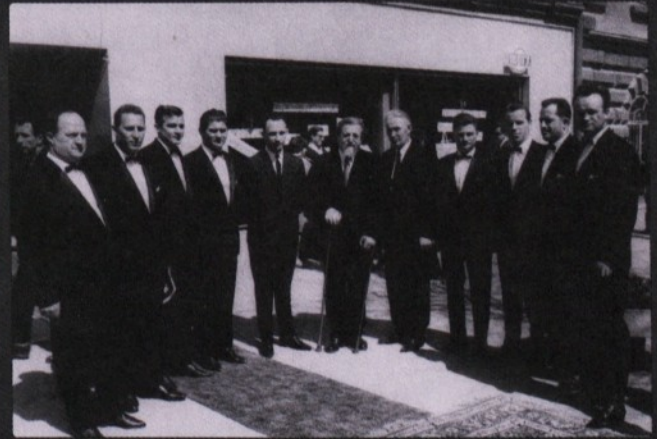
(Helena Horvat, predsednica KD SG, citat iz vpisa v spominski knjigi vtisov.)

Foto: Poslovilni koncert Dekliškega pevskega zbora 10. maja 1985.

Zagotovo je bil Jože Leskovar med pionirji občinskega in medobčinskega sodelovanja in na njegovo pobudo so začeli organizirati srečanja od otroških do odraslih pevskih zborov tako v Mislinjski dolini kot širše: gibanje Koroška poje. Tako je predvsem petje na Koroškem preraščalo v pravo pevsko gibanje in ustanavljanje številnih pevskih sestavov.

Foto: Slovenjgraški oktet. Sedijo (z leve): Alojz Nabernik, Olga Fajmut, Mirko Ješovnik, Janez Verdinek. Stojijo: Miha Pušnik, Ferdo Hodnik, (Jože Leskovar), Ivan Merzdovnik, Alojz Čevnik.

Oktet je imel leta 1977 samostojno oddajo na RTV Slovenija, gostoval je v Celovcu, Karlovcu, Gornjem Milanovcu in na Češkem. Snemal je za Radio Maribor in RTV Ljubljana. Od začetka je sodeloval na srečanju oktetov v Šentjerneju.

Ljudske pesmi so živa priča naše preteklosti in dragoceno zgodovinsko izročilo o življenju in čustvovanju našega naroda. Prenašale so se iz roda v rod in se ohranile vse do današnjih dni. V njih je ohranjen spomin na najlepša čustva ter najdragocenejše izkušnje in modrosti naših prednikov in prababic. So neusahljiv vreclec najčistejše lepote in imajo neprecenljivo vrednost, saj so zgovoren dokaz življenjske moči našega naroda. Blagor narodu, ki hrani v svojem izročilu tolikšen zaklad tako čudovitih pesmi. (Jože Leskovar)

Foto: Mešani pevski zbor Slovenj Gradec z mestno godbo na pihala med nastopom ob otvoritvi športne hale in svečani podelitvi Bloudkovih nagrad in plaket 24. novembra 1977.

Mladinski pevski zbor je na srečanjih v Zagorju in na mednarodnem pevskem festivalu v Celju posegal po najvišjih lovorikah (srebrna plaketa 1980). To je bilo zagotovilo za povabila na gostovanja tudi zunaj republiških meja, recimo v pobratenem Gornjem Milanovcu in obisk državne prestolnice.

Foto: Mladinski pevski zbor na Avali v Beogradu leta 1982. Spremljevalci zbora so bili učitelji Romana Krevh, Ivan Vošner, Alenka Horvat, Jelka Popič, Mirko Ogrizek, Vinko Zajc, Nada Pogorelčnik in seveda - Jože Leskovar, zborovodja. Med pevci pa so tudi: Mladen Turičnik, Darjan Pušnik, Tettey Banfro, Irena Mernik, Tinka Hauser, Vlasta Smonkar, Renata Vajde, Franja Glinšek, Darja Hudolist, Nataša Vrečar, Jerneja Komljanec, Irena Šmid, Alenka Obretan, Olga Obretan, Dušan Petrovič, Dušan Stojanovič, Željka Borkovič, Mojca Spanžel, Suzana Garb, Marija Plaz, Sonja Lavrinšek, Uroš Krevs in ...

Pesem ne pozna meja. Najmanj v glavah, presega pa tudi zemljepisne in politične koridorje. Dokaz za to je skušnja v cerkvi Gospe svete na Gosposvetskem polju iz leta 1982.

Na enem izmed gostovanj onkraj še takratnih slovensko-avstrijskih senžermenskih mejnih kamnov so se pevci mladinskega pevskega zbora ustavili tudi v slovenskem zgodovinskem srcu ... Krnski grad, knežji kamen, Gospa Sveta ... Župnik v božjem hramu jim je prepovedal slovensko pesem, otroci pa tega niso mogli razumeti. In se je spontano oglasilo: Tam, kjer teče bistra Zila, Kje so tiste stezice, Nmau čriez jizaro.

Foto: Prepovedana slovenska pesem v cerkvi Gospe svete iz slovenjgraških osnovnošolskih grl.

Rojstna hiša skladatelja Huga Wolfa prerašča v skladateljev muzej, kar naj bi bila v prihodnje tudi njena edina namembnost (ko bo glasbena šola našla nove prostore), sicer pa je stavba že zdaj kulturnozgodovinski spomenik prve kategorije mednarodnega pomena. V stavbi je manjša koncertna dvorana. Tu je našla svoje mesto že tradicionalna mednarodna poletna solopevska šola Hugo Wolf (ustanovljena 1993), katere začetnik je bil prav Jože Leskovar, ki je hkrati poskrbel za izid spominov Wolfove sestre Modeste, poročene Strahser - Spomini na dom (Erinnerungen aus meinem Elternhause), ki so izšli v dvojezični izdaji pri založbi Voranc leta 1994. Leskovar je bil glavni tajnik organizacijskega odbora prireditel v počastitev stotridesetletnice Wolfovega rojstva (1990), je soavtor dokumentarnega filma o skladatelju ...

Foto: Rojstna hiša skladatelja Huga Wolfa in (spodaj) spravilo koncertnega klavirja v dvorano (Bösendorfer, 1989, darilo tovarne klavirjev na Dunaju).

Pobude za snemanje slovenskega filma o Hugu Wolfu so se oblikovale skorajda hkrati z drugimi dejavnostmi, povezanimi z velikim skladateljem. Do realizacije filma pa je prišlo po številnih zapletih, nepredvidenih prelaganjih obveznosti itd. Tik preden bi morala pasti prva »klapa«, je od projekta odstopila scenaristka Janžekovičeva, čeprav so imeli snemalno knjigo pripravljeno do zadnjega kadra. Da je nastala, je bilo treba obresti vse znane postaje iz Wolfovega življenja - v Sloveniji, Avstriji in Nemčiji ... Ko je režiserjev stol zasedel Marjan Frankovič, scenarij pa ob strokovni pomoči L. Spitzerja in J. Leskovarja dodelala Jasna Novak - Nemeč, je delo s TV filmom steklo. Premierna predstavitev se je zgodila 8. septembra 1994.

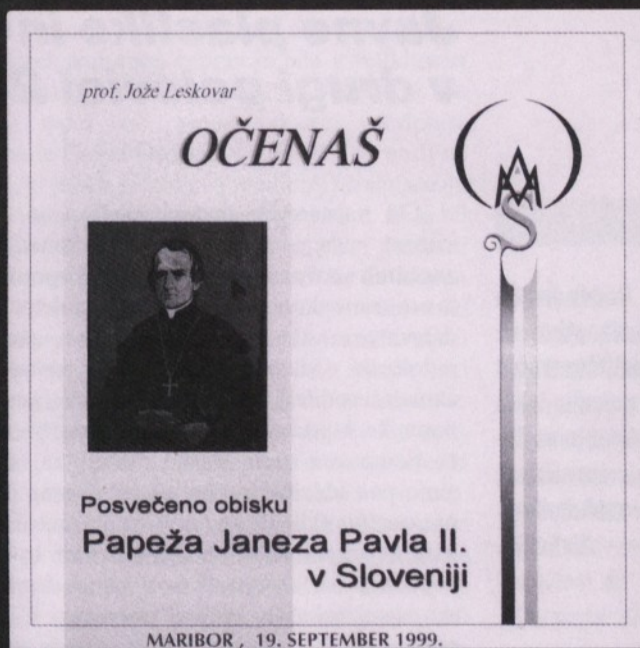
Foto: Traunsee, ogled snemalnih mest za televizijski film o Hugu Wolfu. Z leve: dr. Leopold Spitzer, Mija Janžekovič in Jože Leskovar (4. julija 1989).

Jože Leskovar je uglasbil molitev Oče naš in jo posvetil obisku papeža Janeza Pavla II. v Sloveniji maja 1996, kot posebno žlahtno darilo pa mu je bila izročena ob njegovem drugem obisku v naši domovini, in sicer v Mariboru (19. septembra 1999), ko je razglasil škofa Antona Martina Slomška za blaženega. Za to priložnost jo je odpel Mariborski oktet, za katerim je bila dolga in uspešna pot – ustanovljen leta 1973. Zgoščenka je izšla v samo treh izvodih (za papeža, avtorja uglasbitve, tretji izvod pa je bil izročen Geossu).

Vzpodbuda (grenka) za uglasbitev je bilo Leskovarju postojnsko papeževo okaranje slovenske mladeži, ki mu je v angleškem jeziku zapela zdravico ob rojstnem dnevu, a jih je moral opomniti, da so vendar Slovenci in zato bi iz njihovih ust pričakoval slovensko besedo.

Foto: Ovitek zgoščenke Očenaš.

Jože Leskovar je od ustanovitve član predsedstva Pevske zveze Slovenije, kot zaslužnega sodelavca UPZ Emil Adamič ga je upravni odbor razglasil za častnega člana društva, tudi Društvo Hugo Wolf iz Slovenj Gradca mu je podelilo ta častni naziv, za svoje pedagoško in glasbeno delovanje je prejel več nagrad in priznanj: častno plaketo Mladinskega pevskega festivala v Celju (1963), medaljo dela (1965), Vrunčevo nagrado (1969), red zaslug za narod (1982), zlato plaketo Zveze kulturnih organizacij Slovenije (1985), odličje Svoboda s srebrnim listom ZKO Slovenije (1988), Bernekerjevo nagrado (1990), medaljo ZKD Maribor (2002) in nagrado Mestne občine Slovenj Gradec (2002).

Foto: Zadnje iz vrste priznanj za vestno, srčno in kvalitetno opravljeno delo prejema iz rok župana Janeza Komljanca.

Jože Leskovar se je upokojil oktobra 1993, kar pa seveda ni pomenilo konec njegovih vsakovrstnih prizadevanj – razvidnih tudi iz gornjega fotografskega (in siceršnjega) zapisa. Vse njegovo delovanje je bilo prepleteno z njegovo družino, ki je bila trdna in varna podpora njegovemu delu na (pre)številnih področjih.

Foto: Leskovarjevi leta 2004. Z leve: žena Slavica, vnukinja Lora, snaha Marjana, sin Dejan in vnuk David. (Manjka sin Dušan.) V njihovi sredi učitelj iz leta 1953, pomočnik ravnatelja OŠ Franja Vrunča, ravnatelj slovenjgraške glasbene šole, pevovodja, Wolfov rodoslovec, mož, oče, dedek ... Je sploh mogoče še veliko več vzeti/dobiti od življenja?

Andrej Makuc, avgust 2004

Javne plastike in spomeniška zapuščina v drugi polovici 20. stoletja na Koroškem

KULTURA

Usoda javnih spomenikov na specifičen način pokaže, kako negotova in varljiva je resničnost vsakdanjega življenja.

Od najstarejših obdobij civilizacije dalje je institut javnega spomenika eden izmed najbolj značilnih »povnanjenih« simbolov skupne identitete povezane skupnosti ljudi, od 19. stoletja dalje pa državitvornosti naroda in njegove nacionalne mitologije. Odkar so države, je v navadi, da si aktualni voditelji in »očetje naroda« postavljajo pomnike, ki na bolj ali manj agresiven, brez izjeme pa pompoznen način slavijo zasluge za občo blaginjo pod ideološkim 'barjakom' zbrane družčine nacionalno (ali plemensko) enako čutečih ljudi. Materializirani maliki slavljenja velikih in usodnih dogodkov oz. osebnosti so v samouresničevanju skupnosti nekakšni vsiljeni smerokazi k izvorom posameznikove najgloblje identitete in socializacije v način življenja ožjega ali širšega lokalnega okolja. Na simbolni ravni se sodobnikom vedno kažejo kot izraz zanesljivih temeljev, na katerih je moč zgraditi trdno prihodnost zase in potomce. Kolikor bolj pa so ti nečimrni spominki nabiti z vsebino privzdignjenega čaščenja, toliko prej postanejo že ob najmanjši spremembi družbene klime problematični, sporni ali celo odveč. Usoda javnih spomenikov na specifičen način pokaže, kako negotova in varljiva je resničnost vsakdanjega življenja: zdaj napolnjena s čustvenim nabojem patriotske evforije, že naslednji hip pa zapeljana v ravnodušnost ali, huje, v arogantno sovražnost do vsega, kar je bilo še pred kratkim razglašeno za svetinjo. Dr. Božidar Jezernik je v nekem članku zapisal: »Tako se podoba tistega, kar se je zdelo očetom uresničenje idealov svojih dedov, že v očeh njihovih sinov izkaže za navadno zablodo, ki jo hočejo na vsak način nadomestiti s karseda pristno realizacijo sanj.«

V preteklih nekaj več kot petdesetih letih je na Koroškem kot drugod po deželi vzniknilo na desetine spomenikov. Prednjačijo seveda t. i. partizanski, dosti manj, a morda več kot na nekaterih drugih koncih domovine, pa se je v tem času nabralo javnih plastik, predvsem po zaslugi ravskega kiparskega simpozija Forma viva, pa tudi ambiciozne likovne dejavnosti Koroške galerije likovnih umetnosti v Slovenj Gradcu. Če bi skušali v vsem tem gradivu, zlasti med memorialnimi spomeniški rešitvami, poiskati dominantno rdečo nit, bi jo zlasti v Mežiški dolini lahko našli v ponavljajoči se rabi vsem dobro znanih, za Koroško kot zgodovinsko in skoraj že mitološko zibelko slovenstva iz časov slave karantanskih prednikov značilnih simbolov, v prvi vrsti seveda knežjega kamna z Gosposvetskega polja, ki smo

ga, kakopak, na sveto jezo agresivne nemške večine na današnjem avstrijskem Koroškem upodobili tudi na prvih začasnih bankovcih slovenskega denarja po osamosvojitvi, t. i. bonih v letu 1991. Motiv knežjega kamna, tistega znanega vrhnjega dela kaneliranega antičnega stebra z zlizanim kapi-telom, ki ga danes hranijo v celovškem deželnem muzeju, se pojavlja v najrazličnejših oblikah in izpeljankah. Najzgodnejši primer po drugi vojni je bržkone varianta z zvezdo na vrhu obeliska, ki je posvečen Franju Malgaju, padlemu junaškemu poveljniku v bojih za severno mejo pred plebiscitom leta 1920 in tovarišem. Po načrtih Slavka Pengova so ga postavili leta 1947, poleg stihov Maistra in Kajuha pa ga krasi še vseslovenski simbol Triglav.

Odmevu antike v knežjem kamnu se seveda ni mogel upreti Plečnik, ko je leta 1952 izdelal načrt za spomenik NOB v središču Črne. Steber, obložen s slikovito teksturo rečnih kamnov iz bližnje Meže, je v podnožju vodnjak, kar je na Koroškem tudi sicer precej pogosta oblika osrednjih »vedutno« zasnovanih spomenikov v mestnih jedrih. Črnjanska monumentalna rešitev pa ni edino Plečnikovo delo na Koroškem: po njegovih zamislih je istega 1952. leta osrednji spomenik NOB v Mežici uresničil arhitekt Jaroslav Černigoj. V njegovi soseščini je še poprsje lokalnega partizanskega heroja Franca Pasterka - Lenarta, starejši izdelek akademskega kiparja Stojana Batiča, ki je v sedemdesetih in osemdesetih letih v veliki meri avtorsko »vzel v zakup« celotno Mežiško dolino.

Jaroslav Černigoj, ki je v prvi polovici petdesetih let podpisal načrte za še nekatere pomnike v zgornji Mežiški dolini, je koroško noto v epsko-pripovednem smislu mimo premočrtnih simbolov vkomponiral tudi v veliko figuralno kompozicijo na pročelju delavskega doma v Žerjavu. Friz je izdelan v tehniki sgrafitta in je iz leta 1955.

V koroškem spomeniškem gradivu kot drugod po Sloveniji prednjačijo obeležja NOB, medtem ko redki spomeniki iz časa pred tem niso prestali preizkušenj časa. Leta 1999, ko so na Prevaljah ob stoti obletnici obujali spomine na zaprtje nekoč mogočne in evropsko pomembne železarne, se je veliko govorilo o nekdanjem javnem spomeniku ustanovitelju prevaljske fabrike Avgustu Rosthornu, ki pa je bil po drugi vojni odstranjen, ko je za takšno odločitev zadoščal že nemški zven imena.

Kot po čudežu je preživel spomenik, ki so ga

ob odprtju ceste skozi tesen Hude luknje leta 1829 postavili pokrovitelju gradnje nadvojvodi Janezu: kamniti obelisk s plaketo je edini spomenik Habsburžanu, ki je na Slovenskem preživel do današnjih dni! Oblastniki po drugi vojni so v smislu zapovedane doktrine in brez kančka občutka za večstoletno predivo dediščine, ki se je ob trdnih koreninah avtohtonega življa na prepisnem srednjeevropskem križišču kulturnih poti vselej oplajala s številnimi vplivi, kot naročniki bržkone domnevali, da bo številčnost novih pomnikov za novi čas zlahka nadomestila »navlako ropotije preživetega včerajšnjega sveta«. In pri tem res niso skoparili: natančni, v pred leti izdani monografiji povzeti podatki so v dolini ob reki Meži našli nič manj kot 91 spomenikov in znamenj NOB, medtem ko se je v Mislinjski dolini popis zaustavil ob še vedno impozantni številki 49. Seveda so tukaj ob monumentalnih spomeniških plastikah zajeta tudi napisna znamenja in spominske plošče ter komemorativna obeležja na pokopališčih. Med temi zadnjimi je morda sploh prvi javni spomenik na Koroškem že leta 1946 urejeno grobišče na pokopališču v Črni - s sijočimi rdečimi zvezdami in jugoslovanskim grbom nad osrednjo nagrobno ploščo na svojevrsten način še vedno brez posebnih težav vrača odmeve spomina v neki drugi čas, najmlajši generaciji domačinov le še težko predstavljaljiv. Povsem drugačno, bolj modernistično noto kaže partizansko grobišče na osrednjem ravenskem in prevaljskem pokopališču na Barbari iz leta 1972. Avtor figuralnega friza je Stojan Batič, arhitektonske ureditve pa Franc Mezner, domači arhitekt, žal že pokojni, ki je v sedmem in osmem desetletju več kot korektno in s poslušom, v večini primerov boljšim, kot so ga imeli sodelujoči kiparji, opravljal svoj posel. »Dvorni« kihar Mežiške doline Stojan Batič je v prepoznavni zadkinovski maniri obsekanih figur v zbiti kompoziciji leta 1971 izdelal tudi osnutek za bronasti spomenik NOB na Prevaljah, zanimiv v odmiku od realističnih rešitev večine podobnih figuralnih zamisli, a zaradi agresivnega urbanega ambienta, ki ga obkroža, povsem degradiran. Enako usodo doživljajo tudi abstraktne plastike ravenske Forme vive, na splošno pa bi lahko ugotovili, da tudi na Koroškem kot bržkone povsod po Sloveniji velja pravilo, da zaradi neprimerne, dilemantskega in šlampastega urbanističnega načrtovanja in ad hoc posegov v prostor, zlasti z oglasnimi tablamami vseh vrst, domala vsaka skulptura, ki stoji več kot dvajset let, doživi radikalen vdor v najtesnejši ovoj lastnega negativnega prostora, s katerim je več kot akutno ogrožena njena umetniška in estetska pričevalnost.

Batič je tudi avtor spomenika svobodi na prizorišču zadnje bitke druge svetovne vojne na Poljani, ki težav z motečimi elementi v soseščini nima,

zato pa je morda vendarle preveč naivna sama idejna zamisel skulpture, čeprav je bila v veliki meri napravljena po željah naročnika. Vsekakor po izrazni moči ne zmore doseči skulpture Američana Garya Dwyerja v soseščini ob cesti na Poljani, ki je bila izdelana leto poprej na simpoziju Forma viva, edinem v njegovi zgodovini, ki je bil tematsko ukrojen. Dwyerjev kip so sicer postavili na približno predvideno mesto, vendar za namen velike državne proslave ob štirideseti obletnici osvoboditve ni ustrezal. Pomembni kalifornijski krajinski arhitekt Gary Dwyer delo na Poljani uvršča med svoja pomembnejša javna dela, zato se za usodo plastike in njeno vzdrževanje redno zanimajo tudi kulturni atašeji z ameriške ambasade, ki so pred nekaj leti celo prišli v nekakšno kontrolo. V nekaterih kulturniških krogih na Prevaljah pa je bilo še ne tako davno slišati glasne pozive, da bi bilo potrebno skulpturo odstraniti. Odgovor na vprašanje o motivih za takšno razmišljanje nam zgovorna ponuja akcija samozvanih izvedencev na področju likovne kulture, saj so taisti v izjemnem ambientu sakralne in etnološke stavbarske dediščine na Poljani botrovali postavitvi rezljanega skrupala, ki je nerodno delo amaterskega mojstra brez vsake umetniške in estetske vrednosti.

Batič na Koroškem ni zapustil le partizanskih obeležij: njegov je tudi spomenik rudarjem pred mežiško mestno hišo, ki je še enkrat več fontana, ter monumentalni, čeprav brezdušno realistični portret Lovra Kuharja v bližini spominskega muzeja v Prežihovi bajti nad Kotljami, portret, ki z izjemno postavitvijo dominira nad celotno Prežihovino. Povsem drugačno umestitev si je v vasi pod hribom na steni župnišča zaslužil relief s portretom Alojza Kuharja, Vorančevega nič manj znamenitega brata, ki ga je pred nekaj leti izdelal mlajši koroški akademski kipar Miran Prodrik.

S pomniki polpreteklega obdobja, vsaj tistimi večjih dimenzij in s polnoplastičnim okrasjem, je nekoliko redkeje posejana Dravska dolina, kot posebnost pa velja omeniti nenavaden likovni akcent v Radljah ob Dravi: zopet spomenik NOB na osrednjem trgu, vnovič vodnjak, pri katerem pa se voda pretaka čez skladovnico geometrijsko izpeljanih aluminijastih lamel. Dovolj drzna rešitev, zlasti zaradi tega, ker razen napisa nima nikakršne simbolne vezi z vsebino, ki naj bi jo reprezentirala, kljub temu pa je precej neizrazita in tudi likovno manj posrečena. Avtor je Viktor Gojkovič.

V Slovenj Gradcu se je potrebno najprej hote ali nehote zaustaviti pred najbolj monumentalno javno plastiko: spomenikom zmage v izteku Glavnega trga, ki sodi med najbolj tipične izdelke socrealizma na Slovenskem, tiste zares trde sorte, pri katerih se zabrisuje meja med kiparskimi kanoi vseh totalitarnih režimov burnega 20. stoletja.

KULTURA

Spomenik nadvojvodi Janezu pri Hudi luknji, kamniti obelisk s plaketo, je edini spomenik Habsburžanu, ki je na Slovenskem preživel do današnjih dni.

Čeprav je heroizirani mladec morda celo povsem v trendu novega popartističnega kiča razvpite in v širnem svetu najbolj znane sodobne slovenske likovne atrakcije Irwin in Neue Slovenische Kunst, je njegova predimenzioniranost in pompozna ideja kvaziantikizirajoče glorifikacije vstajenja novega človeka vendarle do te mere neokusna, da bi plastiko lahko brez velike škode z osrednjega mestnega trga v Slovenj Gradcu premaknili nekam za vogal, čeprav smo je domačini vajeni do te mere, da je sploh ne opazimo več. Naravnost obupni z likovnega stališča so tudi portreti padlih partizanskih junakov v memorialnem parku grobnice herojev za slovenjgraško župno cerkvijo, čeravno gre za klasično in solidno izpeljano arhitektonsko zamisel. Avtor portretnih glav in spomenika zmage je Stane Keržič, tipičen predstavnik prve povojne generacije kiparjev, ki so verno sledili napotkom režima.

Povsem drugačno in presenetljivo podobo kaže spomenik NOB v Mislinji, kjer osem betonskih, v krog razporejenih lamel menda simbolizira osem partizanskih enot, ki so se bojevale na tem območju. Zanimivi so pisani mozaiki na vsaki izmed plošč, ki prinašajo podobe tipičnega pohorskega cvetja in rastlinja. V letu 1978 jih je izdelal Ive Seljak-Čopič.

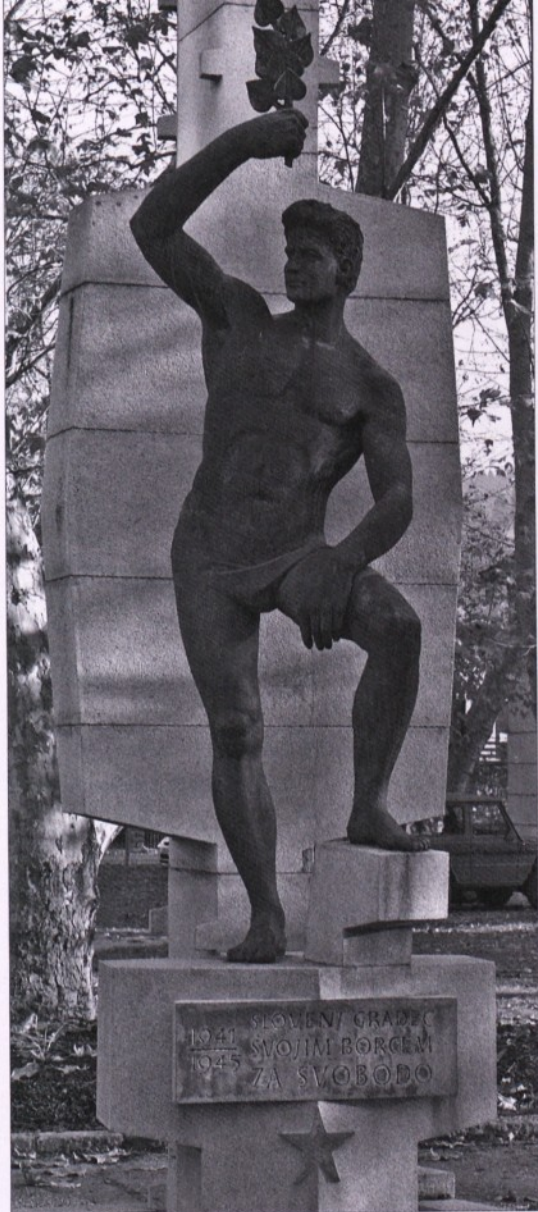

Betonski kip avstrijskega kiparja Hermana Walente, po tridesetih letih »bivanja« v Slovenj Gradcu končno na primerni lokaciji

Koroška pa ni bila le znamenito prizorišče zadnjih bojev druge svetovne vojne, saj so se na mejnih prehodih z Avstrijo in pred Dravogradom spopadli tudi leta 1991. V nesmiselnih bitkah, ki niso odločale o ničemer, so življenja izgubili trije mladeniči, vsi iz Slovenj Gradca, kjer so jim postavili spominsko obeležje. Intimen in nevsiljivo tradicionalističen kip je prispevala slovenjgraška akademska kiparka Naca Rojnik. Vse drugačen pa je pomnik pri Dravogradu. Ob cesti pred vhomom v mesto namreč stoji čudno strašilo, izdelek lokalnega ljubiteljskega likovnika. Na žalost pri postavitvi obeležja ni sodelovala nobena izmed poklicanih strok, kar kaže le na to, da se razmere tudi v današnjem času, ko beseda profesionalizem ni več psovka, niso prav nič izboljšale.

Enako, ali pa še bolj občutljivo kot spomeniki, so v dialogu z ambientom javne plastike, ki nastopajo same zase, zgolj s svojo estetsko prisotnostjo in nagovorom brez drugotnih vsebinskih poudarkov. Na Koroškem gre pri tovrstni zapuščini najodličnejše mesto simpoziju Forma viva na Ravnah, ki se je izvirnima projektoma nacionalnega pomena v Kostanjevici in Portorožu pridružil leta 1964. To je bil čas, ko je proizvodnja jekla v prenovljeni in razširjeni predvojni železarni sredi Mežiške doline doživljala največji razcvet, hkrati z njo pa se je razvijal tudi kraj, saj so ga intenzivno pozidavali z novimi bivalnimi soseskami. Medtem ko so monumentalna kiparska dela v Kostanjevici in Portorožu vseskozi bogatila galerijo skulptur na sklenjeni lokaciji v okolici slikovitega cistercijanskega samostana in na koščku morske obale v Seči, je bila na Ravnah ideja drugačna. Kiparji so dela ustvarjali za izbrane in določene urbane prostore, sprva med stanovanjskimi bloki na Čečovju, kasneje pa na poudarjenih točkah širšega mestnega okoliša. Izvirna ideja je celo predvidevala postavitev skulptur na premišljeno odbrane lokacije, kjer bi kot svojevrstne likovne atrakcije in slikoviti vedutni poudarki v smislu prostorskih koordinat določale izhodišča za urbanistično načrtovanje razvoja mesta. Izredna zamisel seveda nikoli ni doživela dosledne realizacije v praksi, kljub vsemu pa se je trideset skulptur, ki so jih na sedmih simpozijih med letoma 1964 in 1989 izdelali kiparji z vseh koncev sveta, v tolikšni meri vraslo v vizualno podobo središča doline ob reki Meži, da so kljub poudarjeno abstraktni likovni govorici postale njegov nepogrešljiv del in simbolni izraz več kot tristo let stare tradicije fužinarstva v teh krajih.

Ob bok Formi vivi na Ravnah bi lahko postavili tudi pomembno kiparsko zbirko na prostem, t. i. Gaj miru na Štibuhi v Slovenj Gradcu. Na relativno majhnem prostoru, ki zagotovo ni najprimernejši, saj je odmaknjen na rob mesta in v specifični šolski okoliš, najdemo dela znanih kiparjev iz nekaterih republik bivše Jugoslavije, med drugimi

Spomenik zmage - tipični izdelek slovenskega socrealizma

Jovana Soldatovića, Ane Bešlić, Draga Tršarja in celo Ivana Meštrovića, čeravno lahko bronasto Perzefono brez slabe vesti uvrstimo med mojstrova slabša dela. Že dalj časa se razvijajo načrti, da bi skulpture približali staremu mestnemu jedru, kjer ob ohranjenih ostankih srednjeveškega obzidja v zadnjih letih pospešeno urejajo sprehajalne poti. Ta sprememba bi jim zanesljivo dobro dela. Kakšne pasti pa, resnici na ljubo, čakajo plastike v urbanem okolju, dobro ponazarja zgodba s postavitvijo betonskega kipa avstrijskega kiparja Hermana Walente, ki je v tridesetih letih »bivanja« v Slovenj Gradcu zamenjala kar več lokacij in ob koncu doživela pravo sabotažo z nemogočo postavitvijo na neprimernem prostoru parkirišča pred t. i. Keramiko, medtem ko je le nekaj metrov vstran sredi urejene zelene površine nanjo čakal idealen prostor – in jo v letošnjem poletju, hvala bogu, tudi dočakal.

A opisani primer ni edina tovrstna kontroverza (učenjaški spor) v mestu z dolgo in bogato likovno

kulturo, ki je tudi njegov zaščitni znak. Ali bi bilo bolje reči vasi oz. trgu? Saj kot edini spodoben in dovolj častivreden prostor za postavitev javne plastike v očeh domala vseh, ki se trudijo za pompozno likovno podobo središča Mislinjske doline, nekaj velja le Glavni trg! Kot da Slovenj Gradec nima sosesk, ki bi jih bilo manj obremenjujoče za sporočila večstoletne, celo srednjeveške dediščine, moč oblikovati z novimi, svežimi in urbanistično prepričljivimi pristopi, pri katerih je vključitev javne plastike nemalokrat tisti presežek, s katerim so zaokrožene uspešne realizacije. Kaos, ki danes vlada na osrednjem mestnem trgu, je posledica niza nerodnih odločitev, za katere ima malo prej zgoraj omalovaževani kip zmage, ki je pred dvema desetletjema osamljen v svoji veličini kraljeval pogledu v osi trga od nekdanjih južnih mestnih vrat k severnim, resnici na ljubo, še najmanj zaslug. Začelo se je seveda z Venetskim konjem Oskarja Kogoja, postavljenim na centralno točko v starem mestnem jedru, na poudarjeno simbolnem mestu, več kot primernem za javni spomenik, a najbrž takšen, ki bo povezan s kulturno zgodovino mesta častitljive starosti. Nekakšno stilizirano kljuse z mestom nima prav nobene stične točke, vprašljiva je celo njegova ideološka provenienca, vezana na ultranacionalistične štorije o praizvoru nebeškega slovenskega naroda. Skulptura tudi ni polnokrvni kiparski izdelek, temveč dizajnirani konj brez jezdeca, pobran s friza vaške situle in bizarno povečan v naravno velikost, brez dvoma zategadelj nima kaj iskati na klasičnem spomeniškem podstavku. Po obrtniški plati gre sicer za vrhunski livarski izdelek, po svojih likovnih kvali-

KULTURA

V sklenjeni zgodbi, ki jo v sprehodu po mestu doživimo ob ogledu Bratuševih fontan, je postal Kogojev konj še bolj moteč, likovna in vsebinska kolizija nagrmadenih sporočil pa komaj še znosna.

Stilizirano Kogojevo Venetsko žrebe - moderni dizajn, klasični podstavek in napačna lokacija

Je torej postavitve krhke umetnine Mirsada Begiča pred galerijo le začasna?

tetah pa močno zaostaja. Kljub temu je konj še vedno na osrednjem mestu, ki ga je kljub (medlim) protestom stroke nonšalantno izbral avtor sam. Neprimerno več idejnega tkiva je v realizaciji treh fontan akademskega kiparja Mirka Bratuše, ki na treh lokacijah trga sestavljajo Vodnjak življenja, obeležje Slovenj Gradcu kot mestu glasnik miru Združenih narodov. Večplastna sporočilnost zasnove, v kateri celo odmeva oblikovna ideja najslavnejšega izmed vseh slovenskih vodnjakov, Robbovega v Ljubljani, je – ne nazadnje – »organ-ska« tudi zaradi namestitve na mestih, kjer so nekoč, pred napeljavo vodovoda, stali mestni vodnjaki (štirne). V sklenjeni zgodbi, ki jo v sprehodu po mestu doživimo ob ogledu Bratuševih fontan, je postal Kogojev konj še bolj moteč, likovna in vsebinska kolizija nagrmađenih sporočil pa komaj še znosna. A tudi to ni bilo dovolj! Hvalevredna odločitev sveta Mestne občine za postavitve spomenika enemu izmed največjih, zagotovo pa najbolj slavnih Slovenjgradčanov v 20. stoletju, Jožetu Tisnikarju, in bržkone utemeljen izbor akademskega kiparja Mirsada Begiča kot avtorja likovne zamisli, je zvođenela z neprimerno, povsem ponesrečeno postavitvijo v bližini konja, znova v osi Bratuševih fontan. Poduhovljena in fascinantna tekstura bronaste kompozicije kljub klasični portretni glavi na primeren način in v skladu z nenavadno ter samosvojo poetiko velikega slikarja zahteva utišano kontemplacijo, ki seže stopnjo višje od običajne spomeniške sporočilnosti. Presežek Begičeve sugestivne likovnine pa je

s postavitvijo v entropično okolje dinamičnega in vsakdanjega urbanega prostora, kjer se med sabo bijejo vsakovrstni, tudi najbolj banalni vizualni impulzi, povsem razvrednoten. Krhka umetnina, zasanjana v pajčevino arhetipskih civilizacijskih poudarkov, bi potrebovala ambient, ki bi mu sama narekovala vzdušje, morda v zelenju parka, pa vendarle ob obljudeni sprehajalni poti na robu starega mestnega jedra; kot odlična alternativa je bil –

Mirka Bratuše Vodnjak življenja na treh lokacijah slovenjegraškega Glavnega trga

denimo – na voljo prostor na robu parka pri bolnišnici v križišču Partizanske in Gosposvetske ulice. Morda pa je bila postavitev pred galerijo le začasna, saj je obeležje do današnjega dne še vedno brez napisa, ki bi tujcu razkril ime upodobljenega?

– Spomeniki so bili od nekdaj najbolj izpostavljeni nosilci simbolne dimenzije vsake ideologije, zato so jih bili ljudje pripravljani v svojem času po božje častiti, že v naslednjem trenutku pa se jim brez zadržkov odpovedati in se jih s pravo iracionalno mržnjo celo po vandalsko lotiti. S podobnimi dilemami se po zasuku temeljnih ideoloških predznakov družbenega življenja srečujemo tudi v naši deželi. Brumni povojni revolucionarni režim je v skladu s svojo doktrino poskrbel za zajeten presežek tovrstne spomeniške krame, ki je na gosto posejana po vsej deželi. Kam torej z njo?

Vodnjak življenja ...

Z najmanj stroški in najlaže bi bilo seveda počakati, da se manj zaželjeni opredmeteni označevalci preživete ideologije preprosto amortizirajo in gredo v odpis, a takšno ravnanje je strokovno nevzdržno. Ohraniti vse brez izjeme kot nekakšen bizarni okras glavnih trgov slovenskih podeželskih mest je gotovo nesmisel, čeprav je prehitra pozaba še pred nekaj leti izredno popularnih, v rdeče odetih komemoracij pred temi objekti množičnega oboževanja zgolj metanje peska v oči

Vodnjak življenja ...

in bržkone nedostojno retuširanje zgodovine. Ali lahko k temu, da se odrečemo nekaterim največjim skrupulom, ki jih je v obliki agresivnih pomnikov narodila megalomanska mitomanija prejšnjega režima, odločilno pripomore umetnostnozgodovinska stroka s sistemom strokovnega vrednotenja, zlasti v smislu vrednotenja estetske, umetniške kvalitete vsakega posameznega spomenika?

Koliko k vsemu temu lahko pripomore zakonodaja v smislu zaščite in varovanja konkretnih spomenikov na terenu? Ali je ta strokovno dovolj precizna, da se je dovolj ravnati po njenih napotkih?

Kako je na drugi strani s postavljanjem novih spomenikov? Ali institut javnega natečaja za javno delo nudi kompetentno osnovo za izbiro najkvalitetnejše realizacije in kolikšen je pri tem vpliv stroke? V kolikšni meri gre pri tem za sodelovanje umetnostnih zgodovinarjev z arhitekti in urbanisti ter – predvsem – krajinarji, ki s poglobljeno analizo prostora pravzaprav postavljajo temeljna izhodišča za vsak tovrsten kreativni poseg v ambient?

S takimi in podobnimi vprašanji so se v okviru strokovnega posveta na temo spomeniške dediščine in javne plastike na Slovenskem na zborovanju leta 1999 v Črni na Koroškem ukvarjali slovenski umetnostni zgodovinarji. V zaključkih posveta in v skladu z aktualno dnevno prakso se je pokazalo, da so odgovori na ta vprašanja še vedno trd oreh tudi za stroko samo, kaj šele za druge, odločilnejše forume in službe, ki vplivajo na oblikovanje krajin in prostora v tej deželi.

Marko Košan
(foto: Jože Repas)

Pomisleki ob fasadi

– namesto Glose

KULTURA

Na tem mestu bi lahko – in bi morali brati Glosa mag. Vinka Ošlaka o moralnih, zgodovinskih in estetskih dilemah ob postavitvi še enega obeležja v – s spomeniki zasičenem – mestnem jedru Slovenj Gradca. (»V sklenjeni zgodbi, ki jo v sprehodu po mestu doživimo ob ogledu Bratuševih fontan, je postal Kogojev konj še bolj moteč, likovna in vsebinska kolizija nagradenih sporočil pa komaj še znosna.« Iz članka Marka Košana *Javne plastike in spomeniška zapuščina v drugi polovici 20. stoletja na Koroškem*, stran 78).

Glosa je bila že postavljena in grafično opremljena s fotografijami in opombami urednika, tako rekoč v tiskarni skupaj z ostalimi, manj »spornimi« stranmi *Odsevanj* ... A je avtor zaradi odkritih nasprotovanj tekst raje umaknil, kot da bi spreminjal trditve oziroma zamolčal stališča, mi jih je navedel in pod katera se je podpisal. Avtorjevo odločitev spoštujem in sem jo kot urednik, čeprav nerad, sprejel in uresničil.

Mag. Vinko Ošlak je spoštovan in ugleden avtor, filozof, publicist in esejist, esperantist, prevajalec ter moralna avtoriteta; in ne nazadnje dolgoletni sodelavec *Odsevanj*, zato je ta neljubi zaplet toliko bolj neprijeten in ga ne morem(o) pomesti pod uredniško preprogo, to bi bila žalitev avtorjeve osebnosti in njegovega dela, več, zahrbtna diskreditacija. Za revijo je to velik moralni minus, madež čez ugled publikacije, saj trpijo nepristranskost ter odprtost za dialog, takorekoč, ogroženi sta resnica in pravičnost.

Magistru Vinku Ošlaku, vsem prizadetim in vam, spoštovani bralci, se opravičujem za nastalo neljubo situacijo z željo, da jo bomo zmogli v bodoče pravočasno rešiti in preseči. In v duhu strpnega dialoga zastaviti jasno, argumentirano kritično besedo za žgoče, delikatne in sporne teme, tudi za obeležje na fasadi. Da se ne bi, po nepotrebnem, zaskrbljeno spraševali kaj se skriva za fasado ...

Blaž Prapótnik, urednik

Obeležje na fasadi cerkve sv. Elizabete v Slovenj Gradcu – dilema o (ne)primernosti lokacije še vedno buri duhove. Obeležje in njegova postavitve, čeprav gre za izjemno občutljivo temo iz obdobja naše zgodovine, zaradi mnogih nepremišljenosti ne delujeta v smislu sprave, saj izživata in razvnamata strasti, namesto da bi jih pomirjala. Za nameček pa je napis na plošči, vsaj prvi del, presplošen, nenatančen ali – milo rečeno – zgodovinsko ohlapen. Po drugi svetovni vojni je bila tu vendarle še vojna za Slovenijo – upajmo, da zadnja –, ki je prav tako terjala žrtve.

(foto: Jože Repas)

Od ideje do presežka / 1954 - 2004 /

ali jubilejno leto za Koroško galerijo likovnih umetnosti v Slovenj Gradcu

Program Koroške galerije likovnih umetnosti smo v jubilejnim letu 2004 poimenovali Kvadriga, saj smo ga razdelili na štiri sklope in jih simbolično poimenovali po četverovpregi z dirkajočimi konji, ki so simbol zmagooslavja, in kvadratom, simbolom ustvarjalnega sveta. Praznujemo namreč petdeset let od rojstva ideje, da živa kultura postane stalnica v mestu z bogato zgodovino in dediščino.

Leta 1954 so v Slovenj Gradcu domači študenti začeli ambiciozno razmišljati, da bi kulturno razgibali mestece. Marijan Gnamuš, Primož Simoniti in Mirko Zdovc so ustanovili t. i. Akademsko skupino, ki je kmalu dobila številne pristaše in sodelavce. Podprla jih je tudi občinska oblast, ugledne družine iz Slovenj Gradca, mestni župnik Jakob Soklič in - ne nazadnje - tega leta je v Slovenj Gradec prišel tudi akademski slikar Karel Pečko, ki je pozneje prevzel vodenje novo ustanovljenega Umetnostnega paviljona (uradno ustanovljen 11. maja 1957). Sprva so organizirali predavanja, ki so jih poimenovali Likovni razgledi, kajti želeli so osvestiti ljudi, jim približati umetnost, jih poučiti o bogati kulturni dediščini ter jih hkrati navdušiti za sodobno likovno ustvarjanje. Vedno številni likovni publikli so predavali najuglednejši strokovnjaki, kot so Edvard Ravnikar, Bogo Teply, Emilijan Cevc, Branko Rudolf, Sergej Vrišer, Marko Šlajmer, Branko Kocmut, Branka Tancig in drugi, na zaključnem debatnem večeru septembra leta 1956 pa so izoblikovali pobudo, da bi Slovenj Gradec dobil stalne razstavne prostore in začel zbirati likovna dela. Občinski ljudski odbor jim je željo izpolnil in še istega leta so dobili prostore v nekdanji mestni hiši na Glavnem trgu. Prva likovna razstava na pobudo Akademске skupine pa seveda še ni bila v teh prostorih, temveč se je zgodila že prej, prostor jim je odstopila kar trgovina na Glavnem trgu - saj so razstavili laboratorijsko kuhinjo in jo imenovali - Švedska kuhinja. Ljudje se še spominjajo, da je to bila zanje resnična novost, saj so bili vajeni le kredenc in bivalnih kuhinj. Tako je prav Švedska kuhinja simbolično prinesla v Slovenj Gradec nove čase in odprla prostor za nove ideje. Kuhinja je pomenila rojstvo zamisli, ki je pozneje postala gibalno likovne (in tudi druge) kulture v Slovenj Gradcu in na Koroškem. V znanih družbenih razmerah in bolj kot ne ruralnem okolju (čeprav je mestece dobilo mestne pravice že davnega leta 1267!) je beseda sredi petdesetih let prejšnjega stoletja o bivalni kulturi in sodobnem likovnem ustvarjanju pomenila novost in resnično odmevnost. Že v šestdesetih letih je Umetnostni paviljon stopil na mednarodno prizorišče. Na pobudo aktivnega mladinskega kluba Združenih narodov na slovenjgraški ekonomski šoli je zaživela zamisel o mednarodni likovni razstavi. Tako se je torej začelo. Kultura je postala v Slovenj Gradcu gibanje, prav je

torej, da se temu fenomenu v jubilejnim letu posebej posvetimo.

Prvi programski sklop v tem letu je tako vezan na predstavitev tistih avtorjev, ki dobro vzpostavljajo dialog s stalnimi zbirkami in siceršnje razstavno in zbiralno politiko galerije. Predstavili smo dela slikarja mlajše generacije iz Maribora Boruta Popenka ter slikarja srednje generacije Tuga Sušnika iz Ljubljane, sicer tudi znanega teoretika in predavatelja na Akademiji za likovno umetnost v Ljubljani. V drugi polovici leta (v okviru tradicionalnih novoletnih srečanj!) nas bodo nagovarjala dela domačina, slikarja in pedagoga Luke Popiča, čigar ustvarjalni pendant bo slikar Jože Marinč iz Kostanjevice na Krki. Razstava obeh slikarjev bo nekaj posebnega tudi zato, ker bosta svoja dela razstavila tako v Slovenj Gradcu in Kostanjevici, kjer bo specifična prostorov obeh galerij zanju pomemben izziv, hkrati pa tudi izražen genius loci obeh okolju zavezanih slikarjev.

Drugi programski sklop smo posvetili umetnikom, ki so živeli z mejo in jo sami kot pripadniki različnih kultur še posebej občutili. Gre za Franka Vecchieta, Draga Druškoviča in Valentina Omana, katerih dela odražajo samosvojo poetiko in umetniške koncepte, pa vendar jih združuje kultura prostora med Avstrijo, Italijo in Slovenijo.

Preden pa smo se posvetili osrednjemu letošnjemu projektu iz tretjega programskega sklopa, smo v aprilu gostili 15. tradicionalno razstavo domačih in umetnostnih obrti. Ta je ne le znova pokazala, koliko ustvarjalnega potenciala premorejo rokodelska prizadevanja v Sloveniji in kako so ljudje polni idej, temveč je tudi potrdila tezo, da je naša kultura v tem segmentu nekaj posebnega.

Tretji programski sklop pa smo poimenovali kar projekt Kuhinja - od ideje do presežka 1954 - 2004. Z razstavo, ki smo jo postavili v osrednji razstavni termin od 9. julija do 30. septembra, smo poskušali zaobjeti tako čas, ki je spodbudil ideje pri Akademski skupini, kot njihovo smelo načrtovanje in moč zamisli, ki so v nadaljevanju porodile presežke. »Pripoved« smo tako začeli s tremi eminentnimi slovenskimi slikarji - Maksimom Sedejem, Marijem Pregljem in Marjanom Dovjakom, ki skozi intimistični in tradicionalni nagovor že nakazujejo nove čase, zlasti slednji je sočasen z aktualnimi trendi v svetu. Torej povezovanje starega z novim in zavedanje, da je le v sožitju z dediščino mogoče imeti vizije za naprej, je rodilo sadove. Vizije na razstavi Kuhinja vzpostavljajo sodelujoči umetniki s svojimi projekti. Sodelovalo 30 ustvarjalcev, restavracija Teranga iz Gradca, Design center Gorenje in zbiralec Ferdinand Leitinger iz Radelj ob Dravi z zbirko jedilnega pribora. Ideje umetnikov so izzvenele včasih nenavadno in

KULTURA

Praznujemo namreč petdeset let od rojstva ideje, da živa kultura postane stalnica v mestu z bogato zgodovino in dediščino.

šele globlji vpogled nam je razkril njihovo preroštvo. Razstava je bila zasnovana tako, da ni ostala statična, ves čas postavitve smo jo nadgrajevali, v septembru pa je bilo dogajanje še bolj zgoščeno, kajti to je bil mesec performans, povezanih s Kuhinjo.

Četrty programski sklop v letu 2004 pa je vezan na kiparstvo s poudarjenim odnosom na prostor in čas. V okviru tega smo že izvedli postavitev »Sledi« oblikovalke stekla Tanje Pak v cerkvi sv. Vida v Dravogradu. Znotraj stalnih zbirk je kiparsko sporočilo umestila tudi umetnica Waltraut Gschiel v okviru mednarodnega projekta Femina 2004, na Dunaju pa sta nas zastopali s projektom Plazma Zvonka Simčič in Tanja Vujinovič. V ta okvir bomo jeseni umestili še dela kiparja Matjaža Počivavška. Ta je eden izmed najvidnejših slovenskih kiparjev, ki je s prečiščenim odnosom do forme posebnost v slovenskem prostoru, na Koroško pa ga veže zlasti izbrana materija – železo. Napovedujemo razstavo, ki bo resnično za »sladokusce«. Ob tem pa moramo poudariti, da je oktober še posebej posvečen spominu na prvega modernega kiparja v Slovenji, našega rojaka – Franca Bernekerja. Njemu v čast bomo posvetili kiparske delavnice pod vodstvom Nace Rojnik (dela umetnice so v dialogu z multimedij-skim umetnikom Sašom Vrabičem v septembru tudi predstavili v galeriji ZDSLU v Ljubljani).

Sicer pa se je v letošnjem letu galerija veliko posvečala mladini. Kreativne delavnice so bile zlasti v poletnih mesecih, v jeseni pa bodo še posebej intenzivne. Tradicionalna dogajanja v okviru prireditve ob dnevu OZN so vedno namenjena mladim. V novembru bomo predstavili še zelo aktivno in uspešno likovno šolo iz Opave (Češka), razstavljali bodo njihovi učitelji in učenci, sledila bo recipročna razstava koroških likovnih pedagogov in učencev v Opavi.

To so torej naši konji, na katere smo stavili v letu 2004! Nič manj intenzivno pa ni bilo delo, ki je zadevalo

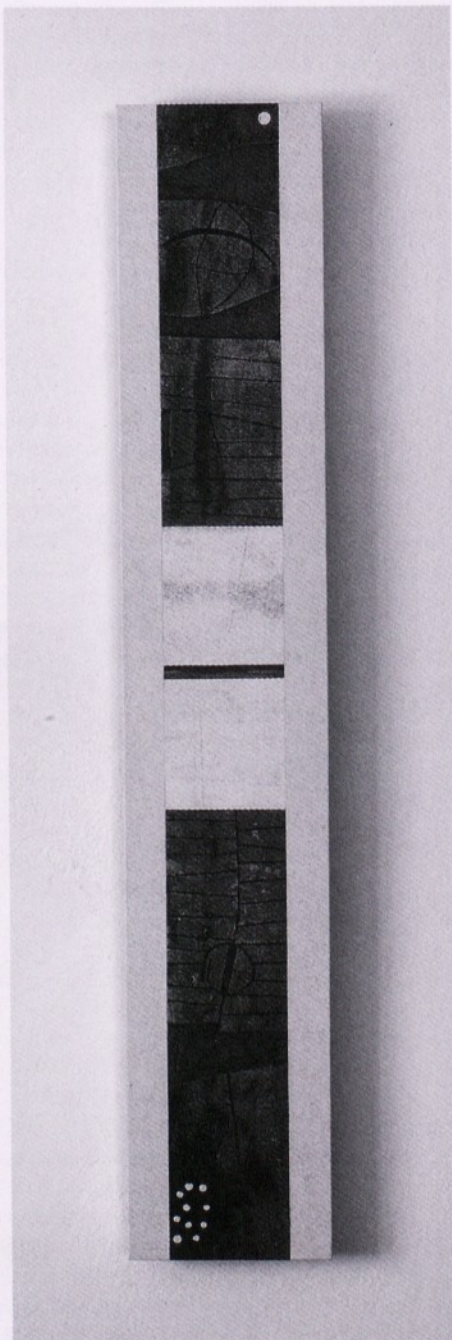
stalne zbirke. V sozvočju s programom Kvadriga 2004 sta živeli zlasti stalni zbirki del Jožeta Tisnikarja in Bogdana Borčiča. V letošnjem letu pa smo postali bogatejši še za 60 del koroškega slikarja Valentina Omana, umetnin, jih je podaril galeriji, uspelo pa nam je tudi odkupiti mapo sedmih litografij svetovno znanega slikarja Zorana Mušiča iz cikla Nismo poslednji! Tudi delo za muzej socialne estetike Pina Poggija bo kmalu rodilo rezultate...

Zbirke in živa razstavna dejavnost gresta tako v naši galeriji z roko v roki enako intenzivno po začrtani poti. Le tako ostajamo aktualni in privlačni za

likovno publiko in umetnike, ki se radi odzivajo povabilom, naj razstavljajo pri nas. To ni nepomembno, saj smo se s takšnim načinom dela uveljavili tudi v tujini. Pred nami so velike priprave na leto 2005: ob šestdesetletnici OZN bo Slovenj Gradec spet prizorišče velike mednarodne likovne razstave. Dali smo ji delovni naslov Živeti, saj je svet v akutnem stanju. Pretresajo ga uničujoči konflikti in spori, nekateri dobivajo svetovne razsežnosti. Živeti s temi dejstvi in v takšnem svetu pomeni boriti se za preživetje. Odpira se nam torej osnovna eksistencialna dilema: Ali lahko v tem svetu preživimo in živimo svoja mala življenja? Ob velikih zgodbah živimo drobne vsakdanje zgodbe... izziv za umetniški projekt torej, takšen, ki bo slišan tako v domačih kot tujih okoljih in bo opozarjal na problematiko vojn in človeške agresivnosti, vendar bo teža projekta usmerjena na optimizem in na zaupanje v človeka. Tu lahko odigrajo mesta, ki so jim združeni narodi podelili prestižni naziv glasnik miru pomembno vlogo!

Umetniki in umetnost, predvsem pa človeška zainteresiranost in nepasivnost lahko v resnici spreminjajo svet na boljše. Tuji problemi so tudi naši problemi! Angažirati se za javno dobro je veliko poslanstvo!

Milena Zlatar

Luka Popič, *Brez naslova*, 2003,
85 x 15 cm, mešana tehnika

MLADINSKI KULTURNI CENTER SLOVENJ GRADEC

Mladinski kulturni center (MKC) Slovenj Gradec deluje kot organizacijska enota Javnega zavoda Vetrnica, ki ga je letos ustanovila Mestna občina Slovenj Gradec.

Osnovna naloga centra je, da organizira in izvaja programe oziroma dejavnosti, ki so namenjene predvsem mladim ter njihovemu kreativnemu preživljanju prostega časa. Program je zasnovan tako, da 'pokriva' različne interese ter starostne skupine. Ob tem se je potrebno zavedati, da je pojem 'mladina' zelo kompleksen. Starostni razpon tistih, ki jih je mogoče uvrstiti v tovrstni pojmovni okvir, se širi. V ciljno populacijo MKC sodijo tako osnovnošolci kot tudi tisti, ki so, denimo, že izpolnili svoje študijske obveznosti. Tako velike razlike v starosti terjajo raznolik in pester program, da lahko vsakdo najde kaj zase. Poleg tega je potrebno upoštevati tudi različne interese in potrebe, ki se javljajo med mladimi, saj so pomemben dejavnik v procesu oblikovanja posameznikove osebnosti. Vsekakor pa je kvantiteta, kvaliteta in kontinuiteta programov odvisna od sredstev, ki jih za mladinske programe neposredno nameni občina ali pa so pridobljena na temelju lokalnih, državnih ter evropskih razpisov.

Program, ki smo ga izvedli v letošnjem letu, je zaznamovan s številnimi raznolikimi aktivnostmi. Konec meseca januarja smo pripravili koncert *Špil maraton*, na katerem so nastopile neveljavljene lokalne glasbene skupine. V februarju smo organizirali okroglo mizo z naslovom *Deluj-sodeluj!* Povabili smo vsa sodelujoča društva, klube, organizacije ter druge institucije, ki posredno ali neposredno vključujejo v razne dejavnosti mlade v občini Slovenj Gradec. Osnovni namen je bil vzpostaviti stike ter spodbuditi sodelovanje med MKC in drugimi institucijami. Žal pa odziv ni bil preveč spodbuden, ne po

obisku ne v smislu sodelovanja (vsaj na začetku). V pustnem februarju je uspešno stekel Valentinov osnovnošolski likovni natečaj z naslovom *Nekoga moraš imeti rad ...* K sodelovanju smo povabili vse osnovnošolce iz naše mestne občine. Zadnjo soboto v mesecu je gostovala gledališka skupina KD iz Črneč: uprizorili so komedijo *Barillonova poroka*. Marec je bil namenjen modi. V sodelovanju s Srednjo šolo Muta smo organizirali modno revijo, na kateri so nastopili dijaki in dijakinje, skupina, ki je dosegla na državnem tekmovanju prvo mesto. V aprilu gre izpostaviti punk-rock koncert hrvaške skupine *Hladno pivo* ter mladih slovenjegraških glasbenih skupin, koncert, ki smo ga pripravili skupaj z društvom *Gral*. Maj je bil športen. Navduševali smo se nad košarkaško tekmo med slovenjgraško in ravensko gimnazijo. Zmaga domačih! Bili smo tudi na tridnevem indijanskem taboru na Vernerici ter uživali ob

KULTURA

Likovni natečaj je v MKC privabil najmlajše

poslušanju glasbe kranjske skupine *Miss.Bee*. Junij je pozdravil počitnice z dvodnevним festivalom mladinske kulture - *Kultfestom*. Po počitnicah sta nas zabavali gledališčnici iz Teatra Gromki s predstavo *Špohtl girls*, najmlajše pa je razveselil enodnevni festival *Živžav*.

Letos smo organizirali sedemnajst različnih delavnic, ki jih pripravljamo vsako 1. in 3. soboto v mesecu za otroke in imajo namen razvijati ustvarjalnost, drugače, pomenijo kreativno zapolnitev sobotnega dopoldneva. So brezplačne. Prisluhnili smo devetim različnim glasbenim prireditvam, si ogledali štiri razstave, poslušali štiri strokovna predavanja in opravili dve knjižni predstavitvi. V okviru Zavoda Mladina, ki skrbi za mednarodno mobilnost mladih, smo uspešno prijaviili projekt Mladi na ulicah Slovenj

Gledališka predstava - komedija *Barillonova poroka*

Gradca; le-ta je povezal mlade, ki jih zanima fotografija in fotografiranje.

V MKC je mladim na voljo info(rmativna) točka, kjer je omogočen brezplačen dostop do interneta in drugih koristnih informacij v zvezi z izobraževanjem, aktualnim mladinskim dogajanjem doma in na tujem, zasvojenosti, o raznih oblikah pomoči itd.

Z julijem smo naš delovni prostor razširili. S sanacijo podstrešja smo pridobili likovni atelje, razstavno galerijo, ki služi tudi kot večnamenski prostor za izvedbo raznih prireditev, manjšo sobo za izvajanje otroških ustvarjalnih delavnic ter temnico, ki jo bo upravljalo na novo ustanovljeno Koroško fotografsko društvo. V kletnih prostorih, ki so namenjeni predvsem gledališkemu ter koncertnemu dogajanju, ves teden vztrajno vadi več mladih še neujavljenih glasbenih skupin in posameznikov. Dvakrat tedensko je v naših prostorih šahovska šola Šahovskega kluba Slovenj Gradec.

Modna revija z glasbo ...

Kiparska delavnica v MKC

Želimo, da bi k sodelovanju pritegnili kar največ posameznikov in mladinskih organizacij oz. institucij, ki se ukvarjajo z mladimi. Želimo tudi, da bi ti tvorno sodelovali in pomagali oblikovati program v duhu – mladi za mlade. Do sedaj nam je uspelo navezati kar nekaj stikov s posamezniki, pa tudi ustanovami.

V prejšnjem šolskem letu smo v sodelovanju s prostovoljci, dijaki slovenjgraške gimnazije, uspeli nuditi brezplačno učno pomoč osnovnošolcem. Skupaj z Zavodom za zdravstveno varstvo Ravne smo ob mednarodnem dnevu voda (22. marec) pripravili strokovno predavanje za srednješolce. Sodelovanje je uspešno steklo tudi s Klubom koroških študentov, društvom Metulji ter društvom Gral, kajti skupaj smo pripravili več prireditev zabavne in izobraževalne narave.

V novem šolskem letu smo uspeli vzpostaviti sodelovanje tako s srednjo ekonomsko šolo kakor slovenjgraško gimnazijo v zvezi z obravnavo obveznih izbirnih vsebin. Pripravili smo sedem različnih delavnic, ki bodo kontinuirano delovale vse šolsko leto; nekaj prostih mest v delavnicah smo pustili odprtih tudi za druge interesente.

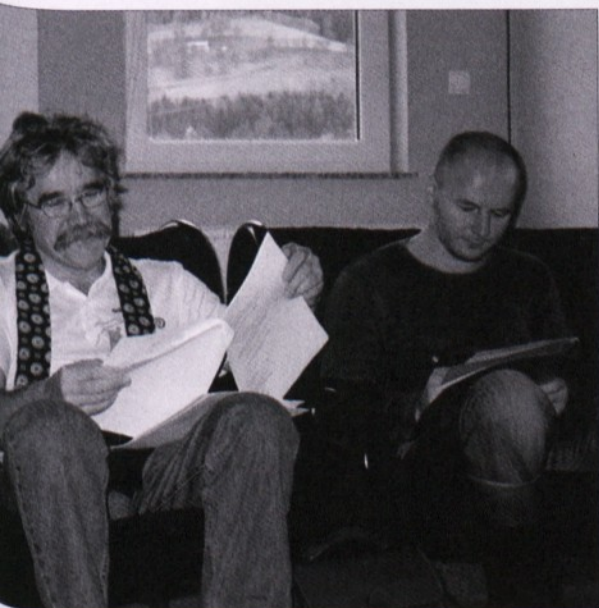
Naša vizija in vodilo sta, da MKC postane pomembno kulturno in izobraževalno središče v Slovenj Gradcu ter razviden element mladinske kulture tudi v koroški regiji. Med člane bi radi pritegnili kar največ mladih, ki bi s svojimi idejami, interesi in potrebami sooblikovali program in aktivno dogajanje. Prizadevamo si ohraniti samoiniciativnost ter kreativnega duha mladih, česar številni dejavniki ne podpirajo, temveč silijo v pasivnost in neangažiranost. Želimo, da bi MKC postal pomemben soustvarjalec pozitivnega kulturnega ozračja in vzgib mladostne energije in da bi tako prispeval k oblikovanju pozitivnih vrednot posameznikov ter njihovih življenjskih ciljev.

Lucija Čevnik

5. PESNIŠKA OLIMPIADA

V Dravogradu je bila 13. in 14. novembra Pesniška olimpiada, peta po vrsti: organizatorji so bili Klub koroških študentov, območna izpostava JSKD Dravograd ter Klub OSA. Ideja se je porodila leta 1999: tedaj je mlada koroška pesnica Vesna Roger Lužnic pripravila prvo tovrstno srečanje mladih pesnic in pesnikov, živečih v severnem delu Slovenije. Srečanja je bilo namenjeno dijakom in študentom, v prvi vrsti uveljavljajočim se pesnikom, ki bi se želeli poučiti o strokovnih oz. teoretičnih vprašanih pesniškega ustvarjanja, hkrati pa tudi soočenju mnenj in razprav o vprašanih, ki zadevajo objavljanje in uveljavljanje dosežkov v slovenskem prostoru. Že tedaj so določili, da najboljši avtor srečanja (tekmovanja) dobi knjižno nagrado kot potrditev, da velja uspeh nadgrajevati. Vsekakor taka srečanja pomagajo udeležencem, da si izmenjajo izkušnje tako glede strokovnih spoznanj kakor iskanja možnosti za tisk.

Olimpiada je organizirana v smislu 'pesniških' delavnic: letos sta jih vodila odlična mentorja, in sicer Andrej Makuc, profesor slovenskega jezika, pisatelj in režiser, in dr. Artur Štern, metabiolog. Ob živahnih razpravah smo zastavljali številna vprašanja in iskali odgovore nanje: največ so zadevala teme, kaj poezija je in kakšen pomen ji družba namenja. Vsestransko veljavnih odgovorov razprave niso potrdile ...

Mentorja Andrej Makuc in Artur Štern sta se s kritično resnostjo zatopila v nastala besedila

Udeleženci so si zastavili tudi nalogo napisati pesem, v kateri naj vsakdo izpove, čemu piše. Zavzete razprave so pomagale razjasniti, kaj pesem je, kaj je umetniško, kaj neumetniško, kateri so kriteriji, ki opredeljujejo tako delo, kaj pomeni znanje jezika in obvladovanje sloga in oblik itd. Med kriteriji je bilo močno poudarjeno načelo izvirnosti, izrazne dovršenosti, celovitosti ter kohezivnosti, se pravi prvini, da stvari ne smejo biti v nasprotju same s sabo. Vsekakor niso nepomembni tudi kriteriji, ki zadevajo evokativno resonanco oziroma čustvene odzive pa povezanost in zaveza-

Mentor Andrej Makuc in udeleženci pesnikovanja ...

nost znotraj določenega kulturnega ozračja in zgodovinskih tokov ter polnost, ki bodi ustvarjalčeva vznesenost itd. Ob vsebinskih in doživljajskih vzgibih smo ugotovili, da se prisotni večinoma ukvarjamo z ljubezensko tematiko, in si pritrdili, da je ta večna, prvinska in neizčrpna. Vprašali smo se, češ kako je mogoče, da ta ali oni motiv vzdrži rodove in rodove, je vreden novih podob in je znova in znova živ? Kakor vedno prisotno vprašanje, ali obstajata dve vrsti pisanja, moško in žensko: pretehtalo je mnenje, da vsekakor obstaja nekaka prednostna tematika, ki daje slutiti tako delitev, a to ne more biti pravilo, še manj, kadar gre za izrazne razsežnosti, saj je dovolj prostora za "mešane" upodobitve, ki odsevajo osebnostno noto avtorjevo in njegov odnos do življenjskih pojavov in ustvarjalnih ciljev. Nekako samo po sebi se je zastavilo tudi vprašanje, zakaj so pesniki uspešnejši v primerjavi s *pesnicami*? Med odgovori je največja

KULTURA

Vprašali smo se:
»Kako je mogoče, da en predmet vzdrži kot zadeva, ki je vredna vedno nove introspekcije in je vedno znova živa?«

pozornost veljala tistemu, da družbeni vzorci, podedovani iz prejšnjih časov, še vedno prevladujejo in da pesnice ostajajo mnogokrat zunaj javne afirmacije, včasih tudi zaradi manj izpostavljenih delovnih dolžnosti, dostikrat pa tudi drugih preobremenjenosti.

Tudi letošnji program je nekako potekel po običajnem scenariju: delavnice, literarni večer, druženje, skupne in individualne razprave o vprašanih ustvarjanja. Povem naj, da smo nekateri udeleženci pogrešali, denimo, kakšen izlet po Koroški, da bi spoznali podobo življenja te pokrajine, kulturne ustanove, ljudi, ki v njih delajo, kulturni utrip. Včasih se zdi, da delo ni postorjeno, če se ljudje prepuščajo gibanju oziroma niso 'priklenjeni na delovni stol v študijskem kabinetu'? Toda nam, ki se trudimo s poezijo, je gibanje v navideznih svetovih nuja, ki nam pomeni spodbudo in polet, da neobstoječe svetove prenašamo v realnost in jo tako skušamo preseči.

Zmagovalci letošnje pesniške olimpiade: 1. mesto je osvojil Gregor Lozar, 2. so si enakovred-

no delile pesnice Kristina Kočan, Eva Ferlež in Tjaša Razdevšek. Izbor je upošteval postopek 'najšibkejšega člana', drugače, vsi smo tajno odločali o stvaritvah, ki smo jih predložili v oceno, in tako s poprečjem določili vrstni red, dokončno besedo pa sta imela mentorja - Andrej Makuc in dr. Artur Štern. Zaključni večer olimpiade je poživil glasbenik Borut Mori.

Povedati pa kaže, da so se med potekom olimpiade predstavili tudi člani skupine Catherine Circle (Katarinin krog), ki po zaslugi ameriške pisateljice in pesnice Catherine Copich Van Noy deluje od študijskega leta 2002/2003, v Sloveniji pa pod okriljem Mladinskega kulturnega centra v Mariboru od začetka študijskega leta 2003/2004. Pesniki in pesnice tega kroga (Tadej Braček, Eva Ferlež, Tomislav Kiš, Kristina Kočan, Lidija Petkovič) pišejo tudi v angleškem jeziku in se redno shajajo na debatnih večerih, kjer razpravljajo o vprašanih pesništva in literature v sodobnem času.

Tomislav Kiš

Luka Popič, Brez naslova, 2002, 90,5 x 70,5 cm, akril in olje na platno

OB JUBILEJU

Pihalni orkester Slovenj Gradec slavi

Pihalni orkester Slovenj Gradec ponovno slavi. Sedem let je minilo od izdaje zadnjega obsežnega almanaha, izšel je ob petdesetletnici nepretrganega delovanja orkestra. Tam je prvič omenjen tudi pisni vir, ki poroča o ustanovitvi mestne godbe leta 1934.

Toda nekateri novi dokumenti posredno dokazujejo, da so o takem glasbenem sestavu začeli Slovenjgradčani razmišljati že v letu 1904, se pravi v času, ko so ustanovili Narodni dom, organizirali narodno čitalnico in »snovali narodno godbo«. Torej letos mineva od teh dogodkov že sto let.

Jubileji so vedno priložnost, da se ozremo v preteklost, ocenimo delo in razmislimo, kaj nas čaka v prihodnje.

Kot rečeno, podatkov o preteklosti je že kar nekaj, natisnili smo jih v prvi izdaji almanaha. S posebnim ponosom pa se bomo spominjali ustvarjalnega obdobja zadnjih petih let, kajti orkester je dokazal, da sodi med prvih pet elitnih tovrstnih zborov v Sloveniji. Dokazal se je tako doma kakor na tujem. Ob tem kaže poudariti, da so uspehi plod trdega in vztrajnega dela, kar dokazuje tudi drugi almanah o pihalnem orkestru, publikacija, ki smo jo izdali ob letošnji (tudi) jubilejni slovesnosti.

Po treh zaporedno osvojenih zlatih plaketah na tekmovanjih v drugi kakovostni skupini smo se leta 1998 odločili, da preizkusimo glasbeno znanje in moči v prvi, ki združuje najboljše tovrstne orkestre v Sloveniji. Leta 1999 smo v Krškem osvojili ponovno zlato plaketo in tako dobili vstopnico za tekmovanja v elitni koncertni skupini in naš orkester se je leta 2000 prvič pomeril z najboljšimi v Sloveniji in osvojil srebrno plaketo. Dokončno se je potrdil na zadnjem tekmovanju najboljših tovrstnih ljubiteljskih slovenskih godb v Trbovljah in zbral 96,8 točk, kar je pomenilo najvišje priznanje – zlato plaketo s pohvalo. Poleg domačih tekmovanj smo se udeležili tudi mednarodnih. Kar dvakrat smo nastopili v avstrijskem Vöcklabrucku, zatem tudi v Kopru. Mednarodne žirije so nam vedno priznale najzlahtnejša odličja – zlate plakete. Koncertirali smo še v Češkem Krumlovu, Varpaloti na Madžarskem, Piacezi v Italiji, Wolfsbergu in na Dunaju, kjer smo na pobudo Zveze slovenskih godb na tradicionalnem (dvajsetem) festivalu pihalnih orkestrrov zastopali našo državo. Javni sklad Republike Slovenije za kulturne dejavnosti nas je povabil k sodelovanju na vse-slovenskem taboru pevcev v Šentvidu pri Stični. Naš orkester je spremljal največji pevski zbor v

Sloveniji, kar je pomenilo prestižno priznanje. Odmevno smo sodelovali še na prireditvi Dnevi slovenskega godbeništva v Velenju, glasbenem srečanju, posvečenem skladatelju in mojstru Bojanu Adamiču. Nastopili smo tudi na letošnjem vseslovenskem srečanju upokojencev v Turiški vasi.

Samoumevno je, da orkester redno prireja koncerte v domačem kraju in okolici. Med tradicionalne prireditve štejemo božično-novoletni koncert, vse bolj odmevna sta tudi tako pomladanski in poletni nastop v Slovenj Gradcu, posebno doživetje pa predstavlja izvajanje animirane filmske glasbe. Sicer pa je znano, da naš orkester izvaja zelo širok izbor zahtevnih skladb – od klasične, zabavne in narodne glasbe do standarnih koračnic.

Orkester je poleg številnih nagrad in priznanj za uspehe in kakovostno rast v zadnjem obdobju prejel najvišje priznanje za kulturne dosežke v občini – Bernekerjevo nagrado, letos pa še priznanje Turističnega društva Slovenj Gradec.

Ob tej priložnosti naj poudarim, da smo hvaležni vsem Slovenjgradčanom, ki nas moralno in materialno podpirajo, in želim, da bi tako naklonjeno razumevanje in sodelovanje razvijali tudi v prihodnje.

Zahvaljujem se upravnemu odboru društva, godbenikom, še posebej umetniškemu vodji, dirigentu Petru Valtlu, za skupne napore in ustvarjalne oziroma umetniške dosežke, in vsem prisrčno čestitam!

Rudi Verovnik

Pihalni orkester Slovenj Gradec

KULTURA

Orkester je poleg številnih nagrad in priznanj za uspehe in kakovostno rast v zadnjem obdobju prejel najvišje priznanje za kulturne dosežke v občini – Bernekerjevo nagrado.

GOSTOVANJA OKTETA LESNA

KULTURA

Za naš oktet je bila velika čast, da nas je vodstvo SNPJ, tokrat že tretjič, povabilo v ZDA kot edino kulturno skupino iz Slovenije, ki je sodelovala pri praznovanju njihove 100-letnice.

Ob stoletnici ustanovitve Slovenske narodne podporne jednote (SNPJ) smo člani slovenjegraškega okteta Lesna od 25. marca do 5. aprila letos ponovno, tokrat že tretjič, obiskali naše rojake v ZDA. Na turnejo je z nami potoval tudi harmonikar Boštjan Konečnik, absolutni prvak na diatonični harmoniki v svoji kategoriji, naše popotovanje pa je reportažno ovekovečil znani slovenski filmski režiser Andrej Mlakar.

SNPJ je največja slovenska bratovska organizacija v Ameriki, saj ima več kot 40.000 članov, ki so organizirani v skoraj 250 klubih po vseh državah ZDA. SNPJ je bila ustanovljena leta 1904 v Chicagu v državi Illinois z namenom, da bi se slovenski priseljenci bolje organizirali in povezali ter tako ohranjali svojo kulturo. V stotih letih delovanja je SNPJ razvila mnoge dejavnosti, saj med drugim nudi življenjsko zavarovanje svojim članom, organizira kulturne, športne in družabne prireditve in festivale, štipendira mlade člane in izdaja tedenski časopis Prosveta, ki člane brezplačno seznanja z lokalnimi in mednarodnimi dogodki in novicami iz Slovenije.

Pred dvanajstimi leti, ko smo na povabilo SNPJ prvič gostovali v ZDA, smo bili člani okteta Lesna prvo živo kulturno znamenje zgodovinskega dogodka, ko je Slovenija postala enakopravna članica Združenih narodov - prvi smo namreč zapeli slovensko himno pod našo zastavo, ki je plapolala pred palačo Združenih narodov v New Yorku, in sicer 3. avgusta 1992.

Iz gostovanja pred dvema letoma pa nam bo še posebej ostal v spominu nastop v New Yorku, kjer smo zapeli na ruševinah World Trade Centra, na tako imenovani točki Ground Zero, v spomin žrtvam terorističnega napada.

Za naš oktet je bila velika čast, da nas je vodstvo SNPJ, tokrat že tretjič, povabilo v ZDA kot edino kulturno skupino iz Slovenije, ki je sodelovala pri praznovanju njihove 100-letnice.

V prvem delu turnee smo gostovali v slovenskih domovih v San Franciscu in v Fontani, predmestju Los Angelesa, torej v Kaliforniji. Oba koncerta sta bila pred polnima dvoranama ob odličnem razpoloženju poslušalcev, s katerimi smo po prireditvi vsi skupaj postali en sam velik pevski zbor. Presenečeni smo bili nad pozornostjo, s katero so nas sprejeli, danes že druga in tretja generacija izseljencev, ki žive v daljni Kaliforniji na skrajnem zahodu ZDA. Tudi nekaj naših koroških rojakov je bilo med njimi, kot Janez Pogorelčnik iz Šentjanža pri Dravogradu, ki nas je prijazno povabil na svoj dom v enem izmed najlepših predmestij Los Angelesa. Lahko rečem, da nam je Kalifornija z naravnimi lepotami, blago klimo in odprtimi ter prijaznimi ljudmi dobesedno zlezla pod kožo. Kar težko smo se poslovili od te, s 34 milijoni prebivalcev ene izmed največjih in najbogatejših držav v ZDA, ter odleteli nazaj proti vzhodu v Pennsylvanijo oz. v Pittsburgh.

Oktet Lesna na turneji čez lužo s »frajtonarjem« Boštjanom Konečnikom

V četrtek, 1. aprila, smo po štirih urah leta iz Las Vegasa pristali v Pittsburghu, kjer smo nadaljevali našo turnejo. Med vsemi nastopi je bil nedvomno najpomembnejši v soboto, 3. aprila, v hotelu Hilton v Pittsburghu, kjer je bila osrednja proslava ob 100-letnici ustanovitve SNPJ. Na prireditvi je bilo mnogo uglednih gostov tudi iz Slovenije z Milanom Kučanom na čelu. Doletela nas je izredna čast, da smo bili na to prireditev povabljeni, kakor rečeno, kot edina kulturna skupina iz Slovenije.

Naslednje jutro smo se zelo zgodaj z avtomobili odpeljali v 300 km oddaljeni Cleveland, kjer smo na cvetno nedeljo zapeli pri slovenski maši pred več kot tristo udeleženci, med katerimi jih je bilo skoraj 100 oblečenih v narodne noše. Bil je presunljiv dogodek, saj smo začutili, kako se naši izseljenci borijo za ohranjanje svoje kulturne identitete. Kot je dejal naš gostitelj v Clevelandu, Joe Valenčič, je to vsako leto najbolj slikovit dan med njimi. Še isto popoldne smo bili povabljeni kot posebni gostje v Slovenski društveni dom na 22. srečanje Button Box Bash - festival harmonik, ki ga vsako leto organizira ga. Cilka Dolgan. V treh dvoranah je nastopilo 15 ansamblov pred več kot 1000 razigranimi poslušalci. Še posebej je naše gostitelje navdušil Boštjan Konečnik, saj ga po nastopu številni ljubitelji »frajtonarce« kar niso hoteli spustiti iz dvorane.

Po dvanajstih dneh turnee smo, po zagotovilih naših gostiteljev, predvsem Josepha C. Evanisha, predsednika SNPJ, izvrstno opravili svoje poslanstvo in tako obogatili stoletnico praznovanja te nedvomno največje slovenske organizacije v ZDA.

Že leta 1992, ko smo prvič gostovali v ZDA, smo vzpostavili pristen in prijateljski stik z eno najstarejših, prav zanesljivo pa največjo slovensko organizacijo v tej deželi, vsak naslednji obisk pa je te odnose še poglobil. Člane SNPJ smo že petkrat gostili v Slovenj Gradcu, nazadnje letos poleti, ter tako na neposreden način spodbudili potrebo izseljencev po spoznavanju in druženju v domovini.

Franjo Murko

Janezu Mrdavšiču v spomin

»Le v delih svojih sam boš živel večno.«

S temi besedami pesnika in z ljubeznijo do rodne grude v srcu so se podali trije možje na pot: Voranc, Sušnik in Janez. Vsem trem je najprej tujina pokazala svoj mačehovski obraz, Janezu še kot otroku v izgnanstvu, in spomini so jih spremljali na križevem potu. Spomin na furmane in bajtarje Voranca, spomin na izdane fužinarje Sušnika in obrazi olcarjev in knapov so delali družbo Janezu vse do srečne vrnitve v rodni kraj.

Leta in poti so jih med seboj ločevali, misel na dom in spoštovanje do časti vredne zgodovine svojih dedov in očetov pa je bila vsem enaka: svetu pokazati njih pravo podobo in oplemeniti njih misel in besedo. Kar ni dokončal Voranc v svojih nesmrtnih delih, je nadaljeval Janez, kot da sta se dogovorila v svojem poslednjem romanu *Skozi soteske*. Nedokončano delo Sušnika v novo zgrajeni gimnaziji na Gradu je dvaindvajset let nadaljeval Janez kot profesor in štirinajst let kot ravnatelj Študijske knjižnice.

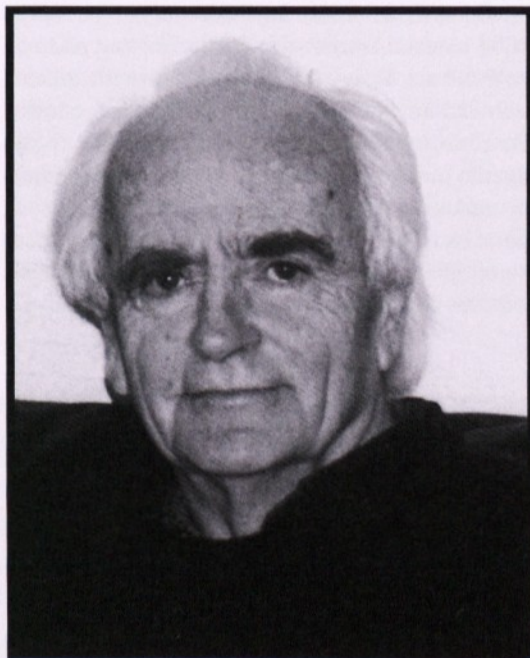
Vorancevo besedo, ki smo jo mnogi skušali približati ljudem v pesmi, dramskih in filmskih upodobitvah, je Janez oplemenil z znanstvenimi študijami na simpozijih in jo vgradil v temelje svetovne literature. Med mnogimi knjigami, publikacijami in zapisi, ki jih je ustvaril in so v nestrokovni javnosti manj znani, pa je vsakomur razumljiva knjiga *Krajevna in domača imena v Mežiški dolini in obeležja na spominskih ploščah padlih v narodnoosvobodilni borbi*.

Ko je zbiral imena kmetij in hiš, je skoraj vse poznal in mnoge obiskal in je v njih gledal popotovanje svojega rodu po strminah Uršlje gore in Pece in prislunil njihovim govorici. Ni jih zapisoval kot zgodovinar ali krajinar, temveč kot član njihove družine s spoštovanjem in ljubeznijo. Kadar se je ustavil ob zaraslem spomeniku padlega borca, so se mu povrnilo spomini na izgnanstvo svoje narodnozavedne družine. Besede v spomin padli žrtvi za svobodo, ki so vklesane v kamen, ni zapisala roka, v kamen jih je vklesalo srce in v vsakem je skrit spomin na pokojna brata v izgnanstvu.

Spoštovani Janez! Danes smo se zbrali tukaj ne za slovo, temveč za pozdrav in zahvalo za vse, kar si storil Koroški v čast in slavo. Od zgodovine se ni mogoče poslavljati in tudi spoštovanje ne pozna slovesa.

Tu smo zbrani tvoji prijatelji, znanci in sodelavci in mnogi od tisoč tvojih dijakov, ki si jim bil učitelj, vzgojitelj in tudi kot oče tolažnik v težkih trenutkih življenja.

Vsa številna priznanja in medalje, ki so ti jih namenile kulturniške organizacije in oblastniki, ne

Janez Mrdavšič (1928 – 2004)

morejo nadomestiti čustev in tihe neizrečene zahvale tvojih dijakov, ki so se kot plod tvoje setve razkropili po svetu in so postali strokovnjaki in v srcih nosijo tvojo oporoko, češ vaša ožja domovina je Koroška in vaša pesem je materina beseda.

Odšli so trije možje in izpolnili pesnikove besede: »Le v delih svojih sam boš živel večno.«

Odšli so in za njimi prihajajo mladi, deseteri, stoteri, ki bodo njih setev pomnožili.

Pripoved o Koroški še ni dokončana in njena pesem še ni izpeta, ker je večna podoba naroda in njegove kulture.

Mitja Šipek

Opomba:

Janez Mrdavšič je izdal naslednje knjige: zbirko črtic *Utrujeno otroštvo* (1975), literarizirano (prvi del) avtobiografijo *Skozi soteske* (1997), *Krajevna in domača imena v Črni na Koroškem in njeni širši okolici* (1988), *Dr. Alojz Kuhar – Skica za oris njegovega življenja in dela* (1988), *Krajevna in domača imena v Mežiški dolini* (2001) ter uredil več zbornikov (skupaj z uredniškimi odbori): zbornik referatov o Vorancu *Odmev živega človeka in krajine* (1983) in (skupaj z dr. Jožetom Pogačnikom) zbornik referatov *Prežihov Voranc (1893-1993)*, *Med Peco in Pohorjem* (1986), *Spomeniki in znamenja NOB v Mežiški dolini* (1990), *fotomonografijo Mežiška dolina* (1993), za katero je prispeval tudi besedilo *Med Olševo in Dravogradom*. Razni zapisi in krajše razprave so raztreseni po različnih revijah, ciklu *haikujev* (14) pa je objavil v zadnji (letošnji spomladanski) številki *Odsevanj* (53/54).

Uredništvo

HOMMAGE PISATELJICI

KULTURA

Šele pozneje sem spoznala, da je slovenščina poseben jezik, a ta čudesnost, pravzaprav moje občudovanje, je ostalo.

Društvo hrvaških književnikov je 21. aprila 2004 objavilo smrt svoje članice 73-letne pisateljice Sunčane Škrinjarić, avtorice dvajsetih mladinskih del in vrste romanov in novel za odrasle. Posebej znana je njena *Ulica prednikov*, ki jo imamo tudi v slovenskem prevodu. Sunčana izhaja iz umetniške družine. Literarne gene, podedovane po babici Zofki Kvedrovi, je prenesla tudi na hčer Sanjo Pilić, ki se z deli za mladino in odrasle uspešno uveljavlja v hrvaški književnosti.

pisma s pozabljenimi in morda dragocenimi znamkami, prekrasne razglednice z vseh strani sveta, časopisi, podstrešje, polno čudes, počene ročno izdelane porcelanaste posode, neverjetno hitre sanke; odraščala sem v neobičajnem, a spodbudnem okolju.

Zgodaj sem se naučila brati in s petimi leti sem s pravim pohlepom brala vse, kar mi je prišlo v roke. Brala sem slikanice, knjige za otroke, dokopala pa sem se tudi do Zofkinih knjig, tako čudnih

Sunčana Škrinjarić

Mira Škrinjarić

Zofka Kvedrova

Sunčana Škrinjarić je rada prihajala v Slovenj Gradec. Z mamo Miro ali s prijateljem – hrvaškim pesnikom Josipom Severjem. Čeprav že njena mama ni bila rojena v Sloveniji, je bilo v Sunčani zelo živo hrepenenje po deželi in jeziku babice Zofke. Vezi s sorodniki v Sloveniji družina nikoli ni imela, zato je bil mami Miri in njej Slovenj Gradec z okoliškimi hribi in prijaznimi ljudmi mesto uresničitve teh hrepenečih sanj.

Sunčana je hodila na izlete v bližnjo okolico, si ogledovala mestne zanimivosti in navezovala stike z ljudmi. Srečevala se je tudi s slikarjem Jožetom Tisnikarjem. Na zadnjem obisku v Slovenj Gradcu leta 1998 si je ogledala njegovo veliko retrospektivno razstavo. Oba sta odšla onstran, a s svojimi deli sta si ustvarila in zapustila trajno sled, zato bosta vedno ostala tudi tu.

Oktober 2003 mi je Sunčana poslala svoje *Zapise o Zofki*, ki so bili pripravljene za objavo v prvi hrvaški izdaji *Misterija žene*. Pripisala je željo, naj jih prevedem in objavim. Iz osem strani dolgega teksta sem njej, njeni mami Miri in babici Zofki Kvedrovi v spomin pripravila sledeči zapis:

V hiši knjige in slike, stare fotografije in stara

in ne dovolj razumljivih. Zofke, ki je umrla pet let pred mojim rojstvom (1926. leta), si nisem mogla zamišljati kot prave babice. Ni bila taka, kot sem jih doživljala v otroških zgodbah. Nosila je meni popolnoma neznano ime Zofka, za katerega nikoli prej nisem slišala, a je pravzaprav izpeljano iz dostojanstvenega in modrega imena Sofija.

Mislila sem, da so Zofkine knjige napisane v nekem namerno začaranem jeziku, za katerega nisem našla rešilnega ključa. Šele pozneje sem spoznala, da je slovenščina poseben jezik, a ta čudesnost, pravzaprav moje občudovanje, je ostalo. Zakaj so nekatere besede podobne ali celo enake našim, včasih z drugim pomenom, a nekatere popolnoma nerazumljive? Zamišljala sem si, da je to skrivnostna igra, izmišljena nalašč zame. Prebedela sem cele noči ob branju pod rjuho z baterijsko svetilko v roki. Zofkin svet je bil mračen in brezupen, njene knjige, tiste, ki sem jih prebrala prve, morda tudi ne razumela, so bile težko breme mojega otroštva. Na srečo sem brala tudi drugačne knjige, primerne moji starosti.

V slovenski Loški Potok na meji s hrvaškim Gorskim Kotarjem sem prišla prvič na skromno proslavo stoletnice rojstva babice Zofke

(1878–1978). Ta kraj, v katerem je preživela mlada leta, me je očaral kot nekaj najlepšega in najbolj divjega; v sanjsko lepih lesenih hišicah nagačeni medvedi in druga divjad, lovske trofeje ... Tudi moja mama, najmlajša Zofkina hči Mira, rojena v Zagrebu 1911. leta, je bila takrat prvič v kraju, kjer se po pisateljičinem opisu lomi kraška burja v nepreglednih borovih gozdovih, na meji Kranjske in hrvaškega Gorskega Kotarja, tam pri Prezidu in Čabru ... v nekdanjem najbolj siromašnem in najbolj odmaknjenem kraju Slovenije.

Hrvatari so se imenovali sezonski gozdni delavci, največ sekači, ki jih je Zofka živo opisala v istoimenski realistični noveli. V letih 1880 do 1914 so bili to pogumni in požrtvovalni moški iz

računljiva in diplomatsko zadržana. Storit nekaj norega, pa bo, kar bo! Takoj je bilo jasno, da bo izid katastrofalen, a vseeno se je moralo zgoditi.

Zofka je živela hitro in pogumno; rodila je tri deklice, se ločila od prvega moža, drugi jo je zapustil, urejala je književne in ženske časopise, si dopisovala z mnogimi znanci in neznanci, s pomembnimi in nepomembnimi ljudmi – niti malo pa ni mislila na svoje dobro. Ob svojem pisateljskem talentu je imela v sebi tudi nek samouničevalni nagon. Imela je možnost, da vsaj svoja zreła leta preživi udobno in varno, a je vedno izbirala najtežje poti, sama je največ delala proti sebi.

Med mnogimi knjigami s posvetili tedanjih pisateljev so najpomembnejše tiste, ki ji jih je poklonil Ivan Cankar, našla pa sem tudi otroško

KULTURA

Bil je to čas, ko so bile knjige drugačne, dotikali smo se jih previdno, skoraj pobožno. Ostal mi je ta običaj, morda samo meni dragocena družinska popotnica.

teh krajev, ki so dnino služili na Hrvaškem s težkim fizičnim delom.

Naslov *Misterij žene* je vzbujal v mojih zgodnjih letih posebno zanimanje. Tam so bile besede, ki jih nikakor nisem mogla razvozlati ... *zastрупila se mestna vlačuga* – kaj je to? Kaj to pomeni?

»Ah, ti!« se je jezila mama. »Vedno bereš tisto, kar ni zate. Beri *Vladko*, *Mitko* in *Mirico*, to je o nas. O meni in mojih sestrah. Samo jaz sem bila najmlajša, še v plenica, zato je o meni najmanj.«

Čeprav se v tistih časih ni veliko fotografiralo, je ostalo kar precej Zofkinih fotografij, spremljajo jo od zgodnje mladosti, ko deluje kot resna in lepa sufražetka, do zadnjih let življenja, ko se je očitno prezgodaj postarala in se prepustila neki melanholiji. Čudovite domišljajske frizure v mladosti in ravni utrujeni lasje v zadnjih letih, prepleteni s sivimi. Vse je minilo tako hitro in dramatično, nekaterim se mudi, neskončno nekam mudi. Zofka je bila med njimi, kot da se nikakor ne more ustaviti, umakniti in razmisliti. Imela je strast, zaupanje, nedolžno odkritosrčnost, verjetno se je zamerila mnogim ... Hitre, silovite poteze, ki porajajo nasprotja in sovraštvo. Zdi se, da ni bila niti malo pre-

Župančičevo *Ciciban in še kaj*. Posvetilo je z energičnim rokopisom, podobnim maminemu, napisala Vladoša. »Mami za god! Vlada, 1916.« Hčerka je mami podarila otroške pesmice, v tem vidim neko čudno nežnost. Čez tri leta je umrla, mama je nikoli ni prebolela.

Nekateri sledovi ostanejo, nekateri se izgubijo. Najbolj so mi iz otroštva ostali v spominu portreti moje babice in dedka in angelski kip sestre Vladoše, potem knjige, pisane v napol razumljivem jeziku, v lepi starinski secesijski vezavi in z ilustracijami. Bil je to čas, ko so bile knjige drugačne, dotikali smo se jih previdno, skoraj pobožno. Ostal mi je ta običaj, morda samo meni dragocena družinska popotnica.

Tako Sunčana Škrinjarić o sebi, o svoji babici in tudi o mami Miri. Vse tri je ulica prednikov že odpeljala na Mirogoj. Sunčana je v tej slovenski družinski veji gotovo zadnja, ki je bila globoko intimno vezana na deželo svojih prednikov, deželo slovenske pisateljice Zofke Kvedrove.

Helena Horvat

ODLIČJA MESTNE OBČINE SLOVENJ GRADEC ZA LETO 2004

KULTURA

Ob občinskem prazniku mestne občine je Občinski svet Mestne občine Slovenj Gradec razglasil dobitnike občinskih odličij za leto 2004, podelil pa jih je na slovesni seji Matjaž Zanoškar, župan Mestne občine Slovenj Gradec.

Za častno občanko je občinski svet razglasil **Štefko Kučan** iz Ljubljane, soprogo nekdanjega predsednika Republike Slovenije **Milana Kučana** in Slovenko leta 2002, za zasluge pri utrjevanju Slovenj Gradca kot mesta glasnik miru in njegovega mednarodnega kulturnega ugleda v luči pravic in dolžnosti soproge predsednika države; nagrado je podelil **Ivanu Mihevu** iz Turiške vasi za življenjsko delo pri razvoju tehniške kulture v Mislinjski dolini oziroma občini Slovenj Gradec; občinske plakete pa **Jožetu Kacijanu** iz Starega trga, **Martinu Vižintinu** iz Slovenj Gradca in **PGD Golavabuka** za tvorna prizadevanja in cilje, ki so jih dosegli z vztrajnim in tvornim delom na svojih delovnih področjih.

Ivan Mihev (rojen leta 1910 v Turiški vasi), upokojenec, je oral ledino pri uveljavljanju tehniške kulture v Slovenj Gradcu in Mislinjski dolini, ugled tega dela pa je segel v regionalni, slovenski in tedanji jugoslovanski prostor, kar potrjujejo mnoga najodličnejša priznanja in nagrade, ki so mu jih podelile radioamaterske in letalske organizacije. Zanimala so ga številna področja, a največje uspehe je žel prav v radioamaterstvu, prizadevanjih za ustanovitev Radia Slovenj Gradec (danes Koroški radio) ter uveljavljanju letalstva v Mislinjski dolini, ukvarjal se je še z ljubiteljskim filmarstvom, fotografijo, kinooperaterstvom in kot sodelavec RTV Slovenija z meritvami moči radijskih in televizijskih oddajnikov na Uršlji gori ter strokovnim svetovanjem.

Ivan Mihev je v Mislinjski dolini kot prvi razvijal radioamatersko dejavnost pred petinsedemdesetimi leti in več, se pravi v času, ko je začel oddajati ljubljanski srednjevalovni oddajnik v Domžalah, ali drugače, v času, ko je radioamaterstvo bilo pri nas še docela v povojih. Dejaven in prizadeven radioamater je bil vse življenje. Med drugim je bil pobudnik ustanavljanja radioamaterskih klubov na Koroškem in svetovalec mnogim, ki so se odločili naučiti se teh veščin. Širjenje radioamaterskih postaj v naši občini in zanimanje za nove tehnične možnosti sta pripeljala ta razvoj do pred leti največjega dosežka, ko so radioamaterji izdelali po svojih zamislih parabolično anteno in preko nje pošiljali radijske valove na Mesec, od tam pa so se odbijali do najbolj oddaljenih krajev

na Zemlji. Ivan Mihev, danes najstarejši še živeči radioamater v Sloveniji, se je srčno veselil vseh teh podvigov in dosežkov.

Najtesneje povezan s to ljubiteljsko njegovo dejavnostjo pa je podatek, da je pripravil vso tehnično osnovo za ustanovitev Radia Slovenj Gradec, danes Koroškega radia, posledično sta iz teh vzgibov nastala še Radio Alfa in Radio Laser. Mihev je postal upravnik, najprizadevnejši tehnik in upravljavec vseh radijskih naprav. Po zamenjavi srednjevalovnega oddajnika je Koroški radio postal moderna radijska postaja s sodobno tehniko in slišnostjo domala do Ljubljane in Celovca in še dlje. Tako so se Mihevove srčne pobude in zagrizeno vztrajno delo ob potrditvi in pomoči oblastnih ter strokovnih organov in delavcev Radia Ljubljana zlele v enotno hotenje - od ustanovitve najprej pospešeno razvijati ustanovo in dejavnost, se pravi od prve oddaje 10. junija 1962 do danes, ko se je Radio Slovenj Gradec oziroma Koroški radio razvil v nepogrešljiv medij, drugače, brez Koroškega radia danes ni hitrega in kvalitetnega informiranja na Koroškem.

Strokovno znanje in zavzetost za nove pridobitve pa sta Ivana Miheva pridružila delovni ekipi, ki je načrtovala in postavila radijske in televizijske antene na Uršlji gori oziroma določila moč slišnosti in vidnosti programov v Mislinjski dolini oziroma bližnji in tudi bolj oddaljeni okolici. Rezultati njegovih meritev in uresničenih predlogov so del kvalitete današnjih sprejemov teh signalov na tem območju, ob drugih podatkih pa so jih upoštevali tudi kot temelj za organizacijo dopisništva RTV Slovenija v Slovenj Gradcu oziroma televizijskih zvez s Plešivcem.

Ivan Mihev pa je zaslužen za pionirske zamisli in poznejše uresničitve načrtov, namreč, da bi v Mislinjski dolini dobili priložnost leteti, ustanoviti aeroklub in zgraditi letališče. Začetki segajo v čas pred drugo svetovno vojno, tudi prvi poskusni let z jadralnim letalom, ki ga je pilotiral prav Ivan Mihev, in pristankom na Štibuhu, kakor zamisli, kje naj bo letališče. Delo je pretrgala vojna, a zanesenjaki na čelu z Ivanom Mihevom so vztrajali in leta 1957 izročili namenu vzletno-pristajalno stezo v Mislinjski Dobravi, modernizirano in asfaltirano dobrih dvajset let pozneje, kar je trden temelj za športne, prireditvene, turistične in poslovne polete in možnosti za pripravo najrazličnejših državnih in mednarodnih tekmovanj, prvenstev, letalskih mitingov in tovrstnih in drugih prireditev večjega obsega v znamenju strokovnih in turističnih ciljev.

Tako je večdesetletno življenjsko delo Ivana

Miheva položilo temelje razvoju radijske dejavnosti v naši občini oziroma na Koroškem, pospešilo nje rast in modernizacijo, pomagalo vzpostavljati mrežo TV oddajnikov oziroma posrednikov za prenos slike in zvoka do vseh domov na našem območju ter približalo letenje kot šport, rekreacijo in poslovno dejavnost našim ljudem, kar omogoča tako nadpovprečne možnosti za kakovost športnih prizadevanj kakor ugled občinske skupnosti oziroma njenih vizij in načrtov za turistično prihodnost.

Nagrada Mestne občine Slovenj Gradec Ivanu Mihevu, pionirju in nestorju, ki je sejal zdrava semena teh dejavnosti, natančneje, tehnične kulture, pomeni potrditev temeljev teh spodbud in dosežkov ter priznanje za nesebično, srčno in z veliko ljubeznijo in vztrajnosti opravljeno življenjsko delo.

Štefka Kučan (Krpačeva Štefka, rojena 1938 v Šmartnu pri Slovenj Gradcu očetu Ivanu Krpaču, uglednemu kulturnemu delavcu, glasbenemu pedagogu, Maistrovemu borcu in aktivistu Osvobodilne fronte slovenskega naroda, in materi Mariji) je po nižji gimnaziji v Slovenj Gradcu in ekonomski šoli v Celju študirala na Filozofski fakulteti v Ljubljani angleški in francoski jezik in književnost. Na univerzi se je spoznala z Milanom Kučanom, študentom prava, se z njim poročila in rodila sta se jima hčerki Ana in Špela: Ana je doktorica znanosti in docentka na oddelku za krajinsko arhitekturo, Špela pa profesorica španščine, etnologije in antropologije. Štefka Kučan je po končanem študiju delala na Zavodu za mednarodno znanstvenotehnično in kulturno sodelovanje, nato v strokovni službi slovenskega parlamenta oziroma Državnega zbora Republike Slovenije do upokojitve leta 1995.

Po izvolitvi soproga Milana Kučana za predsednika slovenske države se je posvetila ustaljenim dolžnostim, ki jih imajo žene predsednikov držav, se pravi protokolarnim, humanitarnim in kulturnim nalogam. Med odmevnimi zasledimo ozaveščanje mladih za vprašanja ekologije, opozarjanje na skrb za begunce in socialno šibke, invalide in neozdravljivo bolne, podpirala je in še podpira izgradnjo pediatrične klinike, zastavila svoj ugled za široko osveščanje v boju proti raku, aidsu, odvisnosti od mamil, se zavzemala in se še za prostovoljstvo in filantropijo na vseh področjih, za projekte 'Ljudje odprtih rok', dobrotelne dejavnosti Slovenskega mednarodnega združenja žensk, za prizadevanja društev Sožitje in defektologov v okviru specialnih olimpiad za prizadete osebe ter za kulturne in športne prireditve za mladino in invalide itd. Tvorno je sodelovala kot predsednikova žena na konferenci v Varšavi ob 10. obletnici Konvencije OZN o pravicah otrok kakor tudi konferencah o vlogi žensk v trajnostnem razvoju v

Sofiji, spodbujanju aktivnosti UNESCO in UNICEF v New Yorku, demokratizaciji in enakopravnosti žensk v jugovzhodni Evropi na Ohridu ali borbi proti raku v Zagrebu in podobno.

Za soproge diplomatskih in drugih predstavnikov v Sloveniji je redno organizirala srečanja s slovenskimi uglednimi ustvarjalkami in javnimi delavkami o aktualnih kulturnih temah in projektih, še posebej tistih, ki sta jih OZN ali Evropska unija razglasili kot temeljno problematiko našega časa in za katero se kaže posebej angažirati. V okvir njenih protokolarnih dolžnosti je sodilo nastopanje ob različnih slovesnih in drugih priložnostih, pa tudi obiski vrtcev, šol, bolnišnic in sodelovanje z Rdečim križem, Karitasom, odbori mednarodnih humanitarnih organizacij itd.

Ves razpon njenega poklicnega in obdržavniskega dela ob možu Milanu je bil vpet v optimizem in vero v dobro za dobro ljudi in razcvet Slovenije, kar je seglo kot zgled tudi v našo občino in do naših ljudi. Zato smo ponosni, da je Štefka Kučan naše gore list, ponosni na vse, kar je prispevala k strpnosti in prijaznejšim odnosom med Slovenci, ponosni smo na njen zgled in pomembnost njenega posebnega dela, predvsem na to, kako se je zavzemala za pravice najmlajših in nemočnih, kar so potrjevala številna pokroviteljstva, srečanja in konference, ki so zavzeto zastavljale aktualna vprašanja in rešitve.

Še posebej pa smo ponosni na njeno zavezanost domačemu kraju in koreninam, pevski tradiciji družine Krpač, na njeno življenjsko pot, afirmacijo in promocijo Slovenj Gradca kot mesta glasnik miru tako v domovini kot tujini, starega mesteca, ki hiti v korak s časom, živi za kulturo, jo pospešeno razvija in utrjuje mednarodno sodelovanje v duhu idealov Združenih narodov.

In ne nazadnje smo ponosni na Štefko Kučan, ženo nekdanjega predsednika Republike Slovenije in Slovenko leta 2002, da ji je zibelka tekla v naši občini, predvsem pa, da je kot soproga bila vsestranska opora možu Milanu, najprej kot predsedniku predsedstva Republike Slovenije, zatem predsedniku Republike Slovenije, njegova vztrajna življenjska tovarišica, soproga in spremljevalka, in da je z njim požrtvovalno delila dobro in slabo v razgibanih letih slovenske zgodovine, predvsem v zapletenih časih osamosvajanja Slovenije in utrjevanja ugleda komaj rojene države, ponosni smo na njeno občutljivo, dostojno in dostojanstveno opravljeno delo, ki ga je od nje terjal položaj prve dame Slovenije.

Najvišji in prestižni naziv za Štefko Kučan - častna občanka mestne občine Slovenj Gradec - bodi zahvala za ugledno in s srcem opravljeno delo, ki ga kot zgled spoštujemo občani našega mesta in občine. Čestitamo!

(Za tisk pripravil T.T.)

KRONIKA KULTURNIH DOGODKOV

od začetka aprila do 30. septembra 2004

KULTURA

APRIL

V prostorih slovenjgraške knjižnice se je v mesecu aprilu zvrstilo kar nekaj prireditev: sproščene popoldneve je pripravila Marinka Lamprecht z delavnico pomladanskih vilinskih sporočil, živahno so klepetali o novih knjigah, Slavko Zgonc pa je z diapozitivi predstavil vrtna opravila v tem času. Triindvajsetega aprila se je ob svetovnem dnevu knjig v Osrednji koroški knjižnici dr. Franca Sušnika na Ravnah pogovarjal z bralci slovenski pisatelj Feri Lainšček.

Knjižni čajniki v Mladinski knjigi so dali naslov *Če bralec na rajžo gre*; z bralci sta se tudi tokrat pogovarjali Alenka Obretan Mestek in Darja Hribernik. V prostorih MK je predstavil Urban Klančnik, domačin iz Slovenj Gradca, svojo knjigo – roman *Kalius*.

V aprilu je Mladinski kulturni center organiziral v kulturnem domu v Starem trgu koncert legendarne hrvaške skupine *Hladno pivo*. Odprli so razstavo del mladinske kiparske delavnice, priredili koncert s Tadejem Vesenjekom in Jernejem Mažgonom – Jerryem, ob svetovnem dnevu knjige pa so otroci v ustvarjalni delavnici izdelovali knjižne ovitke in beležnice.

Pianistka Maja Kastratović in Liza Krpač

Glasbena šola Slovenj Gradec je priredila koncert učencev šole z gosti Glasbene šole Slavko Osterc iz Ljutomera ter organizirala združeni koncert godalnega orkestra s solisti: izvedli so ga glasbeniki Glasbene šole Slovenj Gradec in Zakladne umelecke šole iz Češkega Krumlova. Koncert je bil v kulturnem domu.

Čajnica Peč je na ogled postavila razstavo z naslovom *One life, one love* diplomirane slikarke Nine Kresnik, ki je tokrat predstavila jamajske motive.

Koroška galerija likovnih umetnosti je gostila 15. bienalno razstavo domačih in umetnostnih obrti. *Šege in pesmi pod lipo* pa je naslovila spomine na ljudsko izročilo Dušica Kunaver.

V cerkvi sv. Vida v Dravogradu so odprli razstavo del Tanje Pak z naslovom *Sledi*.

Družina Breznik poje na srečanju pevskih zborov

Javni sklad za kulturne dejavnosti RS in Zveza kulturnih društev Slovenj Gradec sta aprila skrbela predvsem za pevce. Najprej je bilo dvodnevno *Srečanje otroških in mladinskih pevskih zborov Mislinjske doline* v avli Druge osnovne šole Slovenj Gradec. V Šmartnem so se srečale otroške folklorne skupine iz Mislinjske doline, v Dravogradu pa je bila pod pokroviteljstvom izpostave JSKD Dravograd zaključna revija odraslih pevskih zborov Koroške – *Koroška poje 2004*.

Mariborski oktet

Folklorna skupina

Kulturno društvo Šmartno je v aprilu pripravilo jubilejni nastop ob trideseti obletnici delovanja folklorne skupine Rej.

Petdesetletnico pa so praznovali Štirje kovači: Koroški pokrajinski muzej je odprl razstavo v počastitev jubileja z naslovom *Naš pobje bo muzikant*. Ansambel Štirje kovači so jubilejni koncert odigrali v slovenjgraški športni dvorani.

Kulturni dom Slovenj Gradec je v mesecu aprilu poleg rednih filmskih predstav in izbire v art kinu organiziral še predstavo komedije Jake Šraufcigerja z naslovom *Nobena svija me več ne pokliče* in koncert filmske glasbe s pihalnim orkestrom Slovenj Gradec. Gostili so tudi osrednjo proslavo v občini Slovenj Gradec ob državnem prazniku, dnevu boja proti okupatorju: slavnostni govornik je bil Janez Stanovnik, predsednik ZZB Slovenije, v kulturnem sporedu pa je nastopil Partizanski pevski zbor iz Ljubljane.

V kulturnem domu v Starem trgu so domači gledališki ljubitelji premierno prikazali komedijo Neila Simona *Zares čuden par*, gostili pa so tudi Špas teater s komedijo v režiji Vinka Mödendorferja *Stewardese pristajajo*.

Knjižnica Ksaverja Meška je ob podpori Mestne občine Slovenj Gradec odprla v središču mesta Meškovo bukvarno, Društvo socialnih

Moški pevski zbor

dejavnosti Kolpingove družine Stari trg pa je organiziralo Philocafe, pogovor o filozofsko-socioloških vprašanjih z naslovom *Moški v iskanju moškosti*.

Zadnjega aprila/prvega maja o polnoči je Slovenija vstopila v Evropsko unijo: ob tej priložnosti je bilo povsod dovolj zabave, plesa, petja in kulturnega dogajanja.

MAJ

V prostorih knjižnice Ksaverja Meška so organizirali brezplačne informativne tečaje o uporabi e-knjižnice, živahen je bil četrtkov dopoldanski klepet o novih knjigah, Marinka Lamprecht pa je tokrat pripravila srečanje z naslovom *S knjigo v naravi: zdravilna energija dreves*. Potopisno predavanje z diapozitivi je bilo naslovljeno *Treking okoli Anapurne in po severnem delu Indije* (nastopajoči Tomaž Petek, Dejan Ilič in Klemen Maček). V knjižnici so predstavili še knjigi *Mavrični vodnik, priročnik po poti samospoznavanja* (uredila jo je Angela Pajnkhofer Prem) in roman *Prekrstitve* Marjana Kolarja.

Pisatelj Marjan Kolar in urednik Blaž Prapotnik

Koroška osrednja knjižnica dr. Franca Sušnika na Ravnah je predstavila knjigi *Zavezniške misije na Koroškem in Štajerskem 1944 - 45* avtorjev Božidarja Gorjana in dr. Marjana Žnidariča ter roman Marjana Kolarja *Prekrstitve*, knjigo, ki jo je založila Založba Cerdonis, ter odprla razstavo steklenih izdelkov Matjaža Gostenčnika *Igra v steklu*.

Mladinski kulturni center Slovenj Gradec je poleg rednih dejavnosti v mesecu maju odprl likovno razstavo Igorja Koprivnikarja iz Velenja, povabil v goste gledališko predstavo *Špohtl girls* teatra Gromki iz Ljubljane, v sklopu *Odprtih vrat Slovenj Gradca* pa organiziral *Indijanski tabor v naravi*, kjer so delali in živeli po indijanskih običajih.

V Koroški galeriji likovnih umetnosti so slovesno odprli obsežno razstavo likovnih del Valentina Omana, umetnika iz zamejske Koroške, z naslovom *Ecce Homo*. V počastitev razstave sta nastopili Gordana Hleb (sopran) in Jerneja Grebenšek (klavir).

Koroški pokrajinski muzej Slovenj Gradec je ob svetovnem dnevu muzejev predstavil znamko Pošte Slovenije iz serije podob na panjskih kočnicah. Tokrat so natisnili motiv *mlinarja in njegove žene* iz bogate tovrstne zbirke Matevža Čarfa iz Slovenj Gradca. Zbirko je pred leti odkupila Mestna občina Slovenj Gradec in jo nato podarila Koroškemu pokrajinskemu muzeju.

Kulturni dom Stari trg je gostil komedijo *Državni lopov* v režiji Gojmirja Lešnjaka – Gojca.

V okviru Wolfovega abonmaja je bil koncert v cerkvi sv. Radegunde v Starem trgu. Tokrat smo prisluhnili Robertu Predniku (rog), Mateju Podstenšku (orgle) in Davidu Špecu – Jezerniku (trobenta). V kulturnem domu je bila v okviru Odprtih vrat Slovenj Gradca slovesnost ob podelitvi priznanj četrtnih skupnosti mesta Slovenj Gradec: v kulturnem sporedu sta sodelovali skupina trobil Glasbene šole Slovenj Gradec in KUD Stična na Dolenjskem s predstavo *Pohujšanje v dolini Šentflorjanski*. V kulturnem domu pa je gostoval še Špas teater s komedijo *Ob letu osorej* pod režijsko taktirko Borisa Kobala.

Društvo Duri je v Andeškem hramu odprlo razstavo rokodelskih izdelkov *Kar od srca pride, se srca prime* ter priredilo predavanje dr. Janeza Bogataja o poslovnih darilih.

Društvo upokojencev Slovenj Gradec je desetletnico delovanja literarne sekcije društva proslavilo s promocijo zbornika *Sopotja* (urednica Marijana Vončina) in razstavo glinenih izdelkov, rož iz papirja in fotografij Stanka Hovnika *Sončni zahod*. V Mladinski knjigi so razen rednega mesečnega pogovora z bralci ob čajanki predstavili še dr. Alojza Ihana njegovo uspešnico *Do odpornosti z glavo*.

V okviru Odprtih vrat Slovenj Gradca je bil Glavni trg prizorišče predstavitve koroških kulinarčnih posebnosti, živžava za otroke, nastopa glasbenih skupin iz Mislinjske doline ter srednjeveškega sejemskega dne, ki je del Slovenj Gradca prestavil za nekaj ur v srednji vek, in izročili namenu gozdno in učno pot na Rahtelov vrh.

JUNIJ

Na 3. slovenskem književniškem festivalu – Herbersteinsko-Literinem srečanju slovenskih književnikov v Velenju je s samostojnim koncertom avtorske glasbe nastopil *Ex animo trio* v zasedbi Valentina Prapotnik – klavir, vokal, flavta, Blaž Prapotnik – bas kitara, glas in Tomaž Smolčnik – bobni, tolkala.

Carinthia Cantat

Koroška galerija likovnih umetnosti je gostila *Letni koncert* vseh oddelkov slovenjgraške glasbene šole in osrednjo občinsko prireditev ob državnem prazniku, dnevu državnosti. Slavnostni govornik: Janez Komljanec, poslanec Državnega zbora. Pihalni orkester Slovenj Gradec in Mešani komorni zbor Carinthia cantat pa sta izvedla praznični koncert. Ob zaključku likovne razstave Valentina Omana so v galeriji predstavili še knjigo *Portreti* avtorjev Damirja Globočnika in Tihomirja Pintarja.

Koroški pokrajinski muzej je pripravil razstavo fotografij *Gradovi na Slovenskem* v okviru vseslovenskega projekta PUM in v sodelovanju s Centrom projektnega učenja za mlajše in odrasle ter fotografom Tomom Jeseničnikom. Koroški

Utrinek z Anderličevih dnevov

muzej na Ravnah pa je odprl razstavo likovnih stvaritev Antona in Janeza Repnika, v predstavitvenem sporedu sta nastopila še Marjan Pungartnik in Milan Kamnik.

Mladinsko kulturni center Slovenj Gradec je predstavil knjigo Franca Petriča *Kako obogateti in najti srečo*, organiziral koncert slovenske skupine Miss.Bee, delavnico z naslovom *Enakost spolov in nasilje nad ženskami* ter Kultfest – festival mladinske kulture, na katerem so mladi preučevali grafite, orientalske plesne, fotografiranje, spoznali improvizacijsko gledališče itd.

Javni sklad RS za kulturne dejavnosti, izpostava Ravne, je bil letos organizator medobmočnega srečanja odraslih folklornih skupin koroško-celjske regije, Občina Prevalje, Krajevna skupnost Šentanel ter KD Mohorjan pa so predstavili na Prevaljah knjigo več avtorjev *Šentanel, kraj in ljudje*.

Razstavišče dr. Staneta Strnada je v bolnišnici odprlo vrata razstavi likovnih del Jelke Leskovar, likovne pedagoginje iz Maribora, nato pa še razstavo del Edvarda Šisernika z naslovom *Vesolje – od kod prihajamo, kam gremo*.

Kulturno društvo Gral je poskrbelo za glasbeni utrip s koncertom v Klik baru, kjer je gostilo Aleša Hadalina, Jožija Šalija, Trio friends ter skupino C.R.A.S.H.

V telovadnici pameške osnovne šole so priredili glasbeni večer v spomin na Viktorja Breznika. Nastopili so: družina Breznik, Štirje kovači in folklorna skupina Prežihov Voranc z Raven na Koroškem..

Mešani komorni zbor Carinthia cantat (umetniški vodja Tone Gašper) je v prostorih slovenjgraške osnovne šole priredil 8. letni koncert. V goste so posebej povabili Moški pevski zbor Glasbene matice Ljubljana (dirigent Tomaž Tozon), ki je sploh prvič nastopil in požel velik aplavz. V tem zboru, so povedali, poje sedemnajst Korošcev.

V cerkvi sv. Elizabete je koncertiral Mešani komorni pevski zbor *Societas Cantica* iz Vranova nad Topolovom iz Slovaške in koroški Moški pevski zbor *Societas Cantorum*.

Dan državnosti so poleg Slovenj Gradca proslavili še na Uršlji gori z mašo za domovino in v gasilskem domu v Šmartnem s svečano proslavo. V Pamečah so krajevni praznik počastili tudi s tekmovaljem harmonikarjev z diatonično harmoniko za pokal Mislinjske doline.

Legenčani in Šmarčani so s krajšo slovesnostjo pri Plesniku razglasili za odprto Bernekerjevo pot, ki bodi spomin na domačina in pionirja moderne slovenskega kiparstva Franca Bernekerja.

JULIJ

Mesec julij je minil v znamenju Slovenjgraškega poletja 2004 v organizaciji Kulturnega doma Slovenj Gradec. Prizorišče v Rotenturnu je vsak večer sprejelo številno občinstvo. Prireditve so trajale sedemnajst dni, odprl pa jih je Matjaž Zanoškar, župan MO Slovenj Gradec. Spored Slovenjgraškega poletja so sestavili: plesalci plesne skupine Areura s Cookovih otokov (Polinezija), vokalni ansambel Perpetuum Jazzile z jazz triom, KD Pameče-Troblje s predstavo *Vse zastonj, vse zastonj* (režiser Aleksander Čaminski), Mini teater Ljubljana s predstavo *Trije prašički* (režiser Pavel Polak), kvartet flaut Syrinx, vokalni kvartet Opus cuatro iz Argentine z gostom Juanom Vasletom, Prifarski muzikantje, Vlado Kreslin z Malimi bogovi, trio Suha južina in Big band iz Salzburga s solistom in gostom Tonyem Momrellom iz Londona. Poleg naštetih predstav in koncertov sta še posebej navdušili prireditvi – večer *Glasbe in poezije* z Nino Štalekar (orgle), Gordano Hleb (sopran) in Dejanom Pavčevičem (gledališki igralec) v cerkvi sv. Jurija na Legnu ter zaključni večer s kabaretom *Piaf Edith Piaf* v izvedbi igralke Vesne Pernarčič Žunič in ob spremljavi pianista Jožija Šaleja. Prireditve so podprli: Mestna občina Slovenj Gradec, Koroški radio, Zavarovalnica Triglav – Območna enota Slovenj Gradec, Pagat, d.o.o., Kmečki turizem Klevž, Gradbeništvo Kuster, s.p., Elektro Linasi, podjetje Grammer, Tovarna meril Kovine, podjetje Nieros, VTV – regionalna televizija, gostilna Murko in G7.

KD Podgorje je pripravilo že 14. tradicionalno prireditve v okviru krajevnega praznika Primestne vaške skupnosti Podgorje – *Furmani po cest peljajo*.

V prostorih galerije so odprli razstavo *Kuhinja – od ideje do presežka (1954-2004)*, zatem pa so

Ex animo trio – gostje konjiških poletnih prireditev

organizirali še predavanje *Hitro in počasi - Ali ima Fast Food tudi svojo dediščino?*: predaval je dr. Janez Bogataj.

Društvo Hugo Wolf Slovenj Gradec in Musikalische Akademie für Gesang, Dichtung und Tonkunst St. Paul sta povabila na koncert zasedbe Belvedere trio (člani Dunajskih filharmonikov) in gostov Bernharda Biberauerja (violina) in Françoisa Weigla (klavir) v Koroško galerijo likovnih umetnosti: gostje iz tujine so igrali dela Huga Wolfa in W.A. Mozarta.

Kulturno društvo Razbor je organiziralo 26. srečanje godcev samoukov skupaj z ansamblom Toneta Rusa.

Mag. Stanka Blatnik, prva z leve, se je predstavila na skupinski razstavi modnih oblikovalk (Novo Celje 2004)

AVGUST

Ob prazniku Primestne vaške skupnosti Šmiklavž so člani KD Šmiklavž organizirali tradicionalni Grajski piknik, prireditve, ki imajo tudi turistični pomen. Vrhunec je gledališka predstava, ki jo pripravi domača igralska skupina: letos so z igrali komedijo avtorja domačina Alojza Vošnerja *Figole-Fagole*. Predstava je zaradi duhovitih dialogov še posebej navdušila. Za zabavo, veselje in ples je igral ansambel Dori.

Kulturno društvo Pameče - Troblje je v cerkvi sv. Ane nad Pamečami organiziralo prireditev *Z ljudsko pesmijo okrog Pohorja*; sodelovali so: Tina Lesjak in pevci s Pohorja, ljudski pevci iz Luč, družina Breznik in drugi.

Tradicionalna prireditev *Graška gora poje in igra* je tudi letos uspela: na vabilo organizatorjev se je srečanja udeležilo 20 glasbenih skupin, ki so navdušile; na Kremžarjevem vrhu pa je bilo *Srečanje muzikantov planincev in soseske Kremžarjevega vrha*.

Društvo Hugo Wolf Slovenj Gradec je povabilo ljubitelje Wolfove glasbe na zaključni koncert 10. mednarodne solopevske šole, na katerem so

sodelovali letošnji udeleženci pod vodstvom Brede Zakotnik, profesorice na Mozarteumu v Salzburgu. Sodeloval je tudi Vladimir Mlinarič z Akademije za glasbo v Ljubljani. Koncert je bil v rojstni hiši Huga Wolfa.

SEPTEMBER

Območna izpostava Javnega sklada RS za kulturne dejavnosti v Radljah ob Dravi je odprla razstavo likovnih del ljubiteljskih ustvarjalcev s Koroškega. Razen tega so zasnovali in izvedli še mednarodni projekt *Vsi smo Evropa - vsi se družimo*. V okviru tega sporeda je bilo več koncertov, gledaliških predstav, plesnih prireditev, pohodov in ustvarjalnih delavnic. Sodelovalo je več kot 20 različnih kulturno-umetniških skupin s preko 200 nastopajočimi. Posebnost so bile vsekakor gostujoče skupine iz Češke, Latvije, Italije in Hrvaške. Sodelovalo je tudi precej zborov iz raznih krajev Slovenije, največ pa je bilo sodelujočih mladih iz Radelj in okolice..

V okviru praznika mestne občine Slovenj Gradec je bilo več prireditev: dan odprtih vrat občinske uprave, svečana seja občinskega sveta, na kateri so podelili občinska odličja in naziv častna občanka (to čast so namenili Štefki Kučan), saditev dreves prijateljstva na Štibuhu v parku miru, predstavitev partnerskih mest (Češki Krumlov, Hauzenberg in Vöcklabruck ter Slovenj Gradec), ob vsem pa še številne športne in kulturne prireditve z zaključnim koncertom Pihalnega orkestra Slovenj Gradec in parado pihalnih orkestrov v počastitev 70-letnice slovenjgraškega orkestra.

Mladinski kulturni center je organiziral otroško-mladinski živžav, nastop mladinskega gledališča s komedijo *Butalci*, plesne skupine The Cats, koncert skupin Flesh in Brez besed, povabil na ogled komedije *Špohlt girls*, fotografske razstave Petra Korace *Žblj* in na koncert rock skupine Thunderbabies.

Koroška galerija likovnih umetnosti je pripravila izvedbo performanse kipark Aleksandre Gruden in Nataše Skušek z naslovom *Skulptura iz hrane*. Zanimivost performanse: 'skulpturo' so na koncu pojedli. V atrijskih prostorih galerije so otroci (tudi partnerskih mest) oblikovali kiparske stvaritve pod naslovom *Slovenj Gradec skozi čas in obrazi*. Ob tem je nastala lična razstava, ki sta jo postavila društvo Duri in Druga OŠ Slovenj Gradec). Performansa Grege Güntherja *Ena ulomljeno z Monty Pyhton* je z vonjavami, zvokom in sliko za rep ujela poletje pred začetkom jeseni.

Odmevni so bili koncerti: najprej promenadni

Rudi Verovnik, predsednik Pihalnega orkestra Slovenj Gradec

koncert pihalnega orkestra Slovenj Gradec na Glavnem trgu ter glasbenih skupin iz partnerskih mest Češki Krumlov, Hauzenberg in Vöcklabruck.

V Koroškem pokrajinskem muzeju Slovenj Gradec so praznično ozračje dopolnili z odprtjem razstave partnerskih mest z naslovom *Dediščina v srcu Evrope - lokalna tradicija, evropska identiteta?*

V avli Koroškega doma starostnikov v Črnečah je razstavil najnovejša likovna dela Benjamin Kumprej, akademski slikar, in razstavo naslovil *Ecce homo - Kristusov pasijon*.

Knjižnica Ksaverja Meška Slovenj Gradec je ob zaključku prireditve *Dan zlatih knjig* podelila nagrade vseslovenskega knjižnega kviza *Srečko Kosovel in Primorska*. Skupaj s Turističnim društvom Slovenj Gradec je povabila ljubitelje narave še na predavanje z diapozitivi *Parki južne Anglije*: prijazno srečanje je pripravil Vlado Planinšec.

Na Brdah nad Turiško vasjo je bilo srečanje likovnikov, ki jih je organizator Niko R. Kolar, zasebni galerist, poimenoval *Likovne komunikacije Brda 2004* (tretje po vrsti). Udeleženci: domačina Luka Popič in Sašo Vrabič ter Majan Jelenc (Maribor), Dušanka Kajfež Ercegovič in Karen Soklič (Ljubljana), Erik Lovro (Postojna) in Milan Todič (Celje). Likovna dela, ki so nastala ob tej priložnosti, bodo razstavili v Kolarjevi galeriji.

SPUNK, slovenjgraške gimnazije Talijin hram je v režiji Andreja Makuca pripravil gledališko igro *Zid. Šola. Zid.*

Gledališka skupina KUD Pameče - Troblje je v koprodukciji s Kulturnim domom Slovenj Gradec predstavila komedijo avtorja Foa *Vse zastonj, vse zastonj*. Režiser: Petar Militarev. Vloge so igrali: Stanka Potočnik, Sergej Dolenc, Katarina Rošar, Peter Rudl in Tomaž Založnik. V organizaciji KD Šmiklavž in MO Slovenj Gradec smo si v Rotenturnu lahko ogledali gledališko predstavo ljubiteljske gledališke skupine KD Šmiklavž *Figole-Fagole*. Avtor in režiser: Lojze Vošner.

Sedemdesetletnico je praznoval Pihalni orkester Slovenj Gradec. Praznovanje je doseglo vrh z imenitnim in zahtevnim koncertom, ki je bil v prepolni športni dvorani v Slovenj Gradcu pod vodstvom dirigenta Petra Valtla. Praznični zbor je štel šestinsedemdeset godbenikov, zaigrali pa so P.I. Čajkovskega *Uverturo 1812*, E. Glavnika *Logarsko dolino*, R. Goloba *Godba gre v veselje (I. stavek, Pot)* in II. stavek iz *Knjige prigod za pihalni orkester - Godba gre na jug* ter E. Glavnika *Koroško rapsodijo*. Koncert so po bučnem aplavzu podaljšali še za dve skladbi. Čestitaj za jubilej so prišli predstavniki vseh koroških godb ter prijatelji z Lesc in Wolfsberga. Matjaž Zanoškar, župan Mestne občine Slovenj Gradec, je izročil orkestru posebno jubilejno priznanje, podobno Alenka Horvat, predstojnica območne enote Javnega sklada RS za kulturne dejavnosti, predstavnik Zveze pihalnih godb Slovenije pa je podelil posameznim godbenikom in godbenicam Gallusove značke, priznanja Bojana Adamiča in mednarodna priznanja CISM. Slavnostni govornik: Rudi Verovnik, predsednik Pihalnega orkestra Slovenj Gradec.

Zaključna prireditev tako občinskega praznovanja kakor jubileja pihalnega orkestra pa je bilo srečanje pihalnih orkestrrov in godb na Glavnem trgu. Poleg Slovenjgradčanov so nastopile godbe oziroma pihalni orkestri iz Mežice, s Prevalj, z Raven, iz Dravograda, Vuzenice, Mute in s Pernic ter godbi z Lesc in iz Wolfsberga. Godbeniki so najprej odigrali promenadne koncerte v raznih krajih občine in v Slovenj Gradcu, se predstavili s parado, skupaj zaigrali tri koračnice (igralo je okoli petsto godbenikov, kar je bilo veličastno doživetje in nastop je sprožil navdušen aplavz), sodelujoče godbenike in številno poslušalstvo je nagovoril Rudi Verovnik, predsednik Pihalnega orkestra Slovenj Gradec, in orisal zgodovino orkestra in načrte, Matjaž Zanoškar, župan Mestne občine Slovenj Gradec, pa je razglasil 26. september za praznik pihalnih godb ter praznik Pihalnega orkestra Slovenj Gradec.

Ob praznovanju sedemdesetletnice je izšla lepa knjižica *Pihalni orkester Slovenj Gradec 2*, nekakšen zbornik ali kronika, almanah, kjer je zbrano bogato gradivo o delu in dosežkih orkestra, predvsem v zadnjih petih letih: publikacijo je uredil prof. Jože Potočnik.

Andreja Gologranc

EUROCITY, d.o.o., Slovenj Gradec,

sponzor 55./56. številke ODSEVANJ

POKROVITELJ

Eurocity, podjetje za transport in proizvodnjo, d.o.o., je zasebna družba in eno izmed mlajših in zelo uspešnih v Slovenj Gradcu. Ob ustanovitvi leta 1992 je imelo podjetje pet transportnih vozil, od teh sta bili le dve vključeni v mednarodni promet. Pozneje so transportni park s sodelovanjem kooperantov povečali na več kot sto vozil in se je Eurocity uvrstil med pomembne prevoznike v Evropi. Za intervencijske prevoze uporabljajo tudi svoje letalo. Lastnik družbe Janko Zakeršnik poudarja, da so »vsa vozila dimenzijsko prirejena za potrebe prevozov paletnih sistemov v avtomobilski industriji, opremljena so z mobilnimi telefoni in navigacijskim sistemom, ki omogoča spremljavo vseh njihovih vozil kjerkoli na poti«. Janko Zakeršnik še posebej dodaja: »Zaradi sistema 'just in time' oziroma prevozi, določenimi na čas, sta v vseh vozilih po dva voznika.«

Ko so se v Slovenj Gradcu, na Koroškem, v Sloveniji in drugod krepili in širili proizvodni programi za evropsko avtomobilsko industrijo, zlasti družba Prevent in Johnson Controls NTU, je z njimi rasla tudi družba Eurocity.

Zaradi potreb ponuditi svojim kupcem celotno logistično storitev in zaradi prostorske stiske ter zahtev zakonodaje v zvezi s parkirišči za tovorna vozila je družba v Otiškem Vrhu odkupila poslovno stavbo Avtoprevoza v stečaju ter del površin sosednjih družb in še nekaj nepozidanih površin.

Pred petimi leti je družba na tej lokaciji odprla velik logistični center, kjer so tudi sodobna parkirišča za tovorna in osebna vozila. Center razpolaga z celotno logistično podporo družbama Prevent in Johnson Controls, ki izdelujeta sedežne prevleke za prvo vgradnjo in drugo notranjo avtomobilsko opremo za velike evropske proizvajalce avtomobilov.

Družba Eurocity Slovenj Gradec je kmalu po ustanovitvi začela proizvajati grelce za avtomobilске sedeže, najprej za firmo Mercedes, kasneje pa še za vozila firm Opel in Audi. Leta 1992 je bilo v proizvodnji zaposlenih petnajst delavcev, trenutno jih je štirinajstdeset. Letno izdelajo skoraj petsto tisoč grelcev za avtomobilске sedeže.

Poudariti velja, da je družba Eurocity dobila certifikat kakovosti ISO 9002 za uspešen in kakovosten razvoj (1999), pet let pozneje pa certifikat ISO 9001:2000.

Družba je v dinamičnem in uspešnem razvoju postala večinski lastnik družbe Avtoservis, d.d., Slovenj Gradec, kjer poleg tehničnih pregledov in servisov prodajajo tudi vozila firme Renault, s svojim kapitalom je prisotna še v kar nekaj družbah.

Eurocity, d.o.o., štejemo med naše pomembne donatorje, saj podpira hitrejši razvoj športa, kulture, šolstva in zdravstva.

Leta 1999 je družba podarila Splošni bolnišnici Slovenj Gradec radiometer, aparat za centralno inventivno terapijo, urološkemu oddelku pa ultrazvočni skalpel, leta 2004 pa štiri milijone SIT kardiološkemu oddelku Splošne bolnišnice Slovenj Gradec.

Družba Eurocity je bila večkrat donator Koroški galeriji likovnih umetnosti, finančno je podprla tudi druge kulturne ustanove in društva.

V utemeljitvi za podelitev občinske plakete Mestne občine Slovenj Gradec za leto 1999 Janku Zakeršniku so bile prav te prvine posebej poudarjene: »Povezovanje gospodarskih in družbenih dejavnosti - v naši občini je to že uveljavljena tradicija - omogoča enakomeren, skladen in hitrejši razvoj vseh področij in potrjuje, da razvitost pomeni delovno soodvisnost v izmenjavi civilizacijskih dobrin in sredstev: tako spoznanje vse bolj sprejemajo za svoje tudi podjetja, delniške družbe, samostojni podjetniki, obrtniki in drugi nosilci gospodarskih dejavnosti.«

Janko Zakeršnik je leta 2001 prejel nagrado Gospodarske zbornice Slovenije za izjemne gospodarske in podjetniške dosežke. Med drugim v utemeljitvi beremo: »Janko Zakeršnik z delom ustvarja klimo za nenehne spremembe in napredek družbe. Nagrajencu je uspelo navdušiti svoje družinske člane, da so se mu pridružili pri snovanju podjetniških zamisli, ki mu jih pomagajo kreativno uresničevati. S svojo zavzetostjo in podpiranjem inovativnosti je pobudnik in gonilna sila razvoja in izboljšav v podjetju.«

V poslovnem svetu velikost ni pomembna, pomembna je uspešnost. Ta pa pomeni predvsem dokaz, da družbe, tako tudi Eurocity, sproti utrjujejo in dopolnjujejo partnerstvo s kupci oziroma poslovnimi partnerji in redno in pravočasno izpolnjujejo njihove zahteve in želje. Vodstvo družbe skupaj z lastnikom in zaposlenimi ustvarja sedanost in gradi prihodnost.

Pavla Krpač in Jože Potočnik

Poslovni prostori podjetja Eurocity v Otiškem vrhu

Eurocity, proizvodnja

TOVARNA MERIL KOVINE, d.d.,

sponzor 55./56. številke ODSEVANJ

Vsaka stoletnica je pomemben jubilej. Tovarna meril Kovine si je z dolgoletno tradicijo pridobila izkušnje v proizvodnji merilnih naprav, in to takšnih, ki jih v prvi vrsti uporablja gradbeništvo.

Začetki tovarne segajo v leto 1904, ko so na lokaciji nekdanjega srednjega mlina ob reki Mislinji pod legensko teraso postavili tovarno in začeli izdelovati lesene zložljive metre. Ivan Mikolič je bil tretji lastnik tovarne, program je razširil in uvedel industrijsko proizvodnjo. Začel je izdelovati tudi vodne tehtnice in šolski pribor. Po drugi svetovni vojni je bila tovarna nacionalizirana in leta 1954 »so z delovnimi zmagami« praznovali njeno 50-letnico. V naslednjih desetletjih je doživljala vzpona in padca. Leta 1992 se registrirala kot Tovarna meril Kovine, p.o. (popolna odgovornost), naslednje leto kot d.o.o., zadnja organizacijska sprememba pa je bila leta 1996, ko se je Tovarna meril Kovine preoblikovala v delniško družbo.

Preoblikovanja so sprožala številne probleme. Denimo, prenos proizvodnje lesenih metrov in galanterije v novo firmo Tovarna meril Koples ni rešil težav. Naveza, ki smo jo takrat kot edino možno alternativo za nadaljevanje proizvodnje vzpostavili s še takrat odličnim partnerjem Präsidentom iz Nemčije, je omogočila, da je Koples posloval še celih osem let. Zaradi stečaja Präsidenta v letu 2002 je bil tudi stečaj Koplesa neizbežen. Kljub osebnim naporom ter tržni, kadrovski in materialni pomoči podjetju, v katerem smo imeli manjši kapitalški delež, nismo uspeli preprečiti stečaja. Zaostrene razmere so postavile po letu 1991 zaradi izgube jugoslovanskega trga in prehoda na tržno gospodarstvo pred preizkušnjo marsikatero podjetje, tudi našo Tovarno meril Kovine, vendar smo bili na to pripravljeni. Izvoz je v celotnem prihodu predstavljal že 70 %. Na južnih trgih smo izgubili 10 % celotne prodaje, odpisati smo morali tudi neplačane terjatve v vrednosti poldruge mesečne proizvodnje ipd.

Izgubljeno smo s skupnimi močmi ter zavzetim in trdim delom nadomestili. Poleg vodstva, ki je usmerjalo poslovno politiko, je bil zaslužen vsak posameznik, ki je po svoji moči prispeval delež k uspehu. Stroške smo znižali za več kot deset odstotkov. Veliko naporov smo vložili v trženje oz. organizacijo tržne mreže, ki smo jo v naslednjih letih uspešno širili. Kupci niso prišli sami, pridobiti jih je bilo mogoče le s poslovnimi obiski in prepričljivo predstavitvijo kakovostnih izdelkov. Doživljali smo celo nasprotovanja ter poizkuse tržnega omejevanja nekaterih naših standardnih partnerjev. Boj za večje tržne deleže smo končno kronali z uspehom.

Danes imamo tržno naravnano delniško družbo z večinskim koncentriranim notranjim lastništvom.

Kar 88 % izdelkov izvozimo v 40 držav. V tujini imamo več kot 130 kupcev, v Sloveniji okrog 100, kar

pomeni, da dobro obvladujemo trg.

S proizvodnjo vodnih tehtnic in zidarskih letev pokrivamo okoli 10 % evropskih potreb in sodimo med štiri največje proizvajalce teh izdelkov v Evropi. Lastna tehnologija in izdelava merilnih elementov - pleksi libelic, vodnih tehtnic in zidarskih letev je naša konkurenčna prednost.

Proizvodnja je glede na visoke zahteve evropskih meroslovnih standardov računalniško podprta, kar pomeni, da ustreza najzahtevnejšim predpisom.

V zadnjih treh letih smo preuredili in posodobili vse poslovne prostore in izboljšali delovne razmere ter povečali skladišča za izdelke in reprodukcijski material. Povečali smo tudi del proizvodnih prostorov, jih razširili in razvili še nekatere nove izdelke.

Posebej pa velja poudariti, da smo kupili od podjetja v stečaju TM Koples proizvodno linijo zložljivih lesenih metrov, in se nostalgичno veselimo, da se natanko po sto letih ta proizvodnja - tako rekoč - rojeva na novo v okviru zdajšnjega našega razvejanega in kakovostnega proizvodnega programa in tako potrjuje stoletno odličnost in tradicijo.

Redno in dosledno upoštevamo evropske standarde in zagotavljamo predpisane merilne normative oz. natančnost, kajti globalizacija terja kakovost. Konkurrirati moramo tudi proizvajalcem iz vzhodnih dežel; ti ponujajo sicer cenejše izdelke, a znatno slabše kvalitete. Poslovna uspešnost torej pomeni, da vsi delavci in zaposleni hitro reagiramo na želje partnerjev, se prilagajamo novim zahtevam, smo poslovno korektni, kajti le tako ostajamo v samem vrhu.

Podjetje Tovarna meril Kovine je že leta 2000 pridobilo certifikat kakovosti ISO 9001:1994. V letu 2003 smo ponovno opravili presojo za nov standard ISO 2001:2000. S tem dokazujemo poslovno odličnost oziroma obvladovanje kakovosti celotnega poslovnega procesa.

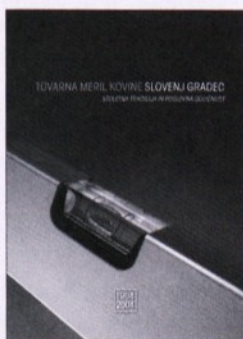
Podjetje zaradi omejenega tržišča in specifičnosti proizvodnega programa ne bo raslo skokovito, ampak umirjeno in stabilno. Naša proizvodna panoga je delovno intenzivna, za naše kakovostne proizvode pa je značilna tudi dolga življenjska doba.

V prihodnosti bomo investirali v zahtevnejše stopnje avtomatizacije proizvodnje in ohranjali konkurenčnost. Posebno poglobljeno skrb bomo posvetili izobraževanju delavcev, ki delajo v proizvodnji, in storili več za dodatno usposabljanje strokovnjakov in njih zaposlovanje.

Poudarjamo, da želimo še naprej dobro sodelovati z ljudmi in kraji, od koder prihajajo naši delavci, več, ostati tudi neposrednemu okolju prijazno podjetje.

Rudolf Franc Verovnik,
direktor TM Kovine, d.d.

POKROVITELJ

Naslovnica zbornika

Nova ponudba knjig ZALOŽBE CERDONIS

ZALOŽNIŠTVO

Izdajateljska bera Založbe Cerdonis je vse večja in bogatejša. Prosimo, oglejte si predstavitev naših knjig in si izberite tiste, ki bi jih želeli prebrati, imeti v svoji knjižnici ali jih podariti ... Naročila sprejemamo pisno: Založba Cerdonis, Stari trg 278, 2380 Slovenj Gradec, po faksu: (02) 88 38 047, telefonsko: (02) 88 43 143 ali po e-mailu: cerdonis@km-z.si. Naročniki Odsevanj - 10 % popusta!

Tone Turičnik POGOVORI, zbirka intervjujev, spremna beseda Helena Horvat in Niko R. Kolar likovna oprema naslovnice Karel Pečko (izšlo v sozaložbi s Kulturnim društvom Odsevanja)

Šestindvajset ponatisnjenih intervjujev, ki so bili objavljeni v Odsevanjih koroški reviji za leposlovje in kulturo, je opremljenih s fotografijami in biografskimi podatki v dodatku. En izpraševalec, šestindvajset sogovornikov z različnih področij kulturnega, umetniškega in družbenega življenja.

Pogovori o vzgibih ustvarjalnega zagona ...

188 strani, 170 x 240 mm, mehka vezava

Cena: 3 600 SIT

Jože Vačun IZ KAŠČE, rime in storije,

spremna beseda mag. Irma Marija Vačun Kolar in Blaž Prapótnik, beseda o avtorju Janez Praper, ilustracije Feliks Frühauf - Sreč *Zbirka pesmi in proze Jožeta Vačuna iz Mežice, koroškega ljudskega pisca in pripovednika, je dragocen prispevek k domačemu leposlovju predvsem s pričevalsko vrednostjo. Zgodbe - literarno oblikovani dokumenti časa nam omogočajo vpogled v življenje generacij naših dedov in pradedov ...*

155 strani, 150 x 205 mm, mehka vezava

Cena: 3 000 SIT

Marije Vačun Kolar IME NAŠEGA IMENA, zbirka esejev, spremna beseda dr. Marija Švajncer in akademik dr. Matjaž Kmecl *Marija Vačun Kolar je združila v celoto kratek niz poetičnih esejev, polnih introvertnih izletov v različne duhovne pokrajine, predvsem v podtalje lastnega bivanja, koroštvo in v naravo kot refugij - pribežališče, podobno materinskemu zavetju. (...) Lepa, občutljivo domišljena in napisana knjižica, neizmerno bogatejša od »drobnega« vtisa, ki ga naredi, preden jo odpremo! (Iz recenzije Matjaža Kmecla)*

120 strani, 150 x 205 mm, mehka vezava

Cena: 3 000 SIT

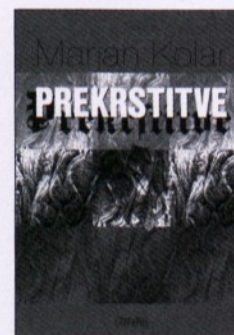

Marjan Kolar PREKRSTITVE, roman, spremna beseda prof. dr. Helga Glušič

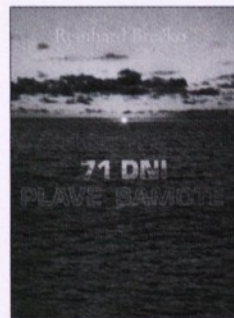
Vojni roman. Ker popisuje prvih 10 mesecev okupacije v štajerski vasi, v njem ni ne partizanov ne OF ... Zgodbo o ohranjanju identitete - jezika, izročila in vere v prelomnih obdobjih - nosijo letni časi in kmečka opravila. Pisatelj jezik je klen, pretehtan in izbrušen do bridke ostrine.

200 strani, 160 x 230 mm, mehka vezava

Cena: 4 000 SIT

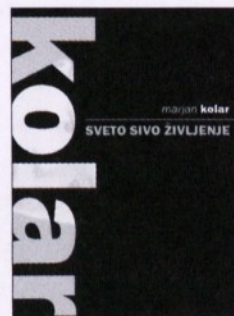

Reinhard Brečko 71 DNI PLAVE SAMOTE, potopis, spremna beseda in jezikovna obdelava Andrej Makuc, prof. *Knjiga treh horizontov: avtor je strnil v dnevnik avanturistično solo potovanje čez Atlantik z jadrnico, dodal barvne fotografije, nekaj navičnih informacij in vse skupaj začnil z reminiscencami ...*
194 strani, 160 x 230 mm, mehka vezava
Cena: 5 000 SIT

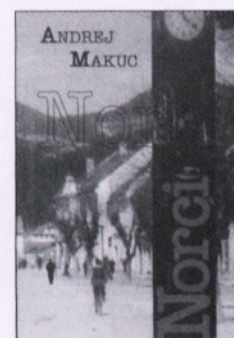

ZALOŽNIŠTVO

Marjan Kolar SVETO SIVO ŽIVLJENJE, zbirka zgodb, spremna beseda prof. dr. Helga Glušič
... Za navidez preprostimi zgodbami o malih ljudeh se nalagajo plasti pomenov, mozaiki čustvovanj, doživljanj, razmišljanj in usod, tako da na koncu stoji pred nami monolit, s pomočjo čarovnije pisave izklesan ...
88 strani, 171 x 230 mm, mehka vezava
Cena: 3 000 SIT

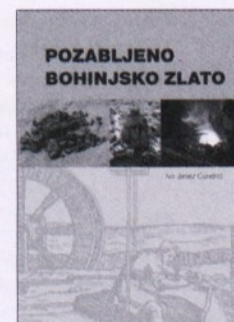
Andrej Makuc NORCI, roman
Več kot le zanimiva zgodba o odraščajočih norcih, kot smo sami, prepletena iz treh časovnih niti. Jezik v romanu je inovativen, svež in izredno bogat.
145 strani, 135 x 207 mm, mehka vezava
Cena: 2 000 SIT

Bogdan Borčič SLIKE, slikarska monografija
Barvne reprodukcije slik: 80 celostranskih, 30 manjših, dokumentarne fotografije (B. Gabršček, M. Smerke in T. Jeseničnik), besedila: uvod Milena Zlatar, strokovno besedilo Jernej Kožar, biografski esej Andrej Makuc, prevod v angleščino: Barbara Simoniti.
270 strani, 240 x 300 mm, vezano v platno
Cena: 15 000 SIT

Ivo Janez Cundrič POZABLJENO BOHINJSKO ZLATO, barvna monografija v dveh vsebinskih delih:
Železarstvo v Bohinju (zgodovinski pregled), Železarstvo - teorija in praksa (strokovni tehniški del)
Avtor je natančno dokumentiral lastne metalurške poskuse, izvedene po starodavnih postopkih, in izsledke. Z eksperimentalnim delom je vzbudil zanimanje strokovne javnosti doma in v tujini.
150 strani, 217 x 297 mm, trda vezava
Cena: 5 900 SIT

(Pripravil Blaž Prapótnik, urednik)

prevent

zagotovljeno zadovoljstvo

TGS TRGOVSKO
GOSTINSKI
SISTEMI d.o.o.

TGS - Trgovsko Gostinski Sistemi, d.o.o. - Kidričeva 14 - 2380 Slovenj Gradec
tel.: (02) 88 21 530 - fax: (02) 88 21 532 - e-mail: info@tgs.si - http://www.tgs.si

Podjetje TGS je nosilec ponudbe računalniških sistemov za trgovce in gostince v regiji.

- Proizvodnja in prodaja registrskih blagajn ter računalniških sistemov za trgovino in gostinstvo.
- Izdelava in prodaja programske opreme za trgovino, gostinstvo, samostojne podjetnike in mala podjetja.
- Servisiranje registrskih blagajn, računalniških sistemov in programskih paketov.
- Izposoja registrskih blagajn in opreme za prireditve.
- Ponudba osebnih računalnikov.

Naš cilj je vaše zadovoljstvo!

NAROČILNICA

Naročam revijo **ODSEVANJA**

Ime in priimek:

Naslov:

Telefon:

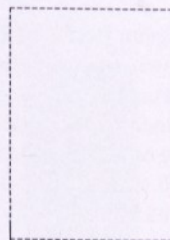
Pošta:

Letno naročnino bom poravnal(a) po prejemu položnice.
Naročnik(ca) revije bom do pisnega preklica.

Izpolnjeno naročilnico pošljite na naslov uredništva;
če ne želite razrezati platnic revije, lahko naročilo
pošljete tudi na dopisnici ali po faxu: (02) 88 38 046.

Datum:

Podpis:

ODSEVANJA

Založba CERDONIS
Stari trg 278,
2380 Slovenj Gradec

TISKARSTVO IN KNJIGOVEŠTVO

Brda 10a, 2383 Šmartno,
telefon: (02) 88 53 198

SOPOKROVITELJI

grafični studio & založba

CERDONIS

stari trg 278, 2380 slovenj gradec, telefon: (02) 88 43 143, grafični studio: (02) 88 38 046,
telefax: (02) 88 38 047, e-mail: info@km-z.si, <http://www.cerdonis.si/>
atelje CERDONIS: telefon: (03) 759 34 22, e-mail: cerdonis@siol.net

- grafično oblikovanje
- priprava za tisk
- založništvo
- tisk

Celovita ponudba grafičnih storitev

ODSEVANJA - revija za leposlovje in kulturo

Izdajatelj in založnik: Kulturno društvo Odsevanja Slovenj Gradec in Zveza kulturnih društev Slovenj Gradec

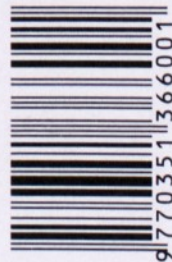
Izdajateljski svet: Niko. R. Kolar (predsednik), Helena Horvat (podpredsednica), Andrej Makuc, Jože Potočnik, Blaž Prapótnik, Tone Turičnik in Alenka Waltl (člani). Nadzorni odbor: Franček Lasbaher (predsednik), Andreja Gologranc Fišer in Tomo Jeseničnik (člana). Častno razsodišče: Liza Krpač (predsednica), Janez Žmavc in Peter Petrovič (člana)

Uredniški odbor: dr. Silvija Borovnik, Andrej Makuc, Blaž Prapótnik (glavni in odgovorni urednik), Tone Turičnik, Milena Zlatar in Sonja Lavrinšek Pepelnak. **Lektoriranje:** Tone Turičnik in Andrej Makuc
Naslov: Kulturno društvo Odsevanja Slovenj Gradec, Ronkova 4 (knjižnica), 2380 Slovenj Gradec, telefon: (02) 88 44 044 (predsednik) in 031 324 020 (tajnica Cilka Sedar)

Grafična priprava: CERDONIS, d.o.o., Stari trg 278, Slovenj Gradec, tel.: (02) 88 43 143, 88 38 046, fax: (02) 88 38 047, e-mail: cerdonis@km-z.si, <http://www.cerdonis.si/odsevanja/> **Oblikovanje in tehnično urejanje:** Blaž Prapótnik, CERDONIS
Fotografije: Tomo Jeseničnik, Jože Repas, Primož Podjavoršek - Foto Tabor, Foto Prošt, arhiv Odsevanj

Tisk in vezava: Tiskarna Grešovnik, december 2004. Naklada: 700 izvodov. **Cena za izvod:** 1500 SIT, naročniki 1350 SIT.

ISSN 0351-3661

NA PLATNICAH

Luka Popič,
Brez naslova, 2002,
60 x 15 cm (4 slike),
mešana tehnika

Luka Popič, *Siva pripoved*, 1999, 51 x 40,5 cm, mešana tehnika

Matthaeus Cerdonis de Windischgretz – Matevž Cerdonis iz Slovenj Gradca je prvi dokumentirani tiskar iz slovenskih krajev. Študiral je na Dunaju, postal *baccalaureus* in *magister* ter predaval na univerzi. V letih od 1482 do 1487 je imel svojo tiskarno v Padovi, kot zadnji samostojni tiskar inkunabul. Izdal okoli 60 poljudnoznanstvenih knjig, predvsem za potrebe tamkajšnje univerze, med njimi nekaj izrazito humanističnih. Cerdonis je tiskal le z eno vrsto črk – z malo gotico – in namesto listov paginiral le polovične tiskovne pole. V NUK hranijo nekaj njegovih originalnih tiskov.

